

KÜRT SOLU

KADIN DOSYASI

Dr. K. M. Ahmet
S. Bulut
S. Çiftçiörsch
T. Demiser
R. Henden
S. Ş. M. Hikmet
H. Kaymakam
A. B. Özbay
S. Özbudun
S. Culum, S. İnan
Erganimadenli Y.C.
N. A. Smirnov
M. R. İzady
D. Bulgan

NEWROZ KİTAP
Dizisi

9

GÜN
YAYINCILIK

KÜRT SOLU

KADIN DOSYASI

GÜN YAYINCILIK

Gün Yayınları
24

Eylül 2003

Derleyenler
Savaş Keskin
Özlem Kaşıkırmaz

Kapak ve Sayfa Tasarım
Sebahattin Işık

Baskı
Özdemir Matbaacılık

Gün Yayıncılık San.Tic.Ltd.Şti.
İnönü Mah. Babil Sok. No: 27/3
80230 Harbiye - İSTANBUL
Beyoğlu V.D. 4260068755
Tel/Fax: (0212) 219 69 06

E-Posta
gunyayincilik@mynet.com
kurtsolu@mynet.com

ISBN: 975-8581-15-5

İÇİNDEKİLER

Gelecek Kitapta.....	7
Kadın ve Sosyalizm Dr. Kemal Mazhar Ahmed.....	9
Gilgames, İlyada-Odyseia, Şehname, Dede Korkut, Mem Ū Zin'de Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını S.Bulut.....	18
Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü ve Geleceği S.Çiftyürek.....	58
Bir Egeli Kadın Duende Temel Demirer.....	106
Kapitalist Toplumda Kadın ve Geleceği Üzerine Düşünceler Rahime Henden.....	127
Kürtaj Üzerine Süreyya Şahabi-Mansur Hikmet.....	132
Kadın ve İslam H.Kaymakam.....	155
Ekim Devrimi ve Kadınlar Aysel Bahtiyar Özbay.....	192
Bir Egemenlik Alanı Olarak Kadın Bedeni Sibel Özbudun.....	201

Kadın-Özgürlük-Yaşam
Sema Culum-Serkan İnan.....213

Kürt Aşiret Lideri Kara Fatma Hanım
İstanbul'da Osmanlı Sultanı İle Görüşüyor (1854).....245

Kürtlerde Kadın Meselesi (1913)
Erganimadenli Y.C.....250

Kürt Kadını (1927)
N.A.Smirnov.....254

Kürdistan'da Kadının Rolü ve Aile Hayatı
Mehrdad R.İzady.....270

DOSYA DIŞI

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve
Karşıt Örgütlenme
Doğan Bulgan.....276

Gelecek Kitapta...

Kürt Solu 9 (Kadın Dosyası) belirlenen zamandan bir hayli geç çıktı. Okuyucudan özür dileriz. Bu gecikmede yayın evimizin yanı sıra dosya kapsamında ki yazıların geç gelmesi de etkili oldu. Gecikmişse olsa Kürt Solu 9'u size ulaştırabildik.

Gelecek kitabın(Kürt Solu 10'un) dosya konusu, emperyalizmin genel olarak Avrasya'ya özel olarakta Ortadoğu'ya müdahalesi, Kürtlerin bugünü ve geleceğini ele alıyor.

* SSCB'nin yıkılmasıyla soğuk savaş sona mı erdi yoksa farklı güç merkezleri arasında devam mı ediyor? Avrasya özel olarakta Ortadoğu üzerinde ki egemenlik hesapları, emperyalist merkezler arasında ki çelişki ve çatışmaları nasıl etkiliyor?

* Küreselleşme trendinde, Avrasya Birliği'nin geleceği nedir? AB'ye alternatif olma dinamikleri nelerdir? Bu açıdan Şanghay Beşlisi neyi ifade ediyor?

* Emperyalizmin Irak'a saldırısı(işgali) sürecinde; Kürt ulusal demokratik ve komünist hareketi ile Türkiye devrimci, ilerici, komünist hareketinin siyasal duruşu neydi? ABD, İngiliz emperyalist bloğu Irak'a saldırırken, Ortadoğu'da hangi sorun ve çelişkileri lehine kullandı? Emperyalizmin Ortadoğu'ya askeri, siyasi müdahalesi Kürt halkının bugünü ve geleceğini nasıl etkiliyor, etkiler?

* Emperyalizm ile işbirliği milliyetçilikle örtüşür mü? Daha özgün olarak ABD savunusu ile milliyetçilik bağdaşır mı? Bu açıdan günümüz ulusal kurtuluş mücadeleleri ile Kürt ulusal hareketinin konumu nedir?

* Savaş kapitalizmin bunalımına çözüm getirecek mi? Marksizmin savaşa bakışı nedir?

Dosya'ya katkıda bulunacak yazarlarımızdan, gerek yukarıda ki sorunlama gerekse kendisinin özgün sorunlaması çerçevesinde yazı bekliyoruz.

Onuncu sayıdan itibaren Kürt Solu'nun ebat ve sayfa düzenlemesinde değişikliğe gideceğimizi okuyucumuza iletmek istiyoruz. Yeni bir ebatla ve daha az sayfa daha sık periyotla yayınına devam edecek olan Kürt Solu'nda Dosya konusu dışında ki yazılara da yer verilecektir.

Dr. Kemal Mazhar Ahmed

KADIN VE SOSYALİZM

Eflatun ve kadın, İbn Rüşd'e göre kadın, Rönesans, Thomas More, Campanella, Fourier, Bebel ve kadın, Jan Doruan, Proudhon, 28 Mart günü...

Kadın hayatının ağır yükü, erkenden dünyanın büyük filozoflarının dikkatini çekmeliydi. Özellikle, toplum problemlerinin halledilmesini isteyenlerin. Eski Mısır'da ölenler, mutlaka mezarlarına yazılı bir taş konarak gömülürlerdi. Taşta, şunlar yazılırdı: "Kimseyi öldürmedim, kimseye gözyaşı döktürmedim, namus ve şerefle bağdaşmayan işler yapmadım. Dul kadınlara eziyet vermedim, bebeklerin ağzından süt kaçırmadım, öyleyse ey büyükler, bu ölen insana yol verin de size gelsin."

Yunanlıların ve dünyanın büyük filozofu olan Eflatun, 2300 yıl önce, erkek-kadın arasında hiçbir fark olmadığını söyledi. Bazen bir erkeğin zekasının kadından veya başka bir erkekten fazla olabildiğini; aynı şekilde, bir kadının zekasının diğer bir kadından veya bir erkekten fazla olabileceğini savundu.

Kadın ve Sosyalizm

Eflatun'a göre başarılı rejim, devlet ve hükümet işlerinde, kadın-erkek ayrılığı gözetmeyen rejimdir. Eflatun'un, bu konuda bir şartı vardı: Bir işe görevlendirilen kadın, toplumun üst sınıflarından olmalıydı.

Arapların ve İslam'ın büyük filozofu İbn Rüşd (1126-1198), bir dereceye kadar, İslam medeniyetinin batışını, kadının içine düştüğü zor duruma bağlar.

Rönesans devrinde Avrupalı aydınlar, insanları Ortaçağ'ın geri kalmışlığından kurtarmak istedi. Kadın, toplumun yarısı olarak dikkatleri üzerine topladı. Saygınlığı arttı. Rönesans'ın ilk yazarlarından olan Dante'ye göre, Patris Portinar'ın bir kadın olarak, eski Roma'nın büyük şairi ve yazarı Vergili'den hiçbir eksiği yoktu. Rönesans devri İtalyan aydını Antonya Avano 15. Yüzyıl'ın ortalarında, yani 500 yıl önce kadınlar hakkında şunları yazdı: "Kadını evde bağlamak doğru bir şey değildir. Onu yaşamdan uzaklaştırmak, yani senelerce onu hapis etmek demektir. Ve böylece her şeye şaşkınlıkla bakar."

Yine o devirde, Cilli adında bir İtalyan aydınına göre, toplumun yarısı olarak erkek, suçunu itiraf etmeli ve pişmanlık getirmelidir. Çünkü erkekler, kadınlara hizmetçi gözıyla bakıyordu. Kadınları, birer eş olarak görmüyordu. Bu işi başka hiçbir canlı yapmazdı. Rönesans devrinin Avrupasında, tüm Akademi kuruluşlarının hocası ve büyük bilgin Erasmus (1466-1536), bir şeye dikkat çekti. O da, yeni keşfedilmiş Amerika'da, ilkel kabilelerin ayrılma yüzünden kadını değil, erkeği cezalandırıyor olmalarıydı.

Sosyalizm düşüncesi, tarihte ilk kez Rönesans devrinde kendini gösterdi. Bunu hisseden ilk kişi, büyük İngiliz bilgini Thomas More'du. Thomas More (1478-1535), çok zeki ve dürüst bir insandı. İngiltere kralının birinci müsteşarı olan More, öğretmen ve avukat olarak da çok başarılıydı. Hiçbir zaman, devlet görevlerini sevmeydi. Ama bu yolla, toplumdaki düzensizliğe bir çare bulmakta rol oynayabileceğini düşündü. Bunda başarılı olmayınca, kendini hayale verdi ve öyle bir toplum haritası çizmiş ki,

Kürt Solu

gerçeklere uygun bulunmadı.

More, çizdiği toplum haritasının, insanlığın gelecek rejimi olmasını istedi. O geleceğin toplumuna, 'Ütopia' adını verdi. Latince iki kelimeden oluşan 'ütopia', 'mevcut olmayan yer' demektir. Ütopia'da hiçbir ayırım yoktu. Herkes eşitti. Birlikte aynı şekilde çalışır ve yaşardı. Ütopia'ya göre, kadın-erkek arasında da hiçbir ayırım yoktu. Kadın da erkek gibi tarlada, fabrikada, idarede, öğretimde, orduda ve daha birçok yerde görev alabilirdi. Papaz olma ve kilise işlerini yürütmekte de kadınların hakları vardı. Ütopia kadınlarının hepsi okumuş insanlardı. Boş zamanlarını okumak, spor yapmak ve müzikle geçirirlerdi. Ayrıca, o toplumun kadınları altın ve mücevher ile alay ederdi. Hiçbir Ütopia kadını makyaj yapmazdı, çünkü doğal güzellik, bütün güzelliklerden üstündü. Ütopia erkeklerine göre ise, birinci güzellik ahlak güzelliği, ikincisi yüz ve şekil güzelliğidir. More, kızlarına Ütopia felsefesi ve düşüncesi aşıladı. Onun için iyiliğin birer örneği oldular ve onlara her yerde saygı ile işaret edildi. More'un bu şekilde düşünmesi, o zamanın İngilteresi'yle uygun düşmedi. 6 Temmuz 1535 yılında, karanlık bir Londra hapis-hanesinde kafası uçuruldu.

Thomas More'un öldürülmesinden yarım yüzyıl sonra, İtalyan Thomas Campanella (1568-1639), Ütopia'ya bir şeyler ekledi ve kadın-erkek için çalışma saatlerini, altı saat yerine dört saat yaptı. Çocuk bakımını da devlete yükledi.

18. ve 19. yüzyıllarda ütopyik sosyalizm çok gelişti. Tüm ütopyik sosyalistler, (Prodhon hariç) kadın haklarının tanınması düşüncesindeydi. Kadınların, hiçbir şeyde erkekten ayrı olmadığını savundular.

Fourrier'e göre (1772-1837), kadının durumu toplum özgürlüğünün gerçek ölçөгüdür. Ona göre, hiçbir toplum kadın özgürlüğünü tanımadan özgür olamaz. Tüm kadın hakları verilmezse adalet de kanatsız ve ruhsuz olur.

1879 yılında, ünlü Alman aydını August Bebel, Kadın ve Sosyalizm adında bir kitap yayımladı. Bu kitapta, kapitalist ülke-

lerdeki kadın hayatının zor koşullarından söz edilir ve devrimciler, kadın özgürlüğünü desteklemek için teşvik edilir. Kadınları da haklarını elde etmek için, mücadele etmeye çağırır. Aynı kitapta, Prodhon'nun kadınlar hakkındaki düşünceleri şiddetle reddedilir.

Sosyalizm düşüncesi birçok kadını etkiledi. Bunlardan biri, Fransız kadınlardan Jan Doruan'dı. Çok zeki bir kadın olan Doruan, fırsat bulduğu her siyasi toplantıda, kadın meselesi hakkında konuştu. Doruan, biliyordu ki ülkesinin yasaları, bir kadının parlamentoya aday olmasına izin vermiyor. Buna rağmen, 1849 seçimlerinde adaylığını koydu. Amacı, seçim propagandası olanaklarını kullanarak halkı toplamak ve kadın meselesi hakkında onlarla konuşmaktı. Sürekli Proudhon'a saldırdı ve onun aleyhine konuşmalar yaptı. P.Jozef Proudhon (1809-1865), kadının sadece ev işleri için olduğunu söyleyen 18. Yüzyılın tek sosyalistiydi. Bir keresinde, Doruan yüz yüze geldiği Proudhon'a şöyle der: "Zahmet olmazsa bana söyler misin? Vücudunuzun hangi parçası sizi kanun kurucusu yapmıştır?" Proudhon'un yüzü kıpkırmızı olur ve hiçbir cevap veremez.

Kadın hakları için mücadele eden kadınlar, yavaş yavaş halk topluluklarının mücadelesiyle kaynaştı. 1871'de Fransız kadınları, "Paris Komünü" nün korunmasında iyi rol oynadı. Yaklaşık olarak 10 bin kadın, meydanlara çıkıp Komünü korudu. O günlerde, "Yaralıların tedavisi ve Paris'in korunması için Kadınlar Birliği" kuruldu. Bir grup kadın da Paris'in sokak çatışmalarında öldü. Çok geçmeden İngiltere, Almanya, Fransa'nın işçi kadınları, kendi örgütlerin kurdu. 1891'de Alman işçi kadınları, Gleichheit (eşitlik) gazetesini çıkardı. Bu gazetenin baş yazarlığını, 25 yıl süreyle Clara Zetkin (1857-1933) yaptı.

Sonraki dönemde kadın hareketinin büyük adımı, 1807'de Almanya'nın Stuttgart kentinde, Dünya Kadınlar Kongresi'nin yapılmasıydı. Stuttgart Kongresi Dünya Kadınlar Sekreterliği Heyeti, Clara Zetkin başkanlığında oluştu ve Gleichheit gazetesi, kongrenin organı haline getirildi. Kongrenin sonunda katılım-

Kürt Solu

cılar bir bildirge yayımlayarak, kadın ve erkek eşitliği için mücadele çağrısı yaptı. Oylama sonucunda, 110 kongre üyesi aleyhte ve 47 üye de lehte oy kullandı. İkinci Dünya Kadınlar Kongresi, 1910 yılında Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da yapıldı. Kongre'ye, 17 ülkenin kadın temsilcileri katıldı. Kopenhag Kongresinin önemli kararlarından biri, 8 Mart gününün dünya Kadınlar Günü olarak tayin edilmesiydi. Bu da Clara Zetkin tarafından önerildi. 1814 yılına kadar, her ülkenin kadınları mart ayınının bir gününü "kadınlar günü" olarak andı. 1914'de ise Avusturya, Hollanda, Amerika, Macaristan, Rusya, Almanya, İsviçre ve daha birkaç ülke kadınlarının hepsi tesadüfen, bu kutlamayı 8 Mart'ta yaptı. O tarihten itibaren, 8 Mart kadınların günü oldu. 8 Mart günü, kadın hareketini daha da ileriye götürdü. 8 Mart 1917'de Petrograd kadınları, savaş ve Rusya çarlığı aleyhine büyük bir gösteri düzenledi. Sonunda, Çar Nikola'nın tahtına ve rejimine son verdiler. Bahsettiğimiz tüm bu gerçekler gösterir ki kadınlar, bu safhaya ulaşmak için, çok mücadele etti ve zor yollardan geçti. Kadınlar, birçok haklarını elde etti ama, henüz istenilen seviyeye ulaşamadı.

BUGÜNÜN KADINI

Kadınların yeni mücadelesi, kadının diğer problemleri, Sovyetler Birliği'nden ayrılma, Erkeği Uzaklaştırma Derneği, Tırnak ve Diş gazetesi...

Birinci Dünya Savaşı'nın olayları, kadın hareketine bir çok engel yarattı. Ama savaşın bitmesiyle, kadınlar yine faaliyetlerine başladı. Kadınlar, birçok örgüt kurdu. Örneğin 1919 yılında, İşçi Kadın Ekonomisini Kurtarmak İçin Enternasyonalizmin Açılmış Kapısı ve 1930 yılında Serbest İşle Meşgul Olan Kadınların Federal Birliği kuruldu. Ayrıca başka birçok ülkede de kadın hareketi baş gösterdi. Mısır, Lübnan, Türkiye, Çin, İran ve birkaç Latin Amerika ülkesinde, daha önce erkeklerin işi olan büyük ve önemli meselelere, kadınlar da önem verir oldu. Barış

sorunu gibi, Ağustos 1934 yılında, onlarca ülkenin (Amerika, Fransa, İngiltere, Sovyetler Birliği, İspanya, İsviçre, Belçika ve daha birçok ülkenin) 1100 kadın temsilcisi, Paris'te faşizm ve savaş aleyhine büyük bir kongre yaptı. Dört yıl sonra, kadınlar Marsilya'da aynı şekilde bir kongre düzenledi.

İkinci Dünya Savaşı, milyonlarca kızı yetim, kadını dul bıraktı. On binlerce kadın savaşın kurbanı oldu. Ama savaşın bitmesiyle, kadın hareketi toplumun diğer hareketlerinden geri durmadı. Aralık 1945 yılında, Dünya Kadınları Demokrasi Birliği kuruldu. Başlangıçta, 39 ülkenin kadını katıldı. Bu ve buna benzer diğer kadın örgütleri; barış, halkların özgürlüğü, açlığa karşı mücadele ve ulusların bölünmesi gibi konulara önem verdi.

Birleşmiş Milletler (BM) örgütü, uzun yıllardan beri kadın hareketi ve davasına önem veriyor. Örneğin, 1969 yılında, dünya kadınlarının isteği üzerine, kadın ayrıımının yok edilmesi üzerine karar aldı. Buna rağmen, birçok kadın problemi çözülmeyi bekliyor. Dünya Kadınlar Kongresi Genel Sekreteri olan Lusil Maey, 1980 yılında Kopenhag'ta tutuklandığında, açıkça son yıllarda kadınlar için bir şey yapılmadığını söyledi. Gerçekten de öyle. Özellikle dünyaya tümüyle baktığımızda, örneğin 70'li yılların başında, Afrika kadınlarının yüzde 85'i okuma yazma bilmiyordu. Şimdi de durum pek değişmiş değil. Dünya kadınlarının çoğu okuma yazma bilir ama kültürlü olanları az. Üçüncü dünya ülkelerinin okumuş kadınlarının ancak binde biri gazete veya yılda bir kitap okur. Çoğu kadın ilerleme safhasına ancak görünüşle vardı, ama içerik ve kafa açısından pek fark yok. Çoğu Fransa'nın ünlü koku ve esanslarının adını bilir ama büyük ve ünlü bir yazarı bilmez.

Dünyanın en ilerlemiş ülkelerinde bile kadınlar tam olarak ve her yönden eşit değil. Bu yüzden batılı kapitalist ülkelerde kadınlar sürekli örgüt ve cemiyet kurmakla meşgul. Birkaç yıl içinde yalnız Fransa, İngiltere ve İtalya'da yaklaşık 50 kadın örgütü kuruldu. Yine bu ülkelerde öyle kadınlar var ki erkeklerden nefret eder. ABD'den bir grup kadın, Erkeği Uzaklaştırma Cemiyeti

adında bir cemiyet kurdu. Bu çeşit cemiyetlerin yayın organları da var. Tırnak ve Diş gazetesi Amerika kadınlarının yayınladıkları gazetelerden biri. Kavgacı Kadın da İngiliz kadınlarının yayınladıkları bir yayın.

KÜRT KADINI

Avrupalı gezicilere göre Kürt kadını, Hacı Qadir, Büyük Hoca, Goran, Bekes, Kani ve Hemin'in umudu, kaynana dili, Süleymaniye ve Erbil'in okumuş kızları, Hapsa hanım ve Mina hanım, Bağdat üniversitesi kızları.

Avrupalı geziciler birçok yönden Kürt kadınından bahseder ve över. İyi niyetle gelip gezmişler gibi görünüyor. Doğu'nun kapalı şehirlerinin dar sokaklarından Kürdistan dağlarına gittiğinde, biraz şaşırıldılar. Kürt kadını, etraftaki diğer toplum ve ülke kadınlarından daha iyi gördüler. Kürt kadınının ayakkabısız dolaşmadığı doğrudur. Tabii bütün dağlık bölgelerin kadınları ayakkabısız dolaşmaz. Çünkü ne kış soğuğu nede dağların taşlık yolları ve arazisi buna izin verir. Ama, Hindistan'ın ovalık ve çöl bölgelerindeki bir kadını, Kürdistan dağlarına getirirseniz, onun çevreye alışması çok zaman ister.

Aynı zamanda, Kürt köylü kadını, diğer bölgelerin köylü kadınlarından daha iyi ve temiz giyinir. Renkli elbise giyer ve bunda içinde yaşadığı doğanın etkisi vardır. Bu kadınların gönlü, kırmızı renkli güllere ve yeşillığe açıldı. Aynı zamanda bu renkler, onların duygularını da önemli derecede etkiledi. Köylü Kürt kadını, aba ve başörtüsü bilmez ve kullanmaz. Zaten yaşadığı dağlık bölgenin ve çevrenin, buna müsait olmadığı bellidir. Örneğin, herhangi bir Arap veya Acem kadını Kürdistanı ziyaret etseydi, önce abasını atmak zorundaydı. Elini, ondan sonra bir şeylere uzatmalıydı. Bugün Kürt köylerinde görüldüğü gibi, yaşlı kadınlarla ve genç kızlar abasız dolaşır. Bu sözlerdeki kastım, Kürt kadınının kimseden ne eksigi, ne de fazlası olduğudur. Kürt

kadınında tüm dünya kadınları gibi, tarihi boyunca haksızlığa ve toplumun baskısına maruz kaldı. Bazı örf ve adetler, çok kötü ve çirkin bir şekilde kök saldı. Köylerimizde, başlık parası hala bir adet olarak sürüyor. Hatta şehirlerimizde bile insanlarımızı; gönüllerinin istediği ile evlenemez. Kızın ailesinin istekleri ve nazlanmaları, ayrıca koydukları engeller yüzünden, evlenme işi oldukça zordur.

Kaynana-gelin arasındaki ilişki, eskiden varolan ilişki gibidir. Bazen daha kötü olduğu da görülebilir. Okuma-yazma bilmeme, çoğu Kürt kadının büyük problemidir. Yakın geçmişimizden bir örnek alalım: 1952 yılında tüm Erbil ilinde yalnız 759 kız; Süleymaniye ilinde 1132 kız okula gidiyordu. Erbil'dekilere 39 ve Süleymaniye'dekilere 49 kadın öğretmen ders veriyordu. Aynı yıl Erbil ilinde, 131,288 kadın oturuyordu. Yaşı beşten fazla olup da okumamışların sayısı 107,940'tı. Yine aynı yıl, Süleymaniye'de oturan kadınların sayısı 124,633'tü. Beş yaşından büyük olup da okumamışların sayısı ise, 101 bin 866'dı. Aynı yıllarda, Erbil ilinde yeni doğmuş 523 bebekten, 361'i ölüyordu. Üzülerek söylemek gerekir ki, bugüne kadar bir grup şair hariç, Kürt aydınları halkın yaşamındaki bu aksaklıkları gerektiği gibi hissetmedi. İleriye gideceğimize geriye gitmişiz. Geçen yüzyılın sonunda çıkan ilk Kürt gazetesi Kürdistan, birkaç kere Kürtleri okumaya teşvik etti. Bu çağrıyı, kadın ve erkeklere eşit bir şekilde yaptı. Ama yarım yüzyıl sonra, Hawar gazetesinin bir yıllık sayılarında kadınlarla ilgili tek bir şey yoktu.

Kültür yaşamımızın birçok alanında olduğu gibi, bu alanda da gerekli rolü şairler oynadı. Ünlü Kürt şairi Hacı Kadiri Koyi, erkek-kadın arasında fark olmadığını söyler. Ünlü Kürt bilgini Melayi Gewre (Büyük Hoca), şiirlerinde birkaç kere dikkatle Kürt kadınından söz eder. Kadınları iyiliğe teşvik eder, kadınlara baskı yapan örf ve adetleri şiddetle eleştirir. Büyük Hoca Koyi, Sancak'ta herkesten önce kendi kızlarını okula gönderdi. Ünlü Kürt şairi, Bekes de Kürt kadınına, haklarını almak için mücadele eye çağırır ve aba ile başörtüyü açmak için teşvik eder. 40'lı yıl-

Kürt Solu

larda, Bekes'in "Nesrin Çoktandır" şiiri, milli bir şarkı olarak söylenirdi. Yine ünlü Kürt şairi, Goran, Kürtlerin yaşamında kadına karşı yapılan zulmü şiddetle eleştirir ve karşı çıkar.

Hiçbir Kürt yok ki, Kürt kadınının mücadele alanında rolü olduğunu bilmesin. Hapsehan Nakip, çok yetenekli bir kadındı. 20'li ve 30'lu yıllarda birkaç kere Cenevre'deki Uluslar Birliğine mektup gönderdi. Kürtler üzerindeki baskılardan bahsetti. Bu mektuplar, halkımızın yeni tarihinin incelenmesinde çok önemli birer belge oldu. Kadı Muhammed'in eşi Mina hanım da Mehabbat cumhuriyeti günlerinde, önemli görevler omuzladı. İlk Kürt kadın örgütünü kurmakla meşgul oldu.

Krallık devrinde, Bağdat Üniversitesinde okuyan Kürt kızları, çok yiğitçe milli gösterilere ve Newroz bayramı münasebetiyle gizli olarak düzenlenen törenlere katıldı. Şu bahsedeceğim adlar, kendi gözümle gördüğüm ve hatırladığım kızlardandır: Rahmetli Ronak Zühtü, Newzer Nuri, Nazemin Salih Kaftan, Hori Ala Ağa, Direj Han Arif Necib, Şekiye Ahmed, Direj Şeyh Celal, Zekiye Ömer Sam Ağa. Ümit ederim ki Kürt kadınının yaşamı ve hareketi, yazarlarımızın dikkatini daha fazla çeker. Ümidim odur ki, Sabah Galib'in Kürt hikayelerindeki Kadın'ı, Kek Hama'nın Kadınların Özgürlüğü İçin Kürt Şiiri ve Burhan Kani'nin Köylü Kürt Kadını gibi yazılar, Kürt kütüphanesinin boş bölümlerini doldursun.

Not: Bu yazı Peri Yayınları tarafından çıkarılmış; "Tarihin Tarihi, Kürtlerde Tarih, Tarihte Kadın" isimli kitaptan alınmıştır.

S. Bulut

**Gilgames, Ilyada-Odysseia,
Şehname, Dede Korkut, Mem u Zin'de
GREKLİ, ANADOLU VE MEZOPOTAMYA
KADINI**

Bu çalışmada antik ve ortaçağdaki 5 dünya klasiği olan Gilgames, Ilyada-Odysseia, Şehname, Dede Korkut, Mem u Zin'i salt kadın boyutunda irdeleneceğim. Hellas-Yunaneli'nden geçerek Anadolu ve Mezopotamya'ya, İran'dan Yemen'e, Kabil ve Hind'e, Turan'a kadar bir coğrafyada önce özgürleşerek çiçek açan, sonra beyzadelerin harem kafesinde gonca gül halinde kapatılan kadının serüvenidir bu edebi başyapıtlarda anlatılanlar bir yönüyle.

Aynı adlı erkek kral-kahramanın adıyla anılan Gilgames destanında esas konu M.Ö. 3000'de Tunç çağının Sümer sitelerinden birinde, Uruk'ta geçmektedir. Burada Gilgames'in bereket tanrıçası İnanna'nın temsilcisi olarak seçilen başrahibe-kadın ile kutsal evliliklerinde yapılan törenler başta olmak üzere

Sümer kadınıni hemen her etkinlik alanında erkek ile nispi eşit ve özgür bir statüde görmekteyiz. Gerek temel üretim aracı toprağın eski kabile kollektivist geleneklerine bağlı olarak Tapınak (devlet) mülkü sayılması ve her kentli yurttaşta belli bir yükümlülük karşılığı dirlik (Tımar) şeklinde kullanım hakkının verilmesi (Sümer devlet sosyalizmi!) ve gerekse Sümer kadınıniin dirlikler başta kamusal alanda fiilen çalışıyor, iş-üretim yapıyor olması bu eşit özgür statünün maddi zemini idi şüphesiz ki.

Sümer'den 2000 yıl sonra Hellas (Yunanistan) ve Ege-Küçükasya'da kadının düşürülmüş statüsünü Homeros'un İlyada ve Odysseia destanlarında görüyoruz. Özellikle Küçükasya (Anadolu) gibi güçlü anaerkiil kült, töre ve kurumlarına karşın (Kybele'yi hatırlatmak yeterli) Homeros'un İlyada destanında tıpkı Yunan kadını gibi Anadolu kadını da erkeğin bir süs ve keyif aracı, mirasçısı, çocuğunun "saygın" anası ve haremindeki kızıoğlankız kapatmaları arasında "eşitler arasında birinci" derekesine düşmüştür.

Gılgamesh ile İlyada antik çağın destanlarıdır. Geliyoruz, Homeros'tan da yaklaşık 2000 yıl sonraya; feodal ortaçağa. Batı'dan ihtişamlı Doğu'ya. Firdevsi'nin dihanlar ve mubidlerden de yardım görerek, halk arasında derlediği anlatılardan meydana getirdiği, özünde İran ulusal destanı olan Şehname'ye. Her ne kadar Şehname tek tük Rum ve Batı (Bizans kastedilmekte-sb.) diye mırıldansa da asıl olarak İranlı ve Turanlı (Türk) pehlivanlar arasında dövüşlerin destanıdır. Destandaki kadınlar da padişahların, hakanların ve pehlivan-kahramanların kadınları olduğu ölçüde mevcuttur. Burada bir tek İranlı kadın pehlivan Gürd-â Ferid (Kürt- â Ferid) ile çıkış yapar gözükse de, tıpkı Yunan kadını gibi toprak köleciliği temelinde yükselen kentsoylu Doğu'da kadın, elmaslar, yakutlar, inciler, zecifereler, zümrütler, altınlar ve bilumum mücevherlerle tarif edildiği şartlardan bile yerlere saçılan bir "hazine", kendi hakkında bile hiçbir söz hak ve iradesi olmayan, erkeğinin harem kafesindeki "sul-

**Gilgameş, İlyada-Udyssea,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zîn'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını**

tan"dır.

Ancak kadının, kaleme alan meçhul sanatkarların dediğine bakılırsa M.S. 7. yüzyılda, Şehname'ye yaklaşık dönemde ve Yukarı Mezopotamya (Fırat-Dicle ırmakları arası diyar)'da, erkeği ile nispi eşit ve özgür statüde bir hatun-kahraman olarak Dede Korkut destanıyla yeniden çoğaldığını görüyoruz. Yaklaşık 3500 yıl önceki Sümer kadınının onurlu ve kişilikli yapısını tekrar yansıtan Oğuz-Türk kadınıdır. Destanda hiç değinmiyor, ki Kürtler ve diğer halklarla meskun Yukarı Mezopotamya'yı ikinci yurt edinmeye başlamış Oğuz Türkleri'ndeki hatun-kadıdır bu. Hem Sümer'in hem Oğuz'un Mezopotamya'sının destanlarda geçen ortak bir özellikleri var: Şölenler. Şölenlerde sığırlar, atlar, koyunlar, koçlar, kuzular kesiliyor, tepelerce et yığılıyor ve şaraplar, biralalar. Kırmızlar, şıralar deryalar misali tüketiliyor. Aslında her bir "yurttaş"ın komünal tükettikleri, Fırat-Dicle ırmakları arası diyarın o zamanlar sürüler ve ürünlerle ölçülen servetleridir. Özel mülkiyete kabile kolektif geleneğinin direnmesi, yani tırtıl kozasından çıkmaya çalışan "erkek-kahramanlar" sınıfa karşı toplumsal öz dinamiğin direnmesidir. Gilgameş, Dede Korkut'ta kadın kelebeğinin özgürlük dalına hep konması da bir ölçüde bu gelişimli gelişimin ürünü.

Yazık ki Dede Korkut'tan da bin sene sonra aynı coğrafyada, Botan-Cizre odaklı yörede, Ehmedê Xanî'nin Mem û Zîn destanında geçtiği şekliyle, önce tıpkı "Gilgameş kadını" gibi yılbaşı (newroz) şenliklerinde Kürt kadınının ayağa kalkar gibi olduğunu görüyoruz. Ama sonra, destanın ilerleyen bölümlerinde özellikle bireysel kölece aşka sevdalı Kürt "perizade" kızı Zîn kişiliğinde, Şehname'deki Fars, Kürt, Yemen, Afgan, Türk kadınının tıpkısı gibi etrafındaki mücevherler çokluğunun parlaklığı tüm Yemen'i olduğu gibi Botan'ı aydınlatsa da mirlerin, beylerin ve er-kahraman haremde ve kafestedir "Mem û Zîn" kadını.

Çarşıları ve pazarlarının gelin gibi süslendiği gibi ifadelerle kentsoylu-burjuvazinin çıkış sancılarının anlatılmak istendiği

Botan'da Jinen Tekoşinoperest'in eşitlik ve toplumsal kurtuluş ölkülü Beriwan'ı maalesef Ehmedê Xanî'nin Zîn ve Sîti gibi hurizadeler, perizadeler değil de Dede Korkut'un Banu Çiçek, Selcen Hatun kişiliğindeki er-kadın tipleri tarif ediyor. Ronjberen Sosyalista'nın hayıflanmasına gerek yok. Topraklarımızın kadınlarının en gelişmişisi ile erkeklerin en gelişmişinin birliğinde ete kemiğe bürünecek olan Türk ve Kürt birlikte kavga ve kurtuluş ile kardeşlik için en zengin ve süprizli malzeme sunmaktadır.(1)

Gilgameş Destanındaki Fahişe Kadın

Gilgameş, Sümer kent devletlerinden birinin, Uruk'un kralıdır. M.Ö. 3 bin yılları. Destan, Sümercesinde çeşitli talepler halinde ve bölük pörçüktür. Bütünsel olarak bize ulaşamamıştır. En son M.Ö. 1250 yılında Babil'de Kassit kökenli Sin-Lekke-Unnini adlı bir rahip-ozan destanı basitleştirmiş halinden çıkarıp çok sanatkarane bir kalıba dökerek, bugün esas aldığımız metin olan "ulusal" formda bir destan olarak yazmıştır. Gilgameş destanının bir değişkeni de Hititlerin başkenti Hattuşaş (Boğazköy) kraliyet kütüphanesinde bulunmuştur.

Girişte de belirttiğimiz gibi Gilgameş destanında "kadın" vardır ve erkek kahramanla nispi eşit ve özgürce bir konumda bulunmaktadır. Özellikle Friedrich Engels'in "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" eserinde referanslı klasik Marksist görüşün, Tunç çağının köleci kent uygarlığının ataerkil aile yapısı tezlerine göre bu durum şaşırtıcı olabilir. Ancak destanın gösterdiği gerçek budur.

Gilgameş destanında kadın, genel hatlarla aşk ve bereket tanrıçası İnanna'nın tapıncı etrafında verilmektedir. Olabilir ki "dans eden ve şarkı söyleyen kızlar, tapınak fahişeleri ve yosmaları" yani "İştâr ehli", İnanna tapınağı odaklı olarak örgütlüydüler.

Sümerin İnanna'sı, daha sonraki dönemlerde Babil'de İştâr, Yukarı Mezopotamya'daki Huriler'de Şausga, Anadolu'da Hitit,

**Gilgameş, İlyada-Udysseia,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zin'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotâmya Kadını**

Frig ve Luwilerde Kybele-Kubaba ve Yunanistan'da ise Demeter ve Aphrodite'nin eşdeğeridir. Etimolojide kadınların ilk üretimdeki konumlanışını çağrıştırıyor. İlk bahçe tarımcılığı, seramik üretiminin hep kadınların işi, üretimsel uğraşısı olduğu belirtilir. (Gordon Childe). Şimdi yiyecek üretimi ile ilgili olarak İnanna, Sümerce'deki ninda "ekmek" sözcüğü ile bağlantılı olabilir. Çünkü Sümerce'de nin, "kadın" demektir. (Bugün Kürtçede nan "ekmek", jin "kadın"dır.)

J. Champbell de ilk Sümer kentlerinden Obeid, Khafajah ve Uqair'de tanrıça Ninhursag ve İnanna'ya adanmış olan tapınaklardan bahsederken, bunların planının kadın cinsel organlarını çağrıştırırcasına oval formda olan iki yürek duvarla çevrili olduğunu söylüyor. Bu formdaki tapınak yapısının doğanın üretici gücü dişinin hamilelik ve emzirme yeteneklerine benzeyen simgeler olduğunu da belirtiyor.(2)

Bunlar Gilgameş destanı kadın gerçeğinin etimolojik ve arkeolojik arka fonlarıdır.

Güneş tanrısı Şamaş'ın güzellik, fırtına tanrısı Adad'ın yiğitlik bahsettiği Gilgameş destanında bir bölü üç insan, iki bölü üç tanrıdır. Destanın daha girişinde Uruk'un kral Gilgameş'in "zulmü" altında olduğunu görüyoruz. Gilgameş hiçbir oğlu babaya, hiçbir maşuku (erkek sevgiliyi) maşukaya (bakire sevgiliye) ve hiçbir kocayı da karısına bırakmamaktadır! "İnsanlara dirlik vermemek için eli durmaz, sağa sola çatar. Gilgameş ağılı bol Uruk'un ne biçim çobanıdır?" diye destan yakınıyor.

Sanders'in yorumunda hiçbir bakireyi erkek sevgiliye bağışlamayan şeyin Gilgameş'in şehveti olduğu belirtilirken, M. İlimiye Çiğ'a göre Uruk kenti sur duvarlarını yaptırmak için Gilgameş bütün şehrin erkeklerini gece gündüz demeden çalıştırmış ve evlerine gidemeyince çocuklar babalarını, kadınlar da kocalarını göremediklerinden Gilgameş'e kızgınlarmış.

Bunun üzerine Gilgameş'in savaşçıların kızları, erkeklerin karıları tanrıların huzurunda ağlayıp sızlıyorlar. Destan bu ifadeleri kullanıyor. Bunu din erkli site toplumunda "İştar ehli"

Kürt Solu

örgütlü kadınların "ayaklandıkları" şeklinde okumalıyız. Çünkü, Tunç çağının din erkli tüm toplumlarında, örnek olsun bin tanrılı Anadolu Hititi'nde başta kral-kraliçe tüm özgür yurttaşların tanrılara yakarışı "politik" bir eylem biçimidir ki, sorunlarına çözüm bekleniyor bu yolla.

Uruklu kadınların yakarışı ses getiriyor, tanrılar da büyük ilahe Aruru eliyle Gilgameş'e "dur!" desin diye bir parça çamurdan eşdeğeri Enkidu'yu yaratıyorlar.

Ancak Enkidu bir "yaban" olarak yaratılmıştır. Destan Enkidu'nun "uygarlaştırılması" süreciyle devam ediyor. Yaban adamı insanileştirmede de Uruk kadını eğitici bir pozisyonadadır. Nasıl?

Yabanıl Enkidu hep hayvanlarla otlamakta ve suvata onlarla giderek susuzluğunu gidermektedir. Bir şey daha yapıyor. Avcının vahşi hayvanları avlamak için kazdığı çukurları hep dolduruyor, yani av tuzaklarını bozuyor. Bunun üzerine, avcı babasının yol göstermesiyle Gilgameş, kenti Uruk'a geliyor. Gilgameş de avcının refakatine, Enkidu'yu "adam etmesi" için Şamhat adlı bir tapınak rahibesini, kutsal fahişeyi veriyor.

Destanın değişik çevirilerinde orospu, yosma, kahpe kadın diye de geçiyor tapınak fahişesi. Fahişe, Inanna'nın sevgi tapınağının bir görevlisi olup, tapınağa gelir sağlamak için vücudunu erkeklere görev olarak veren ve kutsal ibadet yapıyor addedilen tipik Sümerli kadındır. Tapınaktaki erkek görevlilere ve tapınak dışı yurttaşlara gönüllü-sevgi ilişkisi içinde de verilebilir.

İşte, bu kadın tipolojisi Şamhat avcıyı takip ederek ormana gidiyor ve orada hayvanlarla barınan ve otlayan Enkidu'yu tahrik ederek önce onun kendisiyle seksten zevk almasını sağlıyor. Sonra da ona konuşmasını, duyguyu, sevmeyi ve cinsel birleşme denilen "kadınların sanatı"nı öğretiyor. "Enkidu ekmeği ye, o yaşamın maddesidir. Enkidu şarap iç, o ülkenin geleneğidir" diyerek yemeyi ve içmeyi de öğretiyor.

Görebildiğimiz gibi kutsal fahişe/yosma diye anılan Uruk kadını, düşkünleştirilmiş bir pozisyonunda değildir. Ayrıca "kuvvetli

doğa adamı" Enkidu'yu güçsüzleştiren bir işlevi de yoktur. Aksine bir sanatkar, bir eğitmendir. Fahişler Sümer sitelerinde bereket kültürüne bağlı olarak erkekle "kutsal birleşme" yaptıkları için, toplumca bir erdemlilik olarak kabul edilmektedir bu etkinlikleri.(3)

Fahişe-kadın eğittiği Enkidu'yu sonra da Gilgameş'in zorbalığının hüküm sürdüğü kent olan Uruk'a götürmeye razı ediyor. Uruklu kadınlar "zorbalık düzeni" bitsin diye tanrılara yakarmışlardı. Fahişe-kadın burada "çözüm"ün insan öznesine yol arkadaşı olmaktadır. Yosma Enkidu'ya kemerleri süslü insanların her gün bir bayram kutladıklarını, Uruk'ta neşe saçan genç erkeklerin, görülmeye değer genç kızların güzel kokular ve deb-deli giysiler içinde tasvirlerini süslü ifadelerle anlatmaktadır.

Dedik ki, kadın birinci olarak Inanna-Aşk tapınağında başrahibe ve rahibe, aynı zamanda dans eden, şarkı söyleyen tapınak görevlisidir. Her şeyin doğanın yeniden canlanma döneminin başlamasına bağlı olduğu bir zamanda, tarım yılı başlangıcını simgeleyen günde kutlanan Yeni Yıl Şenlikleri haftasında tanrı Dumuzi'nin kentteki temsilcisi olan kral ile kutsal birleşmeyi bereket tanrıçası Inanna adına yapıyordu.

Bu yeni yıl/ilkbahar şenlikleri süresince Sümer kadını, salt kral ile törensel kutsi birleşmesinde değil, Uruk site toplumundaki erkek ehli ile olan kutsi ilişkisinde de özgürlüğün tadını eşit çıkarıyor. Destanda açıkça yazmıyorsa da, sezilebiliyor. Gerek M. İlimiye Çığ'ın kurgusunda, gerek Harold Bream'in romanında da izler bulunmakta. Ancak en çarpıcı-açık olanını Babil tabletinde görüyoruz. Dumuzi'nin yılın diğer altı ayını yeraltında geçirdiği zaman Uruk'ta neler olmaktadır? "Nasıl inek buzağılamazsa, erkek de kadını caddede (evet, caddede!) gebe bırakmaz"(4) Yani kutsal yılbaşı başta olmak üzere verimlilik-bereket kültü ile bağlantılı tüm bu bayramlarda her renkten şarabın-ıçkinin ve öküzlerin-koyunların tüketildiği bu şölenlerde kadını-erkeği ile tüm Sümerli yurttaşlar yiyorlar, içiyorlar, müzik eşliğinde dans edip, şarkılar söylüyorlar ve düpedüz Uruk cad-

delerinde sevişiyorlar-birleşiyorlar. Bu kudsi seks etkinliklerinin amacı tarımsal ürünlerin bereketi ve sürülerinin verimliliğini tanrılar pantheonunun artıracığına olan inançlarıydı.

Şarapçı Kadın-Şakiye Siduri

Gilgameş destanında bir kadın tipi daha var, değinmek gerekiyor. Bu kadın Uruk dışındandır. Muhtemelen Kuzey Mezopotamya diyarında bir yerde ikamet etmektedir. Tanrılar Gilgameş'in sevgili arkadaşı ve can dostu Enkidu'yu elinden alıyorlar. Cancığerinin ölmesi karşısında büyük bir acı içerisinde olan Gilgameş, bu tanrısal yazgıya karşı direnmeyi seçerek ölümsüzlüğü aramaya karar veriyor. Tufandan sağ kurtulan Şuruppak kenti kralı Utnapiştim'e (Ziusudra, Tevrat'ta geçen Nuh Peygamber) tanrıların ölümsüzlük verdiklerini öğrenince onu bulmak için Uruk'tan yola koyuluyor. Utnapiştim'in (Nuh) gemisiyle Nitzir dağına dayanarak kurtardığını göz önünde bulundurursak, Gilgameş'in güzargahı Uruk'tan "Doğu Anadolu"ya (Ağrı veya Cudi dağı yörelerine) doğru olacaktır. İşte bu güzergahtaki bir durakta, "ölümsüz" Utnapiştim'e ulaşmak için sorarak ilerlediğinde "deniz kıyısında", üzümlerin yetiştiricisi ve şarap yapımcısı olan, başı duvakla örtülü görünmeyen Şakiye Siduri ile karşılaşılıyor.

Bağların kadını, şarap yapımcısı Siduri altın çanaklar ve altın fiçiler yanında tasvir edilmektedir. Kuzey Mezopotamyalı kadın olan Şakiye, kaç bin yıl sonra "Uzak Asya'dan uzanıp gelerek" Fırat-Dicle Diyarı'nı ikinci yurt edinmiş Oğuz Türklerinin destanı olan "Dede Korkut'taki kara gözlü, güzel yüzlü, saçı ardına örülü, elleri bileğinden kınalı olup, kudretli Oğuz Beylerine altın kadehlerle şarap sunan dilber "kafir" kızların referans noktası mıdır? (Dikkat çekiyorum, Kuzey Fırat-Dicleli Şakiye Siduri, Güneyli Gilgameş'in Uruk Pantheonuna nispetle "kafir kız"dır.) Ya da aynı Fırat-Dicle ülkesinde Botan-Cizre'de Kürt halkı arasında efsanevi bir aşk destanını yazan Ehmedê Xani'ye

**Gilgames, İlyada-Udysseia,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zin'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını**

döne döne "Gök renkli, mine renkli, cevher kaseye doldur, gönülleri aydınlatıp gözlü yapan çiğ taneleri gibi o suyu, şarabı ey sakil!" dedirten midir Şakiye Siduri? Tartışılabilir. Ancak kesin olan şey, tarihte başörtüsünün ya da bugünün siyasal-simge adıyla söyleyeyim türbanın, "başı peçeye sarılı" ya da "başını, yüzünü göstermeyen bir duvakla örtülü" gibi tanımlamalarla ilk kez bir şarap şakiyesinin giysisi olarak yazılı bir edebi belgede geçiyor olmasıdır.

İlyada Destanı ya da Yunan Kızoğlankız "Kapatmalar"

İlyada, Ege'li ozan Homeros tarafından M.Ö. 850 yılında yazıldığı söylenen Yunaneli-Anadolu sentezi bir destandır. Konusu M.Ö. 1200 yıllarında Grek Akhalar ve bağlaşıklarının Kuzeybatı Anadolu'da bir kent devlet olan İlion'a (Troya) saldırılarıyla başlayan ve 30 sene süren bir savaşın 9. yılının sadece 50 küsur gününü kapsamaktadır. Burada Troya'nın bağlaşıkları olarak savaşan eski Anadolu halklarını Thrakialıları, Karialıları, Paionları, Lelegleri, Pelagları, Lykialıları, Mysialıları, Maionialıları ve Phrygialıları görüyoruz. Hepsi Thrakia, Ege ve Anadolu kavimleridir. Bir de "çok uzaklardan", gümüşün yurdundan yani Argiropolis (Gümüşhane) dolaylarından gelmiş Alizonlar var. (Kalybeler).

Grekler'in (Yunanlar) de bağlaşıkları tek tek sayılıyor. Yunanlar, destanda daha çok Akhalar, biraz Danaolar ve pek az da Helenler diye geçiyorlar.

Homeros'un İlyada Destanı'nda savaşın nedeninin bir kadın üzerine geçtiği görülüyor. Ancak destan kahramanları ise gerek Akhalar gerek Troyalılar ve bağlaşıkları cephesinde hep topraklı köleler ve servet (ganimet) sahipleri olan erkek yiğitlerdir. Bunlar da destanda komutan, erlerin başbuğu, yiğit savaşçı-kahramanlar ve erler sıfatlarıyla anılırlar.

Troya kralı Priamos'un oğlu Aleksandros (Paris), Grek krallar kralı Agamemnon'un kardeşi Sparta kralı Menelaos'un karısı

Kürt Solu

güzel Helene'yi kaçırmıştır. Savaşın görünür nedeni olarak bu durum gösteriliyor. Ancak İlyada otoriteleri bu örtünün altında gizli asıl nedenin "barbar" Akhaların (Yunanların) Ege uygarlığının zenginliklerine ve maden kaynaklarına göz dikmeleri olduğunu belirtiyorlar.

Agamemnon krallar kralıdır, evet. Ama diğer askeri şefler, en azından Troya önünde görüldüğü kadarıyla, onunla eşittirler. Soyululuk, kahramanlıkta ve erlikte. Hatta Akhalı yiğit Peleusoğlu Akhilleus, "yanaşması" kadını elinden almak isteyen Agamemnon'u herkesin içinde öldürmekten söz ediyor. Halbuki Gilgameş destanında, soylu kahramana örnek olsun "yeryüzünün prensleri" ayak öperek eğilmektedir. Tıpkı Gilgameş destanında Gilgameş ve Enkidu gibi, ancak karşıt pozisyonlarda olarak İlyada destanında iki erkek kahraman-soylu görülmektedir: Akhalı ayağı-çabuk Akhilleus ve Troyalı oynak tolgalı Hektor. Ayrıca Akhilleus, bir tanrıçadan doğduğu için zaman zaman "tanrısal" öntakıyla zikrediliyor destanda.

İlyada destanında tipolojisini işleyeceğimiz kadın, sınıfsal olarak işte bu soylu-kahramanların kadınlarıdır. Erkeğine tamamen bağlı, edilgen bir yanaşma kadınıdır bu. Öyle ki, erkek kahramanların tunç, demir, altın eşyalar vb.den oluşan ganimetleriyle birlikte anılmaktadır tüm destan boyunca Yunan-Akha ve Troya-Anadolulu kadınlar. Örnek olsun, bir yerde "erlerin başbuğu" Agamemnon'un armağanları olan "yedi uçayak, on külçe altın, yirmi pırlı pırlı leğen, sağlam ayaklı oniki at" yanında "yedi adet güzellikte üstün, elleri her işe yatkın Lesboslu" diye tanımlanıyor kadın. Akhilleus de ordusunun ödülleri arasında "leğenler, uçayaklar, atlar, katırlar, başları kalkık öküzler, alacalı demir" yanında "güzel kemerli kadınlar"ı saymaktadır. Yine Akhilleus'un Troya önlerinde Hektor'u savaş alanında kovaladığı sahnede kadın "koşuyu kazanan atlet"e verilecek uçayak (kazan) gibi bir "armağan" olarak addediliyor.

İlyada "erkeksoylu"yu ne kadar yüceltiyorsa, ters orantılı bir şekilde kadını düşürüyor. Daha destanın birinci bölümünde

Akhali yaşlı rahibin "yanağı güzel" kızı, Khrysei'i ganimet payı olarak almış olan başkomutan Agamemnon'a kurtulmalık vermesi karşılığında kızını azat etmesi için yalvarması sahnesiyle başlıyor antik Yunan kadınının alçaltılmış konumu. Agamemnon bu kızıoğlankızı, üstelik kendi karısı Klymenestr'in yanında bir "kapatma" olarak tutmaktadır. Rahip-babayı tahkir ederek kovan Agamemnon'a tanrı Apollon çok öfkelenir ve ordusuna bir "salgın" musallat eder. Akha askerleri vebadan kınılıp geçirilince Agamemnon, rahibin kızını bir "takas" şartı koşarak vermeye razı oluyor. Peleusoğlu Akhilleus'un onur (ganimet) payı olan kapatması kızın, güzel yanaklı Briesis'in kendisine verilmesi şartıyla. Destanda konular çeşitlendikçe tipik Akha ve Troya kadın konumunda aşağılanmalar "zenginleşmektedir". Erlik gururu çok kınılan Akhilleus, destanda geçtiği şekliyle yazıyorum, şüphesiz "karı Akhalar" denmesin diye yurduna, Hellas'a dönmez ama Troya'ya karşı da birleşik Yunan-Akha kuvvetleri arasında savaş için yerini de almaz. Erleri disk atarak, kargı-ok atarak, denizin kenarında bekleyen kıvrık burunlu gemileri yanında eğlenerek vakit geçirmektedirler.

Ancak Helen askerleri Troya erleri karşısında yenilmeye başlayınca, başta Odeysseus olmak üzere Hellas'ın yiğitleri ve arabulucuları Akhilleus'u savaşa katmak için Agamemnon'la barıştırmaya çalışırlar. Agamemnon yumuşar, tanrılarına da yemin eder ki Akhilleus'tan aldığı Breises'le aynı yatağa birlikte hiç girmemiştir.

Böylece Breises'i iade edeceğinden başka, kendi üç tane kızı da olmak üzere elleri her işe yatkın yedi kadını da Akhilleus'a verecektir. Görüldüğü gibi destanın her satırında yunan kadınının sıradan bir değiş tokuş metai özelliği pekişmektedir. Buna rağmen erler karılarının hep "kızıoğlankız" olmalarıyla övünmektedirler.

İlyada destanında erkekler hep savaşmaktadırlar. Hellas yiğitleri ile Troya erkekleri, kadınları ve çocukları için dövüşüklerini övünerek hatırlatırlar. Zaman zaman İlyada'da kadınlar

Kürt Solu

savaşmaz, elleri silah tutmaz. Ne yapar İlyada kadını? Barışta, Agamemnon'un dediği gibi tezgahına gide gele, yatağına gire çıka erlerin evinde yaşanmaktadır. Savaşta ise erkeğinin (eşinin diyemiyorum-sb) arkasından yanaklarından akan ince yaşlar döker, ölen erkeğini duyunca hıçkırır, çığlıklar atar, ağıtlar yakar.

Böyleyken, Hector eğer ölürse karısı Andromakhe'nin "hür günleri"nin son bulacağını söyleyebilmektedir. "Hür günler" dediği ise, savaş bir erkek uğraş/ışı olduğundan karısının eviñe gitmesi, işlerine bakması, tezgahının mekiğinin başına geçmesidir. Öyle ki, Homeros'un öteki destanı Odeysseia'da oğul Telemakhos, Odeysseus'un karısı olan öz annesini "git dokuma tezgahına, ipliğinin başına, hizmetçilerine, çünkü konuşmak erkeklere vergidir" diyerek azarlamaktadır. Yani kadının şu veya bu konuda görüşü bile dikkate alınmıyordu.

"Hür günleri" bu olan yunan ve Ege kadınının "esaret günleri" nasıl farklıydı? "Tunç zırlı Akhalardan (erlerden-sb) birinin onu, gözyaşlarına bakmadan Argos'a götürmesi, bu sefer bir yabancıнын evinde ve buyruğunda tezgah dokuması, Messeis ırmağından su taşması!" Yani kadının, Marx'ın Kapital'inde kullandığı bir ifadeyi ödünç olarak söylersek, altından tasma yerine demirden tasma ile erkeğe bağlanması.

Hem Helen hem Troya'da politika ve savaş hep erkeğe vergidir. Lykia'lılara komuta eden Sarpedon, Hector'a şunları söylüyor: "Biz nasıl dövüşüyoruz. Baksana bize...Ben ta uzaklardan geldim yardıma...Anafolu Ksanthos'tan geldim, uzak Lykia'dan sevgili karımı, yavrumu kodum orada." Buraya kadarını zaten biliyoruz. Ancak Sarpedon şunları da ekliyor: "Yoksulların göz dikeceği bir sürü mal-mülk kodum." Bu sözlerde, antik Ege uygarlığında köleler ve köle sahipleri yanında yoksul hür yurttaşların da mevcudiyeti açıktır ve varlıklı hür-lere karşı sınıf mücadelesi gizlidir. Kadına gelince, "tasmaını" parçalamak için bir etkinlikte bulunduğu dair destanda hiçbir ifade görülmemektedir.

İlyada'da Helen ve Anadolu kadını edilgen ve silik bir varlık

olmasının ötesinde erkeğin canlı-konuşan bir eşyasıdır adeta. Ancak, Akhalar yurdu, yani Yunanistan neyse ama adının tanrıça Anat'tan gelmiş olabileceği belirtilen(5) ve neolitik çağdan beri kökü anaerkil kültür olduğunu arkeolojik kaynaklardan bildiğimiz Anadolu kadını için, Lykia kadını kişiliğinde destanda kanıtını gördüğümüz bu durum şaşırtıcıdır. Halbuki Anadolu kadını, örnek olsun Lydia kralı Alyattes'in anıt-mezarı fahişeler eliyle yaptırılacak kadar toplumsal-ekonomik yönden özgür bir düzeydeydi. Sümer "kutsiyet"inden kalıtı olan fahişelik, dünyada ilk genelevlerin ortaya çıktığı başkent Sardes'in (Manisa) Lydia kadını için profesyonelleşmişti ve Lydia kadınları çeyizlerini bu yoldan sağlamakaydılar. Bu durum Lydia ülkesinde doğal ve onurlu bir iş olarak kabul görmekteydi.

Truva savaşından 500 yıl önce, Anadolu da çeşitli bölgelerde, beyliklerde, beylerin yanında beyçe denilen kadın yöneticiler (hükümdarlar) bulunduğunu Asur ticaret kolonileri, karum ve wabartumlar, pişmiş toprak çivi yazılı tabletler arşivlerde göstermektedir. Mezopotamya'da, Harran'da (Urfa) ise, M.Ö. 14.yy ve öncesinde Zugalum adlı bir kraliçenin bir yönetimi vardır ki, yanında Badalum ünvanlı krala eşdeğer bir görevli daha bulunuyordu.(6) Bu dönemde Hititlerde ise, kralın yanında bağımsız, onunla eşdeğer yetkilerle donatılmış olan ve kraliyet mührü kullanabilen kraliçelik kurumunun varlığını, muhtemelen kökeni Kafkasyalı olan bu kavmin göçlerle geldiği yeni yurdunda, kendi ataerkil kurumlarının Anadolu'nun güçlü anaerkil kültür ile dönüşüme uğramaktan kaynaklandığını Ege ve Yunan üzerine otorite olan, kültür tarihçisi George Thompson yazmaktadır.

Çiviyazılı bir Hitit metninde "Eğer bir adam hasatta işe girer, demetleri bağlar, yük arabasına yerleştirir, onları samanlığa kapar, harman yerini hazırlarsa 3 ay için otuz yarım ölçü tahıl onun ücretidir" diyor ve ekliyor: "Eğer bir kadın hasatta işe giderse 2 ay için 12 yarım ölçü tahıl verilir."(7) Burada, kadın-erkek eşitsizliği ücretlerdedir diye Hitit kanun koyucuya eleştiri getirilebilir en fazla. Peki ya Troya'da? İlyada'dan okuyalım:

"Tırpanlarla biçip duruyordı ırgatlar ekini. Demetçiler sazlarla ekini bağlıyorlardı." Yani kadın evi dışında, toplumda çalışma hakkından bile yoksundu Troya'da ve "kadınlar da boyuna ak un döküyordu ırgatların yemeğine..."

Yani Yunan kadınının evin (konak, saray) dışında ekonomik-toplumsal yönden özgürlüğü yoktu. Ancak, "eski Yunan ve Roma'da yaşam"ı anlatan Horst Blanck'in paradoksal biçimde gösterdiği gibi "üst tabakadan ve maddi durumu iyi" ailelerin kadınları için söz konusuydu bu durum. Bunlar ev yaşamına yoksul vatandaşların karlılarından daha fazla bağımlıydılar. İlyada'da sık sık vurgulandığı gibi "hizmetçiler ve kadın esirler de yardım görerek, başta yünün hazırlanması ve kumaş dokunması olmak üzere, evdeki etkinliklerle uğraşırlardı." Yoksul evlerin kadınları ise yardımcı işçi olarak tarlada, satıcı olarak pazarda ve yardımcı (hizmetçi-sb) olarak diğer evlerde çalışırlardı.(8) Gerçekten de İlyada bir yerde "toplumsal-ekonomik özgür" olan böyle bir yoksul kadın tipolojisi vermektedir.

"Yün satan güçlü bir kadın, elinde bir terazi yün tartar, bir kefeye yün kor, bir kefeye dara çıkarmak için çocuklarına ekmek parası."

İlyada Destanı'nda Kadınsız Şölenler

İlyada Destanında da Gilgames Destanı'nda olduğu gibi şölenlerin çokluğundan geçilmez. Ancak Gilgames Destanı'nda olduğu gibi bayram törenleri tarzında kutlamalar değildir bunlar. Ya bir savaşçının cenkten dönüşünü kutlamak, ya bir "kurultay" organize etmek, ya toplu ziyaretler, ya da tanrıların gönlünü hoş tutmak için düzenlenmektedir bu şölenler.

Ancak bu yazımız kadın eksenli olduğundan şölenleri bu yönüyle ele alalım asıl. Gerçi Gilgames'te olduğu gibi şölene katılanlar eşit pay almaktadırlar. Bu durum, İlyada Destanı'nda her şölen vesilesiyle üstüne basarak tekrarlanmaktadır. Ancak, Gilgames'te şölene kadın-erkek tüm Sümerli kentli yurttaşlar

**Gilgameş, İlyada-Udysseia,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zin'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını**

katılıyorken, İlyada'da oba tipi daha dar mekanlarda salt Yunan ve Troyalı erkek-yiğitler katılmaktadır. İlyada kadını şölenlerde hiç anılmamaktadır. Şölen yemeği yapmakta, erkek omuzuna düşen bir iş yapmaktadır böylece. Sığır, koyun, keçi ve domuzlar parçalanmakta, şişlere geçirilip ateşte kızartılmakta ve metal sağırlarda ballı şaraplar içilmektedir. Bir de şölen nihayetinde Gilgameş'teki "Inanna Dumuzi kültü" gereği toplumsal-aleni nitelik kazanmış erkek-kadın cinsel (verimlilik) birleşmeleri her iki tarafın karşılıklı sevgi ve isteği ile oluyorken, İlyada'da her kahraman erkek ister karısıyla, ister güzellikte ve elinin işinde ondan geri kalmayan "ganimet payı" ile yatması erkeğin tek taraflı iradesine bağlı olup, kadın süs aksesuarı, erkeğin keyif aracı ve güç (fors) simgesi derekesinde düşünülmektedir.

İlyada ve Odysseia'da Yunan ve Anadolu kadınının, hem de aristokrat kadının bu düşürülmüş durumunun analizini Engels, çok daha güzel ifadelerle yapmaktadır. "Cinsel aşkta kadın erkeğe eşittir, oysa antik Eros'ta kadının fikri hiç sorulmazdı" diyor Engels ve ekliyor: "Marx'ın yazmış olduğu gibi, mitolojideki tanrıçaların rolü kadınların daha özgür, daha saygıdeğer bir duruma sahip oldukları daha eski bir çağı temsil eder, ama kahramanlık çağında, kadını erkeğin üstünlüğü ve kölelerin rekabeti dolayısıyla iyice aşağılanmış olarak görürüz. Daha iyisi Odisea'da Telamak'ın anasını nasıl azarladığı ve nasıl susturduğu okunsun. Homeros'ta ele geçirilen kadınlar galiplerin cinsel keyfine terk edilir; Homeros'un az buçuk her kahramanı için, bu kadının çadırını ve yatağını paylaştığı bir tutsak kadından söz edilir. Galip erkek, bu genç kızları dönüştürme ülkesine ve karısının yaşadığı eve götürür...Meşru karı bütün bunlara katlanmak, ama iffetini sıkı sıkıya koruyup, kocaya sadakatte kusur etmemek zorundadır. Kahramanlık çağındaki Yunan kadını erkek için, kendi meşru mirasçılarının anası, evin en büyük kadın yöneticisi ve içlerinden istediklerinin istediği gibi kullanabileceği ve kullandığı kadın kölelerin gözeticisi olmaktan başka bir şey değildir."

Kürt Solu

Hal böyleyken Azra Erhat'ın İlyada'da kadının sık sık "ulu ana" diye övgüyle saygı gördüğünü iddia etmesi, Yalçın Küçük'ün de şüphesiz- tekelsi düzende- hamam böceği yapılmış sürü kültürünü ezme için İlyada'da geçtiği şekliyle tanrı kahramanlarla bir arada dediği göksel tanrıçaları referans göstermesi, Yunan-Hellas ve Anadolu kadının negatif pozisyonunu gizlemek demek olmaktadır.

Şüphesiz İlyada'da büyüteçle aranınca görülebilecek şekilde, Troya'nın "Anadolu" bağlaşıkları içinde, iki yerde tek cümleyle "erkek gibi savaşçılar" olarak Amazonlar (yani kadın savaşçılar-sb) da geçiyor. Amazonlar, Hellas'lı Bellorophontes tarafından "erce" öldürülüyorlar. Ancak bu oldukça ayrıksı motif, destanın bütünselliği içinde bir iz bırakmamaktadır. Odyssea destanında görüldüğü gibi, Yunan kadını Odysseus'un Troya savaşında "öldüğü" zannıyla, oğlunun da gözleri önünde İthake'deki konağında postu sermiş, sayıları hayli çok olan talipleri; İthaka ve çevresinden gelmiş Hellaslı delikanlılar ve erkekleri, bunların Odysseus'un sarayına postu sererek gece-gündüz tertipledikleri şölenlerle varını yoğunu eritmeleri pahasına, "gündüz dokuduğu kumaşı gece sökerek" tam üç yıl oyalayan, dolayısıyla kocasının gelmesini bekleyen "dul-karısı" Penelopeia kişiliğinde en fazla "şarkvari" kadın kurnazlığında yaratıcılık gösteriyorsa da, toplumdaki kişiliksiz ve silik konumunu örtemediği de bellidir. Çünkü işte bu aynı kadındır, oğlu Telamakhous'un "konuşmak erkeklere özgüdür" buyruğu karşısında kuzu kuzu tezgahının başına dönen.

Şehname Destanı ve Harem Kafesindeki İran-Turan Kadını

Şehname İran milli (ulusal) destanı olarak biliniyor. Pers ozan Firdevsi (ki anne tarafından Kürt soyludur), miladi 10.yy'da Hüdayname adı altında daha önceleri de toparlanma denemesi yapılmış yazılı kaynaklar ile dihanlar (topraklı eşraf) ve

**Gilgames, İlyada-Udyssea,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zin'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını**

mubidler (rahipler) ile kimi halk kesimlerinin belleğindeki bilgilerden yararlanıp derleyerek, antik dönemi de içerecek şekilde İran'ın tarihini de veren destanı "Şehname" adı altında ve 60.000 beyit halinde yazmayı başarmıştır.

Şehname İran odaklıdır, ama dönemindeki nerdeyse tüm uygar feodal (toprak-kent soylu) dünyayı bize tasvir eder. Turan, Hint, Çin, Yemen, Kabilistan, Rum-batı ve başta da İran. Burada Rum'dan kastedilenin Anadolu ile Yukarı Mezopotamya coğrafi alanına hükmeden Doğu Roma (Bizans) olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte Pers-Sasani egemenliğindeki İrani da, Yukarı Mezopotamya coğrafyasını da kapsayan "kültür birliği" merceğinden yorumlayabiliriz.

Destan, özellikle kısa süren ve antik çağları anlatan ilk bölümlerinden -yani İran'ın mitolojik cihan-padişahları Keyumers, Huşeng, Cemşit ve Feridun dönemleri- sonra tamamen bir "pehlivanlar" destanıdır adeta. Komutanlar, erler, kahramanlar diye de zaman zaman söz edilen bu pehlivanlar köle, toprak ve servet sahibi mülkdar-cengaverlerdir. Hepsi de savaşçı erkeklerdir. Gürz, mızrak, kılıç, kalkan, kement gibi silahlarla savaşır hep. Hem yiğitlikleri hem de servetleri destan boyunca aşırı mübalağa edilmiş ifadelerle anlatılmaktadır. Fil gövdeli Rüstem, demirden dağ gibi Guderz, ejderha yapılı Züvare, Korkunç aslan Şiruy, Fil vücutlu Karen, filler ve aslanlar yemcisi Neriman ve Sam gibi pehlivan sıfatları ile altından, gümüştan, elmastan, zebercetten, yakuttan, firuzeden, amber ve misk karışımı mücevherat, silah ve eşyalar hadsiz hesapsız sıralanmaktadır.

Destanda, abartılı sıfatlarını verdiğimiz gibilerden daha pek çok pehlivan (kahraman) vardır. Ancak hem pehlivan (erkek) hem de kadın tipolojisinde hüküm vermek için yeterli olan iki cilt içinde, başlıca öne çıkanlar İran kahramanı Zaloğlu Rüstem ile Turan kahramanı Efrasiyab'dır.

İran-Turan savaşlarından geçilmeyen Şehnamede, Turan belli dozda Türk kavmi ile de özdeşleştiriliyor. Ancak İrani diye

Kürt Solu

anılanlar, örneğin gerek demirci Gave olsun gerek Zaloğlu Rüstem olsun, bu yarı mitolojik şahsiyetler olan pehlivan kahramanlar kişiliğinde Kürt kategorisiyle tanımlananı, destanda yoktur.

Gerek İran gerek Turan ülkelerine bakarsak aynı ekonomik-toplumsal düzenler, yani aynı topraklı-kent soylu düzenler olduklarını, en azından bu abartılı iletişim ve zenginlik tasvirlerinden çıkartabiliriz.

İ. Andrew Boyle, Turan ile kastedilenin İran İmp.'luğunda yaşayan, atalarının göçebe hayatını devam ettiren ve güneyde ziraatle uğraşan kabilelerin topraklarına sık sık akınlar düzenleyen kavimler olduğunu, ancak Firdevsi ve çağdaşlarının Turan'dan kuzey Asya steplerindeki İskitler ve Sarmatların yerine almış göçmen kavimler olan Türkleri anladıklarını yazmıştır.(9) Burada yorumsuz ekliyorum, gerek İran pehlivanları Zaloğlu Rüstem, Giv, Guders, Tus, Gürşasp, Behram, Şavaren oğlu Zenge isimleri olsun, gerekse de Turan pehlivanları Gejdehem, Jenderest, Barman, Human, Piran, Pilsen isimleri olsun hepsi "İrani"dir.

Feridun'un cihan padişahlığını oğullarına pay ettiğinde, büyük oğlu Selim'in payına Rum ve Batının, Tur'un payına Turan ve Çin'in düşmesi cihan-İran padişahlığının en küçük oğlu İreç'e verilmesi şeklindeki "adaletsizlik" İran-Turan savaşlarının asıl nedeni olarak gösteriliyor Şehname'de.

Şehname'nin gösterdiği ilginç bir durum da, gerek iyiliğin simgesi tanrıya ve kötülüğün simgesi Ėhriman'a, gerekse de din adamları olan mübitlere referanslardan hem İran'da hem de Turan'da egemen olan dinin, ismi söylenmese de Zerdüştlük olduğu anlaşılıyor. Yalnız bir yerde Kabilistan'da "putlara tapınça" dayalı bir dine atıf vardır. Şehname Destanı'ndaki kadın tipolojisini irdelemeye geçmeden önce, pehlivanlar için kimi şerhler düşmemizin işin başında konumuz açısından aydınlatıcı olacağı kanaatindeyim.

Gerek Gilgameş gerek İlyada'daki şölen ve kurultaylar, böyle

tanımlanmasa da Şehname'de de görülüyor. Ancak, örnek olsun, mitolojik Cemşid'den kalmıştır denilen Nevruz "kutlu günü" yalnızca "ileri gelenler" tarafından kutlandığı yazılı. Kurultay ve toplantılara Sümer ve Yunan'ın aksine tüm kent yurttaşları ve kahramanlar değil, salt mübidler, yıldız bakıcılar, ileri gelenler ve pehlivanlar katılmaktadır (tabii Yunan'da böyle "derneklerde" kadın olmadığını gördük, Şehname'de de keza göreceğiz.)

Şehname'de bir pehlivan üst-egemenin (Avrupai-feodal terimle söylersek, Süzeren'in) önünde yer, taht ve etek öperken (bu daha az geçse de, Sümer-Gilgameş'te de görülüyor.) İlyada'da kahramanlar bir üst-ilişki içinde görülmezler. Hatta bir kahraman, krallar-kralı karşısında bile bağımsız hareket etmektedir.

Son olarak şuna da işaret edeyim. Şehname'de kah padişah kah komutan-pehlivan şu veya bu vesileyle bir şehre girdiği zaman kadın-erkek-çocuk bütün ahali tarafından karşılanmaktadır. Öyleyse, evet pehlivan kişi erkektir ama İlyada'daki gibi her erkek yurttaşın kahraman addedildiği şekliyle değil de, "seçkin erkek" pehlivandır. Ayrıca kadının ev içinde bile "erkeğine" karşı konuşma hakkının olmadığı Yunan-İlyada'ya göre Şehname'nin İranlı kadının, Sümer Gilgameş kadar tüm destan boyunca değilse de, tek tük ifadelerle "sokakta" zikredilmesi İslam öncesi Zerdüştî döneminin nispi özgürlüğünün izler bırakmasından olabilir.

Bu "erkek" şerhlerinden sonra, şimdi Şehname İran-Turan kadınına analize başlayabiliriz.

Şehname'de profili verilen İran-Turan kadını pehlivan haremindedir bir kapatma konumundadır, tıpkı İlyada-Odysssea'daki Yunan-Ege kadını gibi. Aynı şekilde erkeğinin bir güzellik nesnesi, keyif ve süs aracıdır. Baharda çiçeklerle, türlü türlü kokular, renkler ve nakışlarla süslü bahçeyi andıran selvi boylu, kement saçlı, yay kaşlı, güneş güzlü dilber kızlardır hep. Nazla büyütülmüş bu nazeninler, tac ve hazine sahibeleridirler kimi durumlarda. Yanakları gül ve akiktendir. Yanakları yemen akik-

Kürt Solu

ten diye tasvir edilen bu kadın tipi için bir yerde destan "hançer" dillidir, ibaresini kullanıyor. Yani erkeği (silah) katına yükseltirken bile bu tanım, kadını iğneleyerek (alçaltarak) yapıyor.

Şehname kadını, erkek pehlivan haremde ister hanımı ister sayısız kullanım eşyası cariyeler olsun düşünölmüştür.

Daha baştan, Şehname'nin "milliyet"ini İrani diye gösterdiği, ancak Şerefname'de Kürt olduğu ifade edilen Zaloğlu Rüstem'in ağzından kadının konumunu okuyoruz:

"Bir insan ancak kahramanlarla savaşarak pehlivan olabilir. Bunun içindir ki yalnız yemek, içmek ve uyumakla vakit geçiren kadınlar, böyle yüce adlar ve şerefler kazanamazlar."

Şunlarda, mitolojik bir Kürt şahsiyeti olan demirci Gave'nin oğlu pehlivan Karen'in ifadesidir:

"Bak şu namert Turan padişahına, İran padişahına neler yapmaya kalkışıyor? Ordumuzdakilerin kadınlarını ele geçirmek için, yola bir ordu çıkardı. Eğer kadınlarımız da onun eline geçecek olursa, artık utancımızdan kimsenin yüzüne bakamayız."

Aynı şekilde Şehname'de de kimi yorumlara göre efsanevi Türk kahramanı Alp Er Tunga olduğu iddia edilen Turan hükümdarı Efrasiyab ordusuna söylev veriyor. Okuyoruz:

"Ey benim cesur kahramanlarım! Seçkin ve büyük pehlivanlarım! Kılıcının korkusundan göklerin bile titrediği, Seksistan'lı aslan yürekli Rüstem'i savaş alanında kim aşağı atıp yere sererse, ona padişahlık, komutanlık, çadır ve kız vereceğim."

Pehlivanların bu ifadelerinden İran-Turan savaşlarında da kadının, tıpkı İlyada'daki Yunan, hatta Ege kadını gibi, yerine göre erkeğin "namus"u, tipik ganimet eşyasından biri veya başlıcası olduğu, kadının aşağılanmışlığının İran ve Turan kültüründe ortak bir özellik olduğu aşikar görölmektedir.

Zaloğlu Rüstem'in yetiştirmesi olan İran Şehzadesi Siyavuş, kendisine aşık olan üvey annesi Sudabe'nin padişah haremdeki hepside "el değmemiş" birer mücevhere benzeyen, içlerinde kızkardeşleri de olan ve her biri nazdan ve utangaçlıktan yaratılmış Tiraz putları gibi kızları göstermeyi bahane ederek

kendisiyle sevişmeye zorlaması karşısında babası padişah Kavus'a şunları söylüyor:

"Sen beni hareme göndereceğine, akıllı ve tecrübeli olan kişilerin yanına gönderde de onların yürüdükleri yolu göster.

"Mızrak, gürz, ok ve yay nasıl kullanılır... Bunları öğreneyim.

"Harem dairesinde ben ne öğreneceğim ki? Bilginin yanında kadınlar insana nasıl kılavuzluk edebilirler?

İran Şehzadesi Siyavuş, "saçı uzun, aklı kısa" gelenekçi kadın bakış açısını dile getirmektedir.

İranlı "Aynksı" Bir Kadın: Cengaver Gürd-Aferid

Şehname'nin kadını böyle negatif veren tanımlamalarında bir tek istisna durum görülmektedir. İranlı kadın cengaver Gürd-Aferid (Kürt-Aferid). Gürd-Aferid, Akkale denilen İran'da bir kalenin Turanlılar tarafından kuşatıldığı sırada destanda sahneye çıkan ve kale yaşlılarından Gejdehem'in savaşçı kızıdır. Zaloğlu Rüstem'in oğlu "Türk-Turanlı" olan pehlivan Sührab ile savaşta destanda ayrıntılı olarak tasvir ediyor.

Ama önce Sührab'ın hikayesini de izlemeliyiz, kadının düşürülmüşlüğü'nün bir başka detayını görmek için. Bir İrani-Kürt babanın oğlu olan Sührab neden "Türk" olarak tanınmaktadır. Rüstem oğlu Sührab'ın doğumuna yol açan bir "izdivaç"ta İran-Turan kadını tam bir "kapatmadır".

Pehlivan Rüstem, altında atı, Rahş Turan sınırlarında bir diyara ava çıkıyor. Avladığı ağır, ama elinde tüy gibi hafifleyen yaban eşeklerini ateş yakıp, ağaca geçirir ve kebabını yaparak yer. Yemek pişirme sahnesi tamamen Akha-Yunan yiğitlerinin şölen için etlerin hazırlanması sahnesinin aynısıdır. Suyu da "kaynadıktan" sonra uykuya dalar. (Şarap içmekte Şeytan'ın bile kendisiyle yarışmadığı Şehname'de anlatılıyor.) Bu sırada atı olan başını alıp, çeker gider. Rüstem uyanınca, silahlarıyla ve yaya olarak Semengan denilen bir ülkeye varır. Semengan padişahı ve büyükler onu duyarlar ve karşılarlar. Kendisini

Kürt Solu

sarayda "kara gözlü ve gül yanaklı" sakiler ağırlarlar. (Burada Sümer kahramanı Gilgames ile sakiye Siduri aklımıza gelmektedir.) Pehlivanlığı kadar şarap içmesiyle de namlı Rüstem, sarhoş olur ve yatar. Sabaha doğru "ay yüzlü, yay kaşlı, kement saçlı, selvi boylu, yanakları yemen akikinden yapılmış ve hamuruna zerre kadar toprak karışmamış" (yani İlyada'daki "kızıoğlankız") ve harem dışında kendisini ne gören ne de sesini duyanın olmadığıyla övünen padişahın biricik kızı Tehmine, Rüstem'e kahramanlığını duyup aşık olduğunu söyler ve kendisini "almasını" diler. Rüstem'in de ona kanı kaynar, hemen bir mübid çağırıp kızı babasından ister. Padişah da zamanın adetine uyarak, kızını Rüstem'e verir. Bütün ahali sevinçindedir.

Rüstem, bu padişah kızı "eşi" Tehmine ile "geceden epey bir zaman geçince" gerdeğe girer.

Sabaha kadar o ay yüzlü kızın yanında kalır. Bu sırada atı Rahş da bulunmuştur. Parlak güneş göklere yükselip de yeryüzünü aydınlattıktan sonra ne olur? Okuyalım:

"Kızı kucakladı ve başını, gözünü bir çok öptükten sonra ondan ayrıldı.

"Ay yüzlü kız da üzüntüyü kendisine arkadaş ederek, ağlaya ağlaya evine dönüp gitti."

İşte bu kadar. "Avrat" aşkı, Tehmine'ye bağlılığı ve sadakati atı Rahş kadar bile değildir diyor. İranlı pehlivanın, sanki yaşam boyu hayat arkadaşlığı gibi vedalaşma görüntüsü, özünde "gecelik" birlikteliğe tabidir. Rüstem'in gidişi o gidiştir. Burada kadın, Rüstem gibi ilk bulduğu biriyle gecelik "evli" yatıyorsa, sonrası da "aşık olduğu" her pehlivanla da yatıyor mudur? Hikayemizin kahramanı, dokuz ay sonra doğan oğlu Sührab'ın annesine "Ben diğer kardeşlerime benzemiyorum, ben kimin tohumundanım?" dediğine bakılırsa yatmaktadır. O halde "harem dışında kimsenin görmediği" ifadelerle övülen "kızıoğlankız" kültürü antik doğu haremî içinde "her gecelik" ile dejenerasyonda mıdır? Sözün özü, antik-feodal doğuda kadın, erkek pehlivan karşısında en düşürülmüş tarifelidir.

İşte Rüstem oğlu Sührab bu bir "gecelik aşk"ın meyvesidir. Şimdi "kızoğlankız" esaret kültürüne tezat oluşturan İranlı pehlivan-kız Gürd-Aferid'in hikayesine gelebiliriz. İlk bakışta Gürd-Aferid kişiliğinde İran kadınının yüceltildiği sanılabilir. Çünkü "Turani" Sührab'ın kuşattığı Akkale'nin pehlivan-cengaver kızıdır Gürd-Aferid. Kahramanlığıyla tanınmış olup, cesur ve binicilikte de usta bir kız. Şehname'de onun için "savaşta eşsizdir" deniyor. Zırhını giyip, saçlarını zırhının altına sokup başına giydiği Rum tulgasına bağlıyor. Beline kemerini kuşanıp, yel gibi giden bir atla kaleden düşman ordusu önüne geliyor ve gök gürültüsü gibi bir sesle bağırarak "pehlivanınız nerede, başınız ve savaş ereleriniz kimlerdir, karşıma çıksınlar" diyor:

"Fakat o seçkin erlerden toplanmış ordudan hiç kimse karşısına çıkmaya cesaret edemiyor." Sonra, karşısına ancak başına bir Çin tulgasını giymiş "aslanları yenen" Sührab çıkıyor. Kement, yay ve okların, kalkan ve mızrakların konuştuğu zorlu bir cenk sonucu, bir "Azergesb" gibi saldıran Sührab, mızrakla Gürd-Aferid'in böğründen vurup, zırhını parçalıyor. Her ne kadar kız son bir gayretle Sührab'ın mızrağını belinden çıkardığı keskin bir kılıçla parçalıyorsa da Sührab'a mağlup oluyor. Sührab'ın onu bir yerde sıkıştırıp üzerine atılarak başındaki tulgayı çıkarınca Gürd-Aferid'in uzun saçları ve güneş gibi yüzüyle bir kız olduğunu görüyor. Gürd-Aferid diyor ki: "Ey cesur ve aslan kahraman, iki orduda gürz ve kılıçla yaptığımız dövüşü seyrediyor, onlar yüzümü ve saçlarımı görüp benim kadın olduğumu anlayınca, bak şu Sührab'a bir kadınla dövüşüyor, dövüşü bırakması, bir kadınla dövüşmekten vazgeçmesi gerek diyecekler. Gel vazgeçelim, benim yüzümden iki orduyu da kendine gülünç etme."

Böylece "şark-kadın kurnazlığı" ile Zaloğlu Rüstem oğlu Sührab'ı ikna edip yeniden kaleye-askerleriyle-dönüyor. Bu hikayede önemli olan Şehname'de "pehlivan" kadın tipolojisinde yegane ve ayrık örnek olan Gürd-Aferid'in bile kadını "erkek-erki" bir bakışla tanımlıyor olmasıdır. Okuyucularından,

Kürt Solu

erkeğin süs aksesuarı, keyif çocuk doğurma aracı olan, selvi boylu nazenin kadının "pehlivanlığının" köledar-mülkdar doğu uygarlığında "namahrem" olduğu algılanıyor.

Hikayenin bundan sonrasında "şark kurnazı" Gürd-Aferid'in verdiği sözü tutmadığı, yani kaleyi Sührab'a teslim etmediği görülmekte. Sührab uzun kuşatmadan sonra kaleye girince, içeride bulunan atılar ve savaşçılarla birlikte Gürd-Aferid'in de kaleden gizlice kaçtığını görüyor. Hiçbir köylünün böyle cennet bahçesindeki boy postu bir selviyi yetiştiremediği kadar güzel olan Gürd-Aferid'e karşı sevgisi iyice alevleniyor. Yine erkek-pehlivanın kadına bakış açısının bildik tanımı.

Buraya kadar anlatmışken, meraklısına Sührab'ın sonunu da göstereyim. Efrasiyab'ın talimatıyla, tanımadığı babası Zaloğlu Rüstem'le savaşıyor. Hatta ihtiyar Rüstem'i yenecek gibi de oluyor. Ama son savaşta Rüstem'e yenilerek babası elinden ölüyor.

Şehname'de haremde düşüşünü gördüğüm saraylı, soylu kadındır. Peki özgür halk kadını nedir? O da tac ve mücevherler karşılığında sarayda bile yün satarken yoksulum demektedir. Prenses Şirin'in taşçı ustası-nakkaş aşığı Ferhad'a verdiği bir mücevher "ücreti" birkaç kent "gelirine" bedeldi. Aynı şekilde, eğer yoksul yün satıcısıysa mücevherlerle alım-satım yapması Şehname abartmasıdır. Aynı abartma kase kase yakut, altın, mücevherlerle donatılmış harem köle-kız ve kadınların, yani cariyeleri tasvir ederken de destanda görülmektedir. Şehname'de bütün bu dereler gibi çağlayan, tepeler gibi yığılan zümrüt, yakut, altın, zaferan, zebreced, akik, gümüşler ve tüm dünyanın doyduğu hazinelerin elinin emeği ile üreten "hırfet sahibi" kent el işçileri ve köy rençberlerinin teri ve kanı üzerinden yükseldiğine dair bir beyit ise görülmemektedir. Emeğin kanı ve terinde ise kadın-erkek ayrımı olmayacağı tabiidir.

Dede Korkut Destanı-Özgür Oğuz Kadını

**Gılgames, İlyada-Udyssea,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zin'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını**

Orta Asya-Türkistan'dan göçüp Azerbaycan-Doğu Anadolu, yani Yukarı Mezopotamya coğrafyasına yeni yurt tutmuş Oğuz-Türk boylarının destanıdır Dede Korkut hikayeleri. Destanı daha bir sadeleştiren Prof. Dr. Muharrem Ergin, Dede Korkut'un Türk edebiyatının abidelerinden ve Türk dilinin şaheserlerinden birincisi olduğunu yazıyor.

Miladi 15.yy sonu ile 16.yy başlarında "meçhul bir sanatkar" tarafından yazıya döküldüğü belirtilir destanın. Gerek destandan, gerek yorumlarından Dede Korkut'ta geçen olayların miladi 7.yy-11.yy.lara ait ve Oğuz-Türk dünyasında, özellikle kamozanlar tarafından kuşaklar boyu seslendirilerek halkın belleğine işlendiği anlaşılmaktadır.

Mekani Yukarı Mezopotamya olan destanda bir yanda "heterodoksi" (din aykırı) "müslüman" Oğuzlar vardır, diğer yanda ise negatif ifadelerle tanımlanan "kafir." Ne yazık ki, Dede Korkut hikayeleri bu iki odak arasındaki çatışmaya endeksli şekillenmektedir. İşte, güzelim Dede Korkut bu noktada sığılmaktadır. Ayrıca kafalar da karışmaktadır. Mesela insanın sorası gelir o zaman, Yukarı Mezopotamya'nın yerli halklarından olup, destanda bir sözcükle bile anılmayan "Kürt boyları" kafir kapsamında mıdır, yoksa "eritilmiş Oğuz mudurlar? Ya diğer Arap, Acem (İrani) vb. müslüman uygarlık? Bunlara ek olarak Süryani, Gürcü, Rum, Ermeni halklar ve kültürler mozayici olan Mezopotamya realitesi? Bu sorulara pozitif cevabı Dede Korkut'ta bulamayınca, Oğuz'u daha sonraları "yetmiş iki millete bir gözle bakmak" ya da "Mescid ü Büthane ü Meyhane birdir aşıklara" şeklindeki Yunus-Nesimi sentezli felsefeye ulaştırmanın Türkistan kıraçlığı değil, Anadolu-Mezopotamya'nın tarihi kültürel bereketli toprağı olduğunu düşünüyor insan.

Üstelik Dede Korkut'ta "kafir"i değerlendirirken haksızlık da yapılıyor. İşte örnek:

"Oğuz'dan Kan Turalı derler bir yiğit var imiş, kızını istemeye geliyor dediler. Kafirler yedi ağaç yer karşı geldiler, neye geldiniz yiğit beyler. Akçadır diktiler, alaca halı döşediler, ak koyun

Kürt Solu

kestiler, yedi yıllık al şarap içirdiler. Alıp bunları teküre getirdiler." Böyle iken "pis dinli kafir, azgın dinli kafir" diye destandaki ithamın hiçbir mantıksal dayanağı görülüyor. Dede Korkut kendi söylemiyle de çelişiyor.

Ancak Oğuz Türkleri'nin bu "ulusal" destanının kadını yücelteceği yön bulunmuyor ki asıl yazımızı bu durum ilgilendirmektedir. Dede Korkut destanını oluşturan her hikayenin her satırında Oğuz kadını kişiliğinde Mezopotamya kadını yiğitleme-türküsü yazılıdır adeta.

Destanın başında Dede Korkut, "kara eşeğe gem vursan katır almaz, hizmetçiye elbise giydiren hatun olmaz" diye saptama yapıyor. Demek ki miladi 7.yy'dan başlayarak Türkistan göçebeliğinden Mezopotamya'da yerleşik yaşama evrilme sancıları yaşayan Oğuz-Türkmen toplumundaki sınıflaşma kadını da "hatun" ve "hizmetçi" diye bölmüştür. Bu anlaşılıyor.

Destandaki baskın kadın tipolojisi "hatun" sınıfı kadındır. Ama bu kadın, Dirse Han'ın hatunu Burla Hanım'ın "attan aygır, deveden deve, koyundan koç kes.Tepe gibi et yığ, göl gibi kımız sağdır" sözleriyle mülkdarlığın düzeyini gösterirken, "aç görsen doyur, çıplak görsen donat, borçluyu borcundan kurtar" sözleriyle de "sosyal adaletin kraliçesi" olmaktadır. Han'da "dişi ehli"nin sözünü tutmaktadır. Yani kadın, "erkek ehli" yanında eşitlerden biridir.

İster hanların dağıtmasıyla olsun, ister Oğuz evlerinin yağmalamalarıyla olsun, tepe gibi yığılan etler ve göl gibi kımızların, şarapların tüketildiği bu komünal şölenlere, tıpkı Gılgamesh Destanı'ndaki Sümerli erkek ve kadınların birlikte katılmalarındaki gibi, Oğuz kadınları kızıl otaklarda ve Oğuz erleri de ak otaklarda birlikte katıldıkları görülmektedir.

"Güzeller şahı Banu çiçek", "Güzeller Sultanı" Selcen Hatun gibi örneklerde Oğuz kadını hep "göz açıp da gördüğüm, gönül vererek sevdiğim, tatlı damak verip emiştığım, al duvağımın altında söyleştiğim, alaca yorgan içinde sarmaştığım" diyerek erkeğine hitap etmektedir. Burada kadının erkeğe karşı eşitlik

**Gılgames, İlyada-Udysseia,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zin'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını**

temelindeki sevgi bağı sergilenebiliyor.

Halbuki bir başka doğu destanı Şehname'de, örnek olsun Giv ile Tur'un bir romanda buldukları kız öyküsünde bu iki pehlivan-er birbirleriyle "kızı ilk ben gördüm" iddiası ile çekişmekte, böyle "sahiplik" iddialarına karşın kadının fikrinin bile sorulması ne kelime, çekişme sonucu "çözüm" için kızın başını kesecek kerteye gelinmiş olmasıyla pehlivanlığın "erlik namusu" kanunu işle-mektedir.

Dede Korkut'ta gerek Paypüre Bey'in oğlu Bamsı Beyrek, gerek Salur Kazan'ın oğlu Kanturalı nasıl bir eş-kadın istedik-lerini babalarına beyan ediyorlar:

"Baba, ben yerimden kalkmadan o kalkmış olmalı, ben karakoç atıma binmeden o binmiş olmalı. Ben kanlı kafir iline varmadan o varmış olmalı." Baba da, "oğul sen kız istemezsin bir yiğit bahadır istermişsin" diye saygı ile karışık cevap ver-mektedir.

Yine, Mezopotamya'nın Oğuz kadını Banu Çiçek, nişanlısı Bamsı Beyrek ile at yarışı yapmakta, onunla ok takarak dövüşmekte ve sonra da onunla "er meydanında" güreş tutmak-tadır. Bamsı Beyrek nişanlısının "meme yerlerinden" tutarak onu kocundurarak ve ince beline girip "sarma takarak" onu ancak böyle yenebilmektedir. Yine, kendisini eş-gelin olarak götüren "helallisi" Kanturalı kuğu kuşları, turnalar, sülünlerin uçtuğu ve soğuk sular, çayırlar ve çimenlerin bulunduğu yere konduğunda (mola verdiği) uyuyunca, Selçen Hatun atı üzerinde giyinmiş (zırhlanmış) olarak tepeye çıkmakta, elinde mızrağı kafir ehlinin gelişini gözlemektedir. Yine, Dirse Han'ın hanımı Burla Hatun yaralı oğlu Bohaç Han'ı aramak için "kırk ince kız beraberinde" kışta-yazda karı buzu erimeyen dağlarda, alçaktan yüce yer-lerde dört dolaşmaktadır. Görüldüğü gibi Dede Korkut Destanı Kadın bahadırılar destanıdır da. Biz böyle kadın tiplerini antik çağda asıl kökenlerinin Güney Ege-Karya olduğu söylenen Girit toplumunda görüyoruz ki, bu Girit uygarlığı eserleri olan duvar resimleri, taşlar ve mühürler üzerindeki tasvirlerde ata binen,

Kürt Solu

boks oynayan, atletizm yapan kadınlar görülmektedir.(10) Ancak Homeros'un İlyada ve Odysseia destanlarında böyle sahnelerden eser yoktu. İlyada'da, Yunan ve Anadolu kadınının erkek karşısında fikrinin bile sorulmadığını, iradesi dışında nasıl erkeğin tek yanlı cinsel kölesi olduğunu gördük.

Madalyonun bir başka yüzüne de bakabiliriz. Evet, Dede Korkut Destanı'nda Oğuz kadını kişiliğinde Mezopotamya kadını erkek gibi yiğittir, alpdır. Ama "erkeksi" değildir. Aksine, "kara gözlü, güzel yüzlü, saçı ardına örülü, göğsü kızıl düğmeli, elleri bileğinden kınalı, parmakları süslü" dilber kızlardır da: Erkeği tarafından "selvi boylum, kara saçlım, kurulu yaya benzer çatma kaşlım, çift badem sığmayan dar ağızlım, kavunum, yemişim, düvleğim" diye sevilmetedir. Yani doğanın vergisi kadın estetiğinden kendini ayırarak 1968'lerin Türkiyeli solcu ve devrimci-demokrat kızlarının, 1930'ların Sovyet Sosyalizminin kuruluş sürecini anlatan roman olan "Çimento"nun komünist kadın kahramanı Daşa'ya ayakları topraktan kesik öykünme (yani kaba erkek fiziği taklit etme) değildir bir Banu Çiçek, bir Selcen Hatun'un pozisyonları. Burjuva-Çarlık karması rejimin kadınlık kişilik ve gururunu ezmiş olması, inançlı devrimci ve komünist Daşa'yı sert ve gülmeyen bir kadın yapmıştır Gladkov'un bu romanında. Ama eleştirel olarak yazılmıştır ki, Türkiye'de Daşa, devrimci genç kızların erkekleşmesinin sembolü yapılmış, üniversiteli kızlar "Daşalaşmak" için seslerini kalınlaştırmışlar, kaşlarını çatmışlar, aylarca etek ve bluzlarını çıkarmayarak kirlenmişlerdir. Bu mücadele içinde Daşa'nın ölküsünü yaşama geçirmek değil, kaba öykünmeciliktir.(11) Dede Korkut'ta ise "Duşa Kadın"da koşullara göre erkeğine "bre kavat oğlu kavat" diye yaşamın doğal akışı içinde saflığıyla hitap etmektedir. Ancak aynı zamanda kendisi için "ben akçayüzlü" erkeği için de "güzel gözlüm, güzel yüzlüm" diye hitap ederken de aynı doğal saflıktadır. Dede Korkut'ta yaşamın erliği-sertliği koşullarında bile erkek-kadın estetiği edebileştirilmektedir.

Dede Korkut Destanı'nda ozan dilinden "Karlar dört türüdür.

**Gılgameş, İlyada-Udyssea,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zin'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını**

Birisi solduran soptur. Birisi dolduran toptur. Birisi evin dayağıdır. Birisi ne dersen bayağıdır."

Burada idealize (ülküsel) Oğuz kadınının tasvirini verelim:

"Ozan der; evin dayağı odur ki kırdan yabandan eve bir misafir gelse, kocası evde olmasa, o onu yedirir içirir, ağırlar, azizler, gönderir. O Aişe, Fatıma soyundandır hanım. Onun bebekleri yetişsin. Ocağına bunun gibi kadın gelsin."

Her ne kadar kırk oynaşlı Boğazca kadın tipleri varsa da, Dede Korkut'ta idealize kadın hep "helalli" olandır. Kadının erkek karşısında eşit ve özgür konumlanışı demektir "helallisi". Bu kadın, erkeğe sevgi ve aşkla gönüllü olarak bağlıdır. Deli Dumrul, Azrail'in kendi canını alacağı ihtimali karşısında "helallisi" ile vedalaşırken, "tavla tavla koç atların sana binek olsun, katar katar develerim sana yük taşıyıcı olsun, ağıllarda beyaz koyunlarım sana şölen olsun" der ve ekler: "Gözün kimi tutarsa, gönlün kimi severse sen ona var, iki oğlancığı öksüz koyma." Buna karşılık Hatun-eşi, "Bir yastıkta baş koyduğum koç yiğidim, şah yiğidim, karşı yatan Karadağların, tavla tavla koç atların, senden sonra ben neyleyeyim. Benim canım senin canına kurban olsun" diye yanıt verirken erkek-eşine özgürce bağlılıktan öte bir pozisyonda değildir.

Dede Korkut Destanı'nı sadeleştirerek çeviren Prof. Dr. Muharrem Ergin, yazdığı ön sözde destanda Alp-yiğit erlerin, tabiat unsurlarının, hatta canlı-hayvan varlıklarının coşkulu-şavklı edebi anlatımla işlendiğini övünçle yazmıştır. Daha pek çok övgü de yazmıştır. Ancak Oğuz kadınının oynadığı başta Alp-yiğit pozisyon olmak üzere Oğuz erkeği karşısındaki bu eşit-özgür konumlanışa değinmemeyi tercih etmiştir. Dede Korkut Destanı'nda "avrat", aynı zamanda "er" gibi "at ve silah" kuşanandır. Asıl olarak Mezopotamya'nın "Oğuz Berivan"ı çoğalmaktadır destanda.

Başında dedim ya, örnek olsun "kafirin kalesini aldıktan sonra, kilisesini yıkıp mescit yaparken" olduğu gibi. Yunus-Mevlana felsefi hümanistlik kültürünün işlenmemiş olmasına,

Kürt Solu

böylesi güzel yazılı ve işli destanda, hayflanmamak elde değildir. Ancak "kırdan-yabandan" gelen bin misafir, "kafir" de olabilir, ağırlanması yüceltiliyor. "Kafir" Tekür Şöklî Melik'in kızı olan Selcan Hatun'un Kanturalı'ya gelin giderken din değiştirdiğine dair en ufak bir ibarede bulunmuyor. Yani hümanistlik boşluğunu da yine destanda dolduran "Oğuz kadın tipolojisi" olması yüreğimize su serpiyor.

Mem û Zîn'de Jina Nazenîn

Nasıl ki Dede Korkut Destanı Türk edebiyatının bir şaheseriyse, Mem û Zîn de Kürt edebiyatının bir şaheseri olarak kabul edilmektedir. Eseri, eski çağda Mezopotamya odaklı olan Memê Alan destanında çağının yaşam kalıplarına göre yeniden biçimlendirerek 1695 yılında tamamlayan Ehmedê Xanî kaleme almıştır. Xanî, eseri için "inci gibi Kürt dili"ne nizam vererek, intizama koyarak yazdığını övgüyle belirtir.

Mem û Zîn'i yarı yarıya kadın işgal eder ve bu eserde kadın hem pozitif, hem de maalesef büyük ölçüde negatif konumdadır. Bu iki yönüyle ele alınıp irdelenmelidir.

Konu, Botan-Cizre odaklı Yukarı Mezopotamya coğrafyasında geçmektedir. Cizre Miri Zeyniddin'in kız kardeşleri olan Kürt prensesleri Zin ve Sifî'ye gelmeden önce Kürt kadını, özellikle Cizre kale-kenti kadını nispi özgür bir konumda görüyoruz destanda. Bu durumun nedeni, Sümer destanı Gilgameş'ten kimi motiflerin girişi ile olan bir etkilenmedir. Aynen Gilgameş'in Uruk kentindeki gibi, Cizre'de de Ehmedê Xanî tarafından kah Sersali (yılbaşı) kah Newroz diye isimlendirilen ve bir yerde "koç burcu haftası süresi" diye belirtilen tam 7 gün süren bir bayram var. Bu bayram törenlerinde özellikle bekarlar ve bakire genç kızlar "güzellik metalarının sahipleri" olarak hepsi de süslenmiş ve güzel giyinmiş bir şekilde dağları, çimenleri, ovaları, bağ ve bahçeleri mesken ediniyorlar, her tarafı gülşene çeviriyorlar. Bu "aşk pazarının satıcıları" olan sevenler ve sevilenler, delikanlılar

**Gilgames, İlyada-Udyssea,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zîn'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını**

ve bakire kızlar birbirlerine metalarını göstererek ve seslerini de göklere kadar yükselterek "geleneksel" yol ve yöntemlerle yılbaşını kutluyorlar.

Eserin eski çağda, Kürtlerin bugün yaşadığı coğrafyada geçen Memê Alan aşk destanının yeniden düzenlenerek yazılmış olmasına ek olarak, aynı Kuzey Mezopotamya coğrafyası uygarlığı Hurrilerin dilinde de Gilgames Destanı'nın yazılmış olduğunu bilmemize dayanarak diyebiliriz ki, Güney Mezopotamya, Sümer uygarlığında yılbaşı (Newroz) kutlamaları ve ileride göreceğimiz Tufan teşbihi Ehmedê Xanî'ye bu iki kanaldan etki yapmış olmalıdır.

Ancak Gilgames Destanı'nda yılbaşı kutlamaları adeta toprak-kent odaklıyken, Mem û Zîn Destanı girişindeki tasavvufi-Ortodoks İslam yorumuna karşın, Cizre kenti çevresindeki bu "İd-i Sersali" şenliklerinde hiçbir dini öğe yoktur. Yine Cizre şenliklerinde kızların bakireliğine verilen değer, seks yapmayı bir tapınma biçimi sayarak kutsayan ve dolayısıyla Sümer kadınının kızılgının bozulmasını verimlilik kültü için bir erdem kabul eden Gilgames Destanı'ndan, dolayısıyla Sümer kültürünün temel fark oluşturuyor. Mem û Zîn'de kadının bakireliğine yapılan atıf, İlyada-Udyssea'daki erkeklerin "kızıoğlankız"lıklarını övdükleri Yunan kadınına benziyor.

Ehmedê Xanî'nin yazdığı bu destanın Gilgames'ten aldığı salt yılbaşı kutlamaları değildir. Sittî'nin Tacdîn'e gelin giderken anlatılanlarda Nuh Tufanı efsanesi ile teşbih yapılarak benzetme olup, bu da Sümer-Babil Mem û Zîn'e giren ikinci motiftir. "Çarşı ve pazarların bir gelin gibi süslendiği bu düğünde de, şehirlerin, kadın ve erkeklerin hepsinin süslenmiş ve güzel giyinmiş olarak düğüne katılarak, seyrederken daigalı bir denizi andırdıkları, Sittî'nin bulunduğu ve sandal ağacından yapılmış olup, pervazları abanozdan olup, mücevherlerle donatılmış, üzerinde Sittî'nin sahibinin bir "Belkıs" gibi oturduğu taht, tahtereval bir gemiye benzetilerek insan seli, deniz üzerinde yüzdüğü anlatılıyor. Yine Gilgames'te işlenenleri animsatırcasına "aniden

Kürt Solu

Cudi dağında Nuh'un Gemisi önünde cömertlik kapısının açıldığı" ifade ediliyor. Gilgameş Destanı'nda geçtiği şekliyle yaptırdığı gemiyle azgın seller ve dalgalarla boğuştuğundan sonra Şuruppak sitesinin Sümer kralı Utunapiştin (Tevrat'ta geçen Nuh peygamberi) tüm halkını, kavimini Nitzir dağına dayanarak "Tufan"dan "kurtuluş"a salimen götürmektedir. Mem û Zîn'deki "kurtuluş" ise, Mirzâde Tacdin ve Memo'nun "cömertliği"dir. İkisinin ellerinde içlerinde yakutlar, zümrütler, altınlar, inciler, mücevherler ve gümüşler olduğu gök tabakalardan çevreye saçıyorlar. Öyle ki yoksul, dilenci ile zengin ve paralıları artık birbirlerinden seçilmez oluyorlar, çünkü böyle cömertlikten tüm yoksullar sanki şecereli bey ve paşa haline geliyorlar. Ehmedê Xanî'deki bu abartılı anlatılanlar, nispeten Dede Korkut'ta Oğuz Hakan'ın "Attan aygır..." diyerek verdiği şölenlerde ve "Aç görsen doyur, çıplak görsen donat, borçluyu borcundan kurtar" ifadelerindeki cömertliğinde de daha realist görülmüştü.

Mem û Zîn'de, olabilir ki Gilgameş etkisiyle görünen bir detay da kadın-erkek sevişme sahneleridir. Gerek Muazzez İlimiye Çığ'ın çeşitli Sümer tabletleriyle destanın boşluğunu doldurma denemesi yaptığı (yeniden kurduğu) eserinde olsun, gerek Harold Bream'ın Sümer tablet arşivi ve otoritelerin yorumlarına dayanarak yazdığı anlaşılabilir romanında olsun Gilgameş'te ateşli sevişme sahneleri var ve bu durum kutsallığın bir formu olarak verilmektedir. Mem û Zîn'de ise bireysel aşkın doğal sonucu olarak, gerek Tacdin ve Sitî'nin düğünlerinde, gerdek gecesinde Mem û Zîn'in "Mirden yasak birleşmelerinde kadeh kadeh şarap eşliğinde dudak dudağa öpüşmeleri, emişmeleri, ısırılmaları, birbirleriyle yuvarlanmaları, dudaklarından şeker kaçırmaları, yanaklarından kırmızı gül derlemeleri, birbirlerine karşı 'ok torbalarını boşaltmaları', gözleri, dudakları, göğüsleri, gerdanları, yüzleri, çeneleri, göğüslerinin birbirlerini teker teker isteyerek o kadar kazadan sonra(!) yeniden eda etmeleri" oldukça detaylı olarak tasvir ediliyor. Burada Dede Korkut'taki Oğuz erkeğiyle kadınının gönüllü-özgür karşılıklı birleşmeleri sahnelerinde

**Gilgameş, İlyada-Odyssera,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zîn'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını**

görülen "eşitlik" yakalanıyor gibidir. Ancak Dede Korkut hikayelerinde görülen aşk, yaşamı ve kavgayı kadın ve erkeğin birlikte paylaşmalarının göstergesiyken, Mem û Zîn'de kadını ve erkeği çaresizlik romantizminde tüketen yaşamın kendisine indirgeniyor.

Her ne kadar Ehmedê Xanî, Cizre kent sokaklarında bile birlikte kutlanan "İd-i Sersali" şenliklerine katılanlar için, özellikle "örtüsüz ve perdesiz" katıldıklarını yazdığı genç kızlar-bakireler için bu etkinliklerinin "din yolunda ve sünnete uygun olduğu" şerhini koyuyorsa da, bu "kutlu hafta" yılbaşı İslam dini ve sünneti (kuralları) içinde bulunmadığından, "Sümer dinine-kültüne uygun" şerhini koysaydı doğru bir saptama yapmış olurdu.

Hülasa, eserin başında yazdığı girişte Kürtlerin her bir beyinin Hatem cömertliğinde, her bir erkeğin ise Rüstem kahramanlığında olduğu belirtiliyorsa da, Mem û Zîn'de Kürt kadınının en azından sokağa bayıra çıkmada ve serbest eş seçmede, serbest olduğu ancak Newroz (yılbaşı) kutlamaları sırasında, İlyada ve Odysseria'daki Yunan-Ege kadınından ve Şehname'de ki İran-Turan kadınından, Gilgameş'te ki Sümer kadını ve Dede Korkut'ta ki Oğuz kadınına yaklaşan bir ölçüde, nispi özgür-ileri bir pozisyonda olduğu söylenebilir. Ancak, aynı Mem û Zîn destanındaki Mezopotamya Kürt kadını yılbaşı kutlamalarındaki bu nispi özgürlüğünü beyzadeye gelin gittiği, Mir'in saray-hareminin bir mensubu da olduğu beyçe kişiliğinde kaybetmiştir.

Ehmedê Xanî'de Cizre kent sokaklarında yılbaşı kutlamaları anlatılırken, "beş yüz kadar kız, delikanlı, yaşlı, erkek ve kadınlar" kategorileri var ve bunlar "her çeşit" dişi-erkek diye yazılmış. "Bir kısmı çıplak, bir kısmı giyinik, bir kısmı büyük ve ekabir, bir kısmı sıradan ve küçük insan" diye belirtilmiş. Ayrıca Ehmedê Xanî, destanın iki prensesi olan Zîn ve Sitî'nin hizmetinde yüzlerce nedime ve hizmetçi sayıyor ki Kürt kadınının da, miladi 17.yy'da bir tarafta Mira Jin, karşı tarafta da Jina Xebatkâr şeklindeki sınıfsal parçalanmasını da göstermiş oluyor okuyucuya.

Yukarı Mezopotamya'da erkek gibi kadın da bir emekçi

Kürt Solu

olarak sömürülmekte, ezilmektedir. "Xebatkâr" kadın-erkeği sömüren "Mirân û Sermiyan", kadın-erkektir, sınıfsal düzlemde. Öyle ki, gerek Zîn'in Mem'e verdiği ve üzerinde kendi isminin "nakşedilmiş"(kazınmış) olduğu yakuttan gerek Sittî'nin Tacdîn'e verdiği keza aynı biçim elmastan, değerlerinin "Hipokrates eğer sarraf olup da bu yüzükleri taksaydı, Karun'un bütün hazineleri bunların değerinin ancak sekiz de biri ederdi" şeklinde destanda yazılı ifadeden Kürt Jina Mira'nın dağ gibi birikim sahibesi olduğu açığa çıkıyor. Öyle ki Nizami'nin "Hüsrey ve Şirin" yapıtındaki Ermeni prensesi Şirin'in sevdalısı taşçı ustası ve nakkaş Ferhat'ın "ücreti" olarak verdiği ve "bir-iki şehrin haracına" eşit inci şeklinde mücevheratla kıyaslanabilir Zîn ve Sittî'nin birikimleri.

Bu durumdaki kadın, hem Nizami'deki Mezopotamya-İran kadını hem Ehmedê Xanî'deki Mezopotamya Kürt kadını, emekçi yoksulluyla cariyeye ve hizmetçi olarak, soylu varsılıyla da nazlı-nazenin huri ve perizade olarak padişahın/Mir'in sarayında-haremindedir düşürülmüş bir aksesuardır. Botan kent soylu Mir'i Zeyniddin'in iki kız kardeşi olan prensesler Zîn ve Sittî, Mir'in haremindedir "Sultan" da olsalar huri zade sıfatıyla hizmetçi-cariyelerle "eşit" anılıyorlar. Yılbaşı haftası dışında sarayda "kafes" içinde yaşamları geçiyor.

Nar memeliler, yay kaşlar, kızıl gür renkli yanaklılar, fidan boylu, selvi boylular, güzellikte emsalsiz, biri huri öteki peri, biri güneş öteki mehtap. İşte Mem û Zîn'de tipik kadın kişiliği ve ölçütü. Bu nazlı ve nazenin kadın, bireysel aşkı nedeniyle de dermansız (bitap). Gerek Sittî divan vezirinin oğlu Tacdîn'e verilirken (gelin gitmek için), gerek Zîn'in başka bir "Adem soyundan" erkeğe verilmeyeceği karar altına alınırken bu "soylu" iki kadının fikri hiç sorulmaz. Önce ve nihai olarak Mir'den, yani erkekten sorulur. Hatta, ileride Zîn ile "zina" halinde yakalanmak üzere olan can kardeş-arkadaşı, hevalê bıra, Mem'i kurtarmak için Mir'in ve çevresinin dikkatini Merdan soylu bir davranışla kendisine çekmek için saray gibi evini ateşe verirken, abanoz-

**Gilgameş, İlyada-Odyseia,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zîn'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını**

mücevherat donanımlı ve Nuh'un gemisi haşmetindeki tahtı çevresinde Cizre ahalisinin dalgalı deniz oluşturdukları karısı Sittî'nin fikrine hiç başvurmamaktadır Tacdîn. "Hayatımın, ömrümün sermayesi" dediği "çoğumuzu sen al, ev benim" der. "Ev gidecektir. Başkaları suyla ateşi öldürürken, ben Zerdüş kavimi gibi suyu ateşle öldüreceğim" diyerek tüm malını-mülkünü feda eder ve arkadaşı Mem'i Botan Mir'inin gazabından kurtarır. Burada Ehmedê Xanî, Mevlana'nın Mesnevi'sinde geçtiği gibi "malı sevme, onun sevgisi insanı kötü yapar" biçiminde benzer dizelerle yorum getirir.

Mem û Zîn'de kadın hiç er-kahraman (pehlivan) pozisyonunda görülmez. Bu yönde esamesi bile okunmaz destanda, İlyada-Odyseia'nın Yunan-Ege erkeği ya da Şehname'nin İran-Turan erkeği gibi Mezopotamya-Botan erkeği tipik "kahraman"dır.

Özellikle Tacdîn'in bir yerde Guherz, üç yerde de Rüstem diye sözü edilmektedir. Rüstem, bir girişte 1200 pehlivanı yere seriyordu! Tacdîn ise 1000 erkeğe bedeldir. Mem ile birlikte ilk vuruşta birkaç yüz kişiyi düşürür. Gerçi bir Kürt atasözü "Şêr şêre, çi jine çi mêre" der ama, Mem û Zîn'de erkek aslanla, kadın ise ceylanla özdeşleştirilmektedir. O kadar ki, Botan Miri Ziyeddin kendi kız kardeşi Zîn'e aşık olan, "fitneci" kapıcı Bekirce Zîn'e aşkının sebebi asıl olarak güya Botan tahtına göz koyduğu şeklinde kafası karıştırıldığından, Mem'i zindana attırduğunda, destanın çeşitli yerlerinde geçen ve Sümer Gilgameş kaynaklı olan, Tacdîn'in eteklerini öpecek düzeyde mire olan bağlılığına rağmen, enbazo-bra Mem'e yapılan haksızlık ve zulme karşı Mir'in sarayını silahlı Kürt yiğitleriyle kurtarmayı planladığı sahnede kadın şöyle "vardır": "Botan'ı raksa ve halaya kaldıralım, şeker gülüşlü dilberler seyretmeye gelsinler, savaşa başlayacağımız zaman sevgililer darbelerimizi seyretsinler/ Her an desin o perizadeler/Elimize sağlık gençler, beyzadeler/ Kimi ağlasın, kimi övsün/ Kimi gülsün, kimi dua etsin/ Dilberler köşkten seyretsinler."

Bu sahne Dede Korkut'taki erkeği Kan Turalı'nın bir adım

Kürt Solu

önünde ve zırhını kuşanmış olarak atının üstünde kafir ehline karşı cenk yapan kahraman Oğuz kadını Selcen Hatun sahnesiyle kıyaslanamaz bile. Mem û Zîn'de, görüldüğü üzere tipik Kürt kadını erkeği yanında figüran bile değil, tribün dışı seyirci derecesindedir.

Hal böyleyken, Medeni Ayhan'ın "Ehmedê Xanî" adıyla yazdığı ve "Mem û Zîn'i oldukça detaylı irdelediği ve tezler geliştirdiği hacimli çalışmasında, "sufi ozan"ın mecazi simgeler kullandığı, Mem ve Zîn ile Tacdîn ve Sîfî arasındaki aşkın bireysel ve toplumsal bir başkaldırını oluşturduğu, Mem ve Zîn'in birbirlerine kavuşamamış olmalarının Kürt halkının ve "Mezopotamya"nın özgürlüksüzlüğünü simgelediğini, Tacdîn ve Sîfî'nin aşklarının sonucu evliliklerinin ise bir yönüyle Kürt kadınının Kürt Mirî işbirlikçi Ziyeddin'den kurtuluşu temsil ettiğini, öteki yönüyle ise Ehmedê Xanî'nin "Mezopotamya düşü (ütopya)"sını gösterdiğini öne sürdüğü iddialarının, en azından bu çalışmamızın konusu kadının, Mem û Zîn'de Kürt kadınının pozisyonu konusunda gerçeği yansıtmadığını, ek olarak ciddi de bulmadığımı ifade etmek zorundayım.(12)

Türkiye komünist hareketinden bir kalem bu konuda daha doğru bir saptama yapmıştır:

"...Kürt devrimcileri kendilerini geçmişsiz bırakmaya uğraşan bir asimilasyon politikasına karşı mücadele vermektedirler. Ama bu işin bir yönüdür. Mücadelenin ana dinamiklerinden birini oluşturan (ya da oluşturması gereken) iddia: Sosyalizmdir."

"(Mem û Zîn'de) yiğidimiz (Tacdîn), bey (Botan Mir'i) nesnel konumlanışı itibarıyla karşı çıkılması gerekli olduğu için değil, sevdiği kıızı kendisine vermediği için başkaldırır... Aslan yürekli yiğit, kuğu boyunlu sevdiceğinin karşısında iktidar konumunu sürdürür. Kadın edilgen bir konumdadır, kurtarılmayı bekler ve sonuçta vefa ve bağlılık akidinin gereğini yerine getirerek yiğidinin ardı sıra ölür... Söz konusu aşk masallarından Kürt insanının, özelde Kürt kadınının öğreneceği bir şey yoktur."

"Berivan (ise) geleneksel figür olmayı reddeden bir pratiğin

**Gilgames, İlyada-Udyssea,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zin'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını**

adıdır. Yol ayrımıdır. Kürt kadınının kendi yazgısını mücadele içinde tayin etme bilincidir, kopuştur.(13)

Böylece Dünya-Doğu klasikleri arasında yer alan beş destanı tek bir boyutuyla, salt kadın boyutuyla eleştirel süzgeçten geçirerek Grekli, Anadolu, Mezopotamya, İran, Turan, Afgan ve Yemen'in, Yunan, Türk, Kürt, Fars, Ermeni, Arap kadınının edebiyatta geçtiği ölçütle tarihsel pozisyonlarını görmüş oluyoruz.

Anlaşılmıştır ki kurtuluş, "düşürülmüş" yani sömürülen-ezilen kadının erkek egemenliğine karşı mücadelesinden çıkacak değildir. Çünkü en başta Nazım'ın "yaradana" diye selamladığı emekçi, tarihsel olarak kadın-erkek cins birlikte, sömürülmüş ezilmiştir tüm mülkçü sistemlerde. Öyleyse, erkek-kadın emekçi kardeşleşmesini temsilen, Yalçın Küçük'ün dediğini tekrarlayabilirim ki, kadınların en gelişmişisi ile erkeklerin en gelişmişinin örgütlü kavga içinde birleşmesidir çözüm. Kurtuluş, cinsel olanın da dışlanmayarak ama sınıfsal-toplumsal olanı içermesidir.

Yukarıda örnek vererek yazdım. Çözüm, Rus devrimci kadını Daşa'ya Türkiyeli kimi solcu genç kızların yaptıkları gibi kaba taklitçi öykünmecikleri, yani kadının "erkekleşmesi" değildir. Bunun tersi, örnek olsun 1990'ların başta ABD ve Avrupa emperyalizmi tezgahlı Gorbaçev revizyonizmi ve "içerideki" mülkiyet tortularının özendirdiği kapitalist restorasyoncu karşı-devrime, kendi deyimiyle "tiyatro" mahkeme önünde ölümcül kanser hastası olduğu koşullarda bile başı dik komünist savunma veren Demokratik Alman önder kişilik Eric Honecker yoldaşı muaf tutuyorum, en başta Enver Hoca'nın ardılı Ramiz Alia örneğinin gösterdiği gibi barışçıl biçimde teslim olan "karışmış" erkeklerde değildir çözümdür. Canını ve kanını vererek sosyalizmde direnen Romen kadın Elena Çavuşesko örneğinde komünist karı-koca Çavuşesko'ları bu en gelişmişlerin birliğine örnek görerek selamlıyorum.

Sonuç olarak Türkiye'de de giderek "Doğu kıtamız"da da işçi sınıfının, emekçilerin, halkların olduğu gibi, cinslerin de örgütlenmede, mücadelede birlikteliği ile kurtuluş. Doğu Şura

Kürt Solu

Sosyalist Cumhuriyetleri Birlik'inde, özgürlük ve eşitlik.

Kaynakça:

(1) "Gilgameş " varyantları için bkz,(çev.)Muzaffer Ramazanoğlu,"Gilgameş Destanı"-İst,1942;(çev.)M. Ramazanoğlu "Gilgameş Destanı"-Marif Matbaası, Ank.1944,keza MEB,İst.1989;(çev.)N.K.Sanders(İng.çev.Nice Damar), "Gilgameş"-Avesta Y.İst,2001;Muazzez İlimiye Çiğ, "Gilgameş-Tarihte İlk Kral Kahraman"- Kaynak Y,İst,2000;(Değ Jı İngilizî Kava Nemir), "GILGAMEŞ Ü ÇEND MYTHOSEN DİN" Mezopotamya Bas.Y.,İst.2000; Harold Bream, "Uruk Aslanı Gilgameş"(Roman), Yurt Y.,Ank.2000; Homeros'un Destanları için bkz.(çev.) Azra Erhat-A.Kadir, "İlyada"-Can Y.,İst,1998; "Odysseia"-Can Y.İst.2001; Firdevsi, "Şehname"- C.1 ve 2,MEB,Ank.1967; Prof. dr Muharrem Ergin, "Dede Korkut Kitabı"-Boğaziçi Y.İst.2001; Ehmedi Xani,(çev.M.Emin Bozarslan), "Mem u Zin"- Hasat Y,İst.1990.

(2) Joseph Campbell, "Doğu Mitolojisi"-İmge Y.Ank.1993,s.43; Hemen aklıma Ma-bed karşılığı olarak "(Ana Tanrıça) Ma-Evi" geliyor.

(3) Bu konuda "Gilgameş Destanında, herkesi korkutan ve kimsenin karşı çıkamadığı Enkidu adlı bir doğa adamının düşkünleştirilmiş bir kadının aracılığıyla güçsüzleştirilmesi" şeklindeki yanlış değerlendirme için bkz.Songül Seren, "Kadınların Örgütlenme Gereği"- Yurtsever Emekçiler, s:5/ocak-1994,s.14

(4) S.Heanry Hooke, "Ortadoğu Mitolojisi"-İmge Y.

(5) Anatolia/Anadolu etimolojisinin Tanrıça Ana'tan kaynaklanmış olabileceği hk.bkz.Mehemet Ateş, "Neolitik Dönemin Sembolizmi ve Çatalhöyük"- Arkeoloji ve Sanat(dergisi), sayı:107/mart-nisan-2002,s.43

(6) Aynur Özfirat, "Eski Çağda Harem", Ark.ve Sanat Y,İst.1994, s.35/36; Yaklaşık aynı çağ için bir Diyarbakır efsanesi de şöyle: "O sırada Diyarbakır'da Amalak kızlarından olan güzel bir kız hükümdarmış. Hz.Yunus'un önerisiyle Diyarbakır

**Gilgames, İlyada-Udyssea,
Şehname, Dede Korkut, Mem û Zin'de
Grekli, Anadolu ve Mezopotamya Kadını**

kalesini siyah granit taşlardan yaptırmış. Acem tarihçileri bu nedenle buraya, Diyar-ı Bıkr(Bıkr Diyarı)-Kız Şehir demişler". Muhsine Halimoğlu Yavuz, "Diyarbakır Efsaneleri"- Doruk Y.Ist.1993,s.145.

(7) George Thompson, "Tarih Öncesi Ege" c.1,-Payel Y.Ist.1983,s.195-196; "Hitit Kralının Yanında Tavananna(Egemen Kraliçe) unvanı taşıyan eşinin, bağımsız ve aktif, tüm devlet ve kült işlerine katkısı olan yasal bir yeri vardır. "Bu tarihsel olay Eski Önasya kavimlerinde ki kraliçenin silik mevkilerine karşılık büyük bir sosyal aşamayı simgelemekte ve unik, alışılmamış bir vakayı ortaya koymaktadır."- Prof. Dr Muhibbe Darga, "Hitit Devletinin Ana Hatları"- Arkeoloji ve Sanat-sayı:1,s.11, Hocam Sn.Prof.Dr M.Darga, anlaşılan Diyarbakır ve Urfa(Harran): "Önasya" coğrafyasından saymaktadır. Bkz.dipnot 6(yukarıda).

(8) Horst Blenck, "Eski Yunun Ve Roma'da Yaşam"- Arion Y.Ist.1999,s.172.

(9) John Andrew Boyle, (çev.Berin U.Yanardağ), "İran'ın Milli Bir Devlet Olarak Gelişmesi"- Belleten/156 s.647.

(10) Bkz. Arif Müfit Mansel, "Ege ve Yunan Tarihi"TTK.Bas.Ank.1971;G.Thohpson,age.

(11) Yalçın Küçük, "Bilim ve Edebiyat"- Tekin Y.Ank.1985- içinde makalelerde, s.44 ve s.402-403

(12) Medeni Ayhan, "Kürdistan'lı Filozof Ehmede Xani"-? Y.Ank.1996.

(13) D.Nevzat, "İki Kitap Bir Fotoğraf Xece Ve Zin'den Berivan'a: Kürt Kadını Evrimi"-Devrim-Sosyalist Dergi, sayı:6,mart-1992,s.57-58; Mezopotamya kadınının "Yayla" Kültüründe, Dede Korkut'taki özgürlüğü ile "kent uygarlığı" kültüründe Mem u Zin'de, kafes içi konumunun nedeninin sosyolojik izahı, Yemen kadını için yazılmış aşağıdaki ifadelerde bulunabilir: "Araplar iki kısımdır: Bir kısmı Bedevi (göçebe), diğer kısmı da Hazeri denen kısımdır ki bunlar Yemen'de yaşamışlardır.

Kürt Solu

"Arap kadınları erkeklerine her sahada yardımcı olmuşlardır. Erkekler birçok zaman harbe kadınlarını da beraberlerinde götürürlerdi.

Hazeri'lere gelince, bunlar şehir ve kasabalarda yapılmış evlerde yaşamışlardır. Bu yüzden bunların cesaretleri Bedevilerden daha az, fakat mala düşkünlükleri onlardan daha fazla idi. (Cemal Muhtar, "Cahiliye Devdi Şiiri"- Doğu Dilleri Dergisi-c.1,sayı:1,s.45.)

S. Ciftyürek

MEZOPOTAMYA'DA KADININ DÜNÜ, BUGÜNÜ, GELECEĞİ

GİRİŞ

20.yy için "kadın yüzyılı" olduğu söylendi, aynı şey bugün 21.yy için de söyleniyor. 20.yy gibi 21.yy'in da kadın yüzyılı olacağı iddiaları tartışmalıdır. Fakat 2000'li yıllarda gerek gelişecek özgürlük ve sosyalizm mücadelesinde gerekse bir bütün olarak küresel kapitalizm karşıtı gelişen kavga içerisinde ve özel olarak da halkların ve emeğin yeniden dirilişinde; kadın dinamiğinin 20 yüzyıla oranla daha güçlü yer alacağı, tüm mücadele alanlarında kadın renginin kendini daha etkin hissettireceği kesindir.

21.yüzyılın kadın yüzyılı olacağı, dahası "kadın ideolojisinin öncülüğünde insanlığın kurtulacağı" iddiaları yanlıştır. 2000'li yıllarda insanlığın kurtuluşu, kadın veya erkek merkezli olmayacak. Kapitalizm, ezilen sınıfları baskı ve sömürü altına alan, özel olarak da, kadının tarihi bozgununa yol açan sınıflı toplumların son halkasıdır. Tarihte kadın sorunu insanın insanı sömürdüğü

Kürt Solu

özel mülkiyete geçişle başladı. Yani, dişi cinsin büyük tarihi bozgunu sınıflı topluma geçişle yaşattır. Dolayısıyla kadının kurtuluşu genelde sınıflı toplumların özelde bugün kapitalist toplumun aşılmasıyla mümkündür. Kapitalizmin aşılması insanlığın yanı sıra kadınında kurtuluşunu getirecektir.

Kadının bağımsız olarak çalışma hayatına atılması, kapitalizmin ucuz işgücü ihtiyacı ile bağlantılı olarak çok önceden elde edilmeye başlanmıştı. Fakat siyasal haklar başta olmak üzere genel olarak kadın haklarının elde edildiği evre 19.yüzyıl sonları ile 20.yüzyıl dır. 20.yüzyıl içerisinde seçme ve seçilme hakları başta olmak üzere kadın siyasal ve hukuki hakları elde etmiştir. Yani toplumda kadının görevlerinin yanı sıra haklarının da olduğunun kabul görmeye başladığı yıllar 19.yüzyıl sonları ile 20.yüzyıldır. Feminist hareketin öncülerinden Marie Gouges (kısaca Olympe de denilir, 1755-1793.) Fransız burjuva devrimi sırasında; "kadının dar ağacına çıkmaya hakkı olduğuna göre, meclis kürsüsüne çıkmaya da (ya da yargıçlar kuruluna yükselmeye de) hakkı olmalı" dediyse de kadının ancak 20.yüzyıl da siyasal haklar yönünden ciddi haklar elde ettiği görülür. Kısacası kadının toplumda siyasal ve hukuki statüye kavuştuğu yüzyıl esas 20.yüzyıldır. 20.yüzyıl boyunca Avrupa, Amerika ve Ekim Devrimi'nin yol açtığı büyük sonuçlarla Asya'da kadın haklarında önemli adımlar atıldı.

İlk komünal toplum(devletsiz topluluklar)da kadın egemendir, toplumsal yaşam kadın merkezli idi. Ardından sınıflı topluma geçişle birlikte ataerkil topluma da adım atılır. Sınıfların olmayacağı gelecekte ki komünist uygarlığın yine kadın merkezli ya da anaerkil olacağını söylemek yanlış olur. Çünkü, sınıfların olmayacağı, teknolojik gelişmelerin kadın ile erkek arasındaki hem fiziki ayrımı tamamıyla ortadan kaldıracığı hem de insanın kendi emek gücüyle yaptığı işlerin büyük çoğunluğunun yerini makineleşmeye bırakacağı komünist uygarlık; kadın ile erkeğin her bakımdan eşitliğine dayanacaktır. Yani 21.yüzyıl devrimci dalgasının hedefinde, kadınıyla erkeğiyle ezilen, sömürülen

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

insanlığın kurtuluşu bulunuyor, sınıfsal kölelik zincirlerine son vererek, çalışmayı bir disiplin ögesi olmaktan çıkarıp özgür iradenin ve kültürel yaşamın bir gereği haline getirerek bireyin özgürleşmesinin, sosyalleşmesinin, kısacası insanın yeniden insanlaşmasının gerçek zeminlerini yaratmak bulunuyor. Çünkü sınıfsız toplumdaki sınıflı topluma geçişle birlikte köleleştirilen yani kaybeden sadece kadın değildir. Kadın, ikili hatta yer yer ulusal baskı ile birlikte üçlü baskılara maruz kalarak kaybedenlerin (düşürülenlerin) başında gelir, ama köleleştirilme, serfleştirilme ve nihayet özgür köle olarak işçileşme sadece kadına özgü değil, kadınıyla erkeğiyle ezilen sınıflara özgüdür.

Tarihte kadın hem kutsandı hem de lanetlendi. 21.yüzyıl devrimci değişimin hedefinde, kadının ne kutsallaştırılması (yeniden tanrıçaların keşfi) ne de lanetlenmesi bulunmaz. Dahası kadın ve erkeğin cins olarak değil, insan olarak algılanması söz konusudur.

Sosyalizmin zaferi olmadan kadının kurtuluşu, kadın olmadan da sosyalizmin zaferi mümkün değildir, belirlemesi 2000'li yıllarda daha fazla içerik kazanmıştır. Kadının kendi başına kurtuluşu mümkün değil, kadınıyla, erkeğiyle ezilen sınıfların, halkların evrensel kurtuluşuyla nihai zafere ulaşılacaktır.

Çağdaş komünist toplum, kadın erkek ilişkisi yönünde de, ilkel komünist (neolitik) toplumdaki farklı ve ileri olacaktır. Kadının "yaşamın yaratıcı gücü" erkeğin ise, kadının insan neslini devam ettirebilmek (çocuk doğurabilmek) için ihtiyaç duyduğu varlık olma ile sınırlı işlevi, çağdaş komünist toplumda yaşanmayacak. Kadın kadar erkekte yaşamın yaratıcı gücü olacak. Hem arkaalanmış tarihteki deneyimle, hem de ekonomik, sosyal yaşamda bilim ve teknolojinin büyüyen rolü nedeniyle çağdaş komünist toplumda kadının barış, adalet, eşitlik, erkeğin ise savaş, rekabet, zorbalığı temsil ettiği ya da daha genel bir sınıflandırmayla kadının "iyiyi" erkeğin ise "kötüyü" temsil ettiği yolunda ki iddiaların da nesnel zeminleri eriyecektir.

Kadın sorunu tarihsel olduğu kadar, güncel bir sorundur da.

Kürt Solu

Anaerkil toplumdan sınıflı topluma geçişle birlikte, toplumlar değişmiş ama bu sınıflı toplumlarda ezilen cins olarak kadın sorunu devam etmiştir. Köle, serf ve işçi kadın olarak her sınıflı toplumun yeniden ürettiği baskı, eşitsizlik ve sömürü ilişkileri içerisinde kadın sorunu güncel (somut) varlığını sürdürmüştür.

Ezilen cins olarak kadın sorununun tarihsel olduğu kadar, güncelde de tipik yaşandığı alanlardan biri genel olarak Mezopotamya özel olarak Kürdistan'dır. Bu coğrafyada kadın; hem Havva mitosu, cinsel tabular kadının güçsüzlüğü mitosuna varana kadar bir dizi geçmiş tarihin ürünü olan örf, adet ve ön yargıların hem de modern kapitalist topluma özgü sömürü ve baskıların girdabına alınmıştır. Urfa'da, Erzurum'da kadınlar halen hem bekaret sorunuyla hem de sınıflı topluma özgü sömürü ilişkileriyle yüz yüzedirler. İğinc ç olan; çalışma hakkı gereğince bir iş bulabilen yani modern köle olabilmeyi başarıp, evden kurtulabilen kadın bir parça "şanslı" sayılır. Ve "şanslı" sayılan kadınların sanayi, tarım ve özellikle hizmet sektörün de sayıları hergün artıyor. Kadının ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamda ki yeri üzerinde

"Kürdistan İşçi Sınıfı" adlı kitapta ayrıntılı durmuştum.

Her ulusta, kadını çoğunlukla aşağılayan yer yerde öven deyimler, fıkralar vardır. Bizde de var. "Aslan aslandır, dişisi, erkeği fark etmez" deymi kadın ile erkeğin eşit olduğu övgüsünü içerirken; "karımın eşarbi başıma olsun ki" yemininde ise erkeği kadını müthiş aşağılaması vardır. Sınıflı topluma geçişle birlikte kadını aşağılayan ve kötülüğün simgesi olarak üretilmiş olan Havva mitosundan bu yana yaşanan ataerkil toplumlarda erkeğin kadına bakışını içeren deyimler, fıkralar belirleyici olarak hep küçük düşürücü olmuştur. Ancak erkeğin hesabına geldiği ya da kadının bunu dayattığı yer ve zamanda, "Şêr Şêre, çî jîn e û çî mêr e" denilebilmiştir.

Genel olduğu gibi özgülümüzde de kadın ve erkeği aşağılayan durum veya uygulamalar da vardır. Geçmiş örf ve adetlerin gereği kimi uygulamalarda kadın aşağılanırken, aynı

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

zamanda erkekte aşağılanır. Urfa'da oturan ve genç yaşta 10'a yakın çocuğu bulunan İzzettin'e; "bu yaşta bunca çocuk çok değil mi, nasıl bakacaksın?" diye sorduğumda; bana "iki karım var, çocuklar onun için çok" demişti. Bunun üzerine ben kendisine "hem komünistim diyorsun hem de iki kadınla evlisin, bu nasıl oluyor" diye sorduğumda ise yanıt: "vallaahi yoldaş birini babam bana almıştı diğerini (ikincisini) ise ben kendime aldım." Bu yanıt ilginç ve üzerinde epeyce derin düşünülmesini gerektiriyor. Ki bu yanıt İzzettin'le sınırlı olmayıp geçmişten bugüne yaygın bir uygulama. Gerek "babam bana aldı" gerekse "ben kendime aldım" cümlelerinde kadının meta olarak algılanıp, küçük düşürülmesi söz konusu. Ama erkeğin de müthiş aşağılanması söz konusu. Ve burada erkeğin alçalması Marx'ın "hiç kimse, kadını köle gibi kullanmak yüzünden erkek kadar alçalmamıştır." la da sınırlı değildir. Çünkü "babam bana aldı" cümlesinde erkeğin iradesi de gelenekler gereği, aile büyüğü tarafından hiçe sayılarak görücü usulüyle evlendirme söz konusu. Görücü usulüyle evlendirme de kadın kadar olmasa da erkeğin de iradesi hiçe sayıldığında İzzettin "birini babam bana almıştı" diyordu. Yani ilk evlilikte kendisinin iradesi alınmamıştı.

Kısacası işler ezilen cins yönünden, isterse ezilen sınıf, ezilen ulus yönünde bakalım, kadın sorunu irdelenirken erkek bu sorunun ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkar.

İnsanın Sancılı Uzun Yürüyüşü

İnsanlığın uzun yürüyüşünün belli başlı uğraklarının kendine özgü simgeleri vardır. Örneğin; yabanilik dönemini ok ve yay; barbarlık dönemini demir kılıç; uygarlık dönemini ise ateşli silahların simgelediği belirtilir. Zor, savaş, saldırı araçlarının bu sınıflandırmada, simge olarak kullanıldığını görüyoruz.

Bir başka bakışla yapılan sınıflandırmada; yabanil evrede, insanların doğa ürünlerinden olduğu gibi(hiç değiştirmeden) yararlandığı; barbarlık evresinde insanların artık hayvanları ve

Kürt Solu

bitkileri evcilleştirdiği ve tarım ile hayvan yetiştirme sayesinde ürünlerin bollaşığı; uygarlık evresinde ise artık insanların doğal ürünleri hammadde olarak kullanmayı öğrendiği vurgulanır. Bu sınıflandırmada kullanılan simgeler; savaş, şiddet araçları değil, insan ile doğa ilişkisi, insan emeği ile üretim ilişkisini vurgulayan simgeler kullanılır.

Felsefe, bilim ağırlıklı sınıflandırmada ise şunları görürüz: Mitolojik ağırlıklı zihniyet yapısı, anaerik toplum ile sınıfsız olduğu kadar sınıflı toplum verilerini de içeren ve daha çok birinden diğerine geçişi temsil eden İlkçağ simgeler. Dinsel ağırlıklı zihniyet yapısı; köleliğin son dönemleri ile birlikte esas olarak Ortaçağ (feodalizmi) simgeler. Bilimsel bilgiye dayalı zihniyet yapısı ise, Yeniçağ, kapitalizmi ve kapitalizm sonrası yönelişleri simgeler.

Yine bir başka açıdan insanlığın tarihsel gelişme basamaklarına baktığımızda; kökleri 2 ya da 3 milyon yıl öncesine dayandığı söylenen Paleolitik (Yontmataş) evre ve bu evrenin ara aşamaları yaşandı. İnsanlık kökleri 10 bin yıl öncesine dayanan toplumsal evreden geçti ve 300-400 yıl gerilere dayanan sanayi evresinden geçti,geçiyor.

İnsanlık 21 yüzyıl başında yeni bir evre (ya da çağ) ile yüz yüze. Sanayi (endüstri) sonrası evre için; kapitalist sonrası, sanayi sonrası toplum, bilgi toplumu, enformatik toplum vb. birden fazla isim ileri sürülüyor. Kapitalizm sonrası evreye ne ad verilirse verilsin ve geçiş evreleri hangi biçim ve ad altında yaşanırsa yaşansın, sanayi uygarlığı sonrası evre komünist uygarlık olacaktır.

İnsanoğlu buzulların çekilip, Mağaralardan dışarı çıktığında, yaşam mücadelesi, onları gruplar halinde avcılık ve toplayıcılığa yöneltir. Ki bu Yabanılık evresi, insanın insanlaşma yürüyüşünde en uzun dönemi kapsar. Bu evrenin başında insan daha çok sıcak ılıman ormanlarda, ilkel barınaklarda ve hatta yırtıcı hayvanlara karşı ağaç üzerinde yaşadığı belirtilir. Yaşamak ve korunabilmek için insan ilk alet olarak taş ve çakıllardan kimi

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

İlkel aletleri elde etmeye çabalar. Taş endüstrisi denilen doğal (cilasız) taştan aletler yapar. Derken insan alet yapımı çeşitlilik kazanacak ve değişik türden deliciler, kazıcılar, oklar, mızrakların yapımına girişir. Ardından neolitik döneme özgü ilk adımların da atıldığı üst Yontmataş'a yani "iki teknolojik geleneğin" (Yontmataş ile Cilalıtaş'a özgü yeniliklerin) aynı zamanda görülmeğe başladığı sürece girilir. Bu artık İ.Ö 9000'e doğru neolitik evrenin ilk verilerini de içeren Yontmataş'ın son aşamasıdır. Bu dönemin buluntularına Mezopotamya ve Anadolu'da, özellikle de Hatay, İstanbul, Dicle-Fırat havzasında yoğun rastlanır.

Yontmataş'ın belirgin özelliği, üretim değil avcılık, toplayıcılıktır. Ki tarihin şafağında insanın el hüneriyle kendini en yakın türlerinden ayırt etmek gibi giriştiği büyük mücadelede doğada hazır bulduğunu kullanmış, ondan alet/avadanlık yaparak ilerlemeye çalışmış. Taş devri olarak adlandırılan bu evrede insanlık ilerlemiş, ama hem ağır ilerleme kaydetmiş hem de bunun bedeli çok ağır olmuş. Yontmataş'ın üst(son) aşamasına gelindiğinde insanoğlu gerek hammadde değiş tokuşunda, gerek doğa ürünlerinin amaçlı kullanımında ve gerekse de mekan(konut) sorununda uzmanlaşmanın ilk verileri açığa vurur ki, bu toplumsal örgütlenmeye ilk adımların atıldığının işaretleridir.

Morgan'ın insanın tarih öncesi dönemine bakışı daha kategoriktir: Yabanılık, barbarlık ve uygarlık.

Kendi içinde üçe ayırdığı yabanılık; ilkel (doğal) barınaklarda, ağaç üzerinde yaşam olarak aşağı aşama... Ateş kullanımı ve cilasız taştan aletlerin yapımıyla insanın giderek iklim ve yer sınırlamalarını aşmaya başladığı, ırmak ve deniz kıyılarından dünyaya yayılmaya başladığı orta aşama...Derken avcılığı, av etini olağan hale getiren ok ve yayın üretimiyle yabanılık'ın üst aşamasına geçildiğini belirtir.

Barbarlık evresini de kendi içerisinde üçe ayıran Morgan: Çömlekçiliğin sahneye çıkışı, hayvanların evcilleştirilerek

Kürt Solu

yetiştirilmesi ve bitki yetiştirilmesi yarı tarıma ilk geçiş olarak aşığı aşama...Hayvancılık, sürülerin oluşumu ve sulama, yarı sulu tarıma geçiş olarak orta aşama... Ve nihayet demirin eritilmesi olarak üst aşama şeklinde ayırır. Ki demir madeninin eritilmesi ve dökümü ile başlayan evre barbarlıktan, uygarlığa geçişin ilk adımlarından biridir.

Sonuç olarak; hayvan atadan insana, insanlaşmaya geçişte kadının yanı sıra erkeğin de amaç güden emek faaliyeti belirleyici olmuştur. Ve emeğin amaç güden etkinliği doğa ve çevreyle ilk ilişkiye girdiğı, özelliklede uygarlaşmanın, bilimin ilk tohumlarının atıldığı coğrafya genel olarak Çin'den Mısır'a uzanan Yakındoğu, özel olarakta Mezopotamya'dır. Çünkü bu alanlar, özellikle Fırat-Dicle, Nil ve Ganj nehir yataklarının bulunduğu coğrafya iklim olarak en soğuk olmadığı gibi en sıcakta değil. Ayrıca Ren, Amazon vb. büyük nehirlerle kıyaslandığında bu nehirlerin geçtiğı vadilerde ki topraklar, elle işlenmeye uygun yapıdadır.

Mezopotamya'da Neolitik Evre Ve Kadının Rolü

Neolitik (ilkel komünal evre), Cilalıtaş ya da Yenitaş olarak da adlandırılır. Neolitik evre, insanın doğa ile ilişkisinde Eskitaş (Yontmataş) devrine oranla ileri bir aşamayı temsil eder. İnsan, artık taştan elde ettiği aletlere şekil verir, onları cilalar ve böylece insanlık ilk teknik (teknoloji) ile tanışır. Neolitik'in, bir diğer belirlenim ileri yönü; Yontmataş'da avcı, toplayıcı olan insan, neolitik'le birlikte tarım ve hayvancılığa, çiftçilik ve çobanlığa, dolayısıyla yerleşik yaşama adım atar.

Neolitik'e geçişin ilk belirtilerine genel olarak Çin-Hindistan-Mısır'a uzanan coğrafyada, özel olarak da verimli Hilal (Mezopotamya) de rastlandığı belirtilir. Basra Körfezinden Akdenize uzanan verimli Hilalin, neolitik döneme geçişin "doğal beşiğı" olduğu genel kabul görmektedir. İnsanlık verimli Hilalde tarımsal üretime geçişle aslında bir devrimi "neolitik devrimi"

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

gerçekleştirir. Çünkü, kendi ihtiyaçlarını üreten insanoğlu, artık ihtiyaçları peşinden koşmayacak, yerleşik yaşama (köy, kente) geçecektir. Keçi, koyun, domuzun evcilleştirilmesi, olarak hayvan yetiştiriciliği, VIII. bin yılı sonlarına doğru ilk buğdaygillerin ve baklagillerin yetiştirilmesi...İşte ilkel komünal toplum olarak neolitikte ki tarımsal devrim! İÖ, VII. bin yıldan itibaren seramik kapların üretildiğini bulgular ortaya koyuyor. Çatalhöyük Konya), Müneybet (orta Fırat/Suriye) ve Çayönü (Diyarbakır) gibi yerleşim yerlerinde ki son 10 bin yılın organik kalıntılarının tarihlerini belirlemede kaydedilen ilerlemeler neolitik üzerine sürekli yeni bilgileri açığa çıkarıyor.

Verimli Hilal'de; dokuma tezgahı, taş perdelama, çark, çeşitli fırınlar ve ilk metalürji ürünleri gibi Yenitaş'a özgü başka yeniliklere de rastlanır. Balkanlar'da hayvancılık ve çiftçilik VI. bin yıldan itibaren görülür ve V. bin yıldan itibaren iki koldan Avrupa'ya yayılmaya başlar. V bin yıldan itibaren Güneydoğu Asya'da (Çin'de) pirincin yetiştirildiği; yakın tarihlere Orta Amerika'da tarımsal ıslah yöntemleri ile mısırın niteliğinin geliştirildiği ve III. bin yıldan itibaren Meksika'da büyük sulama kanallarının geliştirildiğini tarih kaydediyor.

Neolitik evreye özgü buluş ve gelişmelerin genel olarak Yakındoğu, özel olarak da Mezopotamya'dan doğup dünyaya yayıldığı ortak kabul görmektedir. Çünkü yukarıda da belirttiğimiz gibi sıcak-ılıman iklim kuşağında yer alan bu coğrafyada ki ekonomik, sosyal, kültürel gelişmelerin daha soğuk Kuzey Avrupa ve daha sıcak Orta Afrika, Güney Amerika'da ki kültürleri etkilediği, gelişmelerinde ilerletici rol oynadığı söylenir.

Bilimin, ilerlemenin ilk filizleri en sıcak veya en soğuk bölgelerde değil de ılıman iklim kuşağında (Yakındoğu'da) boy verir ve buradan dünyaya yayılır. İşte buna bugün çokça sözü edilen küreselleşmenin ilk adımı ya da hamlesi diyebiliriz.

Toplumsallaşma açısından bakıldığında ise; Neolitik (devletsiz topluluklar) evrede, 40-50 kişinin ortak yaşadığı topluluklardan 250-300 kişinin yaşadığı köyler halinde ki ortak (komünal)

Kürt Solu

yaşama doğru bir büyüme, gelişme görülür. Bu gelişmenin açık ucu kent devletine doğrudur.

Neolitik'e geçiş; insanın doğaya ilişkin yeni bir kavrayışı, yeni bir ilişkisi olarak tarihe geçer. Buna, insan bilincinin doğaya ilk bilinçli, amaçlı yönelimi de denilebilir. Ki bu yönelimin insanın kendisi üzerinde ki etkisi fiziksel yapısında değişme başta olmak üzere önemli değişmelere yol açacaktır.

Taş devrinde birçok nedenle insan ömrü kısaydı. Kadın bu kısa yaşam süresinin önemli bir kısmını gebelik ve çocuklarının bakımına ayırmak zorundaydı. Neolitik evrede çocukların sadece bakımı değil, sorumluluğu esas anne üzerindedir.

Gebelik ve çocuk bakımı, kadını erkeğe oranla büyük ölçüde hareketsiz yaşama zorladı. Yontma taş devri insanların 10-12 kişilik gruplar halinde av sürülerini peşinde göçer yaşam sürdürdükleri ve iklim iyiye açık hava kaplarında, soğuk ise mağaralarda yaşam mücadelesi verdiği tarihi evrede, kadın ile erkek arasında ki ilk iş bölümünün adımları gelişir. Kadınların hareket olanaklarının sınırlılığı onları çevresinde ki bitki ile böcekleri toplamaya yöneltirken; erkekler kendilerini avcılığa adanmışlardı. Bu ilk iş bölümünün derinleşmesi ile paralel kadın; barış, bereket, erkek ise savaş, şiddet simgeleriyle anılır olacaktır.

"Kadın-toprak bağıntısı, avcı-toplayıcı geçim tarzında faaliyeti bitkilere adanan (kadının payını çevrede ki meyve, kök ve yabani/yenilebilir bitkileri toplamak düşmüştür çoğu kez) dışı unsura ilk tarımcı rolünü de yüklemiştir. Çapa tarımı erken Neolitik'te kadının göreviydi; uzun süreli toplayıcılık rolü, ona bitkilerin gizlerini öğretmişti çünkü. Eski dünyada buğday başağı, Yeni dünyada mısır koçanı tanrıçalarla temsil edile gelmiştir." (Kadın Yazıları, Sibel Özbudun, Temel Demirer, Yücel Demirer, Ütopya Yayınları, s:21)

Kadın başlangıçta buğday ve arpayı keşfeder, ardından pamuk ekmeyi öğrenecektir. Derken dokumayı öğrenir ve böylece eski uygulamaların önemli buluşlarından birinin gerçek-

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

leşmesinde rol oynar. Zaten o günden beri dokuma, dikiş-nakiş ağırlıklı olarak kadın işi olacaktır.

Hangi cepheden bakılırsa bakılsın, uygarlığın ilk temel adımı olan tarıma geçişte kadının rolü erkeğe göre daha belirgindir. Bu nedenledir ki; Neolitik evrede kadın ile tarım birbiriyle derinlemesine ilişkilendirildiklerinden dinlerin oluşumunda bereket tanrıçaları hep kadınlarla anılır.

Aşk ve bereket tanrıçası İştâr, başak (tahıl) tanrıçası Nisaba, bilge tanrıçası Nebu, yaratıcılık tanrıçası Anu vb. hep kadınla özdeşleştirilmiştir. Dünya mitoloji tarihinde kadın temasının hayat-oluşum, ölüm ve bereket gibi süreçlerin çerçevesinde dönmesi de yine aynı nedenledir. "Yaratıcı eylem yok edicilikle tamamlanır. Mitolojide hayat/bereket verici tanrıçalardan çoğunun aynı zamanda yok edicilik ve ölümle ilintilendirilmesi rastlantı değildir." (age. s:23)

Neolitik evrede, tanrıların kadın ve erkek ile simgeleştirilmesi, kadınların toplum içinde ki statüsüne ilişkin ipuçlarını da verir. Neolitik'in yarattığı uygarlıkta (ve mitolojide); kadının doğurganlığı ve insan soyunun devam ettirilmesinden dolayı; bereket, yaratıcılık, bilgelik, tanrıçası olarak anılması sadece Mezopotamya'ya (Sümer'e) özgü değil, geneldir.

Örneğin, Bilgelik tanrıçaları olarak:

Mezopotamya'da Nebu

Mısır'da Thof

Yunan'da Atena

Roma'da Minerva

Bereket tanrıçaları olarak:

Mezopotamya'da İştâr

Mısır'da İssis

Yunan'da Demeter

Roma'da Venüs

Anadolu'da Kibebe...

Dikkat edilirse çok tanrılı dinlerin egemen olduğu Neolitik

Kürt Solu

uygarlıkta her misyonun tanrı ve tanrıçaları vardır, fakat egemen figür kadın tanrıçalar üzerinedir. Çünkü tarımsal üretime ağırlıklı kadın bilgi ve etkinliğinde geçildiğinden, toprağı, yaratıcılığa, berekete dişil bir kimlik verir.

Hayvancılığın, tarımın gelişmesi ve ilk iş bölümü başta kadın olmak üzere genel olarak insanın daha fazla evde kalabilmesini yarı yerleşik yaşama geçişi de beraberinde geliştirir. Çünkü aradığı yiyeceğini artık evde ya da yerleştiği mekanının yakınılarında bulabiliyordu. Bu durum, kadın ile erkek ilişkilerinde de yeni gelişmelere yol açar. Ki bunların başında, o zamana kadar devam eden çok kocalılıkta sorunlar yaşanmaya başlar. Çocukların hangi erkeğe (kocaya) ait olduğunun sorun olmaya başlaması gibi gelişmeler, tek kocalı ailenin de zeminlerini olgunlaştırır. Bu aynı zamanda insanın duygularına, ekonomik çıkarlarına ve sosyal yaşamına daha uygun düşünüyordu. Fakat girilen süreç ve gelişmeler, erkek egemen sınıflı topluma geçişin basamaklarını da döşeyecekti.

Likel komünal toplum yaşamında (neolitik evrede) kadının olduğu gibi erkeğinde üzerinde hiçbir baskı yoktu. Dahası insanın insana baskısı yoktu. Çünkü devlet, sınıflar, özel mülkiyet ve aile yoktu. Kadın gebe kalmak için kocasını seçmede özgürdü ve erkek (baba) kendi çocuğunu tanımazdı. Kadının "bir meyve ağacı gibi çocuk doğurduğuna" inanılır, yani erkek olmasa da kadın çocuğunu büyütüyordu. Kadın çocuklarının bakımı, beslenmesi için meyve, sebze yetiştirirken ve onları gerek vahşi hayvanlara gerekse acımasız doğa koşullarına karşı korumakla uğraşırken, erkek daha çok hayvancılık ve avcılıkla uğraşır, topluluğa katkıda bulunurdu.

İnsanlığın çocukluk evresinde (Neolitik dönemde) ulaşılmazlığın, gücün, bilinmezliğin yani gizemin de odağında yine kadın bulunur. İnsan neslini devam ettirmek yani doğurmak kadına, uzun yıllar sırları çözümlenemeyen gizemlilik yükleyecektir. Kadının regl olması ve doğum yapması, devletsiz toplumlarda kadının yaşamın kendisi olarak algılanmasının nedenidir.

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

Çünkü, "can verme" yani kamında çocuk(canlı) taşımak kadına inanılması zor bir gizemli güç katıyordu. Zaten kadın tanrıçanın kökleri bir yanıyla, insan tarihinde(tarih öncesinde) daha üretimin nasıl ne amaçla gerçekleştirildiğinin tam olarak bilince çıkarılamadığı erken Neolitik (Üst Paleolitik) evrede yaratıcı doğurganlığa dayanır. Doğuran/yaratan tanrıçalar...Herşey bir yana kadının doğurması saygının yanı sıra korku dolu hayranlık da yaratırdı. Zaten hamile kadının korku ile kutsallığı iç içe barındırdığı inancıyla hamile bir kadının baktığı bir insana nazar değdiğine inanılırdı.

Yine aynı mitolojik bakışla, Mezopotamya'nın tek tanrılı dinler öncesi dini olan Zerdüştlükte; ateş, toprak, kana saygı ve korkuyla yaklaşılır, hatta tapılır. Örneğin:

Ateş kirlenir diye ölü yakılmaz; toprak kirlenir diye ölü gömülmez. Ölü ıssız bir yere (sessizlik kulesinde) yırtıcı kuşlara bırakılmış.

Neolitik evrede din esas kadın merkezlidir. Tek tanrılı dinlerden önce yere indirilmiş tanrılar cisim ve olgularda somutlaştırılmıştı. Dolayısıyla Neolitik topluluklarda tanrısal olanında kimliği ağırlıklı olarak dişildir. Ancak ataerkil sınıflı topluma geçişten sonra tanrı erkek olarak imgeleşecekti. Ve dinde dişil ağırlıklı öğeler yerini eril öğelere bırakacak ve tek tanrılı dinlerle birlikte artık kadından peygamber olmayacaktı.

Ancak tanrıçalar (Neolitik) çağında erkek tanrılar da var, fakat belirttiğimiz gibi bereket, tahıl, toprak, yaratıcılık vb. tanrıçalar dişil iken; ateş tanrısı Gibil, ay tanrısı Nannar, savaş tanrısı Bel, tufan tanrısı Enlil, güneş tanrısı Şaman ve ilginç olan tanrılar tanrısı Marduk vb. bunlar erildir.

Tanrılar ayrımında da dikkat edilirse; kadının rengi ağırlıklı olarak eşitlik, yaratıcılık, bereket erkeğin ise ağırlıklı olarak savaş, ateş, güneş ile temsil edildiğidir. Neolitikte bu ayrım var, ancak bundan hareketle iyi olanın kadınla, kötü olanın ise erkekle özdeşleştirilmesi türünden bir ayrım yoktur, olamazdı da. İnsanlığın uzun sancılı yürüyüşünde, özellikle de Neolitik evrede

Kürt Solu

kadının rolü erkeğe oranla baskındı, ama bundan erkeğin payı (emeği) yoktu gibi bir sonuç çıkarılamaz. Uygarığa evrilen uzun yürüyüş insanın kendi emeğinin ürünüyse, bunda kadının yanı sıra erkeğinde rolü bulunur.

Komünal (Neolitik) toplumda düzen ve yaşam yazılı olmayan sözleşmelere yani o zamanın tabu ve totemlerine dayanırdı. Ve bunlar yine esas olarak kadınlar tarafından konulmuştu. Analar; insanın onlardan türediklerine inanıp kutsal saydıkları, rüzgar, ağaç, bitkiler, hayvanları kendi akrabaları saymış ve korumak istemişlerdir. Ki burada muazzam doğa ve çevre bilinci vardır. Olmak zorundaydı, çünkü kendilerinin ve çocuklarının yaşayabilmesi için bunlar vazgeçilmezdi.

Ana (kadın) merkezli ilk komünist topluluklarda, yaşam herkesin gönüllü ve özgün iradesiyle yer aldığı kolektif emek ile sağlanıyordu. Artı ürün ve artı ürünün teknik alt yapısı da yoktu. Ayrıca artı ürüne ihtiyaç da duyulmuyordu, çünkü toplumun yaşayış tarzında ne üretim ne de tüketim fazlalığına yer yoktu.

Çocuklarıyla birlikte birçok evli çifti içine alan eski komünist ailede, kadınların üstlendiği aile yönetimi de yiyeceğin erkekler tarafından temini kadar toplumsal bir işlev yerine getiriyordu. " Her ilkel aile, en geç birkaç kuşak sonra, bölünmek zorundaydı. Barbarlığın orta aşamasından öncesine kadar, ayrıklaştırmaz olarak hüküm sürmüş bulunan ilkel ev ekonomisi, komünist ekonomi, koşullara göre de gelişen ama her yerde iyice belirlenen en yüksek bir aile topluluğu büyüklüğünü gerektiriyordu." (F.Engels, Ailenin, Özel mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Sol Yayınları s:44)

Anaların etkin olduğu ilk komünist toplum; başlıca üretim aletlerinin kolektif mülkiyetini içeren ortaklaşa üretim ve tüketime dayanırdı. Toprak herkesin ortak malı değil, ortak değeridir. Özel mülkiyet dolayısıyla artı ürün yok, sınıflar ve devlet yok, topluluğu ilgilendiren tüm kararlar doğrudan demokrasi işleyişine dayalı olarak ortak iradeyle alınırdı.

Avadanlıklar (aletler) basit ve fazla gelişmediğinden, üretici

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

güçlerde gelişmemiştir. Çalışanların yaşa ve cinsiyete göre doğal bir iş bölümüne gittikleri geleneksel komünist toplum; üretici faaliyetlerdeki yerinden dolayı kadının günlük saygı gördüğü eşitlikçi, barışçıl bir toplumdur.

Artı (fazlalık) ürün olmadığından dolayı, komünal toplum üyelerinin tümünün ihtiyaçlarının giderilmesini esas alan eşitlikçi bir dağılım işleyişi egemendir. Bu komünal topluluklarda, zenginlik-yoksulluk, bolluk-kıtlık yaşanmazdı. Gerçekte herşey ihtiyaca göre ve kardeşçe paylaşılırdı. Doğanın ürünlerinden ortaklaşa yararlanmak, doğa ile kardeşçe yaşamak, dahası doğanın kendilerine sunduğu ürünlere kutsallık yüklü saygı ile yaklaşmak, bu komünist topluluklarının ortak yaklaşımıydı. Çünkü doğanın kendilerini bir ana gibi doyurduklarına (beslediklerine) inanılırdı.

"Herkes özgürdü ve herkes ötekilerle birlikte herkes için çalışırdı. Başkalarının üstünde egemenliği reddederlerdi. Bunun eşitliğe aykırı olduğunu düşündüklerinden dolayı değil, doğanın kendilerine ve bütün insanlara bir ana gibi vermiş olduğu yararlanma düzenini ortadan kaldırarak bu düzeni bozmaya kendilerini yetkili bulmadıkları için böyle davranıyorlardı." (Max Beer, Sosyalizm ve Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi, s.37 Can Yayınları). İşte büyük kardeşlik düzeni budur.

Sınıflar, özel mülkiyet ve sömürü olmadığı için, bunları koruyacak güç olarak devlette, onun hukuku da yok. Hukuk adına daha çok ortaklaşa yaşamı düzenleyen geleneklere, alışkanlıklara dayalı doğal bir hukuk işlerdi.

Komünal Toplumdan Sınıflı Topluma Geçiş Evresi

Sümer tarihe öncülük eder. Aynı Sümer (Mezopotamya), tarihte ilk sınıflı toplumu temsil eden kölelik toplumuna geçişte de başı çeken coğrafyalardan biridir. Sümer tapınakları birçok yönden yeni(sınıflı) topluma geçişin "ana rahmidirler."

Bir toplumdaki yeni bir topluma geçiş, radikal adımları içeren devrimlere rağmen, eski toplum ile yeni toplumun öğelerinin

Kürt Solu

aynı süreçte yer aldığı belirli bir geçiş evresi yaşanır. Bazen, ya da kimi yerlerde radikal değişimle, yeni toplumun dinamikleri iktidara gelir, ancak bu iktidar altında eski toplumun tasfiye süreci zaman alabilir. Eski toplum içerisinde yeni toplumun dinamiklerinin ve öğelerinin gelişip büyümesi ne kadar güçlü olursa; yeni iktidar (toplum) altında eski toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel tasfiyesi o kadar erken ve sağlam olabilir. Siyasal iktidar değişikliğinde virajlar keskindir, ancak ekonomik, sosyal, kültürel alanda ki değişimler sancılıdır, uzun zaman alır, alabilir. Bu ilkel komünal toplumdaki ilk sınıflı toplum olan köleciliğe, kölecilikten feodalizme, feodalizmden kapitalizme hatta belirli farklılıklarla kapitalizmden komünizme geçişte de yaşanmış/yaşanacaktır.

Eski toplum içerisinde yeni toplumun veri ve dinamiklerinin gelişip büyümesi, tersinden de yani bünyesinde eski toplumun veri ve dinamiklerinin tasfiyesi; farklı yerlerde farklı devrimlerle farklı gelişebilir, ama bir biçimiyle illaki yaşanır.

Anaerkiil toplum düzeninden ataerkiile, yani sınıfsız, sömürsüz, devletsiz komünal düzenden sınıflı, özel mülkiyetli ve devletli topluma geçiş de bıçak kesiği gibi yaşanmadı. Sınıflı köleciliğe topluma geçiş hem sancılı hem de köleciliği düzen eski komünal düzenin derin izlerini uzun süre taşıdı. Bunun belkide en tipik örneği Isparta'da köle emeği üzerine kurulu komünist devletti. Isparta ilkçağ komünizminde, hem kolektif hem de özel mülkiyet ilişkileri düzeni varlığını birlikte sürdürdüler. Bu, hem geçmiş hem de geleceği içeren geçiş evresiydi.

Çömlekçiliğin, dokumacılığın geliştiği, bitkilerin ıslah ve ekiminde yol alındığı, karasabanın tarımda kullanımı, yani hayvan enerjisinden yararlanmaya geçildiği, bu süreçte boyların gezgincilikten yerleşik yaşama geçtikleri, yerleşik köy-kasaba-kentlerin kurulmaya başlamasıyla gelişen ev mimarisıyla paralel yerleşik tarım ve yaşam! Bütün bunlar Barbarlığın aşağı aşamasının sonuna doğru olgunlaşmış ve sınırlı köleciliğe topluma geçişin potansiyel imkanlarını hazırlıyordu. Tarım ve hayvancılıkta ki gelişmelerin yol açtığı yeni üretim imkanları ve iş bölümü; tarım-

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

da karasaban ve diğer teknik gelişmelerle birleşince komünist ev ekonomisinde giderek bir artı ürüne yol açmaya başladı çünkü tapınaklardaki kollektif emek gücünün yeni teknik araç gereçlerle birleşmesi, tarımsal üretimde büyük artış sağlayacaktı.

Yeni teknik araçların tarıma sokulmasının yarattığı üretim fazlası, giderek artan sayıda insanın üretim süreci dışında kalmasını ve bunların dine, zanaata, bilime yönetim işlerine zaman ayırmasına olanak sağlıyordu. Ancak bununla birlikte aynı süreçte hem olumlu hem de olumsuz diyebileceğimiz bir çok şey iç içe gelişir. Sanat, bilim, siyaset gelişmeye başlar ama çalışmadan mülkiyete el koyan bir egemenler sınıfı da şekillenmeye başlar.

Anaerkil toplum düzeninde "ortaya çıkan artı-ürünü komünal toplumun çıkarları lehine denetleyen ve bu çerçevede dağıtımını düzenleyen yönetici kesimler giderek grup mülkiyeti olgusundan uzaklaşıp artı-ürüne kendi çıkarları doğrultusunda el koyarak, özel mülkiyetlerini geliştirdiler." (21.Yüzyıl Kadın Özgürlük Manifestosu s:4, Hevi Yayınları). Tarımda büyüyen artı ürünle birlikte, madenlerden savaş silahlarının yapımı erkeğin tekelinde gelişmesi, sınıflı, özel mülkiyetli erkek egemen toplumun adımlarını hızlandırıyordu.

Mezopotamya'da, Yunan'da, Roma'da, Mısır'da...kentlerin oluşumu köleci toplumla birlikte kent merkezli devletlere dönüştüler. Yunan'da Isparta, Atina, Sümer'de Uruk, Ur...vb kent devletleri başlangıçta hem komünal toplumun hem de sınıflı köle toplumunun özelliklerini barındırırlar.

Antik Isparta'da "Iykurgos'un kurduğu devlet, soyluların yönetiminde savaşçı bir devlettir. Bütün gücünü, 'Heilos' adı verilen ve devletin üretim aracı olarak iş gören kölelerin sağladıkları emeğin ürünlerinden alıyordu." Ancak "Isparta komünizmi gerçekte, bir topluluğun yararlanma ve tüketim komünizmiydi, yoksa üretimde komünizm değildi." (Max Beer age s:51). Çünkü üretici sınıf olan köleler, Isparta komünist devletinin yurttaşları

Kürt Solu

sayılmaz, yönetimde yer verilmezdi.

Daha çok geçiş evresini simgeleyen Isparta komünizmi, köle emeğinin üzerinde "kurulu bir efendiler topluluğundan başka bir şey değildi." (age s:143)

Isparta yarı askeri, yarı komünist anayasaya dayalı yönetime sahipti. Ve Isparta'nın, Atina'lıları yenerek denetim altına almasının temelinde bu yarı askere devlet yapısı bulunur.

İlkçağ Roma'sıda Isparta'dan pek farklı sayılmazdı. Romalılar üretken değil, askeri, yağmacı bir devlettir. Genel olarak ilkçağ komünizmi, özel olarak Yunan kent devletleri komünizminde; "çalışanlar devleti" öngörülmemiş, hatta çalışma kötü ve aşağılanarak kölelikle özdeş görülmüştür. Özgür (serbest) yurttaşlar çalışmayacak, onların başlıca işleri politika ve savaş olarak belirlenmiş. Bu yarı askeri, saldırgan, yağmacı kent devletleri'nin, elde ettikleri zenginlikler, belirli soylu ailelerin ellerinde birikmesine ve giderek bir egemenler sınıfı şekillenecekti. Bu egemenler artık ataerkil toplumun egemenleri olarak köle sahipleriydi.

Sümer'de (Mezopotamya'da) durum Yunan'dan pek farklı değildi. Uruk'tan, İlluna, Gilgameş'in krallığına bayrak açar, ancak alternatifi kadın tanrıçaların egemen olduğu komünal düzeni değil, erkek egemen iktidarın devamından başka bir alternatifi yok. Alternatifi sadece Gilgameş'in yerine bir başka erkeğin(kendisinin yönlendirebileceği bir erkeğin) kral olmasıyla sınırlıdır.

Anaerkil (Neolitik) dönemin yarattığı komünal düzenden; sınıflı, özel mülkiyetli, devletli oluşuma ataerkilliğe geçilir. Kadın tanrıçalıktan meta/mülk konumuna düşürülür. Kadın o güne kadar özdeşleştirildiği güzellik, kutsallık, yaratıcılık vb. sembollerinden arındırılır ve şeytani kurnazlığın, kötülüğün sembolü haline adım adım getirilir. Kadın artık tanrıça tahtından indirilmiş kötülük, günahkar, eksikli, lanetli tahtına oturtulacaktır. Batı mitolojisinde ki Pandora kutusu ve Doğu mitolojisinde ki Havva efsanesi... kadının alçaltıldığına tipik örnekleridir.

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

Din Ve Kadın

Yazılı tarih alanına girdiğimizde başta Mezopotamya (Sümerler) olmak üzere Yakındoğu'da kent devletlerinin şekillendiği görülür.

Fırat-Dicle'nin bereketli toprakları ve Zagros'da; çoban toplumu ile tarım toplumuna özgü özelliklerin kaydedilen teknik ilerlemeyle birleşmesi ürün patlamasına yol açacaktı. Ama gelişmeler burada durmayacak, tarımsal üretimin daha da güçlendirilmesi arayışı, kolektif emeğin üzerinde merkezi yönetimi bir zorunluluk olarak dayatacaktı.

Sürüler başta olmak üzere zenginliklerin belirli ellerde özel mülk olarak birikmesi, beraberinde ilk ezilen sınıf olan mülksüz, yurtsuz köleler ordusunu hızla büyüttü. Artık karşıt sınıflar ve bu sınıflar arasında ki uzlaşmaz çelişki ve çatışmalar tarihte yerini almıştı.

Gelişmeler birçok açıdan devlete davetiye çıkarıyordu. Zenginliklerin korunmasının aracı olarak devletin yanı sıra merkezileşen zenginlikler ve başka gelişmelerle birlikte toplumsal örgütlenmede de hiyerarşik kurumlaşma olarak devleti dayatıyordu. Herşey bir yana kadın ve erkeği ile büyüyen köleler ordusu, yeni düzeni reddederek ona karşı ayaklanmalara yönelmeleri... Bu çatışmaları bastırarak mevcut düzeni korumanın aracı olarak egemen sınıfların örgütü olan devlet militarist ve hiyerarşik yapısı ile yerini alıyordu. Zagros'un eteklerinde; Sümer, Babil, Asur ilk devletli toplumları tarihte yerini alarak militarist örgütlenmeyi geliştireceklerdi.

Sınıfsız toplumdan sınıflı topluma doğru yaşanan geçiş süreci devlet olgusunda da yaşanır. Başlangıçta, sınıf karşıtlıklarını ve yeni düzene karşı ezilenlerin gelişen kavgasını yatıştırma ve karşıt sınıflar arasında hakem işlevini gören devlet giderek egemen sınıfların sınıf aracına dönüşür.

Özetle; kadını kuşatan ve köleleştiren adımlar olarak; özel mülkiyet, sınıflar ve erkek egemenliği; derken özel mülkiyet ile

Kürt Solu

erkek egemenliğini kutsayan ve kadını köleliğin sembolü yapan dinin, özellikle de tek tanrılı semavi dinlerin kuşatıcılığı ve tüm bunların kesiştiği örgütlenme olarak devlet oluşur.

Din ve kadın ilişkisini sorgularken esas Zerdüştiliğin üzerinde duracağız. Hem yazıyı kısaltma zorunluluğu hem tek tektanrılı semavi dinlerinin bir çok temel özelliği ile Zerdüştiliğe dayanmaları ve hemde Mezopotamya'nın en eski dini olması nedeniyle bunu yapacağız.

Aryalıların (Zerdüştiliğin) tanrıya inanmada ki karakteristik özelliği Düalizmdir. İyinin, kötünün, mutluluğun, mutsuzluğun yaratıcısı tanrıdır, kula bunları seçme hakkı tanırır. Elbette bütün güzellikler, iyilikler, hareket, gönenç tanrının hanesine yazılırken; tersiyse şeytana yani kötü Ehrimen'in marifetleridir.

Zerdüştilikte tekrar diriliş mitosu da var. Zerdüşt kendi ardılı alan İsa gibi göğe çıkmaz. "Ölümünden sonra bir göle saklanan spermaları vasıtasıyla evrende ki varlığını koruyor. Bin yıl geçince bundan (yani spermadan) bir kurtarıcı olan Hus'heta doğacak; bin yıl daha geçince bir Hushe'terma'h daha doğacak; bin yıl daha geçince sonuncu gerçek kurtarıcı Ast'vat-er'eta gelecek. Tüm ölümler tekrar dirilecek ve kötülerin egemenliğine karşı son savaş olacak. Böylece dünya yaşlılıktan, ölümden, çürümeden ve kötülükten kurtulacak." (Zerdüşt, Avesta hazırlayan Eshat Ayata Kora Yayın s.39) Dikkat edilirse, Zerdüşt göğe çıkmaz, gölde "spermaları" arcılığıyla saklanarak evrende ki varlığını korur. Çünkü tanrı o zaman tam olarak göksel değil, yarı göksel, yarı yerdedir.

İster tek ister çok tanrılı olsun bütün dinlerde yaşam mutlaka yaşam zıtların birliğinde aranır. İy ruh-kötü ruh, siyah-beyaz, sıcak-soğuk, büyük-küçük...vb. çünkü sonuçta dinler insanın kendisinin ürünüdürler. İnsanoğlu evreni, doğayı zıtların birliği üzerinde kavramıştır. Bu nedenle, insanın (toplumların) ekonomik, sosyal, kültürel değişim ve ilerlemede aldıkları yol, dinin şekillenmesinde her zaman tayin edici olmuştur. Dolayısıyla doğa ve çevre ile barışık yaşamış ilk komünal toplu-

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

luklarda animist inançlar belirleyici olmuştur. Bu evrede kendini bitki ve hayvanların devamı (akrabası ya da bir parçası) olarak gören insan, iyiliğin, yaratıcılığın sembolü olarak kadın tanrıçaları yaratır. Hem sınıfsız (ilkel komünal evrenin) hem de sınıflı toplumun özelliklerini taşıyan geçiş toplumunun dini de buna uygun içerik kazanmıştır. Bunu en iyi İrani halklarının ve de Kürtlerin geçmiş dinleri olan Zerdüştilik yansıtır. Peygamber Zerdüş'tün "kutsal kitabı" Avesta'da bunu görmek mümkündür. Örneğin; "Haoma, Kutsal Ölümsüzlük Suyu" bölümünde (Haoma; Zerdüş't ile Ahura Mazda yani tanrı) arasında ki elçi tanrıdır.

"O'na verilen ödül

O'na bağışlanan şeref bu nedenle
iki erkek evlat oldu;"

Yine aynı bölümün devamında;

"Haoma'ya alkışlar! Çünkü O'dur
en fakir olanın duygusunu
en zenginin duygusu kadar
üstün kılan."

"Çiftçiliğin övgüsü" bölümünde;

Yeryüzünün ikinci mutluluğu nerededir...?

O zaman tanrı, O her şeyi Bilen buyurdu...

Bir bilge insanın, rahibi ile, hayvanıyla, karısıyla, oğlu ve sürüsüyle birlikte inşa ettiği evin bulunduğu yerdir."

"O (erkek) kendisine(kadına) hayat gücü verir.

Tam sevdalı bir erkek, yatakta serilmiş yatan

Sevdalı eşine bir erkek çocuk vermekle bir hayat gücü
mümkün kılar"

"Horoz, itiaat meleğinin Sraosya'nın hizmetçisi" bölümünde;

"Sana bir hayvan sürüsü nasip olsun,

bol sayıda erkek çocuk nasip olsun!

Sana çalışkan akıl nasip olsun!"

"Ölülerin Ruhları, koruyucu ruhlar ve Aziz" bölümünde;

"Bir erkek, hatip doğar,

Kürt Solu

cemiyete sözü geçen
kendisine danışılan
konuşmalarıyla Gaotemas'ı aşağıda tutup
kendisi üstün duruma geçer."

Aynı bölümde;
"Kılıç çekilmeden,
kol kalkmadan,
kimle tapınır sizel" denilir.

"Özenle seçilmiş yüz veya bin veya on bin kişi ile vuruşan bir
erkek gibi."

"Harenah krallığı" bölümü, krallığa övgü ve özlemi içerir.

"Ahura Mazda İçin Övgü Duası" bölümünde;

"Sen ey yaratan, sana şükürler olsun ki sen beni o iyi din ile,
bir Ari olarak meydana getirdin...Beni insan soyundan yaptın...
kötü değil, özgür, kadın değil erkek yaptığın için sana şükür
ediyorum."

(Zerdüş, Avesta bölümünden. Çeviren ve hazırlayan, Eshat
Ayata, Kora Yayın, s:64, 67, 69, 72, 98, 108, 111, 115, 134)

Bir de Zerdüştiliği yorumlayan Nietzsche'nin kadına bakışı-
yla ilgili bir paragraf aktaralım:

"Kadında herşey bir muammadır. Ve kadında herşeyin bir tek
hali vardır.

Ona gebelik derler...

Erkeği savaşçı, kadın savaşçının istirahatını temine terbiye
etmelidir. Bundan başka herşey delilliktir.

Kadın itaat etmeli ve sathına bir derinlik bulmalıdır. Kadının
gönlü derinliksizdir, derinliksiz bir suyun üstünde fırtına gibi
devingen bir kabuktur...Kadınlara mı gidiyorsun kırbacı unut-
ma.' Zerdüş böyle buyurdu."

(Zerdüş Böyle Buyurdu, Akış Yayınları, s:58, 59, 60)

a-Avesta'dan uzun aktardığım alıntılara bakıldığında; toplum-
da özel mülkiyet, sınıflar ve devlet (krallık) belirgin çizgilerle var.
Bunlar etrafında dönen toplumsa' yaşam ve örgütlenmeye özel
olarakta kadına ilişkin Zerdüş görüş ve önerilerini aktardım.

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

b-Avesta'da başından sonuna kadar erkek, erkek evlada övgü ve vurgularla doludur. Yani erkek egemen bakışıdır.

c-Bilge adam mutluluğu, rahibi, karısı, sürüsü ve oğlu ile birlikte evinde arar. Kadın tıpkı sürü gibi mal ya da zenginlik olarak algılanır.

d-Kadına ve toprağa övgü var, fakat ikisinin de ürün vermesi için tohumlanması, işlenmesi gerekir ki, tohumlayan, işleyen, hayat gücü veren erkektir. Kadının anlaşılır tek halinin gebelik olduğu, bunun dışındaki hallerinin ise muamma olduğu vurgulanır.

e-Cemiyete sözü geçen, kendisine danışılan, Gaotemas'a karşı bile üstün duruma geçen rahip erkektir. Hem öyleki, tek başına 10 bin kişi ile savaşa bilen bir erkek vurgusu yapılır. Erkek güçlü, savaşçı, kadın ise onun istirahatını sağlayandır.

f-Öyle ki, "kötü değil, özgür, kadın değil, erkek" yarattığı için Ahura Mazda'ya şükür edilecek kadar, kadın aşağılanır ve özgür karşıtı kötü diye tabir edilen köle ile aynı kategoriye konulur. Zerdüşt köleci ruhu reddeder, ama Isparta komünistleri benzeri köleliği reddetmez, yani kendisi ve özgür yurttaşlar için köleci ruhu reddeder.

g-Fakirin yanı sıra zenginde var ve Zerdüşt, bu iki karşıt sınıfa aynı mesafede yaklaşmaya çalışır.

ı-"Kahraman Yimas'ın özgür ülkesinde

Yoktu soğuk, yoktu kızgın sıcak,

yoktu yaşlılık, ölüm yoktu,

yoktu kıskançlık, ki şeytanlar yaratmıştır onu.

On beş yaşının kişiliği ile

Baba ile oğul birlikte ilerlediler" (Avesta s:63) Özetle, Zerdüştilikte, eşitliğe, özgürlüğe, halklar arası barışa vurgular var. Yani anaerkil (Neolitik) dönemin değerlerine yer yer sahiplenme var, fakat esas olarak yüzü, sınıfı, özel mülkiyetli erkek egemen toplum düzenine dönüktür.

Tüm bunlara rağmen, bizim kimi Kürt siyasetçilerde, Zerdüşt ve kutsal kitabı Avesta'ya ilişkin "bizim olan iyidir" bakışı hakim.

Kürt Solu

Dolayısıyla yukarıda ki alıntı ve yorumdan sonra aşağıya alacağım alıntıların gerçeği yansıtmaktan uzak olduğu görüşündeyim.

"Zerdüş't peygambere göre kadın kutsaldır, kadına el kalkmaz, kurşun sıkılmaz, kadın tüm Kürt milletinin anası, babası, kızı ve de namusudur." (Mehmet Bayrak Geçmişten Günümüze Kürt kadını, s:15, Özge Yayınları)

"Zerdüş't, halklarda, barışçıl, adaletli, eşitlikçi bir ruhsal şekillenme yaratmıştır. Bu yönleriyle kadın doğasına ve yaşam anlayışına yakınlık göstermektedir. Zerdüş'tlük öğretisinde cinsler arasında ayırım yapılmazken..." (21. Yüzyıl Kadın Özgünlüğü Manifestosu, s:142, Hevi Yayınları)

Ayrıca, Zerdüş'tiliğin reforme edilip, devlet dini haline dönüştürülünce, yani önce Med İmparatorluğunun, ardından Sasani hükümdarlığı döneminin devlet dini olunca, komünal topluma özgü taşıdığı kimi değerlerden de tamamıyla kopartılması söz konusu olur. Ki, Zerdüş'tlüğün batını yorumu, ve devamı olan Manicilik, Mazdekçilik'de kimi çabalarına karşı kadının durumunu tersine çevirmeye gücü yetmeyecektir.

Yahudilik ve kendisini izleyen diğer semavi dinler erkek ege-men sınıflı toplumun özelliklerini taşır. Bu dinlerin ortak özelliği, erkek ailenin ve mülkiyetin sahibiyken, kadın evin içiyle ilgilidir. Kısır kadının terki, Musa'nın kitabının emridir.

Yahudiliğin, Hıristiyanlığın ve İslamiyet'in kadın bakışı özünde aynıdır: kadın talidir, erkeğe tabidir. Bu üç dinin kadına bakışta ki nicel farklılıklar, sosyo-ekonomik koşullarda ki farklılıklar gereğidir. Yani, ne Mısır'da Firavunların köleler üzerinde ki zulmünden kaçan Yahudi halkına öncülük eden Musa'nın kimi reform çabaları; ne İsa'nın kimi feminizan ve yer yer, komünizan-anarşizan eğilimleri ne de Muhammed'in "Cennet anaların ayakları altındadır." vurguları, kadın konusunda ciddi ve kalıcı herhangi bir iyileştirmeye yol açmayacaktır. Bu tek tanrılı dinler geçmişin (yani komünal toplumda ki ana tanrıçalığın, eşitliğin, özgünlüğün dipten gelen) baskılarını üzerinde hisset-

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

melerine ve geçici kimi tutum ve yönelimlerine rağmen tarihi süreçte kadının üzerinde sınıflı ataerkil topluma özgü cins ve sınıfsal baskı ağırlaşarak devam etti. Ancak önce Reform-Rönesans ve aydınlanmanın yol verdiği burjuva devrimleri kadının konumunda belirli iyileşmeler sağlamış ve ardından gelişen 20.yüzyıl sosyalist devrimleri kadın konumunda ilk köklü değişimleri gerçekleştirecekti.

Köleci topluma geçişle, ilk komünal düzen yıkıldı ama, insanlığın komünal düzen, arayışları ve bu uğurda mücadeleleri hep devam etti. Edecek. Yahudilik, Hıristiyanlık gibi İslamiyet de kendi içerisinde, özellikle Abbasiler döneminde, başta Hamdan Karmati hareketi olmak üzere ciddi "Batini" hareketleri ile yüzleşti. Bahreyn başta olmak üzere Ortadoğu'da daha çok Ortaçağ dini komünizmi diyebileceğimiz "İslam Komüncüleri" uzun yıllar etkili oldular. Geliştirdikleri isyan ve mücadelelerle, İslam şeriatına karşı bir dönem ciddi varlık gösterdiler.

Sınıflı Toplum Ve Kadın

Komünal toplumda özgür olan kadın, sınıflı topluma geçişle birlikte kendini aynı anda cins ve sınıfsal baskı gibi ikili baskı altında bulur. Peki ama sınıflı toplumda kadın köleleşirken, erkek özgürleşir mi? Hayır! En başta kadını köle olarak kullandığı için genel olarak erkeğinde alçaldığını belirtmiştik. Dahası sırasıyla köle, serf ve işçi olarak erkekte sınıflı toplumda baskı ve sömürünün cenderesine alınır. Sınıflı toplumlarda, çalışan, sömürülen tüm kadın ve erkek nicel farklılıklarla aynı konumdadır. Dolayısıyla, sınıflı topluma geçişle birlikte, genel olarak erkeğin zaferinden söz etmek eksik bir doğruyu dile getirmek olur. Ortaçağ dini buyruklarının kadına nasıl baktığını gördük. 20.yüzyıl başlarına kadar yasaların erkek egemenliğini esas alan bir içerikte şekillendiği bir başka gerçek ve yasalarda erkek egemenliği kırılmış olmakla birlikte halen tamamıyla aşılmış değil. Buna rağmen genel olarak erkek yerine, sınıflı

Kürt Solu

toplumun egemen erkeğinin zaferinden söz etmek daha doğru olur. Ki bu zafere erkek egemen sınıfın bileşeni haline gelen ve kapitalist toplumda sayıları gittikçe artan kadınlarda dahildir.

Bir başka açıdan bakıldığında; Antik Yunan'da ki Atina demokrasisi, gerçekte özgür ve yetişkin erkek Yurttaşların yani Atinalıların ancak % 10'u için demokrasi, eşitlikten geri kalan için baskı ve kölelik. Özgür ve egemen sınıf olarak yurttaş erkeklerin demokrasisi olan Atina kent demokrasisinde ki kadının yeriyse günümüzün sınıflı toplumu olarak kapitalist düzende kadının yeri ve statüsü arasında epeyce fark vardır. Bu fark, sadece kadın için değil, aynı zamanda emeği ile çalışan kadın ve erkek için de geçerlidir.

Yine Antik Yunan mitolojisinde; düzeni, ışığı ve erkeği yaratan iyi ilke ile; kaosu, karanlığı ve kadını yaratan kötü ilke ayrımı; bilimsel bilgiye dayalı zihniyet yapısının egemen olduğu Yeniçağ'da yer yer devam etse de belirleyici olarak aşıldı/aşılıyor. Dünden bugüne geçen sürede çok değişti ve kadının da aktif bir bileşeni olduğu sınıflar mücadelesiyle çok şey aşıldı. Birincisi; Bugün kapitalist toplumda, çalışan sömürülen erkek ne kadar "özgür yurttaş" durumuna gelmişse aynı sınıftan kadın da belirli farklılıklarla o kadar "özgür yurttaş" durumuna gelebildi. Ekonomik, siyasal yaşamda, kadının halen erkek egemen topluma özgü ayrımlarla yüz yüze olduğu gerçeği ortada duruyor, ama erkeğiyle, kadınıyla çalışan köle ile işçi arasında ayrım da olduğu gibi, kadın ile erkek arasında ki ayrımda da; Antik Roma, Atina erkek yurttaş cumhuriyetleriyle günümüz burjuva cumhuriyetleri arasında epeyce farklar olduğunu görmemiz gerekiyor. Temel sorun olarak sınıfsal kölelik ve kadın üzerinde ki erkek egemen düzenden gelen baskı ve ayrımlar halen devam ediyor. Ama her açıdan günümüz işçi ile geçmişte köle arasında ki farklar, dünden günümüze devam eden sınıfsal mücadelesinin kazanç hanesinde ki ilerlemeler olarak görmemiz gerekiyor.

İkincisi; Ataerkil toplumun kapitalist evresinde egemen sınıf

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

içerisinde ki kadının bileşeni ve rolü hem gittikçe büyüyor hemde özel mülkiyetli erkek egemen düzenin bir bileşeni olarak kadın, bu düzeni içselleştiriyor ve kadın kimliği ile erkek egemen sınıflı toplumun değerlerini üretmeye katkı sunuyor. Örnek mi? Tansu Çiller!

Üçüncüsü; Kapitalist emek pazarında, özel olarakta büyüyen hizmet sektörüyle birlikte; "iffetli kadının yeri evidir", işleri, döl verme, yani üreme ve çocuk büyütme ile sınırlıdır, "iyi aile kadınları sokağa ancak birinin (aileden bir erkeğin) eşliğinde çıkabilirler" vb. kadını eve kapatma kuşatma gelişmiş kapitalist toplumlar da belirleyici olarak yarılmıştır, az gelişmiş ve gelişmemiş toplumlarda ise, bu yarılma devam ediyor. Halen şeriat ile yönetilen İran gibi ülkelerde bile kadın kendisine zorla giydirilen çarşafla da olsa ücretli emek ordusunun saflarında yani çalışma hayatında aktif yer almaktadır. Engels'in ilk iş bölümü diye nitelendirdiği, erkeğin, kadını eve kapatıp verdiği dölü (çocuğu) büyütme şeklinde ki iş bölümü kadın lehine aşıyor. Öyle ki dinlerin hem öyle ki kadın sorununda en tutucu olan İslam dininin etkin olduğu ülkelerde bile erkeğin yanı sıra kadın çalışmaktadır. Sonuç olarak tarihsel geleneğin etkisiyle kaba davranış yer yer devam etsede; büyük sanayinin kadını kitlesel olarak emek pazarına, fabrikalara ve günümüzde ağırlıklı hizmet sektörüne sürüklediğinden beri, işçi ailede, erkek egemenliğinin temelleri yıkılır,yıkılmıştır.

Ayrıca, Berlin, Bern, Paris, New York (ve hatta zayıf ta olsa artık giderek İstanbul, Kahire) sokaklarında elinde çocuğu ile yürüyen kadın(doğuran ana)dan çok köpeğinin yularından tutup gezdirdiği(ya da birlikte gezmeye çıktığı) kadını görürüz. Köpeğiyle gezen erkekte var, ama tarihsel alışkanlık gereği olsa gerek ağırlıklı olarak köpeğiyle gezen kadını görüyoruz. Hayvan sevgisi ayrı, çocuk yerine köpek besleyip gezdirmek ayrıdır. Kadının bu tutumu, tarihte kendini salt çocuk doğurma ve keyif verme aracı olarak gören erkeğe ve erkek egemen topluma bir tepki şeklinde algılanabilir belki. Belki de, sevgiyi aşka

Kürt Solu

indirgeyen, aşkı da anlık tüketilen bir ticari nesneye dönüştüren kapitalist tüketim kültürünün etkisiyle kadının yaratıcı doğurganlıktan koptuğu söylenebilir. Ve bunlar doğrudur. Ama bir doğru daha var: Yasa ve kurumların artık akli, yaratıcı akli kuşatma altına aldığı gelişmiş kapitalist ülkelerde kadın; doğanın kendisine bahsettiği ya da dişil ve eril şeklinde ki zıtların birliği gereği, kadına biçtiği yaratıcı doğurganlık misyonundan kopuyor. Kadının, yaşamda ki işlevinin salt çocuk doğurma ve çocuğa bakmakla sınırlandırılması gibi erkek egemen zihniyetin aşılması türünden bir ilerleme olumludur. Fakat bu ilerleme kadının insan soyunun devamını sağlayan yaratıcı doğurganlıktan kopartılması gibi yeni ve doğanın yaratıcı doğurganlığına da aykırı ve aykırı olduğu kadar çürümeye de mahkum davranışa dönüştürülürse, kadın ve insanlık adına ilerlemeden söz edilemez.

Unutmayalım ki; insan soyunun kadın ve erkek olarak şekillenmesinde, kadına yüklenen analık misyonu(çocuk doğurma) insan becerisinin ürünü değil, doğanın dişil unsura yüklediği misyondur.

Dördüncüsü; "Öyleyse, karı-koca evliliği, tarihe asla erkekle kadının karşılıklı uzlaşması olarak geçmez ve hele en yüksek evlenme biçimi olarak asla kabul edilemez. Tersine: bir cinsin öbürü tarafından uyruk altına alınması olarak bütün tarih öncesinin o zamana kadar bilmediği, iki cins arasında ki bir çatışmanın açığa vurulması olarak ortaya çıkar. "1846'da Marx ve benim meydana getirilmiş, yayınlanmamış eski bir el yazmasında şu satırları buluyorum: 'İlk iş bölümü, erkekle kadın arasında döl verme bakımından yapılan iş bölümüdür.' Ve şimdi ekliyorum: tarihte kendini gösteren ilk sınıf çatışması erkekle kadın arasında ki uzlaşmaz karşıtlığın karı-koca evliliği içinde ki gelişmesiyle; ve ilk sınıf baskısı da dişi cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınmasıyla düşümdedir. Karı-koca evliliği büyük bir tarihsel ilerlemedir ama aynı zamanda, kölelik ve özel mülkiyetin yanı sıra günümüze kadar uzanan ve bazılarının

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

gönenç ve gelişmesi, bazılarının da acı ve gerilemeyle elde edildiğine göre o her ilerlemenin aynı zamanda görece bir gerileme olduğu çağı açar. Karı-koca evliliği, uygarlaşmış toplumun hücre biçimidir, biz bu biçim üzerinde dolu dizgin gelişen uzlaşmaz karşıtlık ve çelişkilerin iç yüzünü inceleyebiliriz." diyor Engels. (Ailenin, Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni s.70, Sol Yayınları)

Alıntıyı uzun aktardım çünkü kadın sorununda Marx, Engels'in sorunu "eksik koyduğunu" belirten ve eleştiren yaklaşımlar geliyor. Bu eleştiriler ve yanlış yorumlar daha çok insanlığın kurtuluşunu artık "kadın merkezli" ya da "kadın ideolojisi" temelinde gören görüş sahiplerinden geliyor.

Engels, kadını kendi başına bir sınıf, özellikle de ilk ezilen sınıf olarak görmez. Yine karı-koca evliliği içerisinde, erkek ile kadın arasında ki uzlaşmazlığı da ilk sınıf çatışması ya da ilk sınıf çelişkisi olarak hiç mi hiç görmez. Engels'in söylediği yukarıda aktardığım alıntıda oldukça açıktır: tarihte ilk karşıt sınıflar arasındaki sınıf çatışmasıyla, kadın erkek arasında ki uzlaşmaz karşıtlık ve tarihte egemen sınıfların köleler üzerinde kurduğu ilk sınıf baskısı ile, kadının erkek "tarafından baskı altına alınmasıyla" aynı zaman ve süreçte gelişmiştir. Yani "Düşümdeştir" derken kastettiği, bu farklı olay ve olguların aynı zamanda ya da üst üste geliştikleri vurgulanır. Çünkü, anaerkil ilkel komünal toplumun ardından kurulan köleci toplumla birlikte; özel mülkiyet, karşıt sınıflar, sınıfsal sömürü, sınıfsal baskı ve sınıflar arası mücadeleyle erkek egemen (ataerkil) düzende kadının erkek tarafından baskı altına alınması, kadının aşağılanarak siyasal, ekonomik yaşamdan dışlanması gibi tüm gelişmeler aynı süreçte ve üst üste gelişirler. Çünkü eşitlikçi, özgürlükçü, komünal toplumdan, baskıcı, sömürücü, gerici, köleci topluma geçilmiş. Yani bütün derinliğiyle Pandora'nın kutusu açılmıştı.

Beşincisi; "Bu aşamada, insan emek-gücü, henüz kendi bakım masraflarını kayda değer bir şekilde aşan bir artı (fazla)

Kürt Solu

sağlamaz. Ama hayvancılık, madenlerin işlenmesi, dokumacılık ve sonunda tarımın başlamasıyla durum adam akıllı değişti. Eskiden elde edilmeleri o kadar kolay olan kadınlar, bir değişim değeri kazanmışlar ve satın alınır olmuşlardı; emek gücü içinde özellikle sürüler kesinlikle(aile) mülkiyeti haline geldiği andan itibaren aynı şey oldu." (Engels age, s:60)

Sorun şudur: Ne zamanki insan emek gücü kendi bakım masraflarını aşan artı ürün yaratır ve ne zamanki bu artı ürüne, erkek egemen toplumun hakim sınıflarınca el konularak özel mülkleri (servetleri) haline dönüştürülür; işte o zaman kadın, tıpkı değişim değeri kazanan bir meta gibi egemen sınıflarca alınıp satılır. Dünden bugüne sorunun özünde değişim olmadı ve kadın halen değişim değeri olan meta konumunda. Kadının meta haline dönüşmesi sınıflı toplumla başlar, ama sadece ezilen cins olarak kadın değil. Aynı süreçte (sınıflı toplum evresinde) kadınıyla erkeğiyle ezilen sınıf olarak emek gücünün kendisinde değişim değeri olan meta haline gelir. Parası olan ezilen cins olarak kadını satın aldığı gibi; kadınıyla, erkeğiyle ezilen sınıfı da satın alıyor. Kapitalist özel mülkiyet ve sınıfsal sömürü kökten aşılmadan da; ezilen cins olarak kadının ve ezilen sınıf olarak emek gücünün değişim değerinin nesnesi olma konumu ortadan kalkmayacaktır. Dahası, paranın gücüyle satın alınma, gün geçtikçe öylesine derinleşiyor ki, sözde "bilim adamları" olan profesörler bile alınıp satılan metalar haline gelmeye başladı. "Holding profesörleri" kavramı bu gerçeği çıplak sergiliyor.

Kadın sorununda yol alındı/alınıyor, ancak köklü olarak halen çözümlenememiştir ve kapitalizmin sınırları içerisinde köklü çözümlenemez de. Kadının, seçme seçilme hakkı olmak üzere, erkekle eşit siyasal haklar elde etmesinin üzerinden 100 yıl gibi bir zaman geçti. Yani hem yasa önünde erkek, kadın eşitliğini sağlayan düzenlemeler daha yeni hemde binlerce yıllık erkek egemen toplumda ki uygulamaların (alışkanlıkların, aidiyetlerin) bugünü baskılamasıyla, yasalarla öngörülen eşitliğin, günlük

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

yaşamda ki uygulama alanı daralır. Kadınların en fazla temsil edildiği parlamenter demokrasiler de bile, kadının oranı %20 civarındadır.

Kapitalistler için, kadın halen ucuz emek gücü özelliğini koruyor. Çıkarılan bunca yasaya rağmen, miras sorunu, erkek egemen toplumda bir türlü çözümlenmiyor. Özel mülkiyet aşılmasından da, bu sorun çözümlenemez.

Kapitalizmin sınırları içerisinde; gerek ezilen cins olarak kadın sorunu, gerekse de sınıfsal sömürüye uğrayan işçi-emekçi kadının sorunu, vardırılabileceği yere, Batı Avrupa ve ABD'de vardırdı. Hatta SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte; emeğin o zamana kadar büyük bedellerle elde ettiği kazanımlarına yoğunlaşan saldırılarla kazanılmış haklar geri alınmak isteniyor. Paris'in merkezinde kurulan amele pazarları, Batı Avrupa tarım ve sanayinde karın tokluğuna ve kaçak çalıştırılan Polonyalılar, Yugoslavyalılar, Romenler ve Türkler, Kürtler... Bunlar emek gücüne artan saldırılardan sadece belli kesitlerdir.

Sonuç olarak; Kadının tarihsel yenilgisi, özel mülkiyetli sınıflı topluma geçişle başlar. Sınıflı toplumların son halkası olarak kapitalist düzende de, arkalanmış tarihte kat edilen ilerlemelere rağmen bu yenilgi halen aşılmış değildir. Sorunun aşılması, ancak ve ancak kapitalizmin köklü aşılmasıyla başarılabilir. Ancak o zaman, insanın yeniden insanlaşmasının ve insan soyunun birbirini tamamlayan dişil ile eril unsurunun barışık ilişkisinin önü sonuna kadar açılabilir.

Kadının doğasında barış, kardeşlik varsa (ki var); kendisini, çocuğunu, eşini sömüren, aralarında düşmanlık geliştiren ve nihayet sonu gelmeyen savaflara sürükleyen kapitalizme karşı tutum olarak mücadele etmelidir.

Kürt/Kürdistan Kadını

Genel olarak Mezopotamya özel olarak da Kürdistan, tarih öncesi ve de tarihin hem tanığı hem de yaratıcı dinamiklerinin

Kürt Solu

boy verdiği alanlardan biridir. Uygarlığın beşiği ve Sümer kültürünün yaratıcısıdır. Bu coğrafyada; Asur, Akkat, Babil, Pers ve Med halklarının kurduğu devletler, imparatorluklar sürecinde, hem kendi aralarında hem de dış güçlere karşı çetin savaşlar verdiler. Verimli Hilal'i egemenlik altına alma kavgasında Roma, Bizans, İslam(Araplar), Selçuklular, Osmanlılar ve nihayet bugünün işgalci devletleri büyük tahribatlarla Mezopotamya üzerinde derin izler bıraktılar.

Tarihsel soyağacı (kökü); Hurri, Gutı, Kassit, Mitani, Nari, Urartu ve Medlere dayanan Kürt halkı; kurduğu çeşitli aşiret konfederasyonu ve devletlerle, ilhakçı devletlere karşı geliştirdiği ulusal özgürlük mücadelesi ile varolma savaşını kesintisiz sürdürdü.

Bütün bu arkanmış tarihte ya da yaratılan tarihin adsız kahramanları içerisinde genel olarak Mezopotamya kadınının, özel olarak Kürt/Kürdistan kadınının büyük yeri vardır. Kadınlar, dün de bugünde (yakın tarihte) yaratılan tarihin aktif dinamiklerinin hep bileşeni oldular. Anaerkil ya da kadın tarırcıların hakim olduğu komünal toplumda, özgürlüğün, kardeşliğin bayrağını en önde kadınlar taşıyordu. Sınıflı topluma geçişle birlikte; eşitlik, demokrasi, sosyalizm bayrağını taşıyan emekçiler ordusunda, erkekle aynı saflarda bayrağı taşıyan kadını görürüz.

Feldmareşal Helmut Von Moltke, 1930'lu yıllarda "Kürt ihtiyaç yüzünden çiftçi, eğilimi yüzünden de savaşçıdır." demiş. Kürdün çiftçi ya da savaşçı olması, keyfiyet meselesi değil, sosyo-ekonomik ve jeopolitik koşulların gereğidir. Kürt halkının ihtiyaç yüzünden çiftçi olması yaşamın emridir. Yaşayabilmesi için üretmek zorunda. Hele de bu zorunluluk Verimli Hilal'in de en verimli alanı olan yukarı Mezopotamya'da kendini dayatıyorsa. Halk çiftçi-tarımcı olmak zorunda.

"Eğilimi yüzünden savaşçıdır." cümlecighinden, Kürdün keyfinden ya da özel bir hobisi olarak savaşa eğilimli olduğu anlaşılabilir. Bu anlaşılırsa, doğru değildir. Her halk ya da grubun

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

savaşçı olup olmasını belirleyen, yaşadığı koşullar yüzleştiği sorunların kendisidir. Yoksa bu keyfiyet veya "damarlarında savaşçı kanı" taşıyıp taşımadığı sorunu değildir.

Kürt/Kürdistanlılar tarih boyunca savaşçı olmaktan çok savaşçı olmaya zorlanmışlardır. Kürdistan'ın barındırdığı zenginlik kaynakları, Ortadoğu'ya hayat veren tatlı su kaynakları, büyük tarım potansiyeli ve Toroslardan Zagroslara uzanan çetin fiziki (coğrafik) konum...Bölge imparatorluklarının iştahını kabartmış saldırı üstüne saldırı geliştirmişlerdir. Fakat Grek, Roma, Bizans, Osmanlılar ve İrani imparatorluklar, bunların hiçbirini tek başına Kürdistan üzerinde denetim kurmada başarılı olamamış. Bu açıdan, Pers imparatorluklarıyla, Küçük Asya'nın imparatorlukları, Kürdistan üzerinde günümüze kadar devam eden egemenlik kavgalarına girişmişlerdir. Kısacası Kürdistan coğrafyası üzerinde devam eden bu uzun kanlı kavgalar, Kürt halkını adeta savaşçı olmaya zorlar. Yaşamak için savaşçı olmak zorundadır. İşte, Kürtlerin savaşçı geleneğinin ve sert imajının şekillendiği tarih ve coğrafya...Ve işte "Kürtler, geleneklerinin son zamanlara kadar buyruğun izin verdiğinden çok daha sert olduğunu söyler." (Ağa, Şeyh Ve Devlet, Martin Van Brunissen, s:87, Özge Yayınları) sözünü Kürt'e söyleten tarihi koşullar...

Bütün bunlardan dolayıdır ki; genel olarak Kürtler ve bu arada "Kürt kadını, Avrupa edebiyatında vahşi bir savaşçı olarak sunulmuştur. O, Kürt halk edebiyatında, halk şarkılarında ve destanlarında somutlaşan bir kahramanlık simgesi olduğu için O'na bir Amazon payesi verilir. Kürdistan'da dolaşan gezginler, çoğunlukla çarpışan ve savaş önderi kadın hikayesi işitirler. Osmanlı ordusunda silah altına alınmış subaylar bu olayların canlı tanıklarındırlar (....) Kürt kadını Avrupa edebiyatında dirençli ve savaşçı imajını kazanmaktadır." (Mehmet Bayrak, Dünden Bugüne Kürt Kadını, Özge Yay. s.74)

Yeri gelmişken bir gerçeğin de altını çizmemiz gerekiyor; Kürt kadınının gerek tarihteki yeri gerekse de siyasal, kültürel sosyal

Kürt Solu

yaşamında ki yeri ve mücadelesi üzerine, Kürt/Kürdistanlı aydın ile siyasetçilerden çok batılı diplomatlar, gezginler, edebiyatçılar durmuşlardır. Kürt kadını konu alan birçok makale ve kitap yazmışlardır. Demek ki Kürt kadınının tarih içindeki yeri ve mücadelesi, batılı gezgin ve edebiyatçıların dikkatini çekecek ve üzerinde kitaplar yazılacak kadar derin ve etkilidir.

Batılı kaynakların Kürt kadınına ilişkin ortak bir diğer kanısı; Doğu halkları kadınları arasında, Kürt kadınının yaşamında daha serbest (özgür) davrandığı yönündedir. Bunun elbette birçok nedeni var. Tanrıçalar kültürünün derin etkisi; Zagroslar başta olmak üzere özgürlüğün simgesi dağlar ve eteklerinde ki yaşam; Zerdüş ve O'nun Batını yorumunu geliştiren dinlerin kadına bakışı bu nedenlerden bazılarıdır.

Yakın tarihte; Osmanlı imparatorluğunda merkezileşme yönelimiyle paralel gelişen Türk milliyetçiliği; o zamana kadar, Kürdistan'da varlığını sürdüren dolaylı yönetimler olan özerk Mir ve Beyliklerin varlığına son vermeyi Kürtlere dayatır. Kürt halkı bu dayatmaya karşı tutum alır ve direnir. Günümüze kadar devam eden ulusal özgürlük mücadelesinde, bedeli ağır olan sayısız ayaklanma ile bu direnişini sürdürür.

Kürt kadını bu direnişin sadece tanığı değil aynı zamanda aktif bir dinamiğidir. O, ulusal özgürlük uğruna savaşın her adımında; eşinin, oğlunun, kardeşinin yanında mücadelenin neferidir, hatta yeri geldiğinde milistir, gerilladır. Özgürlük mücadelesinde kadının yeri; cephe gerisinde yaralılara bakmak, savaşçılara destek sunmak gibi geri hizmetle sınırlı değil, aynı zamanda cephede savaşçıdır. Yakın tarihimizde Leyla Qasım'lar, Zarife Hanım'lar, Besê'ler, Yaşar Hanım'lardan Berivanlar, Zilanlar, Semalar'a varana kadar...Kürdistan kadını mücadelenin, savaşın her düzeyinde yer alarak bedeller ödemiştir.

Özelle, tarih içinde Kürt kadınına bakıldığında, O'nun Kürt/Kürdistan halkının gerçek aynası olduğunu görürüz. Kürt halkını, Kürt kadınından, Kürt kadını da Kürt halkından yalı-

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

tarak algılamak mümkün değil.

Sosyo Ekonomik Yapıda Kadının Yeri

Kuzey Kürdistan'da kadının günümüz ekonomik, sosyal konumu üzerinde, "Kürdistan İşçi Sınıfı" adlı kitapta verilere dayalı olarak uzun uzun durdum. Bu başlık altında bu yazıda özetle şunları belirteceğim:

Ortaçağ loncaları, kadının çalışmasına karşı dururken; yalnızca dini önyargılardan hareket etmiyordu. O zaman daha çok usta emeğine dayanan loncada, yığınsal emek gücüne ihtiyaç duyulmuyordu. Duyulsaydı, dinde yeni bir fetva ile kadının çalışmasının önündeki engeller kaldırılırdı.

Sanayi devrimi ve makineleşme birçok şeyi alt üst ettiği gibi, kadının ekonomik, sosyal yaşamında da yeni gelişmelere yol açtı. Üretimde makineleşme, büyüyen ve üretimi kamçılayan talep, bu talebi karşılayacak kitle üretiminin duyduğu yoğun emek gücü...İşte kadının kitlesel olarak evden kopartıp emek pazarına/fabrikalara çekildiği süreç budur.

Teknolojik gelişmenin, ekonomik ve sosyal yaşamın her alanına derinlemesine uyarlanması önceleri daha çok erkeğe özgü kol kuvveti (fiziksel güç) yerine, dikkat ve entelektüel ustalığa ihtiyacı artırması gibi gelişmeler; kadının ekonomik, sosyal yaşamında yeni imkanlar yaratır. Herşey bir yana, kadının güçsüzlüğü mitosu bu yeni gelişmelerle kökten yıkılır.

Belli bir gecikmeyle kapitalist gelişme ve bunun kadının yaşamında yarattığı değişimler K.Kürdistan'da da oluştu/oluşuyor. Hatta son yıllarda, uluslararası sermayenin, sanayiye merkezden çevreye taşıma hareketine, rejimin bilinçli, amaçlı yönelişi de eklenince, Kürdistan'da kapitalist gelişme ve yol açtığı ekonomik, sosyal değişimler hız kazandı.

Her yerde olduğu gibi, kapitalist gelişme Kürdistan'da da ucuz ve "dirençsiz" kadın iş gücüne ihtiyaç duyuyor. Antep, Urfa, Van vb. kentlerde de, sermaye artan oranda kadın emeğine

Kürt Solu

yöneliyorsa; kadını özgürleştirmek için değil, O'nu erkekten fazla sömürebileceğine inandığı içindir.

Çalışmak, hele de sosyal güvenceden yoksun ve asgari ücretin bile altında bir ücretle gün boyu çalışma zorunluluğu kadın için çekilir gibi değil. Ancak birçok nedenle Kürdistan kadını bu ağır koşullarda çalışmak istiyor.çünkü çalışmayı, üzerinde ki önyargıları ve baskıyı bir nebze olsun kırabilmenin bir adımı olarak görüyor. Çalışma zorunluluğunu dayatan, diğer önemli faktör ise yoksulluk. K.Kürdistan'da, sanayi, tarım, ticaret ve özelliklede hizmet sektöründe, ücretli kadın gücü gittikçe büyüyor. Bunu görmek için, illede DİE veya illerdeki sanayi ve ticaret odalarının verilerini incelemeye gerekte yok. Antep, Diyarbakır, Malatya'da sabah ve akşam işe gidip-gelen emek ordusu içinde büyüyen kadın oranı çıplak gözle de görmek mümkündür.

K.Kürdistan'da, ücretli çalışma yaşamına adım atma, kadın için birçok yönden önemli ve ileri olduğunu bir kez daha belirteyim. En başta, kadın ekonomik bağımsızlığını elde ettiği orada erkekle (eşi, kardeşi, babası) ile eşitliği sağlamada ilk ciddi adımı atmış olur. Ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde duran/durabilen işçi, emekçi kadın, kimi yönlerden kendi geleceğini, kendisinin belirlemesinin imkanlarını elde eder. Çalışan, ekonomik olarak bağımlılıktan kurtulan kadın, gerek evde (ailede) gerekse toplumda, daha bir özgüvenle davranır ve birçok önyargıyı da fiilen kırar. Artık, Urfa, Erzurum gibi kentlerde bile çalışan kadının kendine olan özgüveni, sokakta yürürken, ulaşım araçlarına binerken, davranışlarında ve bakışlarında görmek mümkün. İşe giden kadın, bireydir, ya da birey olmaya adım atmıştır. Çalışmakla kadının "güçsüzlüğü", "beceriksizliği" ve "kadının yeri evidir" üzerine kurulu bulunan, dini önyargılar, örf adetler ve ataerkil yasaklar yıkılmaya başlar.

Çalışan kadın, aynı zamanda sevgi ve evlilik sorununda maddi hesaplardan kurtulabilmenin de imkanlarını az-çok elde edebilir. Kocasıyla anlaşamayan, herhangi bir nedenle eşinden

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

ayrılması kendine bir zorunluluk olarak dayatıyorsa; "ayrılırsam" ya da "kocam benden ayrılırsa, ben ne yaparım, nasıl geçirim" çaresizliğine düşmeden eşiyile evliliğini devam ettirip/ettirmemede daha özgür davranabilir.

Ne kadar ilgisiz olursa olsun, üretimde olan kadın bir vesileyle siyasetle ilgili olur. En azından toplu iş sözleşmelerinde ya da hükümetin verdiği ücret zammı gibi ekonomik haklarına duyarlılık, kendisinin ve ülkesinin geleceği ile ilgilenmeye adım atabilir.

Tarıçılar döneminde az çok içerik kazanan kadın kutsallığı; ataerkil toplumda, biraz dini önyargıların birazda hesabına geldiği için erkek tarafından kadını eve kapatmanın gerekçesi olarak kullanılır. İşe, sokağa, çalışmaya gitmekle kadının artık gerek mitolojik kutsallığı, gerekse dini mahremiyeti içeren önyargılara bürünmüş kutsallığı parçalanır.

Gerek halen üstyapıda kısmen devam eden feodal değerler gerekse modern yaşamın gerekleriyle de uyuşmayan katı dini kurallar, kadının çalışmasının önüne engeller çıkartmaktadır. Ancak en katı engel ve baskıların altında yaşayan ailede bile; aile reisi karısının, kızının çalışmasını kabullenmeye en azından kerhen de olsa kabullenmeye zorlanıyor. Elbette Kürdistan'da halen töre ve namus cinayetleri işleniyor. Bunların ve başka faktörlerin etkisiyle kadınlar intihar ediyor. Ama Urfa, Diyarbakır, Malatya'nın kafe ve pastaneleri giderek buluşan genç sevgililerle de tanışıyor, hatta doluyor. Gerek emek kapısı gerekse tüketim kültürünün durmaksızın yarattığı yeni ihtiyaçların bakışı, eski toplumdan günümüze sarkan katı kural ve engelleri aşıyor. Bunları aşarken ileri bir işlev gören kapitalist emek pazarı, geri bir sonuç olarak kadını yeni bir baskı ve kuşatmayla yüz yüze bırakıyor. Bu üzerinde yazı boyunca yer yer durduğumuz, sınıf baskısıdır.

Tüm ataerkil toplumlarda olduğu gibi, Kürt kadını da hem sermayeden gelen ağır sınıfsal baskının hem de halen erkek cinsinden gelen baskıların altındadır ve bu yönden Türk/Türkiye

Kürt Solu

kadını ile ortak sorunlara sahiptir. Fark olarak, Kürt/Kürdistan kadınının, aynı süreç ve zamanda ulusal baskınında altında bulunmasıdır. Kendi anadilinde eğitimden yoksun olmanın, kendi ulusal, kültürel haklarından yoksun olmanın büyük acılarını yaşarken; bu haklar uğruna mücadele sürecinde, rejimin ağır baskılarıyla yüz yüzedir. "Tam dünya kadınları gününde, Maraş dağlarında 'Kara Örüklü' Seyranını yitiren Hacire ana 70 yaşında olmasına rağmen kendisinde tutuklanır. Hacire ana hayatını şöyle özetliyor: 'Kadın olduğum için, Kürt olduğum için, ana olduğum için, ırgat olduğum için eziliyorum' diyor." (Mehmet Bayrak age, s:54) Hacire ananın söyledikleri, Kürt kadınının hem Türkiye kadınlarından farklı olarak ulusal baskı altında bulunmasını hemde ulusal ve sınıfsal kurtuluşun bağıını içeriyor.

Kadının Siyasetin Nesnesinden Öznesine Evrilme Süreci

1960'lı yıllarda, Türkiye genelinde ki genel siyasi canlanma, Kürdistan'da da yaşanır. Bu süreç, Kürt/Kürdistanlı kadınında siyaset ile yeniden tanıştığı süreçtir. Ulusal demokratik siyasetin safalarında, hatta yönetim kademelerinde zayıf da olsa kadın damarı oluşmaya başlar. 1970'li yıllar siyasette kadın dinamiğinin güçlendiği yıllardır. Ancak Kürdistan'da kadının siyasetle derinlemesine ve kitlesel olarak yüzleştiği yıllar, 1990'lı yıllar oldu. 1980 Eylülünden bu yana bir çok nedenle kadın siyaset, kadın örgüt ilişkisinin güçlendiği ve kadının kitlesel olarak politize olmaya başladığı sürece girildi.

Birincisi; 12 Eylül askeri faşist yönetimi, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en kitlesel gözaltı, işkence ve tutuklama kampanyasına girişti. Bu süreçte ilk kez kitlesel olarak kadınlarda göz altına alındı, ağır işkencelerden geçirilip cezaevlerine konuldular. Türk, Arap, Çerkez, Ermeni kadınının yanı sıra hatta oransal olarak daha fazla Kürt/Kürdistan kadını da bu uygulamalardan payını aldı.

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

Cezaevlerinde, dünya tarihinin en kitlesel ve en uzun açlık grevleri, ölüm oruçları yaşandı. Bu eylemlilikler içerisinde her ulustan devrimci, komünist, yurtsever kadınlar gibi Kürt/Kürdistan kadını da yer aldı. Ölüm oruçlarında ölenler arasında kadınlarda bulundu. Cezaevleri operasyonlarında devletin uyguladığı vahşetten, erkek yoldaşları gibi kadınlarda nasibini aldı. Ayrıca cezaevleri kapılarında, yıllarca eşinin, kardeşinin, çocuğunun ısrarlı takipçisi ve can yoldaşı olan yine kadınlardı. Cezaevleri ile dayanışma eylemlerinin başını her zaman olduğu gibi kadınlar çekti. Derin devletçe kaybedilen çocuklarının akıbetlerini gün ışığına çıkartabilmek için yıllarca ve her defasında polisin baskılarını göğüsleyen "Cumartesi Anneleri" gerçeği yaşandı. Yine her ulustan anneler bu eylemin bileşenydi.

İkincisi; Faşist askeri rejimin 12 Eylül sonrasında, özellikle 1992'den itibaren 3 milyon civarında Kürdistanlının yerinden, köyünden zorla göç ettirilmesi gibi, tarihte eşine az rastlanan komplike siyasi, askeri, demografik operasyon sürecinde; halkın çektiği büyük acılar, uğradığı maddi ve manevi yıkımda en büyük pay yine kadına düştü.

Üçüncüsü; PKK'nin sürdürdüğü mücadele içerisinde yaratılan kadın gerilla olgusu; davası uğruna kendini Diyarbakır surlarında yakan, İzmir'de, Tunceli'de intihar eylemine girişen militan kadın gerçeği...

Dördüncüsü; olumsuz, uyuşturucu etkilerine karşın TV kutularının eve girmesiyle; dünyanın ve ülkenin siyasal, askeri ve benzeri haberleriyle yüzleşen ev kadınının halk değişimiyle "gözünün açılması"...

Beşincisi; Ergani bakır madeni işçileri tarafından 1908'de gerçekleştirilen ve 700 işçinin katıldığı grevden, 1923-1960 yılları arasında grev ve direnişlerde; 1963-1980 arasında Kürdistan kentlerinde varlığını daha ciddi hissettiren işçi grevlerinde; 1991 yazı işçi eylemlerinde, 1993-1994 işçi direnişlerinde ve 1992, 93, 94 yılları grevlerinde; özellikle 1990'lı yıl-

Kürt Solu

lardan bu yana gelişen grevli, TİS'li sendikalaşma hakkı başta olmak üzere uzun soluklu mücadele içerisinde erkeğe oranla zayıfta olsa kadının, işçi kadının yer alması...

Bu ve benzeri gelişmeler, kadının siyasallaşmasında rol oynadılar. Artık "elinin hamuruyla erkek işine karışma" denilerek kadın çalışma hayatının ve siyasal, kültürel aktivitelerin dışında tutulamaz ve gerek çalışma hayatında ki konumunun güçlendirilmesiyle gerekse de insan yaşamında ki teknolojik girdilerin büyümesiyle paralel kadın-siyaset, kadın-kültür, kadındağa ve çevre bağıda güçlenecektir. Bu siyasetin devrimci yoksa burjuva nitelikli olduğu ayrı bir sorundur.

Gerek Antik Roma, Yunan gerekse Mezopotamya'nın köleci kent devletlerinden beri; politikanın esas erkek işi olduğu şeklinde ki kavrayış geride kaldı/kalıyor. Bu süreç olarak derinleşecek. Tarihin derinliklerinden beri, her siyasi, askeri hatta felsefi alanda "başarılı erkeğin arkasında güçlü bir kadın", arama arayışı giderek her alanda yerini kadının başarılı dirilişine bırakacak. Batman başta olmak üzere Kürdistan kentlerinde son yıllarda artış gösteren kadın intiharları gerçeği yerine; sorunlarına çözüm arayan mücadeleciler bir kadın dinamiğine, daha fazla tanık olacağız. Babasının ve eşinin yönlendirmesiyle oy veren, siyasal tercih yapan kadın sayısı halen baskın varlığını koruyor, ama bu güçlenen değil, zayıflayan, eriyen bir varlık olacak.

Özetle girilen süreç, kadının siyasetin nesnesinden öznesi olma, olabilme sürecidir. Kürt/Kürdistan kadınının siyasetin aktörü olma süreci güçlenecektir. Ulusal olduğu kadar sınıfsal mücadele içerisinde ki kadın dinamiği, 2000'li yıllarda, dünya çapında güçlenen, güçlenecek olan yeni devrimci dalga ile güçleneceği görüşündeyiz. Dolayısıyla ezilen cins olarak kadın sorunu da bu süreçte kendini daha güçlü olarak ortaya koyacaktır.

Kadının, tarihteki yeri ve kadın siyaset ilişkisi irdelenirken, son olarak iki kitap üzerinde birkaç şeyi belirteceğim. Ama önce, bu iki kitaptan peş peşe belli alıntılar aktaracağım.

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

"Kapitalizmin çözülen ve çöken karakterine rağmen, onun zıddı ve çözümleyici gücü olarak gelişen halkların demokratik uygarlık çağı olduğunu gayet açık olarak göstermektedir." (21.Yüzyıl Kadın Özgürlük Manifestosu, s:112, Hevi Yayınları.)

"Sınıflı toplumun en dip çelişkisinin, yani cins çelişkisinin çözümü demek olan Kadın Eksenli Kurtuluş İdeolojisi aynı zamanda PKK'nin esas ideolojik özüdür." (age s:270)

"Çağdaş demokrasinin 20.Yüzyıl sonlarında zafer kazanması, aslında gerçekliğe yatkın ara evre karakterinden ileri gelmektedir." (age, s:102)

"Hem sınıflı hem de sınıfsız öğeleri barındıran, ama daha çok bunların karma tonlarını sınırsız biçimde ve özgür olarak belirlemeye ve yaşamsal kılmaya dayanan bir sistemdir." (age, s:103)

"Sınıfsız topluma dayalı uygarlık sisteminin henüz belirlenmediği tarihi ara evrenin yönetim ve yaşam biçimine çağdaş demokratik uygarlık demek mümkündür." (Özgür Yaşamda Israr ve Açılım, PJA IV.kongresi, Çetin Yay. s:33)

"Günümüzde ki çelişki sınıflar arası ve ulusal sorunlarla tanımlanamaz." (age, s:32).

PJA "ulus ve sınıf mücadelesinin temeline cins mücadelesini koyuyor." (age, s:180). A.Öcalan'ın AHİM'e sunduğu "Sümer Rahip Devletinden, Demokratik Cumhuriyete Doğru" başlıklı savunması da öz olarak aynı görüşleri içerir.

Yoruna geçmeden evvel, benzer yaklaşımlara sahip olan ABD'li anti-komünist akademisyen Peter F. Drucker'den kimi alıntılar aktarayım:

"Yeni toplumun sosyalist olmayacağı, kapitalizmi de aşmış, ötesine geçmiş bir toplum olacağı hemen hemen kesindir." (Kapitalist Ötesi Toplum, İnkılap Yayınevi, s:13)

"Çoktan başlamış olan yeni toplum, kapitalist ötesi bir toplumdur. Bir kere daha söylemekte, yarar var serbest piyasayı, ekonomik entegrasyonun tek kanıtlanmış mekanizması olarak kullanacağı kesindir. 'Anti-kapitalist' bir toplum ola-

Kürt Solu

mayacaktır. 'Kapitalizm dışı' bir toplum bile olmayacaktır..." (age, s:17) Drucker "kapitalisti olmayan kapitalizmi" böyle tarif eder.

"Ben 1970'lerin ortalarında bunu ilk tartıştığımda, 'Emekli Sandığı Sosyalizmi' demiştim. Acaba 'Eleman kapitalizmi' daha uygun bir ad olabilir mi?" (age, s:121). Drucker SSCB'nin ve sosyalist sistemin ayakta olduğu 1970'li yıllarda "Emekli Sandığı Sosyalizmi" derken, reel sosyalizmin yıkıldığı 1990'lı yıllarda geriye çark ederek "Eleman Kapitalizmi" demeyi daha uygun görür.

Benzer yaklaşımlara, Tony Blair'in "3.Yol" yönelişine görüş babalığı yapan "Üçüncü Dalga"nın yazarı Alvin Toffler başta olmak üzere o kadar çok yazar ve akademisyen türedi ki, bunlar saymakla bitmez.

PJA IV.kongre belgeleri ve 21.Yüzyıl Kadın Özgürlük Manifestosu, adlı iki kitaptan aktarılan alıntılar, özetle:

a-Kapitalizmin "çözülen ve çöken bunalım içerisinde" olduğunu;

b-Günümüzde ki çelişkinin "sınıflar arası ve ulusal" çelişkilerle tanımlanamayacağı; "ulus ve sınıf mücadelesinin temelini cins" mücadelesinin alınacağı ve insanlığın "ancak kadın eksenli kurtuluş ideolojisiyle" kurtulabileceğini;

c-Çağdaş Neolitik(komünist) toplum olarak "sınıfsız topluma dayalı uygarlığın henüz belirginleşmediği bir ara evre"den geçildiği ve bu ara-evrenin "hem sınıflı hem de sınıfsız öğeleri" yani hem kapitalist hem de komünist topluma özgü öğeleri aynı süreçte barındıracağını;

d-20.yüzyıl sonunda "totaliter sosyalizm" ile faşist diktaların yıkılmasıyla "çağdaş demokrasinin zafer kazandığı" ...belirtilir.

Komünistlerden, ulus devlet savunucusu milliyetçilere, sendikacılardan, çiftçilere, ATAK, Porto Alergo ve Avrupa Sosyal Forumu gibi sivil muhalif dinamiklerden Latin Amerika yerlilerine, eşcinsellerden çevre-doğa savunucusu derneklere varana kadar; hemen hemen herkesin ister salt sonuçlarına isterse

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

doğrudan kendisine (küreselleşen kapitalizme) karşı tutum aldığı günümüzde, kapitalizmin çürüme ve çözülme içerisinde olduğunu belirlemek önemlidir. Ama asıl önemli olan kapitalizmin kendisine karşı günlük kavga içerisinde tavır alan politik taktik ve stratejilere sahip olabilmektir. Yoksa 21.yüzyıl başında kapitalizmin bunalımda olduğunu belirtmek, salt başına bir şey ifade etmiyor.

PJA ve kendisini bağlı gördüğü KADEK kapitalizmin bunalımda olduğu türünden genel ve soyut belirlemeler yaparlar. Ama her ikisinin de programında ve politik kararlarında ne genelde ne de K.Kürdistan özelinde kapitalist özel mülkiyet düzenine ve onun egemen sınıflarına karşı, somut tek bir politik mücadele hedefi belirlenmez. PJA'nın, KADEK'in söylediğini, Alvin Toffler, Peter F.Drucker gibi burjuva şarlatanlar, Çetin Altan gibi örnekler de söylüyor.

PJA ve KADEK; soyut olarak dünün (Neolitik evrenin) ve geleceğin sınıfsız komünist toplumundan bolca söz eder; ama somut hedefini ise kapitalizmin sınırları içerisinde "sivil toplum ve demokrasi arayışı" ile sınırlı tutar. Sınıflı toplum olarak özel mülkiyetli ataerkil düzene geçişin kadın cinsinin tarihsel yenilgisini getirdiğini doğru belirler, ama kadının bugünkü trajedisinde temel nedeni olan özel mülkiyetli ve sınıflı kapitalist düzene ve sömürü mekanizmasına karşı somut, güncel mücadeleden bilinçli olarak geri durur. Kürdistan'da yüz binlerce kadın ve çocuk işçiyi; fabrika, atölye ve özellikle Urfa, Diyarbakır, Şırnak üçgeninde ki tarlalarda, kızgın güneşin altında karın tokluğu bile denilmeyecek olan bir ücretle çalıştıran Türk ve Kürt burjuvalarına karşı mücadele etmek bir yana, "burjuvaziye karşı mücadele" tabirini bile bilinçli olarak kullanmaz. PJA ve KADEK yaklaşımının sosyalizm, hele hele çağdaş komünizmle hiç ama hiç ilgisi yoktur.

Kadın partisi olarak PJA; programında, tarihsel bir sorun olarak, kadın sorununu genel çizgileriyle(tartışmalı bölümlerine rağmen) doğru koyar. Fakat güncel bir sorun olarak kadın soru-

Kürt Solu

nunun çözümünü günümüzün sınıflı (aynı zamanda sınıflı toplumun son halkası olan) toplumu olan kapitalizme, onun sömürü mekanizmasına karşı mücadele içerisinde algılamaz. Programının üçte ikisini tartışmalı ve daha çok araştırmacı bilim adamlarının, akademisyenlerin işi olan tarih öncesi insan türünün nasıl oluştuğuna ayırır. Ama politik hedef olarak, Türkiye ve Kürdistan burjuvazisinin, sınıf egemenliğine karşı tutum almaktan geri durur. Birakalım burjuvaziye ve onun kapitalist sömürü düzenine, emperyalizme karşı tutum almaktan bile bilinçli ve amaçlı olarak uzak durur.

Halen temel çelişki özelliğini koruyan emek sermaye çelişkisi yerine, "cins çelişkisini" koyma, kapitalizme karşı somut tutumdan kaçış adına sorunu saptırmaktır. "Kadın eksenli kurtuluş ideolojisi" icadı, A.Öcalan ve KADEK'in çözümsüzlükte çözüm arayışı olup, 21.yy başında küreselleşen kapitalizme karşı devrimci dalganın yeniden şekillendiği süreçte, hedef saptırmaktır.

A.Öcalan savunmasında "20.yy sonunda çağdaş demokrasi zafer kazandı." diyor. Reel sosyalizmin yıkılmasının ardında geçici ve görünürde "zafer" kazananın Batı Avrupa ile ABD merkezli burjuva parlamenter demokrasisi olduğu herkesin malumu. Ve "zafer kazanan çağdaş demokrasi" merkezlerinden biri olan ABD emperyalizminin neler yaptığını ve daha yapacağını da herkes izliyor. A.Öcalan'ın "çağdaş demokrasi" diye adlandırdığı; "burjuva demokrasisi şaşaalı cümleler, cafcacflı vaatler, boş özgürlük ve eşitlik sloganları demokrasisidir, ama gerçekte, kadının kölelik ve eşitsizliğini, emekçi ve sömürülenlerin kölelik ve eşitsizliğini gizler." (Lenin, Kadın Marksizm Derleme, Sorun Yayınları, s.191)

Hem sınıflı, hem sınıfsız toplumun öğelerini içereceği iddia edilen "tarihi ara evre"nin demokratik uygarlık olacağı görüşüyle Peter F.Drucker'in "Eleman Kapitalizmi" ile; çokça lafı edilen T.Blair'in ya da genel olarak sosyal demokratların son gözdesi olan "üçüncü yol" görüşüyle özünde aynı görüş ve yaklaşım-

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

lardır. Ayrıca bunlar yeni de değil, A.Öcalan'ın bunları yeni teoriymiş gibi sunmasına gerek yok.

Sivil toplum, üçüncü alan, çağdaş demokrasi vb. görüş ve yönelimler; küreselleşen kapitalizmin kendisine değil, salt yıkıcı sonuçlarına karşı tutum alan tüm sivil muhalif dinamiklerinin ortak paydasıdır. Ve hedefleri, kapitalizme "insancıl" ya da "insani bir çehre" kazandırmak tan ibarettir.

Sonuç olarak kadın eksenli ideolojiye dayalı kurtuluş savunusu kadar, kadın partisi de ileri değil, geri bir adımdır.

Ayrıca PJA tüzüğünde;

- "Her profesyonel PJA üyesi, başta KADEK üyesidir." deniliyorsa;

- PJA üyelerinin görevleri "2-KADEK Genel Başkanlığı, KADEK Başkanlık Konseyi ve PJA Meclisi tarafından belirlenen parti politika ve taktiklerini hayata geçirmek," ise;

- PJA "Kongresinin aldığı kararlar, Genel Başkanlığın ve KADEK Başkanlık Konseyinin onayıyla resmîyet kazanır." deniliyorsa;

- Ve "PJA Genel Başkanı, KADEK Genel Başkanı Abdullah Öcalan yoldaştır." Diyorsanız (PJA IV. Kongresi, s:178,179,186 Hevi Yayınları.)

O halde neden PJA kuruldu? Ve PJA gerçekte bir parti mi? Salt kadınlar için parti, yaşamın ve siyasetin bir ihtiyacı mı?

Sonuç Yerine

Bilim olarak tarihsel materyalizm ve Marksizm erkek ya da kadın egemen değil; her iki cinsten de ezilen, sömürülen baskı altında tutulan sınıfların, emekçi halkların kurtuluş felsefesi, ideolojisi ve politikasını içerir. Marksist bilim, ideoloji ve siyasetin erkek "Tanrıları" olduğu kadar olmasa da ona yakın bir oranda kadın "Tanrıçaları" da olmuştur, bu gün daha fazla vardılar. Marksist siyaset özellikle bilim, kadın ya da erkek merkezli değil. Kadının kurtuluşu yönünde Marksizmi aşan bir ideoloji

Kürt Solu

yok, olamaz da. "Kadın eksenli kurtuluş ideolojisi" bu açıdan geri bir duruştur.

Marksizm kadının kurtuluş, kadının kendi eseri olacaktır der. Burada kadın yönünde örgütlü mücadeleye büyük davet var. Kadının 19. özellikle de 20. yüzyıl boyunca bu davete sınıfsal ve ulusal mücadelede aktif yer alarak, ciddi bir yanıt verdiği bilinir. Kadının kurtuluşu öncelikle kadınların eseri olacak ama bunda ezilen sömürülen erkek ile kadının ayrı ayrı "kendi göbeklerini kendileri kessinler" ya da kesmeliler sonucu çıkmaz. Ve erkeğin kadının kurtuluşu kavgasına kayıtsız kalamayacağı gibi kadın da ezilen, sömürülen erkeğin kavgasına kayıtsız kalamaz.

Devletsiz toplumların (halkların) ilk komünal düzeni yıkıldığından bu yana; kadınıyla erkeğiyle, ezilenlerin sosyalizme (komünizme) yeniden ulaşma mücadelesi aralıksız devam etti/ediyor. Bu kavga sırasıyla köle emeği üzerine kurulu ilk çağ İsparta komünizmiyle; Ortaçağ dini komünizmiyle ve nihayet Yakınçağ'da önce ütöpik sosyalizm ile derken 19. ve 20.yy reel sosyalizmi ile hep devam etti. Eşitliğin, özgürlüğün, kardeşliğin gerçekte yaşam bulduğu sosyalizm kavgası ve arayışı dünyanın hem gerçeğiymiş hem de, ezenlerin, sömürülenlerin korkulu rüyasıydı. Kadın bu gerçekliğin hep asli bir dinamiği olarak kaldı. Kadının kurtuluşu sınıfsız, sömürsüz toplum olarak sosyalizm (komünizm) dedir görüşü böylesine yaşanmış tarihin ışığında dile getirilir.

Lenin, Ekim Devrimi'nin üzerinden daha iki yıl geçmeden daha şunları diyecekti: " İki yıl içinde Sovyet iktidarı kadının kurtuluşu için, 'güçlü' cinsle (erkeklerle) eşitliği için, Avrupa'nın en geri ülkelerinden birinde 130 yıl boyunca tüm dünyanın bütün ileri, aydın, 'demokratik' cumhuriyetlerinden daha fazla şey yaptı" di-yordu.

Bir adımda kadın-erkek arasındaki eşitsizliği içeren tüm yasalar lav edilir. Yerine her alanda eşitliği içeren yasalar çıkarılır. SSCB iktidarı bununla yani salt yasa önündeki eşitlikle de yetinmez, yaşamın her alanında fiili eşitliği hedefleyen pratik

Mezopotamya'da Kadının Dünü, Bugünü, Geleceği

adımlar atılır. Kültür, sanat, politika; kadın için de yaşamın bir parçası olur. Ve ileri kapitalist ülkelerin yanından bile geçemeyeceği sıfır işsizlikle kadın da erkek gibi ekonomik yaşamda bağımsız olarak yer alır. Ekonomik yaşamda eşitlik sağlanır ki bu kadının siyasal ve kültürel eşitliğinin zeminini oluşturur.

20. yüzyıl sosyalizmin, pratiği kapitalist bireyciliğe saldırırken doğru bir çizgide yürüyordu. Sorun şuydu; sosyalist (komünist) özgür bireyin yaratılmasının bilimsel, teknolojik, kültürel koşullarını yaratabilmektir. Fakat bunu tam olarak yaratamadan yarı yolda kaldı. Ve yıkıldı. Neden? Bu sorunun yanıtı üzerinde "Kapitalizmin Tarihsel Ve fiziksel Sınırları" adlı kitapta ayrıntılı durdum, aşağıda sadece şunları belirteceğim:

Reel sosyalizm kadın kurtuluşunu geriye dönüşsüz olarak tam çözemedi. Ama sadece kadının değil, erkeğin de sorununu geriye dönüşsüz çözemedi. Yani genel olarak halkın daha üstün bir uygarlık olan komünizme sıçramada yarı yolda kaldı ve yıkıldı. Kadının sosyalizmde tam olarak çözümlenemeyen sorunları bu genel bir parçasıydı.

Daha somutta: Devletten devletsizliğe, aileden ailesizliğe, sınırlı enerjiden iktisaden sınırsız enerjiye (Güneş enerjisi de dahil hiçbir enerji sınırsız değildir), sınırlı mülkiyetten sınırsız mülkiyete yani mülkiyetsizliğe ve dolayısıyla sınırlı özgürlükten sınırsız özgürlüğü içeren komünist uygarlığa geçiş sağlanamadı.

20. yüzyıl devrimci dalgasının çapı ve derinliği yol açtığı reel sosyalizmin yaptıklarıyla orantılıdır. Bu dalga işlevini üstlendi ve geri çekildi. 21. yüzyıl devrimci dalgası daha çaplı ve daha derinden şekillenerek gelişiyor. Öyleki kapitalist özel mülkiyet düzenine ölümcül darbeyi vuracak şekilde devrimci bir dalga şekilleniyor. Baskı ve sömürü altında ki tüm ezilenlerin yanı sıra kadın sorununu da köklü çözecek olan dinamikleri barındırıyor.

Ezilenlerin, sömürülenlerin, özel olarak kadının kurtuluşu hedefleniyorsa, militarist devlet yapısının yanı sıra onu doğuran, besleyen özel mülkiyet düzenide hedeflenmeli. "Toplumsal

Kürt Solu

Barış" gibi kapitalizmi reforme ederek ona nefes aldırarak yönelimler kadının sorununa çözüm getiremez. Kapitalizmde "Toplumsal Barış" genel olarak ezilen, sömürülenlerin özel olarakta üçlü baskı altında olan kadınların üzerinde ki köleliğin devamının savunulmasıdır.

Sonuç olarak; özel mülkiyete dayalı düzen köklü aşılmanın ne AB yolunda uyum yasalarıyla ne de "Toplumsal Barış"la kadın sorununa çözüm getirilemez.

Temel Demirer

BİR EGELİ KADIN DUENDE...

"Oyuncak bebekleri sevmedim hiç, alkışları sevdim; kadınları, erkekleri, romanları, en çok başkaldıranları..."

O; kendi deyişiyte "ailemizin Sezen"i ya da Edith Piafı çağrıştıran "minik serçe" olmaktan da öte bir "Duende"dir...

"Lorca 'Duende' yazısında hayatında ilk kez Paganini dinleyen yaşlı bir Çingene'nin heyecanla bağırıldığını anlatır 'Ole! Bunda duende var.' Duende sözcüğü çeşitli gayretlerle diğer dillere çevrilmeye çalışıldı. Hiçbiri olmadı. Sonunda 'duende', her dile 'duende' olarak yerleşti, çünkü bu sözcüğün çevirisi hiçbir dilde tam karşılığını bulmuyordu. Cin, ecinni, büyü, büyüleme, ışık, ısı, şeytan çarpması, ruh, ruhunu şeytana verme, kaptırma, çaldırma vs. vs... olmuyor işte.

Lorca, 'Duende sonradan edilemez, çok çalışarak da elde edilemez, varsa vardır. Sonradan olmaz' diyordu. O bir bağıştı. Maria Callas'ta duende vardı. Dostoyevski'de de vardı. (...) O da

Kürt Solu

bir 'Duende'dir...'.

Hepimizin bir yanındaki başkaldıran, aşık olan çocuğa seslenen, ondan bir parça (ya da daha da ötesi) olan duendeye dair neler denilebilir?

Bu sorunun yanıtı gerçekten de zor, çok ama pek çok zordur. Çünkü O; bir yandan "Ben Sezen Aksu'ya senelerce aşk olduğunu düşündüğüm hisler besledim. O kadar severim. O kadar başka bir yerlere koyarım. O kadar da korkarım. O yüzden aylardır hakkında iki-üç satır yazmayı delice istemekle birlikte, yazabileceğim hiçbir iki-üç satırın ona layık olamayacağı kompleksiyile kıvrınmaktayım. (Bütün bunlar hep uzaktan. Hepsi platonik. Hiç tanışmıyoruz)," diyen Nur Çintay A. gibilerin, olur olmaz yere alkışladığı; öte yandan da, "Sezen Aksu'yu dinlemeyi cahillik olarak gösteren" Fazıl Say benzerlerinin yerden yere vurmaya kalkıştığıdır...

Uçlar arasındaki Sezen'i "olduğu gibi" değerlendirmek; oyuncak bebekleri hiç sevmeyen" hakikiliğiyle "en çok başkaldırıları sevmesi"ni; "alkışları da seven" zaafılarıyla veya "Yılbaşında Sezen Aksu'yu dinlemek adam başı 750 milyon. 'Barda otururum' diyen 350 milyon verecek. Minik bir bilgi notu: Türkiye'de asgari ücret 184, ortalama memur maaşı 400 milyon," denilen realitesinden "soyutlamadan" anlatmak...

Bu çok ama pek çok zor ve karmaşık; ama ne denli zor ve karmaşık olursa olsun denenmeye değer...

DUENDE'YE DAİR

"Kalbimizin atışlarıyla
çağın ritmi arasındaki uyumun
sağladığı anlar seyrekler."

Adı Fatma Sezen Yıldırım. Sarayköy'de doğdu. Anne ve babası öğretmendi...

Öyküsü İzmir'de başladı, ille de şarkıcı olacaktı Sezen Aksu; türküsüne 19 yaşında başlıyor; bir plakla düşüyor İstanbul'a.

Şarkının adı "Haydi Şansını". Şarkıcının adıysa, plakçısı tarafından "Sezen Seley" olarak uygun görülüyor... Ama şansı dönmüyor ilk plağında Sezen'in....

İkinci ve üçüncüsünde tabii ki bir tırmanma görülüyor... Ama kalbin ve beynin kıvrımlarına Kaybolan Yıllar'la giriyor... "Kaybolan Yıllar" Sezen Aksu'yu peşine düştüğü hayallerine yakınlaştırıyor...

1970'li yıllarda üniversite öğrencisidir... Üniversite koridorlarından yüksek topuklu ayakkabılarla ve koltuğunun altında Kapital ile geçer...

Üniversitede -Ziraat Fakültesi- bir gün yolu kesiliyor, genç bir adam, "Burası okul" diyor "pavyon değil". Bu asistan adam ikinci kocası oluyor. Sezen düz ayakkabılar giymeye başlıyor, kolunun altında yasaklı kitaplar taşıyor. Kocası doktora için Kanada'ya gidince o da şarkılarının peşinden koşmaya koyuluyor...

"Dönüşü yok beraberce karar verdik ayrılmaya,/ alışmalı, arkadaşça yolları ayırmaya,/ Şimdi artık gözyaşları gereksiz akmamalı/ Alışmalı kendi yaramızı kendimiz sarmaya/ Şimdi artık kelimeler yetersiz anlamı yok/ Yitirmişiz anılarla beraber faydası yok/ Gel bunları bırakalım artık bir tarafa/ Gerçeği görmeliyiz dostum başka çaresi yok/ Şimdi bana kaybolan yıllarımı verseler" sözleriyle başlayan ezgisi o günleri anlatır...

Sezen, 70'li yılların ortamında, gençliğe geçiş yapmış, öğreniciliğini sürdürmüş ve "bir hevesle" müzik alemine "merhaba" demiştir. Ege'lidir, İzmirlidir... Sıcacık ama derin hüzünler taşıyan ilk gençlik yılları vardır pek çok arkadaşı gibi... Politik atmosferden de fazlasıyla etkilenecektir... Ve Ara Dinkijan'ın, 90'larda yapacağı bir besteye "Son Sardunyalılar" adıyla yazdığı sözlerde bu dönemini anlatır... "Hem hevesli hem kahraman ne güzel çocuklardık" diye gelip geçer şarkı...

Yitirilen anılar, yetersiz kelimeler ve "Kaybolan Yıllar"la birlikte bir albümde söylediği "İkinci Bahar" şarkısıyla "patlama" gerçekleştiren Sezen Aksu, "hafif müziğin Gencebay'ı" diye

Kürt Solu

tanımlanır.

Sinan Özer'le üçüncü evliliğini yaptığı; 1981 Kasım'ında, oğlu Mithat Can'ın doğduğu o günler özel yaşamındaki ikinci bahardır da aynı zamanda...

Kalın dudaklı, kepçe kulaklı, çıtı pıtı, ama bedeniyle inatlaşır-casına güçlü sesiyle hafif müziğin prensesidir artık Sezen Aksu...

Kendini "telaşlı bir serçe"ye benzeterek, "Ümitlerime geliverdi ilkbahar/ Gözlerimde bahar sevinci var/ Bir başka mutluluk müjdeliyor sanki çiçekler/ Yeni açan tohum yeşeren toprak ve ağaçlar/ Bir başka mutluluk müjdeliyor sanki çiçekler/ Yeni açan tohum yeşeren toprak ve ağaçlar/ Bak işte bir minik serçe/ Lara lala lara li la la/ Benim gibi neşe içinde/ Lara lala lara li la la/ Anlaştık biz hiç konuşmadan/ Lara lala lara li la la/ Minik serçeyle göz göze geliverince/ Bak seni de sarıverdi mutluluk/ Zaman durdu bak işte sonsuzluk/ Bir başka dünyanın açıldı sanki kapıları/ Sevgi seli akıyor şimdi oluk oluk/ Bir başka dünyanın açıldı/ sanki kapıları/ Sevgi seli akıyor/ şimdi oluk oluk..." diyen "Minik Serçe" şarkısını yazar...

"Minik Serçe" artık kuşağımızın yabancıısı değildir...

1980'li yıllarda, "Aydınlık Dilekçesi" oluşumuna ve "Ekin-Bilar" çabalarına desteğinden söz edilen Sezen Aksu, çoğunluğa mal olmuşluğundan mı nedir, uzun süre çok şeyin "dışında ve üstünde" olmaya ya da böyle bir profil vermeye özel bir gayret sarfeder...

Titizlikle koruduğu söylenen "konuşmama kuralı"yla ve zamanlamasıyla duyarlılıkların ortalamasını veya toplum psikolojisindeki "Aşil Topuğu"nu gayet iyi keşfeden Sezen Aksu, gün gelir duygularımızın karbon kağıdı olur; gün gelir bir kenttir, örneğin Diyarbakir gibi...

Gün gelir batılı olur, bazen doğulu, bazen de Ege'li... Bazen ağıt yakar, bazen ilahi söyler, bazen bir rebetikodur O; kimi zaman horon tepen, kimi zaman sirtaki ya da zeybek veya çiftetelliye duran...

Hayatın tüm renklerini ve karmaşasını tüm olağanlığıyla bağrında toparlayan O; bunu kendiliğinden mi yapar; yoksa bu bir oyun mudur; tercih midir; buna karar vermek hiç de kolay değil...

Yaşamında tercihin; ağır basan bir faktör olduğundan emin olmadığım Sezen Aksu hümanist bir kendiliğindenliktir; coşkudur; düzen-içi "aykırılık"tır...

Ya oyun mu? "Hayır" O; oyun oynamıyor; konjonktürlerin öne çıkardığı gel-gitleriyle düzen-içi "aykırılık"ını çocuksu naifliğiyle yaşıyor...

O'nun, "Hep yalansız yaşamaya çalıştım" dediği ve hayatın renklerine yakın durma çabası olarak nitelenmesi mümkün yaşamı, elbette bir aşk manzumesidir de aynı zamanda...

Düş kırıklıklarından pişman olmayacak kadar aşık olmaya cüret eden O; aşkı güzel kelimelerle tarif etmekteki ısrarıyla, aşkı -yerli yersiz, doğru yanlış- sloganlaştırır da... Örnek mi? "Aşk için ölmeli, aşk o zaman"... "Kavurur ateşi seni de beni de belalım"... "Yeter ki onursuz olmasın aşk"... "Ben sende tutuklu kaldım"... "Madem ki istiyorsun öyleyse durma git" deyip, sonra da "Gitme kal yalan söyledim..."

Tutkuyu çeşitli bağlamlarda niteleyişi, sloganlaştırışı ve zenginleştirmesinde duygusal gel-gitler, kararsızlıklar-kararlar, ya da benzerlerinde hep eksik olan bir şey vardır... O da Atıf Behramoğlu'nun dizelerindeki, "Bu aşk burada biter ve ben çekip giderim/ Yüreğimde bir çocuk cebimde bir revolver/ bu aşk burada biter iyi günler sevgilim/ ve ben çekip giderim bir nehir akıp gider," kesinliğidir...

Hayatını tercihlerin ve kesinliklerin keskinliğinden özenle uzak tutan Sezen Aksu, aşk yaralarımız gibi kan revan içindeki ilk gençlik yıllarımızın -tarafı olmasa da- tanığıdır; suskunluklarımızdan, yenilgilerimizden, "muhteşem, güzel çocuklar"ın destanlarından söz etmiştir...

Sezen Aksu dün de, bugün de "en"lerin kadını olmaya gayret etti. Hep zirvede olmayı popüler kültürün kurallarına uyarak

Kürt Solu

sağladı. Kentli duyguları kullandı, kendi iç yolculuğunu Ege'nin öte yakasının müziklerine akıttı. Aşklarına uluorta ağladı. Türkiye'nin siyasi haritasını şarkılarına içerdi... Örneğin, "Bir seher vakti sılaya varsam/ Selam versem ah sıradağlarım!/ Komşunun kızı çoban yıldızı/ Yaz bahçeleri yeşil mor kırmızı/ Ah şişede la'l, Hem de ay hilal/ Bir daha da görmedim öyle yazı," dizelerindeki "La'l"i 12 Mart 1971'in Deniz Gezmiş'ini; "Bir an durusu gibi ömrün gidişi gibi/ Veda ederken aşk ateşi gibi söner iç çekişler/ Amman amman yandım amman/ Acı yüzler kurşun gibi izler/ Son bakıştaki o gözler kaldı aklımızda," dizelerindeki "Son Bakış"ı 12 Eylül 1980'in Erdal Eren'i anlatır...

Hepimiz adına, hepimizden bir şeyler vardır Sezen şarkılarında; Sezen'in de terkedilmiş... seilmeye muhtaç... kırılğan... güçlü... yalnız... ve kim bilir belki boylu boyunca kendisinin de olduğu gibi...

Örneğin Sezen Aksu'nun; "Küçüğüm daha çok küçüğüm/ Bu yüzden bütün hatalarım/ Öğünmem bu yüzden/ Bu yüzden kendimi özel önemli zannetmem/ Küçüğüm daha çok küçüğüm/ Bu yüzden bütün saçmalamam/ Yenilmem bu yüzden/ Bu yüzden kendime hâlâ güvensizliğim/ Ne kadar az y ol almışım/ Ne kadar az yolun başındaymışım meğer/ Elimde yalandan kocaman rengarenk geçici/ Oyuncak zaferler/ Küçüğüm daha çok küçüğüm/ Bu yüzden bütün korkularım," dizelerini terennüm etmesi en acılı zamanlarına denk düşer... Yıllar boyu omuz omuza, hayat ve müzik arkadaşlığı yaptığı Onno Tunç'tan ayrıldığı döneme de...

"Yakın bir arkadaşı, Filiz'le yaptıkları sohbette konu dönüp dolaşır 'Sezen Aksu olmak' üzerinde odaklanır... Filiz, 'Koca bir Sezen Aksu'sun. Her şeyin var... Müthiş seviliyorsun' diye başlayıp 'moral verici konuşmalar yapar. Sezen Aksu olmak! Evet, Sezen kendince ilk kez 'Sezen Aksu taçlandırması' üzerinde durur bir başına. Hiç kimseden üstünlüğü olmadığını hissetmek ve ruhunu yıkamak.... Bir de mesleki ve özel yaşamında yeniden yapılandırmak... Kısa bir tatile çıkar;

Floransa'ya... Dönüşte minik teybinden bir beste atar dostlar sofrasına. O gün de, sonraki günlerde de bu gün de hep dillere düşecek bir beste... Kendi yolunu, hayatını geriye dönüp bakarak hatırlatmaya çalıştığı gibi Onno'ya da yazılmıştır; hem kendi çaresizliğini hem de aşk için çaresiz kalmanın bir zavallılık olmadığını anlatmaktadır şarkı... Ve sonraki yıllarda da bu şarkıya dair, 'Hayati tehlikelerin dibine kadar gelmiş bir yaşam programı nasip oldu bana... Ama bir gün geldi... Ve küçücük bir şey olduğumu hissettim... Acaip hafifledim... Tabii ki bir şeysin! Ama zamanla hiçbir şeysin!' diyecektir..."

Özetle şarkılardaki melodik ruha ve şarkı sözlerine kendini katıp duran O; şunları der farklı zaman dilimlerinde kendine, müziğe, şarkılarına, aşka ve hasılı bunlara bağıntılı her şeye dair...

"Hiçbir şeyin, üzerimdeki ten de dahil olmak üzere, bana ait olmadığını düşünüyorum. O yüzden de dünyevi olarak paylaşamayacak hiçbir şey yoktur benim için..."

"Acısıyla tatlısıyla dolu dolu bir hayat bu... Hiçbir şeyden kaçmak mümkün değil... Sadece meseleleri doğru çakmak gerekiyor o kadar... Yoksa öteki türlü ben ne bahtsızım diye sürekli ağlayan bir şapşala döner insan. Aslında çok sert hayat... Bu nedenle işimi çok seviyorum... İki saatliğine bile olsa hayatı hafifletmek büyük keyif... Bence işimin en güzel yanı bu... Benim işim hayatı hafifletmek... Benim işim hayat tamirciliği..."

"Müziğin sonu yok ki! Ama ulaşmak istediğim şu olabilir. Hani bir tek halk türkülerinde olur ya hayatın kendisidir yansıyan... Canı yanmış türkü yapmış, sevinmiş türkü yapmış, aşık olmuş türkü yapmış. O kadar sahici noktaya gelmek istiyorum. O saflığı yakalarsam en has şarkılarım da o zaman çıkacak..."

"Ben mekânsızlığı çok seviyorum. Bütün dillerde bir sürü atasözü var. Çingenelerinse sadece bir tane atasözü var biliyor musunuz! -Evde oturan adanı ölür!- Şahane bir söz mekânsızlık... Sokak, insan, börtü böcek.... Dokunacağım. Mutlaka dışarıda olmalıyım. Çingene ruhluyum ben...."

Kürt Solu

"Aşkın olmadığı yerde bir dakika duramam. Aşkın olduğu yere koşarak giderim. Çünkü aşkın kıymetini biliyorum. Oradaki adrenalin hiçbir yer de yok. Aşk asi bir çocuk..."

"Sadece içimden gelenleri söyledim. Doğal olarak ne biriktirse onlar. İçimden gelmeden yaptığım şarkıların hiç biri kims-eye dokunmadı. Bu içtenlik meselesi. Meğer ne kadar önemliymiş. İstedikğin kadar bütün artistliğini zekânı devreye sok, eğer samimi değilsen hiç kimse hiçbir şeyi yemiyor!"

"Önceleri şöhreti çok istemişim, ancak sonunda bunun bir hastalık olduğunu anladım. Şimdi diğer insanlardan farklı olmayı kesinlikle istemiyorum..."

İşte bunlar için avaz avaz şarkı söyler O; "Hayat zorlaşınca/ Çıkmaz sokaklarda soluksuz kalınca/ Azalınca manadan/ Seyyar sevdalarda parçalanınca/ Göz görmeyince gönül hissetmeyince/ Dil yetmeyince/ Kırılınca camdan kalp/ Dönüp yalnızlığa kilitlenince/ O zaman şarkı söylemek lazım avaz avaz"...

Madem dil yetmiyor, göz görmüyor, hayat zorlaşıyor, çıkmaz sokaklar da soluksuz kalınıyor... O halde bir kez daha şarkı söylemek lazım!

Malum ya "Bazen hayatı anlamlandırmak için hiçbir şey yeterli olmaz. Bazen de çok sade ayrıntılarda 'anlam'ı ele geçirmek mümkündür. Yaratıcılar en sıradan ayrıntıları bile bir büyüye çevirenlerdir... Ben Sezen Aksu'nun onlardan biri olduğunu düşünürüm. 'Dil yetmeyince', 'dert bitmeyince', 'bildiğin, çektiğine yetmeyince', ve bilhassa 'düşmanında kendini yakalayınca' ve bu yüz den 'bir daha kin gütmeyince' şarkı söylemek lazım geldiğini bilir o çünkü... (...) Sezen'in müziği, gerek davranış diliyle bireye gönderdiği samimiyet, safiyet ve sadakatten oluşan bir 'şefkat'[la tanımlanabilir]..."

Duende'nin şefkati sapına dek kadındır; tıpkı Mohawk kabilésinin, "Doğum yapan her şey dişidir. Kadınların ezelden beri bildiği kainatın dengelerini erkekler de anlamaya başladıkları zaman, dünya daha iyi bir dünya olmak üzere değişmeye başlamış olacaktır," sözündeki gibi...

Hem de... "Avrat nikahla tarla tapuyla zapt olunur"! "Er koyunun er kuzusu olur"! "Avrat lazım kalçalı, oğlan doğursun aslan pençeli"! "Kız doğuran tez kocar"! "Erkeklerin (kadınlardan) bir üstün dereceleri vardır"! "Serkeşlik etmesinden kaygılandığınız 'kadınları' dövün!" "Erkeğe kadına oranla iki pay verilir"! "İki kadının tanıklığı bir erkeğin tanıklığına bedeldir"! denildiği dinsel ve kültürel coğrafyada...

Ya da... "Din İşleri Yüksek Kurulu emekli üyesi Kemal Güran tarafından hazırlanıp, Diyanet İşleri Vakfı tarafından yayınlanan 'Müslüman'ın El Kitabı-Her Müslüman İçin Gerekli İlmihal Bilgileri' başlıklı kitapta kadının hangi dozda dövülmesi gerektiğinin anlatıldığı"!

"Folislerin yüzde 18'i, avukatların yüzde 16'sı, stajyer hâkim ve savcılarının yüze 15'i kadınların ırzlarına geçilmesinden zevk aldığına inandı"!

"1994-1998 yılları arasında Türkiye'de yapılan evliliklerin yüzde 55'ine ailelerin karar verdiği; ailenin kararıyla gerçekleştirilen bu evliliklerin yüzde 20'sinde kadının rızası alınmadı"!

"Her yıl, 600 bin kadın hamilelik sorunlarından veya doğum sırasında yaşamını yitirdi"!

"Her 100 kadından 42'si ölümle ve sokağa atılmakla tehdit edildiği; kadınların yüzde 54'ünün evlendiği ilk günü dayak yediği" Türkiye'de Sezen Aksu "Firuze"de; "Bir dönüp bakınca düşler/ İçmiş olursa yudum yudum yıllarını/ Ağla ağla Firuze ağla/ Anlat bir zaman ne dayanılmaz/ Güzellikte olduğunu/ Kıskanır rengini baharda yeşiller/ Sevda büyüğü gibisin sen Firuze" ya da "Ünzile"de "Ünzile insan dölü/ On kardeş beşi ölü/ Büyüdükçe unufak/ Ve gelir de görücü/ İnci gibi diş/ Görücü bilir işi/ Söğüdüm ağlar gider/ Olur hatun kişi/ Varmadan sekizine/ Ergin oldu Ünzile/ Hem kadın hem de çocuk" der...

"Firuze"den "Ünzile"ye... Şarkıların çoğunda kadın anlatılır, kadın dünyasının derinliğine inilir! Ve Sezen, "Duende"

Kürt Solu

nitelemesine tam da bundan ötürü hak kazanır...

EGELİ SEZEN

"Yalnız erdemi bilmek yetmez,
ona sahip olmak,
onu yapmak da gerekir."

O; "Kalbim Ege'de Kaldı" diyen Kanada'da, aslen İzmirli, fakat İstanbul Suadiye'den göç et(tiril)miş Kanada'daki Marika'nın sesidir; "Cigaramı sardım karşı sahile/ Yaktım ucunda acıları/ Ağları attım anılar doldu/ Ağlar hasretimin kıyıları/ Yareme tuz diye yakamaz bastım/ Tek şahidim aydı aman aman/ Bir elimde defne bir elimde sevdan/ Kalbim Ege'de kaldı/ Kadehimi vurdum karşı yakaya/ Efeler kalktı şerefe/ Sevgimi attım dostlar tuttu/ Bir ağıt yaktık kadere/ Yareme tuz diye yakamaz bastım/ Tek şahidim aydı aman aman/ Bir elimde defne bir elimde sevdan/ Kalbim Ege'de kaldı/ Aman efendim ayrılık/ Ölümünden beter/ Canım efendim yeter bu/ hasretlik yeter/ Aman efendim bana bir/ merhaba gönder/ Canım efendim, canım efendim," diye haykıran Ege'lidir...

Ege'nin İzmirlisinin müziği ötekini kabullenen bir çeşitliliğin, hümanizminin eseridir... Kodu, şifresiyse "kardeşlik"tir... Bilindiği gibi, "Toplumsal şifrelerin dünyasında ve müziğin bunları çözen bir işlevi vardır. Müzikteki her şifre, yazıldığı döneme ilişkin ideolojik ve teknolojik bir temele dayanır. Sezen Aksu dinletisinde de şifreler vardı elbette. Kimi kodlar da. Sözgelimi dinletinin gazetelerde 'Türkiye çoğulculuğunun kültürel zaferi' olarak tanımlanması bir şifre çözümlemesidir..."

KARDEŞLİK KODU = KÜRTLERLE DAYANIŞMA

"Gerçek insan,
başkalarının yüzünde patlayan tokadı,
kendi yüzünde duyabilendir."

2002 Newroz'unda (Nevruz değil!) Diyarbakır'da Duende, biraz değil, bir hayli rötarlı olsa da yapılması gerekeni yapıyordu...

"Geç kalmış" da olsa Sezen Aksu'nun yaptığı kolay değildi. Bakın bu konuda O ne der:

"Uçsuz bucaksız bir alanın içinde yüz binlerce kişiydik. Şarkı söyleyen kadın bendim.

Normalde olmayan bir şey oluyordu sahnede. Şarkı söylerken hiçbir şey düşünmek mümkün değildir. Oysa ben hem şarkı söylüyor hem düşünüyordum. Bir meditasyon anı gibi... düşünceler ben çağırmadan geliyordu.

Olağanüstü güvenlik önlemleri, polisler, tanklar, silahlar, tel-siz konuşmaları, son derece gergin ve telaşlı görevliler, korumalar, onlarca gazeteci, kameraman...

Neredeyse hepsinin yüzünde, her an tatsız bir olay çıkabileceği endişesi...

Ve bu kadar sert bir gerçekliğin ortasında rengârenk giysileriyle ruhlarından, bedenlerinden hayatiyet fışkıran; çoluk çocuk, genç, yaşlı bir daha aklımdan çıkması mümkün olmayan insan denizi.

Ben, yirmi sekiz yıldır sivil hareketlerin dışında, her türlü siyasi görüş ve tavra eşit mesafede durmaya çalışan Egeli Sezen, Diyarbakır'ın orta yerinde nasıl oluyor da bütün şarkıları yüz binlerle bir ağızdan söylüyorum.

Kelimeler de ben çağırmadan geliyorlar. 'Bu hüzünlü dünya macerasında hâlâ parçalanmaya direniyorsak, bunun bir tek sebebi olmalı: Ortak duygu, ortak akıl.'

O kadar düşünmeden konuşuyorum ki, zaten unutuyorum ne dediğimi. Ta ki, Müjde ile Meral hatırlatıncaya kadar. Düşle gerçek arasındaki o bulanık çizgide seyreden herkes gibi besbelli iyice karışmışım.

Havaalanındaki karşılama curcunasından net olarak aklımda kalan tek şey, kara üzüm taneleri gibi iki çift göz... onlar hiç gitmiyor gözümün önünden. Dallı, güllü bayramlık elbiseleriyle

Kürt Solu

kendi boyları kadar bir çiçek buketini elime tutuşturana iki kız çocuğu.

Öyle durup bakışıyoruz bir süre. Sonra refleks olarak eğilip öptüğümü hatırlıyorum.

Kimbilir onlar bu anı ilerde nasıl hatırlarlar.

Ben kendini başkasının yerine koyma ve anlama üzerine binlerce kez kurduğum cümlelerin anlamıyla tanışıyorum. Ete kemiğe bürünmüşler karşımda duruyorlar. İliklerime kadar hissediyorum.

Hangi şarkıydı unuttum... Korumalarla göz göze geldik. İçimdeki ses 'Burada bulunan hiç kimse bu kutlamanın zedelenmesine izin vermeyecek' dedi. Haklı çıktım. Elimi tutmak için itişip kakışan genç çocuklara uzandım sahneden. Engel olmadılar.

Derken dönüş yolundayız. Milim milim ilerliyor minibüs. Dudaklarını, ellerini cama yapıştıran çocuklara yetişmeye çalışıyorum. Hayatın normal akışı içinde ölçüsü kaçmış bir hezeyan hali gibi, neredeyse rahatsızlık verecek kadar taşkın bir durum.

Ama burası Diyarbakır... Görünenin arkası, sahnede yediğim ayazdan daha yakıcı...

96 yılıydı. Çok acı çektiğimiz günlerden biriydi. Kardeşimle, fizik üstüne bir şeylerden söz ediyorduk. Kara delik dediğimiz, enerjilerini tükettikten sonra kendi kütlelerinin çekim gücüyle kendi üstlerine çöken ve her şeyi yutan büyük yıldızlardan.

Acı o kadar yoğun ve keskindi ki, biraz da umursamazca sordum, 'Hiç ümit yok yani...'

'Var' dedi kardeşim, 'olay ufku'. Bir fizik terimi...! Sonra anlattı. 'Kara deliğin, ışığın çıkmasına izin verdiği öyle bir uzaklık noktası var ki, oradan bakınca yeniden ışığı, gelmiş geçmiş bütün zamanları, yani sonsuz bütünü görebilirsin.'

İhtiyaçtan doğan bir sohbetti ve o sırada bana iyi geldi. 'Ne kadar uzak olursa olsun, ümit ümittir,' diye düşündüm muhtemelen.

Ben Diyarbakır'da şunu gördüm. Oradaki bütün insanlar çok şey öğrenmişler. Olağanüstü bir iç disiplin ve siyasi bilinci her gün biraz daha geliştirerek ağırbaşlılıkla bekliyorlar.

Herkesin beklediğini... Biraz ilgi, biraz sevgi, biraz adalet... Ben bunları niye yazdım? İçimden öyle geldi. İşte hepsi bu..."

"TÜRKİYE (NEDEN ANADOLU DEĞİL) ŞARKILARI" KONSER(LER)İ

"Sözcükler

hiçbir zaman deli değildir,
deli olan sözdizimidir."

Sevgiyle, kardeşlikle kodlanmış müziğiyle O; "Türkiye Şarkıları"nı (neden Anadolu değil?!) 30 Ağustos (2002) Zafer Bayramı'nda Efes'te, 1 Eylül Dünya Barış Günü'nde de Aspendos'ta söyledi. Tablo şöyleydi...

"Daima cesur olmuş o küçücük kadın, sahneye çıkıyor. Bu sefer yaptığı iş daha fazla cesaret istiyor. Her açıdan... Hem Zafer Bayramı, hem barış günü. Düşünsenize işin içinde herkes var. Türkler, ordu, barışçılar, bir de sahnede Ermeniler, Rumlar, Kürtler, hele hele Kürtler, Yahudiler, Müslümanlar. Bu iş dar anlamda hiçbir politik amaç güdülmese de kendiliğinden politik. Bütün bu insanların bir araya gelip birlikte konser vermeleri, sahnede hep birlikte Türkçe, Ermenice, Judeo İspanyolca, Rumca, Kürtçe şarkılar söylemeleri, önemli bir kendiliğinden mesaj içeriyor. Sezen, barış, dostluk, çokkültürlülük mesajını kariyerinin zirvesinde düzenlediği artık 'konser' diyemeyeceğim, bu organizasyonla veriyor. Risk alıyor, olsun; hedef haline gelmeyi göze alıyor. Bu Türkiye'nin en popüler sanatçılarından birinin kendi hayatına şükran töreni gibi bir şey ve bizim ona!

Aksu bunu şöyle sunuyor: 'Bu konser için çok özel şeyler söylemeyi gerekli bulmuyorum. Bu topraklarda yüzyıllardır söylenen şarkıları hep birlikte söyleyelim istedim.' O kadar!

Sonra şarkı söylüyor, konsere 'Gülümse' şarkısıyla başlıyor.

Kürt Solu

Ardından sahneye Los Paşaros Sefaradis Müzik Topluluğu geliyor. İlk parçayı birlikte seslendiriyorlar, sonra Sezen sahneyi onlara bırakıyor. Barış ve dostluk için söylüyorlar. Sezen arkada, hep sahnede. Oniro Rum Müzik Topluluğu geliyor sonra.

Önce topluluğun solisti Rula Divarci Sezen'le beraber Haris Aleksiyyu' dan 'Beni yak, kendini yak'ını Türkçe ve Rumca olarak söylüyor. Sonra sıra diğer Rumca parçalara geliyor. Üç kişilik bir aile olan, bu toprakların müzik grubundan babayla oğul aşka gelip sirtaki yapmaya başlayınca, seyirci ayağa kalkıyor.

Arada Ermeni Kilise Korosu Türkçe, Latince ve Ermenice söylüyor. Sezen, 'Ermenice şarkı söyledik, Türkiye bölünmediğine göre, şimdi de Kürtçe söyleyelim' diyor. Ve Kürtçe 'Gelin' türküsüne başlıyor...

Çoğu insan ağlıyor. Kimse gözyaşlarını tutamıyor. Sezen, çocuklar şarkı söylerken, mikrofonlarını tek tek düzeltiyor. O sırada o, o cesur, küçük kadın değil artık, kaygılı bir anne. Sezen, İzmirililere çok iltifat ettiği gecede, 'deli' anneannesini de anıyor: 'Boş ver, hepimiz aynı Tanrı'nın çocuklarıyız' sözüyle ve birden 'Mevlîit' okumaya başlıyor. 'Mevlîit'ten bir bölüm okunuyor. Bir ilahî! Çocuklar giderken sahneyi Enderun Klasik Türk Müziği Topluluğu almış.

Arada duygu dünyamızın yapıtaşları, Sezen Aksu şarkılarıyla örülmüş 'Türkiye Şarkıları' geçidini izliyor, eşlik ediyoruz. Ve finale yaklaşıyoruz. Sezen konseri 'Şarkı Söylemek Lazım'la bitiriyor. Sonra Sezen'le beraber herkes sahnede. Mevlana söylüyorlar. 'Düne dair her şey söylendi, cancağızım artık yeni bir şey söylemek lazım' diyor sahnedeki 171 kişi. Seyirci kendinden geçmiş. Artık 20 bin kişi ayakta. Sonra artık sahnede el ele tutuşan, iç içe geçmiş 170 kişiyle 'Arkadaş'ı söyleyerek konserin finalini yapıyor: 'Bir kıvılcım düşer önce, büyür yavaş yavaş; yollarımız ayrılrsa bile seninle arkadaş!'

Bu sadece bir konser değil; Sezen de sadece bir şarkıcı değil. O bu coğrafyanın farklı insanlarını, farklı dillerin farklı müziklerini bir araya getiren yumurtanın akı, yapının harcı bu

gece..."

Nur Çintay A.'nın, "Acayip bir şeydi. Konser filan değildi. Şölendi. Şenlikti. Şahaneydi. Nasıl bir mozaik durumu, nasıl bir bütünleşme hadisesi... Nasıl coşkulu ve nasıl dokunaklı... Güldük. Ağladık. Kucaklaştık. Öpüştük. Seviştik. Uçtuk. Çok acayıptı," dediği "Türkiye Şarkıları" Konserler dizisi özünde resmi ideolojiye karşı, demokratik haklar ve "çokkültürlülük mesajı" vermişti...

TEPKİ(LER): "NE MOZAIĞI ULAN BETONİ"

"Hâlâ o cehalet, o tecahül ve o techill!"

"Sezen Aksu, Efes Antik Tiyatro'daki olağanüstü konserine Kürt siyaset adamı ve şair Kemal Burkey'in 'Hadi Gülümse'siyle başladı. Yılmaz Güney'in sembolü haline gelen 'Arkadaş' şarkısıyla bitirdi..."

Bu; kendini Anadolu mozaığının inkârı üzerine inşa eden resmi ideoloji kemalizm için kabullenilemezdi! Ne Ege Ordu Komutanı Orgeneral Hürşit Tolon, ne MHP'li Mehmet Gül, ne dönemin TBMM Başkanvekili Murat Sökmenoğlu ne de benzerleri...

Prof. Dr Ergün Aybars, Kara Harp Okulu'ndaki dersinde, "Türkiye mozaiktir" söyleminin "bölücü" amaçlı olduğunu öne süren "Türkiye mozaik değildir" dediği günlerde; "Mehmet Gül de, Aksu'ya Ermenistan'da konser vermesini tavsiye ederken aslında Başbuğ'unun izinden gidiyordu. Hatırlanırsa, uzun ömrünün son demlerinde Erciyes'ten kükremişti, 'Ne mozaığı ulan!' diye. Gül de aynı şekilde soruyor: '10 bin Rum, 30 bin Ermeni, 20 bin Yahudi varken 70 milyonluk ülkede mozaikten söz edilebilir mi?' Öyleyse Başbuğ'un sözünü yineleyeceksiniz: Mozaik değil, mermer bu, mermer!"

Evet, "Pop divası Sezen Aksu -namı diğer Minik Serçe- kimilerine göre haddini aşan işlere kalkışmış; bilerek bilmeyerek bölücülere alet olmuş, hizmet etmişti... Resmi, yarı resmi,

Kürt Solu

gayriresmi kanallardan gelen olumsuz tepkiler, Türkiye Şarkıları'nın İstanbul programını iptal etme düşüncesine dek götürmüştü Sezen Aksu ve organizatörlerini. Ancak medya ve kamuoyundaki büyük destek, 'Endişeye mahal yok, devam' diyordu. Ve işte hayırlı cuma, 20 Eylül serin sonbahar akşamı, Harbiye Açık hava büyük onay ve katılımı, coşkuyla, yürekle, arada göz yaşlarıyla Türkiye Şarkıları'nı söylüyor, yaşıyordu.

Hayır, gerçekten endişeye gerek yok. Şarkılar bölmez. Tersine; çoğaltır, büyütür. Şarkılar, 'ayrı' değil, aynı ve/ya da benzer olduğunuzu söyler, yaşatır, öğretir. Sezen Aksu'nun solistliği ve koordinatörlüğüyle seslendirilen Türkiye Şarkıları'nda bir kez daha görüldü işte: Türk, Kürt, Laz, Ermeni, Rum ya da Müslüman, Hıristiyan, Yahudi (ve bunların farklı mezheplerinden) 'kimlik'lerle var olanların her birinin 'bizim' dediği her ses, her ezgi, 'öteki'yle hemen hemen aynı telden çalıyor, aynı şeyleri söylüyor!

Onca tartışmadan sonra Sezen Aksu'nun sahnede sık sık yinelediği gibi, dünyanın ve hayatın bunca sertliğine karşı, zamanın amansızlığına, yabancılaştırıcılığına karşı nefes almak için, ayakta durmak için, varlığını, yaşadığını duymak ve duyurmak için, iyi hissetmek için, evet, **ŞARKI SÖYLEMEK LAZIM.** Birlikte şarkı söylemek lazım. Öyle de oldu. Ve görüldü ki, kims-eye zararı yok bunun. Ayrılığı değil; birliği, beraberliği üretip yaşıyor şarkılar..."

KONSERLER HAKKINDA...

"...'iyi bir insan olmak' ile
'iyi bir yurttaş olmak'
asla aynı şey değildir."

Sezen Aksu'nun masum "Türkiye Şarkıları" konserlerine resmi ideolojinin (refleks düzeyindeki tutuculuğunun) çağdışı zihniyeti ve "vatan-millet-sakarya" demogojisi "önem kazandırdı"...

Zeki Coşkun: "Niye bölüyor, niye bölecek bu şarkılar bizi? Bazıları için durum çok açık: Hem 'Türkiye Şarkıları' diyor, hem de Rumları, Ermenileri, Yahudileri, Kürtleri çıkarıyorsunuz sahneye, onlara kendi şarkılarını, ilahilerini, türkülerini kendi dillerinden söyletiyorsunuz. Hem de ne zaman? 'Büyük Zafer'in yıldönümünde, 30 Ağustos'ta. Nerede yapıyorsunuz bunu? Düşmanın denize döküldüğü İzmir'de ve Yunan'dan kalma Efes Antik Tiyatro'da. Daha ne olsun. Amaç, mesaj ve teşebbüs çok açık!"

Duygu Asena: "Oh ne âlâ memleket... Hoşunuza gitmeyen bir şey olacak... Çıkıp 'vatan millet Sakarya' edebiyatı yapacaksınız, insanlar 'aman provokasyon' olmasın diye ürkecek ve siz de susacaksınız... İlle de ben diyerek bölücülük yapanlar, sahte birlikteliklere imza atanlar, ırkçılar, dinciler... Biz buna mı layıkız? Yahudice, Rumca, Ermenice şarkılar zaten hep söyleniyordu bu ülkede... Kürtçe söylenince mi kabahat oldu? İngilizce, Fransızca söyleniyor da, bu ülkede yaşayan insanların dillerinde söylenince mi tehlike başlıyor?"

Nur Sürer: "Bu bir paranoya. Bizim bu paranoyayı üzerimizden atmamız gerekiyor. Bir sanat olayından bu kadar korkulmamalı. Dünyada hiç filmde ya da konserden çıkıldıktan sonra yapılan bir devrim yok. İşte Sezen Aksu'nun başına gelenler... Kaba milliyetçiliğimiz hemen kabarıyor!"

Ahmet Cemal: "Bir tarih, sadece klişelerle ne yazılabilir, ne de sürdürülebilir. Bunun gibi, herhangi bir ortamın kültürünün bilincine varabilmek, ardından da o kültürden kaynaklanma bir kültürel kimlik sahibi olabilmek, geçmişe yönelik bir "bu bizdendir, bu değildir" ayıklamasıyla gerçekleştirilecek bir şey değildir. Her ortamın kültürünün tarihi, o kültür çerçevesinde yer almış her şeyden oluşma bir tarihtir!"

Bunlar tamam...

Ama altı çizilmesi gereken bir şey daha var. O da Perihan Mağden'den; bakın ne diyor: "Geçenlerde Ertuğrul Özkök'ün köşesi, kendisini telefonla arayan Sezen Aksu'yla görüşmesine

Kürt Solu

vakfedilmişti. Özkök'ün bildirdiğine göre Aksu, konseriyle ilgili duyarlılığın Hurşit Paşa'ya mı, yoksa Genelkurmay'a mı ait olduğunu öğrenmek istiyordu. Bu duyarlılık bir adet mühim paşadan ziyade bütün askeriyemize ait bir duyarlılık ise, portakal/orada kaldı: Yani Aksu, İstanbul'daki konserlerini yapmayacak, böylece Türkiye Cumhuriyeti bölünmeden kalacaktı. Ben kendi laflarıma tercüme ederek aktarıyorum. Ama yazının özü, tamamen buydu"!

VE AB FASLI

"Öyle çok geçti ki gözümüzün önünden sonunda gözlerimiz hiçbir şey göremez oldu."

Abraham Lincoln'un, "Hiç kusuru olmayanların hiç erdemleri yoktur"; ya da Montesquieu'nün, "Hata yapmayan iki insan var, birisi doğmadı, diğeri de öldü"; A. Einstein'ın, "Yanlış yapmayan insan yoktur. İnsanlık yanlışını kabul ve düzeltmekle ölçülür," sözleri insanı ve dolayısıyla da "AB için şarkı söyleyen" Sezen'i anlatır... "Nasıl" mı?

Bilindiği üzere, "Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, 'Türkiye Şarkıları' konserinin Avrupa Birliği'nin merkezi Brüksel'de tekrarlanmasını önerdi."

"Brüksel yolculuğu keyifli başladı. Uçakta genel olarak AB konuşuldu. 'AB'den adaylık için bir tarih alıp geleceğiz,' uçakta en çok yapılan espiydi."

"Sezen Aksu ve ona eşlik eden 300 kişilik ekip, AB'nin kalbi Brüksel'de 'şarkılar' söyledi. Konseri, Türkiye'nin AB'ye tam üyeliği için çaba harcayan sivil toplum örgütlerini buluşturan 'Avrupa Hareketi 2002' düzenledi."

"Konser muhteşemdi. Dar, uzun kollu, düz siyah kadife bir tuvalet... Sol omuzda asimetrik dekolte üzerinden aşağı doğru inen üzüm salkımı şeklinde taşlar... Derin, dizüstü bir yırtmaç... Beyaz taşlı, topuklu sandaletler... Ve iri tek taş küpeler. Çok sade ve zarif. Sezen Aksu, Brüksel'in ünlü kültür sarayı 'Palais

des Beaux-Arts'daki konserine böyle çıktı. 24 şarkı söyledi. Üç buçuk saat sahnede kaldı. İzmir Devlet Opera ve Balesi Orkestrası, Feriköy Vartanant Ermeni Kilisesi Korosu, Enderun Klasik Türk Müziği Topluluğu, (Musevi) Los Pasharos Sefaradis ile Oniro Rum grupları ve Diyarbakır Belediyesi Çocuk Korosu Aksu'ya eşlik ettiler. 2 bin kişilik salonu kâh coşturdu kâh ağlatılar. Gönlümüzde taht kurdular...

Zengin kültür mozaiğini Avrupa'ya tanıtmak maksadıyla yapılan 'Türkiye Şarkıları' çıkartması, Türklerin Türklere yaptığı bir çıkartmayla sonuçlandı..."

SEZEN HAKKINDA

"İyi yazılmış bir hayat,
iyi kullanılmış bir hayat
kadar enderdir."

Öncelikle belirtilmesi gereken şudur: "Sezen Aksu bir ekoldür. Sezen Aksu için konuşmak, tartışmak, yorum ve eleştiri yapmak öyle kolay değildir ve herkesin harcı dışındadır! Çünkü, Sezen Aksu ülkemizin müzik dünyasında başlı başına bir kişiliktir ve sanatsal tanımıyla bir ekol sayılır. Sezen Aksu'nun, sadece Türkiye olarak değil, evrensel müzik dünyasında çok önemli ve ayrıcalıklı bir özellik ve nitelik sayılan diğer bir değer ölçüsü de sadece şarkıcı olmanın üstünde sayılan yorumcu karakterinin tüm gücünü ve renklerini kişiliğinde taşımasıdır. Çünkü, müzik dünyasında eserleri sadece seslendirilen şarkıcılar vardır. Bir de, eserleri tekrar kendi özellikleriyle yaşayan ve yaşatan yorumcular vardır. İşte, Sezen Aksu bu yorumculardan biridir..."

O bir tercih değil; ortalamaya hitap eden hümanist bir duruştur. Tıpkı Vedat Türkali'nin dediği gibi: "Sezen'e hem saygı hem sevgi duyuyorum. Her ne kadar kendisi 'Benim politikayla bir ilgim yok,' dese de yaptığı konser sosyopolitik bir olgu... Herkes alanında Sezen Aksu'nun gösterdiği insancıl yürekliliği gösterse Türkiye çok şey kazanır."

Kürt Solu

Herşeye karşın içimizdeki çocuktur; insan yanımızdır. Bu konuda bir anıyı; "Hepimizin kan kustuğu, hepimizin tepeden tırnağa korkuya kesildiği o en karanlık dönemde bir grup militan bir karakol baskınına gider. Karakolun etrafındaki mevzilerde nöbet tutan askerler var. Grup mevzilere yaklaşır. Başlarındaki komutan önde, diğerleri arkada. Mevzilere yaklaşır. Mevzide nöbet tutan askerlere tam ateş edecekleri sırada mucizevi bir şey olur. Mevziden bir şarkı yükselir. Askerlerden birinin elinde küçük bir radyo vardır. Radyoda Sezen Aksu, "Gülümse"yi söylemektedir. Şarkı uzadıkça eylem gecikir. Grubun başındaki komutan bir türlü ateş edemez. Dağda şarkı dinlemek yasaktır. Durup Sezen Aksu'yu dinlemeye başlar. Şarkı bitinceye kadar. Eylem gecikir. Sezen Aksu'nun "Gülümse" şarkısı, o gün birkaç can kurtarır," diye nakleder Muhsin Kızılkaya...

Ya da O; "Aşkları, acıları, sevinçleri, kederleri ölesiye, ama kimseye yivıştırmadan, ama tanıklığınızda yaşanan bir hayatın sahiciliği düpedüz bu hazır ve bunaltıcı hayata isyan değil midir, halkı isyana teşvik değil midir? Aynılıklara hayatınla itiraz etmek, bütün 'ötekilerin' yanında 'sizden biri olmak için değil, ben olarak yanınızda durmak için burdayım' deyip kendi şarkısını söylemek, kazandığın 'zafer'leri pervasızca bir kenara itiverebilecek biri olmak bu lanet olası ortak kararlara isyan değil midir, halkı isyana teşvik değil midir?" diye formüle edilmiş cüretkâr bir sorudur...

Özetlersek: "En gerçek sözleri en yakışan melodiyle buluşturan... Aşklarını hep taze, hep şiirsel tutan... Bütün sevdalarını gözümüzün önünde en güzel şarkılara bahane eyleyen... Hayatımızın bütün aşklarına eşlik eden, bazen yol gösteren, bir tür aşk arkadaşı... İsteddiği sevdaya konan bir minik serçedir... (...) Yolu Sezen'in herhangi bir şarkısından geçmeyen bir sevdanın muhakkak bir bozukluk vardır akordunda..."

"Şarkılarında aşk yakıcı bir isyan, şefkat sınırsız bir cömertlik olarak tanımlanıyordu. Kendinden geçme halinin şiirini yazıyordu durmadan. Sesinin benzersiz rengi, dinleyeni büyük aşklar,

büyük özveriler, büyük isyanlara kıskırtıyordu. Sesinde kırılğan bir kız çocuğunun küskünlüğüyle tutsak olmaya direnen bir kadının meydan okuyuşu iç içeydi. İnsana özgürlüğün mümkün olduğunu hatırlatıyordu sanki. Soyunmanın; kendini açık bir yara haline gelene dek soymanın erdem olduğu bir dünyadan ses veriyordu. Kimileyin coşumcu bir sokak şairi, kimileyin mahallenin isyankâr kızı oldu. Şiiri çok sevdi... Şarkıları, herkesin hayatında birer noktalama işareti oldu..."

Son bir şey daha: Egelî Duende -nedendir bilmem- bana hep Şükrü Erbaş'ın şu dizelerini anımsatır: "Ben bir iyiliğim, diyorum/ yitiklik duygusundan doğan./ Çoğalmak istedikçe azalmaktan alırım/ güzelliğimi./ Seçilmiş bir yalnızlığın içinden/ seslenirim mahcup ve özgür;/ Sevdiği herkesi bir kedere/ dönüştüren kalbimle. (.....) "İnsan bir mendille gezmeli hayatı/ Ne zaman ağlayacağı bilinmez ki (.....) "Her iç çekişte biraz daha çoğalırlar/ Yalnızlar bir daha bir daha pencerelede..."

23 Ocak 2003 20:39:00

Rahime Henden

KAPİTALİST TOPLUMDA KADIN VE GELECEĞİ ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

B uharlı makinalarla üretim başladığında, yani kapitalizmin çanları çaldığında; kadını ve çocuğu üretimin içinde gördük. Bu ne anlama geliyordu:

Birinci olarak: Toplumsal hayata özel alandan değil, sosyal alanlardan, metaların üretimi alanından bir katılımdı.

İkinci olarak: Kadının bakış açısını genişleten ve sosyal bilincini geliştiren bir alan idi.

Üçüncü olarak: Çeşitli sınıf ve katmanlar arasındaki ilişkiyi kavradığı ve insanlığın gelişimiyle ilgili verileri bulabileceği, bu verilere ulaşabileceği bir alan idi.

Dördüncü ve son olarak: Ekonomik hayattaki rolünün bireysel özgürlüğüne sağladığı katkıyla; gerçek özgürlüğün ve eşitliğin önündeki engelleri kavradığı, kavramasına olanak bulunduğu bir alan idi.

Burjuvazi kadını üretim alanına ittiği ve bu alandan çektiği

anlarda bile ona asla fiili eşitliği sağlamadığı gibi, bunu yasal çerçevede bile savunamadı, gerçekleştiremedi. Kaldı ki yasa önünde eşitlik için atılmış olan adımlar (burjuva hukukunda) gerçek özgürlüğü ve eşitliği sağlamaktan çok uzaktır. "Kanun önünde eşitlik, gerçekte gerekli olan eşitlik değildir" (V. İ. Lenin, 21 Şubat 1920 Pravda Kadınların Kurtuluşu, Honca Yay. Say. 87).

Kadını üretimin içine çeken sermaye sınıfı, onu bireysel özgürlüğüne kavuşturmak için değil, tam tersine yıllardan beri süregelen sessizliğinden ve boyun eğişinden, kalifiye eleman gerektirmeyen işlerde ucuz iş gücü olarak tercih etti. Ve onu erkek işçinin karşısına rakip olarak çıkarttı. Ücretlerinin yükseltilmesi mücadelesi veren erkek işçinin karşısında bir tehdit unsuru olarak el altında bulundurdu. "Kol emeğiyle yapılan işlerde, becerinin ve gücün gerekliliği ne kadar azalır, başka bir deyişle modern sanayi ne kadar gelişirse, erkek emeğinin yerini o ölçüde kadın emeği alır" (Kadın Sorunu Üzerine, İnter Yay. Say. 10).

Bu nedenle "eşit işe, eşit ücret" talebi halen geçerliliğini koruyan ve yanlış ele alındığında tehlikeli sonuçlar doğuracak bir talep olarak sınıf devrimcilerinin önünde durmaktadır.

Bundan ötürü "eşit işe eşit ücret" talebi sınıfın tümü tarafından sahiplenilerek ve kapitalist ücret sistemi içindeki erkeğin, ücret düzeyine göre belirlenecek bir talebe indirgenmeden daha ileri bir düzeyde savunulmalıdır.

Kadın ayrıca evde, sokakta ve iş yerinde cinsel taciz ve tecavüze uğramaktadır. Bunun nedeni hiç de aç bırakılmış cinsel dürtüler değil, kadını cinsel nesneye indirgeyen ve her şeyi metalaştıran kapitalist mülkiyet sistemidir. Kadını toplumsal bir varlık, insan-kadın olarak değil de; cinselliğinin dışındaki rolleri görmezden gelinen bir nesne olarak biçimlendirmenin zorunlu sonucu işte budur.

İlk sınıflı toplumdan beri kadın, alınıp satılan, haremlere kapılan, beylere-ağalara sunulan bir nesneye dönüştürülmüştür.

Kürt Solu

Tüketimi kamçulamak için vücudunda flaşlar patlatılan kadın, sonunda fuhuş sektörünün bol kazanç kapısı olmuştur. Son yıllarda vergi rekorları kıran bir sektör olarak, fuhuş sektörünün çarkları gün geçtikçe daha çok kadını arasına alarak insani yitimin dehşet verici boyutunu gözler önüne sermektedir. Genelevlerde resmi, sokaklarda gayri resmi fuhuş giderek daha açık biçimde kendini göstermektedir. İşte kapitalizmin kadına "özgürlük" diye sunduğu tecavüzün ücret sistemiyle örtülen yüzü, örtünün altından simsiyah yüzüyle sırtmaktadır.

Günümüzde işçi-emekçi sınıfa dönük yoğun hak gaspları, giderek büyük çoğunluğun insani özünü daha da yitirmesine, eşleri tarafından terk edilmiş mesleksiz ve çocuklu kadınların çaresizliğe itilmesine, giderek fuhuş sektörünün batağına sürüklenmesine neden olmaktadır.

Sefalet koşulları her türlü ahlaki yozluğun kapısını aralamaktadır. Son yıllarda arttığı söylenen çocuk fahişeler buna en çarpıcı örnektir.

Hırsızlık ve cinnet olaylarının da giderek arttığı günümüzde madalyonun işçi-emekçi yüzünde yer alan kadınlar daha fazla insani değer kaybına uğramaktadır. Tabi ki sömüren sınıfa mensup kadınlar da bu yozlaşmadan paylarına düşeni almaktadır. Daha fazla konken partileri, daha fazla asalaklık ruhlarını kemirmektedir.

Ayrıca aile içindeki emeğine hiçbir değer biçilmeyen kadınlara, son yıllarda ev içi emeği azaltıcı araç gereçler üretilerek sözde konumlarının değiştiği söylendi. Bu araçlar hepimizin de bildiği çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, halı yıkama makinesi ve temizlik robotu gibi araçlardır.

Elbette bu araçların her eve girebilmesi son derece olumludur. Ancak işçi sınıfının alt kesimleri (konfeksiyon sanayi, evde parça başı çalışma, empirme atölyeleri işçileriyle, çoğunluğu asgari ücret düzeyindeki işçiler) bu araçlardan yoksun durumdadırlar.

Ayrıca zorunlu göç sonucu kentlerin varoşlarına yığılmış, en

basit yaşam gereçlerinden uzak azımsanmayacak boyutta göçer kadının bulunduğu göz önüne alındığında, bu araçlardan büyük bir çoğunluğun yararlanamadığı çarpıcı bir gerçek olarak orta yerde durmaktadır.

Varoşlarda çoğunlukla birkaç aile birden aynı gecekondu evini paylaşmak üzere yerleşmiş, her türlü alt yapı sorununu ve işsizliği iliklerinde hissederek, çoğunlukla açlık sınırının altında yaşamaktadırlar. Bu sorun ulusal boyutta ele alınabilecek ve irdelenecek bir sorun olarak daha çok başka bir yazının konusudur da. Ancak buralarda yaşayan kadınların cins kimliğinin yanında bir de ulus kimliğiyle ezildiği, daha dünlere kadar dilini ve rengini bile gizlemek zorunda bırakılan, gittikçe çözümsüzlüğe doğru itilirken, ciddi sosyal uyum probleminden kaynaklı psikolojik sorunlar yaşadığı da ayrı bir gerçekliktir.

Büyük kentlerin varoşlarına sığınan azımsanmayacak sayıda kadın; sınıfsal, cinsel ve ulusal baskıyı yaşamalarının her alanında hissetmekte ve yaşamaktadırlar. En basit yaşam gereçlerine bile sahip olmayan bu kadınlar için ev içi emeği azaltıcı araç gereçleri edinmek bir sosyal devrimi zorunlu kılmaktadır.

Kaldı ki düzen içi çözüm olarak bu araçların edinilmesi durumunda bile ev kadınlarının ve ev işçisi kadınların konumu olduğu gibi kalmaktadır. Bu araçları yine kandılar kullanacak; temizlik (toz alma, cam silme), çocuk bakımı, yemek ve ütü gibi işler olduğu gibi kalacaktır.

Bu ürünlerin her eve girmesi elbette büyük bir kadın kitlesinin yükünü gerçek anlamda hafifletmiştir. Fakat kadın konum olarak hep "ev kadınlığı" noktasında durmaktadır. Bir noktayı daha belirtmek gerekirse, kapitalizm bu ürünleri üretirken hiç de kadınların yükünü hafifletmek kaygısı gütmemiştir. Onun asıl amacı, potansiyel tüketici olarak gördüğü kadın kitlesine yeni araç gereçleri pazarlayarak kârına kâr katmaktır.

Tüm bu nedenlerle düzen içi çözümler kadının kurtuluşu uğruna mücadelede bir arpa boyu yol katedildiğini gözlerimizin önüne sermektedir. Kadının gerçek ve tam kurtuluşu mücadele-

Kürt Solu

si uzun erimlidir.

"Kadının kurtuluşunun ilk koşulu, bütün kadın cinsinin yeniden toplumsal üretime dönmesidir" (Kadın Sorunu Üzerine, İnter Yay. Say. 18). Yani kadının evden çıkarak sosyal alana girebilmesi birinci koşuldur.

"İkinci ve en önemli adım, toprağın ve fabrikaların özel mülkiyetinin yıkılmasıdır. İşte bu kadının tam ve gerçek kurtuluşuna, yani onun küçük, bireysel ev idaresinden büyük ölçekli, sosyalize olmuş ev hizmetlerine geçişle aile köleliğinden kurtuluşuna doğru yol açar." (V. İ. Lenin, 4 Mart 1921 Pravda. Kadınların Kurtuluşu, Honca Yay. Say. 93).

Anlaşıldığı üzere kadın sosyalist toplum aşamasında bile tam ve gerçek kurtuluşa ulaşamaz, yalnızca o yola girer. O nedenle kadınların kurtuluşu sorunu, proletaryanın da tam ve gerçek kurtuluşuyla yakından bağlantılıdır. "Proletarya kadınların tam özgürlüğünü gerçekleştirmediği sürece kendisi için de tam bir özgürlük kazanamaz" (Kadınların Kurtuluşu V. İ. Lenin, Honca Yay. Say. 88). Zaten proletarya sınıfı dediğimiz sınıf cinsler üstü değildir. Bu sınıfın da azımsanmayacak kadar kadın mensubu vardır. Bu nedenle tüm kadın katmanlarının da öncüsü durumundadır kadın proleter. Ona çok büyük görevler düşmektedir. "Proletaryanın özel görevi: Sınıf ve sınıf devletlerinin ortadan kaldırılması" (Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm, F. Engels, Say. 111). Kadın proleterler, kendi konumunu değiştirme, özgürlüğe ve eşitliğe varabilmek için erkek proleterlerle birlikte mücadele vermek zorundadır. Ama asla kendi özel ezilmişlik konumuna boyun eğmeden.

Ve sonuç olarak demeliyiz ki, kadının tam ve gerçek kurtuluşu: Sınıfların ve sınıf devletlerinin ortadan kalktığı dünyanın dörtte üçünde sosyalizmin kesin başarısı sonucu oluşan komünist toplum aşamasında, sınırsız ve sınıfsız "Herkesten yeteneğine göre, herkese ihtiyacı kadar" ilkesinin yaşam bulduğu komünist toplumda mümkündür.

Süreyya Şahabi-Mansur Hikmet

Kürtaj Üzerine* Hambastegi'nin Mansur Hikmet'le söyleşi

Süreyya Şahabi: "Karar hakkı", "kadının kendi bedenine hakkı", "yaşam hakkını savunma" ve özgür, insancıl bir toplumda bu hakkın savunulması gibi tartışmanın belirleyici noktalarına gelmeden önce bir konuyla ilgili görüşünü öğrenmek istiyorum. Program'ın bir yandan bu eylemin özünü muhalefetini öte yandan kürtajın yasal olmasını istemesini nasıl açıklıyorsun? Program kürtajı insanın kendine yabancılaşmasının göstergesi saydığından kürtajın yasallığına karşı çıkmalıdır, dolayısıyla Program'ın bunu kabul etmesinin sözümona bir taktik olduğunu ileri sürenler var. Bu konuda ne düşünüyorsun?

Mansur Hikmet: Program'ın sorunlara bu yaklaşım biçimi ne kürtajla ilgili maddeye özgü ne de, doğrusunu istersen, bize özgüdür. Yok etmek istediğimiz halde günümüz toplumunun nesnel, verili gerçeği olarak tanıdığımız, kendimizin ve başkalarının yaşamlarına olumsuz etkilerini azaltmaya

Kürt Solu

çalıştığımız çok sayıda toplumsal ilişki ve sorun bulunmaktadır. Program'ın ücretli işe yaklaşımı da aynen böyledir. Biz ücretli işin ortadan kaldırılmasını savunuyoruz, kişinin yaşamını sürdürmek için beden gücünü başkasına kiraladığı bir dünyanın insanlık ayıbı olduğunu düşünüyoruz. Ücretli iş de kürtaj gibi insanlığın kendine yabancılaştırmasının göstergesidir. Yine de Program'ın büyük bir bölümü günümüz toplumunda ücretli iş koşul ve kurallarını düzenlemeye yöneliktir. Devlet kavramı da öyledir, din kavramı da öyledir. Program'ın aynı bölümünde (ikinci bölüm) bazı uyuşturucu maddelerin kullanımının serbest bırakılmasını, devletin bunları uyuşturucu bağımlıları için sağlamasını istiyoruz, bunun bağımlılığı ortadan kaldırmanın koşulu olduğunu savunuyoruz. Biz fuhuş yasağının kaldırılmasını, yasaların fahişeleri korumasını istiyoruz, bunun da fuhuşu yok etmenin bir koşulu olduğunu savunuyoruz. Kapitalist toplumun güçlüklerinin karşılığı bunları yasaklamak ve bunların kurbanlarını cezalandırmak değildir. Bu yalnızca biz komünistlerin değil mevcut Avrupa uygarlığıyla birlikte ilerlemiş kişilerin de sözüdür.

Kürtaj da aynen böyledir. Biz kürtajın doğru bir eylem olmadığını düşünüyoruz. Bu sorunun hiç yaşanmadığı bir toplumun oluşmasını istiyoruz. İnsanların işlerinin bu noktaya varmadığı, böyle bir seçimle karı karşıya kalmadığı bir toplum istiyoruz. Bu tuhaf bir istek mi? Değil. Bu insanların büyük çoğunluğunun, herkesten de önce, kadın veya erkek, kürtajdan kaynaklanan acıyı günlük yaşamında duyumsayan insanların isteğidir. Ben kürtajı özünde insanı yücelten bir eylem olarak kut-sayan kişi veya hareket tanımıyorum. Feminist hareketteki kök-tenci çevrelerde bu konuya ilişkin duygusal vurdumduymazlığın varolduğu doğrudur. Ancak bu insan olarak gerçek duygularına başvurmaktan çok sekte siyasal yetiştirilme ve örgütsel, tarikat-sal fanatizmlerinden kaynaklanmaktadır.

Ancak sırf istedik, arzuladık diye dış gerçeklik ortadan kalk-mıyor. İstenmedik gebelikler, istenen gebelikten pişmanlıklar vardır, parasal, kültürel ve siyasal darboğazlar mevcuttur, kadın

üzerinde sonsuz baskı vardır, dolayısıyla da birçok kişi için kürtaj bir çıkmazdan kurtulma yolu olarak ortaya çıkar. Kürtaj günümüz toplumunun bir gerçeğidir, toplum buna karşı omuz silkemez, buna göz yumamaz. Bu eylem herhangi bir devlet, parti veya siyasal hareketin isteminden bağımsız olarak fillen mevcuttur, bunun kurallarını aydınlatmak gereklidir. Kürtajın yasaklanması ise varolan toplumsal sistemin kurbanlarının cezalandırılması demektir. Bu bizim konumuzumuz olamaz.

Programımız kürtajı yanlış ve insani ilkelere aykırı bulduğunu bildiriyor. Ancak gerek varolan toplumda ekonomik darboğazlar ve kültürel cehaletin kurbanlarını korumak, gerekse bu edime yol açan temele karşı mücadele etmek için kürtajın yasal olması gerektiğini savunuyor. Doğrusunu istersen, "pro-choice" (seçme hakkı) hareketinin aktivistleri, Amerikan kürtaj kliniklerinin sorumluları ve doktorları ve pro-choice'in yasa koyucuları da aynı konuma sahiplerdir ve bu soruya karşılık şöyle diyeceklerdir: Kürtaj doğru bir edim değildir, ancak yasal olmalıdır. Aradaki fark bizim kürtaj ediminin özünün insani olmayışını dile getirmedeki açıklığımızdır. Femenist hareket içindeki köktenciler için bu ağır bir eleştiri. Siyasal açıdan Komünist-İşçi Partisi Programı 12 haftaya kadar kürtajın yasal olmasını, ücretsiz olmasını, yalnızca kadının kararına bağlı olmasını ve uzman kliniklerde gerçekleştirilmesini savunuyor. Amerika'daki pro-choice hareketi bu istekleri nihai arzuları biçiminde algılamaktadır, bunun ABD'de gerçekleşmesini pek yakın bulmamaktadır. İranlı göçmen yeni feminist eski Sol'un bu istekle sorununun feminizminden kaynaklanmadığına emin olabilirsiniz. Biri bu eleştiriye açık bir toplantıda bana yöneltirse ondan kısa, açık ve yan çizmeksizin iki sorunun yanıtını vermesini isterim: Öncelikle kürtaj ediminin özünü ilgili ne düşünmediğini, bu eylemi talihsiz, acı bulup bulmadığını, yoksa kürtajla ilgili hiçbir manevi, ilkesel, vicdani sorununun bulunup bulunmadığını açıklamasını isterim. Kanımca açık bir toplantıda ayağa kalkıp kürtajı; bırakın kadının toplumda yücelmesi ve övücü nedeni saymasını, insanların

Kürt Solu

karşısında boşuna ikileme düştükleri ve tereddüt ettikleri sıradan bir eylem sayan kişi karşılığını salondakilerden alacaktır. Kürtajın yasallaşmasının yandaşlarından muhaliflerine kadar herkesin önüne koyduğu büyük ahlaki sorunun böyle kayıtsız, yüzeysel, sığ değerlendirilişi kendi tarikatı dışında herhangi bir oturumda kendi kendini kolayca deşifre eder. İkinci olarak bu kişiden 12 haftaya kadar kadının iradesine bağlı yasal, ücretsiz kürtaj isteyen programımızın bu maddesine eleştirisini açıkça, gürültü patırtı etmeksizin dile getirmesini isterim.

Süreyya Şahabi: Sosyalizmde veya daha genel olarak insani ilkere dayalı bir toplumda kürtaj hakkının geleceğine ilişkin şöyle denilmektedir: Bütün eğitime, korumaya vs. karşın 12-13 yaşlarında bir ergenin gebe kaldığını düşünelim, kendisi çocuk olduğu halde ondan çocuğunu doğurmasını mi isteyeceksiniz?

Mansur Hikmet: Bu gibi sorular İslami geleneğin açık arayan soruları ve fetva isteklerine benziyor (ya deprem olur da...). Kürtajı gerekçelendirmek için 12 yaşındaki kız örneğini öne sürmek zayıf bir uslamlamadır, çünkü kürtaj 12 yaşındaki çocukların gebeliğinden daha geniş bir görüngüdür, mantığı buna dayanmamaktadır. Günümüz İngilteresi'nde bütün toplumsal sorunlar, çocukların hukuk ve olanaklardan yoksunluklarına karşın, kürtaj süresinin 24 haftadan 18 haftaya indirmesini engellemeyi övücü sayan ulusal kürtaj kampanyasının verilerine göre 1992 yılında gerçekleşen 160.000 kürtajdan yalnızca 3000'i 16 yaşın altındaki ergenlere ait. Bu %2'den daha az demektir. Bu 3000'in de %1'inden azını 12 yaşındakiler oluşturuyor. 160.000 kürtaj 12 yaşındaki kızların istenmeyen gebeliği sorunuyla açıklanamaz. Bütün sistemler ve uslamlamalar karşısına ahlaki çıkmazlar, mantıksal ve "tevhiz-ül mesail" (1) benzeri ikilemler çıkarmak, acıklı, trajik koşullar tasarlamak olanaklıdır. Ben de buna karşılık "ulusal kürtaj kampanyası"nın ülküsel toplumunda kürtaj doğumdan hemen önceki güne kadar serbest ise, 28 yaşındaki bir kadın gebeliğinin 31. haftasında çocuğunu düşürmeye karar verirse ve hiçbir doktor bunu

gerçekleştirmeye yanaşmazsa bunlar ne yapacaklardır diye sorarım? Doktoru, bu eylemi cinayet ve insanlık karşıtı saymasına karşın kürtajı gerçekleştirmeye "mecbur" mu edecekler? Kürtaj sorunu makro, genel, toplumsal bir sorundur ve makro bir yanıt almalıdır. Bir hareketin genel, temel yanıtı doğru, insancıl ve çözüm önerici olursa özel durumları, bu yanıt bağlamında, insancıl biçimde yanıtlamak olanaklı olur. Buna karşı hiçbir insanlık karşıtı yanıt şu veya bu özgül durumu anlatan hiçbir örnek veya hikayeyle meşrulaşamaz.

Benim gebe sosyalist ergen sorununa yanıtım şu: Birincisi, biz hiçbir zaman sosyalizmde kürtajın yasaklanmasından söz etmedik. Toplumun bu edime gereksinim duymaktan kurtulmasından söz ettik. Bu yüzden sosyalizmde (özellikle de sosyalizmde) 12 yaşındaki bir kızı doğurmaya veya herhangi başka birşeye "zorlayacaklarını" sanmıyorum. İkincisi, gerçek yanıt gebelikten korunma yöntemlerinin iyileştirmesi ve gelişmesinde, cinsel eğitimde, çocuk haklarının artırılması ve saygınlığının artmasında, geri kalmış ahlakıyla, genel cinsel bilgiye muhalif cahilce fanatizmle mücadelede, kişilerin kendi cinsel ilişkilerini özgürce denetim altına almalarında vb.de aramak gerekir. Yalnızca ergenlerin değil gebe kalmak istemeyen hiç kimsenin gebe kalmamasını sağlayabilmek gerekir. Bu, bilimsel ve teknik açıdan olanaklı mıdır? Bence bundan kuşku duyulamaz. Çağdaş, kadın düşmanı toplumda korunma yöntemlerinin yaratılması ve iyileştirmesi gerektiği kadar ilgi görmüyor. Savaş ve casusluk teknolojisine ayrılan bütçenin on binde biri bu soruna ayrılıyorsa şimdiye dek çözümü bulunmuş olurdu. Yine ilk kareye dönüyoruz: Anne rahminde cenini yok etmek talihsiz bir edim mi değil mi? Bizi eleştiren kişinin içinden bir ses ona "keşke bu edimi gerçekleştirmek zorunda olmasak" diyor mu demiyor mu? Yanıt olumluysa insanların kürtaj yapmak zorunda olmadıkları bir toplum yaratmaya çabalamak ileriye doğru giden biricik insancıl, onurlu yoldur. Ancak kürtajı bademcik ameliyatıyla aynı sayan, sorunun derinliğinin, acıklılığının, saysız insan ve birçok

Kürt Solu

kuşak için ahlaksal çıkmazının ayırıcında olmayan kişi doğal olarak bu çabaya yabancıdır.

Süreyya Şahabi: Parti programı "pro-choice" ve "pro-life" (yaşam hakkı) kutuplaşmasında nerede yer alıyor, genel olarak bu kutuplaşmayı nasıl değerlendiriyorsun?

Mansur Hikmet: Özellikle yurtdışındaki yeni feminist İrani çevreler arasında görece yaygın sanı pro-choice'lerin kürtaj yanlısı ve pro-life'lerin kürtaj karşıtı olduklarıdır. Durum böyle değildir. Tartışma kürtajın iyi veya kötü bir edim olup olmaması değil yasal olup olmamasıdır. Pro-choice'ler, birçoğu kürtaj ediminin özüne karşı olsa da, kürtajın yasallığını savunuyorlar. Komünist-İşçi Partisi'nin konumu da kürtajın yasal olmasının savunulmasıdır. Hukuksal açıdan Parti programında ifade edilenler pro-choice hareketinin Amerika gibi bir ülkede yirmi yıl sonra bile bütünüyle elde edilemeyen, birçok Avrupa ülkesinde de hala gerçekleşmemiş olan nihai istek ve ereğidir. Bizim programımızda kürtaj 12 haftaya kadar serbesttir ve yasaldir. Karar bütünüyle kadına aittir, kadın veya başka hiç kimse hiçbir tıbbi veya yönetsel merciye herhangi bir gerekçe veya uslamlama sunmak zorunda değildir. Kürtaj ücretsizdir ve tam donanımlı kliniklerde gerçekleştirilmelidir. Böyle bir isteğin gerçekleşmesi Amerika'nın feminist hareketinin imgelemine dahi sığmıyor. Dışarıdan bir gözlemci, hukuksal açıdan Komünist-İşçi Partisi Programı'nı kürtajın yasal olmasını savunduğu için pro-choice bir belge olarak sınıflandıracaktır.

Ne var ki bu adlandırmanın ta kendisi, pro-choice ve pro-life, yanıltıcı ve propagandaya yöneliktir. Bu kutuplaşmanın ana kaynağı olan Amerika'da pro-life hareketinin gürültücü ve militan kesimini sağ, tutucu ve dinsel çevreler oluşturmaktadır, bunlar gerçekte yaşama en ufak bir saygı duymamaktadırlar. Bunlar idam cezasını ve bu cezanın ergenleri de kapsayacak biçimde genişletilmesini savunanlardır. Amerika'nın militarist siyasetlerinin sürekli destekleyicileridir. Temelde gerici, ırkçı, yabancı karşıtı ve yoksul düşmanlarıdır. Bunların yönetimi altında

Amerika halkı sürekli olarak yoksulluk ve hastalıktan telef olmuştur, telef olmaya devam etmektedir. Karşı tarafta pro-choice hareketinin ana kaynağı ve simgesi, seçme yanlısı, daha kısa bir süre önce bekar annelere geniş kapsamlı bir saldırı örgütleyip dört milyon Amerikalı çocuğu evsizliğe, kötü beslenmeye ve yoksulluk sınırı altında yaşamaya mahkum eden Amerikan Demokrat Partisi ve Clinton yer almaktadır. Kürtaj serbestisine seçme hakkı demek maskaralıktır. Bu herhangi bir insanın seçeceği son şeydir. Bunlar önceden gönenç hakkını, kadının toplumsal ve mesleki eşitliği hakkını, çalışma ve eğitim hakkını, ekonomik güvence ve toplumsal saygınlık hakkını, güvenli cinsel ilişki hakkını bile kadının elinden almışlar, şimdi ise uçurumun kenarında atılmak veya atlama seçimini yapma özgürlüğünü veriyorlar. Kürtajı "seçen" kadın toplumun ona bahsettiği bunca özgürlüğe gerçekte ne kadar da müteşekkir olması gerek! Bundan dolayı bana sorulduğunda kendimi pro-choice adlandırmam. Böyle bir adlandırma iki yüzlücedir, bir kandırımacadır. Kendimi 12 haftaya kadar kürtajın yasallaşması yanlısı ve kürtaj edimi karşıtı olarak adlandırırım.

Süreyya Şahabi: Program 12 haftaya kadar kürtajın yasal olmasını istiyor. 12 hafta sınırı, belirlenme ölçütü ve yöntemi birçok tartışmaya neden olmuştur. Bazıları Program açısından ancak bu yaştan itibaren ceninin insan sayılabileceğini, bu yüzden -Program'da belirtilen istisnai durumlar dışında- bu yaştan sonra yasadışı sayıldığını düşünüyorlar. Düşürülebilen ceninin yaşı konusunda farklı değerlendirmeler olduğunu söylemeye çalışıyorum. Bazılarına göre bu yaştan önce cenin yeterince gelişmediğinden ve anne vücudundan ayrı yaşayamadığından insan sayılamaz.

Mansur Hikmet: Programımızdaki 12 hafta uğrağı yaşamın başlangıç tartışması veya (bazıları için ceninin anneden bağımsızlığı kazandığı uğrak sayılan) ceninin rahim dışında varlığı sürdürüp sürdüremeyeceği konusuyla ilgisi yoktur. Bu konulara daha sonra döneceğim. Kürtajı özünde insanlık dışı sayan ve

Kürt Solu

yasallığını talihsiz bir toplumsal gereklilik ve bir ehven-i şer olarak savunan bizim gibiler için yasal kürtaj süresinin daha kısaltılmasına eğilim vardır. Öte yandan yasa gerçekte kadınların önünü açıcı olmalı, salt formalite olmamalıdır. Tıbbi açıdan gebeliğin farkedilmesi, karar verme ve bu karar için plan yapabılme fırsatı olmalıdır. Gerçek şu ki tıbbi açıdan belirli bir uğraktan önce kürtaj olanaksız ve tehlikelidir. Bu yüzden fırsat olabildiğince geniş ancak olabildiğince de sınırlı olmalıdır. Bizim için sorun tıbbi ve toplumsal koşullar ve olanaklar çerçevesinde bu süreyi asgariye indirmektir. Yasal kürtaj süresini belirlemede biz kendi belirlemelerimizi ölçüt almadık. Varolan burjuva dünyadaki daha insancıl, daha sevecen örneklere bakıp sayılarımızı oralardan aldık. İskandinav ülkelerinde süre 12 haftadır (eski Doğu Blok ülkelerinin bazılarında da süre on iki haftaydı. Almanya, Avusturya, Belçika, Yunanistan, İzlanda ve başka bazı ülkelerde de öyledir). Biz de bunu ölçüt aldık. Kuzey Avrupa ülkelerinde bu süreye karşı ve bu süreyi uzatmaya yönelik önemli bir itiraz bulunmamaktadır. Görünürde süreyi 12 hafta olarak belirleyip gizlisi saklısı olmadan kürtajın yasallığıyla cenini daha çok savunma arasında siyasal bir dengeye ulaşmak olanaklıdır. Niçin daha kısa bir süre olmasın? Çünkü sürenin 11 haftaya indirilmesinin sonuçları ve yan etkilerine ilişkin istatistiksel ve çözümsel verilere sahip değilizdir, hiçbir toplumsal tartışma ve diyalog da daha kısa bir sürenin gerçekliği ve işlerliğini gösterebilmiş değildir. Şimdilik bunu gerçekleştirme aygıtlardan yoksunuzdur. Bu yüzden gerçekte varolan kapitalist bir ülkenin verdiği en kısa süreyi olumluyoruz. Biri niçin on üç hafta veya daha uzun derse yanıtım şu olacaktır: 12 hafta İsveç toplumu için iyi ve pratik ise bizim programımız için de iyi olacaktır. Süreyi uzatmak isteyenler uslamamalarını ve eleştirilerini bize değil İskandinav ülkelerinde sürmekte olan düzeneğe yönelmelidirler. Biz de dinleriz, bu talepte bir doğruluk varsa kesinlikle ayırt ederiz.

Yaşamın başlangıcı ve ceninin anneden bağımsızlığı uğrağı

konusunda doğal olarak yalnızca kişisel görüşümü açıklayabilirim. Bir parti programının bu gibi açıklamalar için uygun bir yer olmadığı ortadadır. Biyolojik yönden yeni bir insanın yaşamının başlangıç uğrağı bence gebeliğin başlama anıdır. Bu uğrakta yeni bir biyolojik sürecin düğmesine basılıyor ve hücrel bölünme başlıyor. Bu, yeni ve belirli bir insanın başlangıcı uğrağıdır. Bir sorun çıkmazsa gebeliğin başlamasından sonra bu sürecin rahim dışında yeni bir insanla sonuçlanacağını anlamak için biyolojide yüksek okul eğitimi almaya ve doktora sahibi olmaya gerek yoktur. Bu insanın yaşamının bir kesitinin annesinin bedeni içinde, insanların çıplak gözlerinden uzak gerçekleşmiş olması bu noktaya ilişkin hiçbir şeyi değiştirmez. Bir anda, belirli bir uğrakta bu hücrel kütle insanlık ruhunun üfürüldüğünü ileri sürmek onaylanamayacak kadar keyfi ve dinselidir. Ancak söylediğim gibi 12 hafta tartışmasının bu konuyla bir ilgisi yoktur. Bu süreç nerede kesintiye uğrarsa uğrasın yeni bir insanın evrimi süreci kesintiye uğramıştır demektir. Doğru, bu ceninin hangi uğraktan sonra el, ayak, kafa ve kalp sahibi olduğu (bu 12 haftadan çok öncedir) doğal olarak insanın zihnini etkiliyor. Bu yüzden, kanımca, röntgen yöntemlerinin gelişmesi insanların kişinin geriye doğru sürekliliğini görmeleri ve daha fazla duyum-samalarını sağlıyor, bu da günden güne kürtajı daha talihsiz bir edim kılıyor. Ancak bizim 12 haftaya ilişkin tartışmamızın belirlenmesinde bu etmenlerin etkisi bulunmamaktadır. Kürtaj 6. veya 9. haftada da neliği açısından aynı gerçektir. Yaşamına başlamış bir insanın gelişim sürecinin kesintiye uğratılmasıdır.

Bir başka konu olan ceninin anneden bağımsızlığı tartışması bireysel mülkiyet ve birey merkezilik çağının hukuksal düzeninin damgasını taşıyan hukuki bir tartışmadır. Maddi açıdan, varlığımızı sürdürme yetisi açısından, rahim dışında bile bağımsız değildir. Biri yalnız başına dağda, çölde veya bir adada kaybolursa gidip o kişiyi "kurtarır" insan topluluğuna geri getirirler. Anneden bağımsızlık tartışması gerçekte, varolan tekniğe göre değişebilen ceninin anne olmaksızın varlığını

Kürt Solu

sürdürme yetisi tartışması değil, hukuksal kimliğinin anneden bağımsızlığı tartışmasıdır. Kapitalist toplum hak tanımı yapmak için temel birimi birey olarak tanımlamıştır. Tartışma ceninin anneden bağımsız olarak tanımlanabildiği uğraktan, bir insan olarak kendi bireysel haklarına sahip olacağına ilişkindir. O zaman bu hukuksal sistemde aynı bedensel ve mekansal bölgede bulunan iki bağımsız birey olarak anne ile ceninin hakları birbiriyle çatışmaya başlar. Örneğin cenin başka bir insansa onu yok etmek bu toplumun yasası gözünde cinayet sayılır. İşte bu zihniyet, bu yüzden dönüp dolaşıp bağımsızlık anını bulmak zorundadır. Kendini kadın hakları savunucusu sayan kişi tıpkı mali davalara bakan finans avukatı gibi ceninin bağımsızlık anının daha ileriye, doğum saatine daha yakın bir noktaya taşımaya çalışır: Cenin "anne bedeninin bir parçasıdır", "kadın "kendi bedeni" konusunda istediği kararı verebilir. Bir zamanlar göbek bağı kesilmeden önce çocuğu öldürmek cinayet sayılmıyordu, çünkü cenin hala "bağımsız" bir varlık sayılmıyordu. Her ne olursa olsun bu bir kanadın formülasyonudur. Doğmamış bebeğin avukatı olduğunu iddia eden taraf ise kendisini bağımsızlık anını geriye taşımak ve ceninin rahimden çıkıp kendi ayakları üzerinde durabilme yetisini kanıtlamakla yükümlü görüyor. Bence bu tartışmanın çerçevesini bir bütün olarak reddetmek gerek. Niçin insanlık bu büyük ve göz kamaştırıcı sürece, gebelik ve doğum görüngüsünün bütününe yeni bir insanın belirişinin somut biçimi olarak bakıp bu sürecin bütün gerçekliklerini birbirine bağlı biçimde kabul edemiyor? Anne ile ceninin çatışması, tarafların plasenta, rahim ve cenin hücrelerinin mülkiyet sınırları için çekişmesi förmülü niçin kabul edilsin? İnsanın böylesi temel, kalıcı ve sürekli bir görüngüyü kavrayışı niçin mülkiyet ve bireyselliğin liberal kuramı gibi dönemsel, geçici kavramlar üzerine kurulsun?

Süreyya Şahabi: Başkaları -özellikle bazı feministler- Parti'yi, cenini insan saydığı için dinciler gibi spermi -üstelik sperm ile yumurtayı birlikte değil- de kutsamakla ve yaşamın kaynağı say-

makla suçluyorlar! Öyleyse bunlar, Program'ın, bu bakışına göre, gebeliğe karşı her türden önleme karşı olması gerektiğini ileri sürüyorlar.

Mansur Hikmet: Spermin, hatta cüretkar kaçmazsa yumurtanın da, özel bir kutsallığı söz konusu değildir. Tartışma açıkça bu ikisinin birleşiminden meydana gelen ve gelişme sürecine başlayan yeni varlıkla ilgilidir. İnsan yaşamına saygı tartışması biyolojik bir tartışma değil felsefi bir tartışmadır. Daha doğrusu biyolojik yaşama saygı yaşama duyulan felsefi saygının yansımasıdır. Bu insani potansiyel ve niteliğe duyulan saygıdır. Bu saygı dinsel hurafenin ve tanrıya boyun eğmenin değil insanlığın uslamasının göstergesidir. Hangi biçimde olursa olsun insani yaşama karşı saygının yok olması somut insanların, gerçekten varolan insanların yaşamlarını da değersizleştirir. İnsani yaşam bölünebilir, derecelendirilebilir değildir, insanların bağımsızlığına, hareketliliğine, yaşına, bilincine, rengine, cinsiyetine, ulusuna, zamanına, mekanına, "sağlam" veya "engelli" oluşuna bağlı değildir. Bizim tartışmamız, en azından Parti Programı'nın yazarı olarak benim tartışmam döllenmiş yumurtalar ve bölünmekte olan hücreleri "kutsamalıyız" biçiminde değildir. Benim tartışmam şudur: Ceninin anne karnından çıkarılıp başlamış olan yaşam sürecinin kesintiye uğratılmasına dayanabilen ve bunu sorunsuz sayan toplum nüfus artışını önlemede, kadının eğitimini sürdürmesini sağlamada, yoksulluğu engellemede vb. durumlarda bu yöntem güvenilecektir, yok edilen insanların değerli bulmayacaktır. Ceninin değersizliği bizim değersizliğimizi yansıtıyor ve bu değersizliği güçlendiriyor. Nasıl ki biz zamanında kıtlığa, kuraklığa, toplumun ekonomik ve manevi darboğazlarına karşılık vermek için aynı ölçüde zorunlu görünen, çeşitli tanrı ve tanrıçaların önünde gençlerin kurban edilmesi ve "büyücü kadınların" yakılmasından hayrete düşüyorsak haleflerimiz de ileride bizim uygarlığımızı inceleyip kürtaj geleneğimize den dolayı hayrete düşeceklerdir. Onlar da bu geleneği bizim vahşiliğimizin ve bizim dönemimizde insanın değersizliğinin

göstergesi sayacaklardır. Son bir noktaya daha değinmek istiyorum: Gebelikten korunma ve gebeliği önleme yöntemlerinin gelişmesi için kim daha fazla çaba harcayacaktır, kürtajdan tahsisiz bir edim olarak kaçınılmasını isteyen biri mi, yoksa çocuk sahibi olmamak ve nüfus planlaması için kürtaja sorunsuz, eksiksiz bir yöntem olarak yaklaşan biri mi?

Süreyya Şahabi: İran'da siyasal gelişmeler sonrasında İran Komünist-İşçi Partisi Programı'ndaki talepler yasalaşıp kürtaj yasallaştığında büyük olasılıkla kürtaj sayısı oldukça yükselir. Kürtaj özgürlüğü yasasının onaylanması ivedi bir önlemdir ve devlet bunu gerçekleştirmek ve buna uymak zorundadır. Buna karşın korunma yöntemlerinin öğretilmesi, cinsel eğitim ve güvenli cinsel ilişkinin olanaklarını sağlama daha uzun bir süreçtir. Acaba kürtaj sayısının hızlı artışı Program'ın ereği olan kürtaj sayısının azaltılmasıyla çelişmiyor mu? Buna bağlı kürtaj karşıtları Program'ın bu maddesinin ivedilikle yürürlüğe girmesine karşı çıkmakta haklı değiller mi?

Mansur Hikmet: Birincisi, kısa erimde kürtaj sayısının artacağı kesin değildir. Bence artmayacaktır, karşılaştırılmaları gereken yasallaştıktan önce ve sonraki kürtajların sayısı değil her iki dönemdeki (resmi veya gizli) kürtajların ve anne tarafından gerçekleştirilen "düşük"lerin toplam sayılarıdır. Ağır yük kaldırma, kendini yüksekte aşağı atma vb. yollarla anne tarafından gerçekleştirilen düşük sayısı İran'da oldukça yüksektir öyle ki bu eylem bu ülke folklorünün bir parçasına dönüşmüştür. Bu "kürtaj" olaylarının hiçbir kaydı tutulmuyor. Kürtajın yasallaşması kürtaj için doktorlara başvuru sayısını artıracaktır, buna karşın sözünü ettiğimiz türden düşük sayısını azaltacaktır. Öte yandan yasal kürtaja karşı gizli düşükler ve kürtajların azalması bu kadınların programımızın gereği onları maddi ve manevi açıdan destekleyecek kurum ve kuruluşlarla temasa geçmelerini sağlayacaktır. Bu kurumların görevlerinden biri anneyi çocuğunu doğurmaya özendirmek, anne ve çocuk haklarını ve devletle toplumun bunlara karşı görevlerini anlat-

maktır. Başvuran kadınlardan bir kısmının kürtajdan vazgeçeğini varsaymak olanaklıdır. Kısacası ben kürtajın yasallaşması sonucunda senin sayısal tahminini olası bulmuyorum.

İkincisi, programımız yalnızca kürtajın yasallaşmasını içermiyor, cinsel ilişkileri güvenli kılmak ve korunma araçlarının kullanımının yaygınlaştırılması için ivedi ve yaşamsal önlemleri de kapsıyor. Özgür, güvenli cinsel ilişkinin toplum kültürünün sürekli ve kesin bir ögesine dönüşmesinin zaman isteyeceğini kabul ediyorum. Ancak korunma araçlarının kullanımının birkaç kat artması, prezervatif ve diyaframın daha yaygın biçimde kullanılması, ücretsiz sağlanmalarının devlet politikası olduğu durumda, uzun bir zaman gerektirmez. İstenmeyen gebeliklerin sayısını hızla düşürmek olanaklıdır. İran'da modern normların, yöntem ve ölçütlerin yerleştirilmesinden söz edildiğinde birçok kişi İran halkından sapa köylerde yaşayan insanların görüntüsünü karşımıza çıkarıp halkın "kültürsüzlüğü"nden yakınıyor. Ne var ki İran büyük ölçüde kentli bir toplumdur. Bu insanların büyük çoğunluğunu okula giden gençler oluşturuyor, uzak köylerde yaşıyorlarsa bile akılları, fikirleri kentte ve çağdaş yaşam örneklerindedir. İran'daki insanlar Tefvik gazetesinin "milleti" veya Humeyni cemaatinin "ümmeti" değil Yirminci Yüzyıl'ın sonunda bu çağın teknik ve iletişim gelişmelerini yaşayan kapitalist bir toplumun üyeleridir. İran'daki cinsel eğitim ve korunma olanaklarının artırılması kampanyası kanımca oldukça yüksek bir verimle ilerleyecektir. Ne var ki bir gerçeği göz önünde bulundurmak gerekir. Bunun gerçekleşmesi İslamcılar ve yobazlarla keskin bir mücadele edilmeksizin olanaklı değildir. Ancak siyasal açıdan dinsel fanatizm ve yobazlıkla kesin mücadeleye taahhütü olan bir hareket bu programı yürütebilir. Bu herkesten önce işçi sınıfı ve komünistlerin görevidir.

Herşey bir yana kürtaj olaylarının sayısının düşmesi iki ana etmene bağlıdır. İki güvenli cinsel ilişkilerin artması ve kamunun ücretsiz, uygun korunma olanaklarına ulaşabilmesidir. İkincisi ise yalnızca düşünce düzeyinde değil ekonomik ve toplumsal

Kürt Solu

ilişkiler düzeyinde gebeliğin, doğumun ve anne olmanın kadının toplum ve ailedeki ekonomik, toplumsal, mesleki ve manevi konumuna en ufak olumsuz etkisi olmayacağı, çocuk sahibi olmanın özgür bir seçime, düşünülmüş ve yaşamlarının mutlu bir olgusuna dönüşeceği koşulların sağlanacağı biçimde erkek egemenlikle ve kadın düşmanlığıyla mücadele etmektir. Kürtajın yasallaşması, bu ereğe ulaşmaya dönük bütünsel bir siyasetin dayanaklarından biridir, münferit ve kendinde bir önlem olarak değil bu bütünün içinde görülmelidir.

Süreyya Şahabi: Parti programı kürtajı "insan cenininin taammüden yok edilmesi" olarak niteliyor, sen de konuşmada kürtajın hangi yaşta olursa olsun "yaşamına başlamış insanın evrim sürecini kesintiye uğratmak" olduğuna değindin. Bazıları bu betimlemeden yola çıkarak parti programı açısından kürtajın cinayet sayıldığını, programın kürtaja karar veren anneyi taammüden insan öldüren canininin konumuna yerleştirdiğini ve bunun acımasızca olduğu sonucuna varıyorlar.

Mansur Hikmet: "Kürtaj yaşamaya başlayan bir insanın gelişme sürecinin kesintiye uğratılmasıdır" cümlesinden annenin taammüden cinayet işlemesi iddiasına kadar epey yol var. Bunları birbirine yapıştırmak ne sorunu anlamaya yönelik samimi bir çabanın göstergesidir ne de bizim programımızdaki formülasyona karşı etkili bir propagandadır. Bu safсатаçılıktır. Bence kürtajı ilkesel açıdan kusursuz bir eylem sayan kişi bunu demeli ve açıkça savunmalıdır. Başkaları adına kendini suçlayıp sonra da öfkelenmek sorunun yanıtı değildir. Ancak bu itiraz bir şeyi gösteriyor: Günün birinde ilgili eleştirmene çocuğun ceninin kaçınılmaz devamı olduğu, ceninin de insanın kaçınılmaz başlangıcı olduğu kanıtlanırsa bizzat kendisi kürtajı taammüden cinayet sayacaktır. Bu da kürtajı savunan biri için güçlü bir konum sayılamaz.

Her şey bir yana bence (günümüz Avrupası'nın yasalarında yaygın olan zaman aralığında) kürtajı taammüden cinayet nitелеmek doğru değildir. Çünkü cinayet ve katil hukuksal

kavramlardır, tanımları kişisel değil toplumsaldır. Kişiyi çağdaşı olduğu toplumun normları ve gelenekleri bağlamında yargılamak gerekir. Günümüz toplumu insanları yok etmenin tüm biçimlerine cinayet olarak bakmamaktadır. Gerçek, bu dünyada insanların birbirlerini yaşamı hakkında çeşitli biçimlerde yoksun bıraktıklarıdır. Savaşta insan öldüren asker, birilerinin idamına karar veren jüri üyesi, acıma duygusuyla ölmekte olan hastanın ölümünü hızlandıran doktor, ölüm oranının epeyce yükseleceğini bile bile sağlık sigortasını kısan devlet, bölge çocuklarının kan kanserine yakalanma risklerini artıracığını bildiği halde nükleer santralin güvenliğinden kısan kişi, bir yerlerin bombalanmasını emreden cumhurbaşkanı, bomba yerleştiren gerilla veya terörist; bunların hepsi bilinçli biçimde gerçek insanların yaşamlarını ellerinden almaktadırlar. Ancak toplum bunların hepsini katil nitelememekte bunları gerçekleştirenlerin hepsine katil dememektedir. Bizim kişisel anlayışımız toplumun anlayışından farklı olabilir. Kişisel anlayışımız mutlak, yorum kabul etmeyen insani ilkelere dayanabilir. Ancak toplumun cinayetin ne olduğu konusundaki anlayışı görecelidir, tarihsel açıdan koşullu ve değişkendir. Eş ve çocuğun erkek tarafından öldürülmesi bir zamanlar cinayet sayılmıyordu. İslamiyet ve Musevilik'teki Halil İbrahim Bey az kalsın güpegündüz çocuğunun başını iğrenç tanrısal bir operasyonda kesecekti, iyi ki Siyaveş Modaresi'nin dediği gibi son anda tanrının şaka yaptığı ve beyefendiyi sınamak istediği ortaya çıkıyor. Aynı dünya üzerinde, çok eskilerde değil epey yakın zamanlara kadar, savaş tutsakları ve köleleri öldürmek suç sayılmıyordu. Yüzyılımızın 70'li yıllarına kadar siyahların Amerikalı beyaz ırkçılar tarafından asılmaları, linç edilmeleri cinayet sayılmıyordu. Kimse Truman'î Hiroşima ve Nagazaki'deki toplu kıyımdan dolayı katil nitelememiştir, Amerika'da adına kütüphane bile vardır. Toplumun bir eylem konusundaki ahlaki ve hukuksal anlayışı bir çağda o toplumun o konudaki manevi ve duygusal duyarlılığının yansımasıdır. Bu duyarlılık aynı çağda farklı kültürel bölgelerde bile farklı ola-

Kürt Solu

bilmektedir. Bu duyarlılık, bu ahlaki ve duygusal tepki ve kaçınılmaz olarak hukuksal sonuçları da ebedi değildir ve değişir. Günümüzün eylem ve yöntemlerinin birçoğu gelecekteki kuşakların midelerini bulandıracaktır. Ancak toplumun sorunlara ilişkin duygusal biliş ve kavrayışındaki bu gelişme gerçek biçimde, gerçek insanların kuşakları boyunca gerçekleşmelidir. Ben idam cezasına şiddetle karşıyım, bana göre idam cezası nitelik olarak bilerek ve tasarlayarak cinayet işlemektir. Ancak istediğim gibi Amerika'da bir zanlının idamına hüküm veren bir jüriyi katil niteleyemem çünkü toplum ve zorunlu olarak bizzat kendileri yaptıklarını böyle tanımlamamaktalar. Kürtaja yeltenen kadın kesinlikle kendi açısından cenini bir insan veya tam bir insan saymamaktadır, toplumdaki mevcut kültür ve yasalardan gerçekleştirdiği eylem konusunda olumsuz bir görüntü almamaktadır.

Dediğim gibi biz kürtajı katil ve cinayet diye tanımlamıyoruz, Amerika ve Batı Avrupa yasalarının çok ötesinde bir biçimde yasallaşmasını savunuyoruz. Ancak ceninin fiilen yaşama adım atmış belirli bir insanın yaşamının bir dönemi olduğu bir gerçektir. Bu gerçeğin birilerinin kürtaj konusunda vicdan azabına neden olması bizim suçumuz değildir. Kürtaj yapacakların huzuru için bu gerçeği zihnimizden silmemiz ve örneğin bu gerçeği çocukları leylek getirir yalanıyla değiştirmemizi beklemek biraz fazla ileri gitmektir.

Süreyya Şahabi: Bazı ülkelerde, örneğin İngiltere'de, kürtaj izni doktorun kararına bırakılmıştır. Doktor annenin bedensel ve ruhsal sağlığı temelinde bu izni çıkarabilir, bu da bir çok doktorun karşı çıkışına neden olmuştur. Komünist-İşçi Partisi programında kürtaj kararı anneye bırakılmıştır. "Doktor kararı" mı "annenin kararı" mı? Bu karşılık Parti programının nersinde yer alıyor? Söylemek istediğim şu: Kürtaj iznini doktor kararına bırakmak programın kürtajla ilgili maddelerinin tartışmalarında yer aldı mı, yer almadıysa bunun nedeni neydi?

Mansur Hikmet: Doktor kararı kavramı, on iki haftadan son-

raki kürtajlar dışında, başlangıcından beri program yazımında söz konusu olmadı, çünkü sorun, bütün ülkelerde gerçekten de olduğu gibi, kadının seçimi ve kararına ilişkindir. Kürtajın yasallaşması hareketi bu hakkı ve bu seçimi kadına vermeye yöneliktir. Gebeleğin kadının bedensel ve ruhsal sağlığını tehlikeye soktuğunun doktor tarafından belirlenmesi tartışması bazı ülkelerde kürtajın olabirliğini onaylamaksızın yasallaştırmaya çalışmaktan kaynaklanmıştır. Özellikle "ruhsal sağlığın bozulması tehlikesi" sözü yoruma olanak vermek ve doktora kadının kürtaj kararını onaylattırabilmek için tartışmaya sokulmuştur. Bu günümüz İngilteresi'nde geçerli olan sistemdir. Pratik açıdan kürtaj İngiltere'de olanaklıdır ve kadının kararıyla gerçekleştirilmektedir. Ancak hukuksal açıdan kararı veren taraf doktordur. Doktor kadının kürtaj kararını onaylamazsa, ki bu arada bir olur, kadın başka bir doktora başvurup onayı ondan alır. Bu iki yüzlü yöntem hem halkın hem de doktorların itirazına yol açmaktadır. Kişinin doktoru kürtaj karşıtıysa o kişiye daha fazla koşuşturma ve bazı durumlarda ciddi gecikmeler dayatır. Bir başka deyişle bölge doktorunun ahlaki ölçütlerine bağlı olarak İngiltere yurttaşları kürtaj konusunda farklı haklar ve olanaklara sahiptirler. Öte yandan doktorlar haklı olarak bu eylemlerinin tıbbi bir teşhis değil kadınların toplumsal gelişimlerinin yolunu açacak bir eylem olduğunu dile getiriyorlar. Oysa bu yasaların görevi değildir. Bu, ister kürtaj karşıtı olsun ister yandaş, doktorlara ahlak dışı, iki yüzlü bir konum dayatmaktadır. Kürtaj yasal bir eylemse kararı da kadına ait olmalıdır. Bizim konumuz budur.

Süreyya Şahabi: Daha önce kürtaj için "karar verme hakkı"nın tanınmasının uçurumdan atlamak veya atılmak arasında seçim hakkının tanınması gibi bir şeydir dedin. Bazı feministler ve kadın hakları savunucuları kürtaj hakkının kadınlara seçme olanağı veren en önemli haklardan biri olduğunu savunuyorlar: Anne olmak veya olmamak arasındaki seçim veya anne olma zamanını seçmek.

Mansur Hikmet: Ben feminist hareketin büyük bölümünün

Kürt. Solu

kadının toplumsal kimliği ve özbilinci konusundaki kavrayışını sorunlu buluyorum. Bu bakışın yandaşlarına göre kadın mesleki bir grup veya azınlık bir kesim olarak betimlenmektedir; mesleki haklarını elde edip kendi işine bakmalıdır, dünya ve insan toplumunun yazgısını denetlemekle uğraşmamalıdır. Kanımca kürtaj tartışmasında kadın hak ettiği payı kürtaj hakkı biçiminde aldıktan sonra çekip giden, bu sorunun toplumsal, manevi, felsefi ve tarihsel güçlükleriyle ilgilenmeyen, itirazda bulunan yoksun bir azınlık değildir. Bu görüşün betimlemelerine göre kürtaj tartışmasında kadın sonuçta ceninin yaşamı ve insani kişiliği, insanlığa saygı vb. konularında görüş bildirmesi gereken toplum önderi, filozof, ideolog olarak değil, cinsiyetinden ayrı bu konularda görüş sahibi olan, tutumu ve önlemleriyle dünyayı belirli bir yöne yöneltebilen bir insan olarak değil sürekli kliniğin gebe müşterisi biçiminde belirlemektedir. Bu ekollere göre kadın gebe olmak istemeyen ve başka sorunlarla ilgilenmeyen bir gebedir. Feminizmin bu türü, bence, kadını bu alanlara müdahaleden alıkoymaya çalışan ataerkillik sikkесinin öteki yüzüdür.

Senin soruna gelince, yalnızca toplumun gebe azınlığının üyesi olmayan ve bir insan olarak toplum, yaşam, insanlığın onuru ve toplumsal eşitlik sorunlarıyla ilgilenen bir kadın için kürtaj hakkı büyük bir hak sayılmaz. Kürtaj hakkı Şah rejiminde gerillaların yanlarında taşıdığı siyanür haplarına benziyor: Daha acı bir olaydan acı bir çıkış olanağı. Kürtaj hakkı intihar hakkı cinsinden bir haktır. Kürtaj hakkı varolan toplumda çocuk sahibi olmanın kötü sonuçlarından kaçınmak için kendi ceninini yok etme özgürlüğüdür. Kürtaj özgürlüğü gerekliliğini daha önce birçok insani özgürlüğün kadının elinden alınmasından almaktadır: Cinsel eğitim alma hakkı, yüzde yüz güvenli korunma aygıtlarından yararlanma hakkı, cinsel ilişkide dinsel ve eril ahlaktan özgürlük hakkı, kadının kendi cinsel davranışını bütünüyle denetleyebildiği açık, özgür cinsel ilişkiye sahip olma özgürlüğü hakkı, çocuk sahibi olmak ve ekonomik, mesleki ko-

numunu koruyabilme özgürlüğü hakkı, erkekle ekonomik, ahlaki ve kültürel baskı altında evlenmeden ve ortak yaşamadan çocuk sahibi olabilme hakkı, gerek aile içinde gerek dışında cinsel tecavüzden korunma hakkı, bir kadın ve bir insan olarak kendi yaşamını, gönencini ve mutluluğunu feda etmeksizin anne olmayı seçme hakkı, anne olma, çocuğunun gönenc, sağlık, eğitim ve eğlencesinin sağlanması hakkı.

Bu hakların yokluğunda kadın kendini kürtajı "seçme" konusunda bulmaktadır. Bir konuda daha açık olmak gerek. Kadının isteğine karşın gebe kalması, anne olmak veya olmamak, kişinin gebe kaldığı süreçte, eşdeyişiyle cinsel ilişki sürecinde anne olma zamanını belirlemek konusunda iradesini uygulayamadığı anlamına gelmektedir. Kadın anne olma ve anne olma zamanı konusunda denetim ve iradeye sahip olacaksa cinsel ilişki alanında irade ve denetim uygulayabilmelidir. Bu cinsel bilgiye sahip olma, güvenli korunma aygıtlarına ulaşma, doğrudan veya dolaylı her türlü dayatma ve zorlamadan uzak eşit, özgür ve gönüllü bir cinsel ilişki içinde olmak anlamına gelir. Ceninin canını almak kadının anne olmasını kesinlikle önler, ancak anne olmamak için bu yöntemi "seçen" kadın öncesinde kadınlığını özgürce deneyimlememiş demektir.

Süreyya Şahabi: Bazı çevreler kürtaj hakkını "olumlu" değil de "olumsuz" değerlendiren herhangi bir formülasyonun kısıtlayıcı olduğunu, gerçekte kadınları bütün koşullar altında cenini korumaya zorladığını düşünüyorlar. Program'ın bu maddesinin bu eyleme karşı kadınların lehine olmayan, kilise ve dinin önünü kadınların karar verme özgürlüğünü sınırlamak için açık bırakan ahlakçı bir atmosfer yarattığını söylüyorlar.

Mansur Hikmet: Bu da sözünü ettiğim kadını korunma altında, reşit olmayan bir azınlık sınıfına dönüştürmenin örneklerindedir. Bunlar kadının kürtajın insani ve felsefi niteliğine ilişkin tartışmanın bile dışında ve bundan muaf tutulmasını, konuşmayıp duymamasını istiyorlar. "Kadın sınıfı"nın gerçeğin eriminden bile korumak istiyorlar. Üstelik bu ayrılmış kadınlar

Kürt Solu

sınıfı dünyasında kürtaj yapan kadınların huzuru ve vicdan azabı duymamaları için, kürtajın, toplumun önünde sonunda kurtulması gerektiği talihsiz bir edim olduğunu düşünen kadınların niçin susmak zorunda olduğu ve insanlık tarihinin en önemli düşünsel güçlüklerinden biri konusunda ilgisiz ve vurdumduymaz kalmaları gerektiği belli değildir. Kürtaj bir haksızlığın gerçeğinin ifade edilmesi de bir haklıdır. Bazı feministler bundan yarar sağlayamazlarsa bile bunların ikisi de kadınların lehinedir.

Kilise konusuna gelince; programın yasallaşmasını savunmasına karşın kürtaj eyleminin özü konusundaki olumsuz görüş bildirmesinin kilise ve dinsel Sağ'ın değirmenine su taşıdığı iddiasını çok duyuyoruz. Bu oldukça zayıf bir çıkarımdır. Buna karşı başka bir örneği pornografi tartışmasında da görebiliriz. Feminizm ve kilisenin pornografi konusundaki konumları aynı doğrultudadır, gösterilerde bile yan yana ortaya çıkarlar. Acaba feministlerin pornografiye itirazlarının kadınlarla kilisenin tarihsel baskısını artırmak, kadınların cinsel ifade ve özgürlüklerini önlemek için kilisenin eline koz verdiğini söylemek olnaklı mıdır? Bu koşutluk feminizmin pornografi konusunda suskun kalması için yeterli mi?

Kürtaj eyleminin özünü olumsuz görmek yalnızca bizim görüşümüz değildir. İnsanların büyük çoğunluğunun görüşüdür. Kürtajı "seçenlerin" ve yasal olmasını isteyenlerin büyük çoğunluğunun sözüdür. İnsanların ceninin insani kimliği konusundaki belirli görüşleri ne olursa olsun büyük çoğunluk bunun acı verici, istenmeyen bir eylem olduğunu, son çözümlenmede insani yaşamın kesintiye uğratılmasıyla ilişkili olduğunu hissediyor. Kendisini bu onurlu insancıl duyguya yapıştırmaya ve bu yolla dükkanını açık ve dolu tutmaya çalışan kilisedir. İnsanlık tarihinin en korkunç, en insanlık karşıtı kurumlarından biri olan dine bu iki yüzlülüğü gerçekleştirme ve insan yaşamına saygı bayrağını kaldırmaya yol veren tam da bu duygusuzluk, biyolojik indirgemecilik ve feminist kesimciliktir.

Notlar

(1) Molla ve Müçtehitlerin fıkıh ve kelim ilmine(!) dayanarak din ilkelerinin farklı olanaklı durumlarda nasıl uygulanması gerektiğini öngören risalelerine verilen addır.

*İlk kez Ağustos ve Eylül 1997'de, Hambastegi dergisinin 73 ve 74. sayılarında Farsça yayımlandı. Daha sonra Mansur Hikmet'in Toplu Yapıtlar, 8. Cild'inin 395-412 sayfalarında yayımlandı.

İran Komünist-İşçi Partisi kurucusu ve lideri Mansur Hikmet 4 Temmuz 2002'de gırtlak kanserinden dolayı 51 yaşında yaşamını yitirdi.

Ek (Daha İyi Bir Dünya Komünist-İşçi Partisi Programının Kürtaja İlgili Maddesi)

Kürtaj

Kültürel ve ekonomik baskılar sonucu insan embriyosunun kasten yok edilmesi olan kürtaj gibi çok az olay insan yaşamının hor görülmesinin günümüz toplumunun asli ögesi olduğunu ve varolan sınıflı toplumun ve sömürücü ilişkilerin insan yaşamı ve mutluluğuyla bağdaşmazlığını gösterir. Kürtaj, insanların kendine yabancılaşmasına ve varolan sınıflı toplumun onlara dayattığı yoksunluk ve zorluklara karşı savunmasız olduklarına bir kanıttır.

Komünist-işçi partisi kürtaja karşıdır. Parti insanları böyle bir eylemi gerçekleştirmelerine ya da kabul etmelerine sürükleyecek baskı ve koşulların olmadığı bir toplumun yaratılması için mücadele eder.

Aynı zamanda toplumsal koşullar kadınların geniş çoğun-

Kürt Solu

luğunu kürtaja sürüklediği sürece Komünist-İşçi Partisi vurguların kötüye kullanmalarını engellemek ve kadınların sağlıklarının korunmasını sağlamak için aşağıdaki önlemlerin gerçekleştirilmesi için çağrıda bulunur.

1. Hamileliğin 12. haftasına kadar kürtajın yasallaştırılması.

2. 12. Haftadan sonra kürtaja eğer annenin sağlığı tehlikedeysen yasal izin verilecektir (sezeryan ve son tıbbi rapor tarafından belirtilen fetusu korumanın olası zamanına kadar). Bu gibi durumlar yetenekli tıp otoriteleri tarafından tahkik edilecektir.

3. Hamilelik testleri için geniş ve parasız imkanların sağlanması. Kişilere istenmeyen hamileliklerin çabuk keşfinin sağlanması için bu testleri kullanmanın öğretilmesi.

4. Jinekologlar tarafından ruhsatlı kliniklerde parasız kürtaj ve kürtaj sonrası bakım.

5. Kürtaj olup olmama kararı yalnız kadına aittir. Bununla birlikte devlet sosyal danışmanlar ve bilimsel yetkililerin caydırıcı tavsiye ve kanıtlarıyla olduğu kadar devletin kendisine ve çocuğuna mali, maddi ve moral taahhütleriyle kadını son kararından önce bilgilendirmekle yükümlüdür.

6. Kürtaj sayısını azaltmak için Komünist-İşçi Partisi istenmeyen hamilelikleri önlenmek ve kadını ekonomik, kültürel ve ahlaki baskılardan özgürleştirmek için aşağıdaki acil önlemlerin alınması için çağrıda bulunur.

7. Doğum kontrol yöntemleri ve konunun önemiyle ilgili insanların geniş çapta cinsel eğitimi. Yaygın biçimde ulaşılabilir danışma hizmetleri.

8. Doğum kontrol yöntemlerine yaygın ve parasız ulaşım.

9. Ekonomik baskı yüzünden kürtaja karar vermiş kadınlara yardım için yeterli fon ve kaynakların ayrılması. Eğer anne çocuğu doğurmaya karar verirse çocuğun bakımına hazır olduğunu bildirmek devletin görevidir.

10. Kadını kürtaja sürükleyen önyargı ve ahlaki baskılara karşı kararlı kampanyaların örgütlenmesi. Bu gibi baskılara, önyargılara ve tehditlere karşı kadınlara etkin devlet desteği.

11. İnsanların cinsel bilinçliliğinin gelişimini ve özellikle kadınların ve gençlerin doğum kontrol yöntemleri ve güvenli seks araçlarını kullanmalarını engelleyen dinsel, erkek şövenisti ve gerici davranışlara karşı kampanya.

H. Kaymakam

KADIN ve İSLAM

Kadına karşı en güçlü saldırı, Ortadoğu'da ortaya çıkan üç büyük semavi dinden geliyor. Bu dinlere göre kadın, Adem'in eğe kemiğinden yaratılmıştır. Üstelik eğe kemiğinin de en eğri tarafından. 'Bu bakımdan kadını doğrultmak mümkün değildir. Doğrultmaya kalkışırsan kırılır.'

İnsanoğlunu (yani erkeği) cennetten cehenneme sürdüren de kadındır. Cennetten uzun saçlarıyla çıırılıçiplak dolaşırken yasak meyveyi yiyen ve Adem'i de yemeğe teşvik eden kadındır.

Cennetin haşmetli sahibi cenab-ı zül celal, bu yüzden yeri göğü inleyen o öd çatlatan sesiyle kadına şöyle bağırır: "Gebelik zahmetini fazlasıyla çoğaltırım, ağrı ile evlat doğuracaksın ve sen kocana bağlı olup o da sana hükmedecektir."

Peygamber Muhammed'e göre ise dünya bir metadır. Dünya metanın en hayırlısı da en güzel kadındır. Kur-an erkekleri cehennem ile korkutup cennete özendirirken, kadını yani bu en hayırlı metayı ballı bir incir gibi erkeğin nefsine durmadan sunar:

"Orada tertemiz kızlar bulacaklar", "çadırların içinde beyaz tenli, kara gözlü huriler vardır" (Vakıa Suresi).

"Bahçeler, üzüm bağları, memeleri yeni tomurcuklanmış kızlar ve dolu kadehler vardır" (Nebe Suresi) vs. vs.

Hiç kimse tatlı hazzın kaynağı olan bu "hayırlı meta"nın yerinde olmak istemez. Musa'nın kavmi her sabah, "Tanrım beni kadın yaratmadığın için sana şükürler olsun" diye dua eder.

Kuşkusuz adına kadın denilen bu "cehennemin kapısı"na karşı diğer dinler de saldırı halindedir. Kadim Hint hukukunda kadın kara bir keçiden farksızdır. "Manu" yasası kadını, çocukken babasının, evlenince kocasının, dul kalınca da oğlunun mülkü olarak görür.

Budizm'in babası Budha, "Kadını dine kabul etmeseydik Budizm saf bir şekilde uzun asırlar devam ederdi. Fakat artık kadın aramıza girdikten sonra bu dinin uzun yaşayabileceğini sanmıyorum" diye yakınır.

Sınıfların ortaya çıkışı yeryüzünde kadın soyuna karşı güçlü bir kara fırtınanın ortaya çıkışıdır. Bu fırtına, her çağ nicelerinin kafalarını etkilemiş, yedeğine alıp sürüklemiştir.

Platon, tanrısına kendisini kadın değil, erkek yarattığı için şükreder. Hesiodos, "Kadına kanan kişi, dolandırıcılara kanmış bilsin kendini" der. Ona göre pandoranın kutusunu açıp tüm kötülükleri yeryüzüne saçan kadındır. Aristo, "Erkekle dişi arasında, erkek doğadan üstün, dişi aşağı ve uyruktur" görüşünü savunur.

St. Thomas, J.J. Rousseau gibi ünlü düşünürler kadını ikincil bir unsur olarak görür. Kadın bir metadır, meta sahibine itaat etmelidir. Ne olursa olsun onun emirlerine harfiyen uyulmalıdır. Sahiplik ve mülkiyet duygusu, metada ilkin itaat arar. Bu bakımdan en tehlikeli meta, bilinci olan metadır. Kadın, metalar aleminin başındaki altın tacın pırlantasıdır.

Dinlere göre kadın, en göz alıcı, en değerli metadır. Bu metanın insanlığın yarısının düşmanlığını üzerine çekmesinin nedeni, en başta başında bilinç ögesi taşımasından dolayıdır. İşte onu Maunu'nun deyimiyile "kararsızlık çıkmazı, ahlaksızlığın tapınağı, binlerce cilve serpili bahçe, yanılığlar toplamı, göğün

kapılarını insana kapayan set, cehennemın alev ağızı, yalan çiçekleriyle dolu sepet, ikristen tatlı zehir, ölümleri değersiz dünyaya bağlayan zincir, tek kelimeyle kadın" haline getiren şey, onun kellesindeki bu belalı bilinçtir.

Kadına karşı böylesine kara, mantıksız ve cinli bir kelleyle yürüyen dünyayı, kadın nasıl durduracak, nasıl alt edebilecektir? Her şiddetli saldırı, o denli şiddetli bir savunmayla kırılabilir. Kadının geçmişteki direnişi bu ağır saldırıyı göğüsleyebilecek güçte midir?

Son üç yüz yıl içinde ortaya çıkan kadınların kitlesel demokratik hareketlerini küçümseyemeyiz. Ama bu denli ağır tarihsel baskı altında kalan kadınların çok güçlü ve yaygın bir mücadeleye ve örgütlenmeye girdiklerini de söyleyemeyiz. Şeriatçıların sık sık yeniledikleri bir söz vardır: "İslam kadını yüceltmıştır". Böyle pervasız, yakası halen açılmamış yalanın nasıl olup da milyonlarca kadını etkilediği, kadınların nasıl olup da özgürleşmeye değil de köleleşmeye sığındığının da incelenmesi gerekmektedir.

Ancak "İslam'ın kadını yücelttiği" demagojisiyle gerçekleri saklamaya çalışan şeriatçı bir yazarın, Dr. Beşer'in "Hanımlara Özel İlimihal"ine kısaca bir göz atarak islamın kadını nasıl yücelttiğini(!) görmek yararlı olacak.

"Bazı kadınların erkeklere ait bazı işleri başarıp, bir çok erkeği geride bırakması tamamen istisnai durumlardandır.

"Ayrıca öne geçmekle öne geçirilmeyi birbirine karıştırmak lazım. Erkeklerin bir kadına ileri bir görev vererek, bakın işte, kadınlar da bu makamlara yükselebilir demeleri kandırmacıdır. 15 yaşından 90 yaşına kadar teorik olarak her gün birkaç tane çocuğa sebep olma gücüne sahip olan erkeğin yanında bir kadın, teorik olarak ömrü boyunca en fazla kaç çocuk doğurabilir? Tarihi boyunca kadınların idareyi ele aldıkları imparatorluklar niçin hep yıkılıp gitmişlerdir?

"İdaresini kadınlara teslim eden hiçbir millet iflah olmaz" diyor.

Allah'ın varlığına, gücüne, bilgisine ve adaletli olduğuna kesinkes inanan bir insan, ilk bakışta normal değil gibi görünen bu uygulamaları (çok eşlilik) Allah'ın emri olduktan sonra, "hiçte normal bir tarafının olmadığını anlamayacak ve düşünmeye gerek duymadan bile bunu olduğu gibi kabullenecektir." Demek ki kadınların ileri görevleri (yöneticilik gibi) başarımları istisna imiş(!)

Genel sınıf mücadelesinin bir bileşeni ve parçası olarak, erkek egemen toplum yapısının aşılması mücadelesinde esas vuruşlarımızı gerici gelenek ve önyargıların temelini oluşturan dinci ve gerici ideolojinin beslendiği kaynağa yöneltmek büyük önem taşır. Bu bakımdan dinci gerici ideolojinin temel kaynağı olan Kur-an'da yer alan bu sorunla ilgili noktaları ele almak bir gereklilik arz eder.

Kur-an'da yaklaşımın iki yönü var:

Birincisi, genel olarak kadın ve kadına bakış, ikincisi ise kadın cinsinin bin bölümü olarak cariyelere bakıştır.

Bu genel olarak kadını ikinci sınıf insan olarak gören anlayış ve yaklaşımın, toplumsal konumu itibariyle "hür" ve cariyeye olarak ayrılan kadınlara yaklaşımıyla, birbirinden farklı ele alışlarıyla ilgilidir.

Her ne kadar genel olarak kadının erkek karşısındaki konu- mu söz konusu olduğunda sahip olunan bakış açısı ve yaklaşım tarzı bakımından özünde bir farklılık olmasa da, sınıflara bölünmüş bir toplumda kadının sınıfsal konumu, toplumsal statüsü bakımından varolan farklılıkların cariyeye kadınlarla "hür" kadınlar arasındaki sınıf farklılıklarının, kadın cinsinin birbirleri karşısındaki konumlarını etkilememesi, bir diğerine karşı üstün konuma getirmemesi düşünülemez.

Kur-an'ın kadına bakış açısıyla ilgili birkaç örnek vererek üzerinde duralım. "Ey erkekler, kadınlar tarlanızdır. Tarlanıza istediğiniz gibi varın" (Bakara Suresi 223. ayet).

Burada kadınların erkeklerin tarlaları olarak görüldüklerini görüyoruz. Ancak burada kadınlar tarla olarak ele alınırken, öne

Kürt Solu

çıkarılan özellik aynı zamanda kadının cinselliğidir. Böylece kadın erkeğin mülkiyetinde olan bir tarlaya benzetiliyor; onun üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahip olduğu belirtiliyor ve bu, kadının cinsel özelliği öne çıkarılarak yapılıyor.

Eğer öyle olmasaydı "ona dilediğiniz gibi davranın" denilerek cinsel istemlerini istedikleri gibi karşılamaları yönünde vaazlar verilmezdi.

Burada benzetilen tarlanın alınıp satılabilir bir mülk olması, onun üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahip olarak erkeğin bulunması, bakım isteyen, ürün verici vb. özelliklerin olması kadının da aynı özelliklere sahip bir mal olarak ele alındığının ifadesidir. Buna göre kadın, erkeğin mülküdür. Bakımını erkek sağlar ve doğurganlığı vs. özellikleri vardır. İşte bu nedendir ki, "Erkekler kadınların koruyucuları ve hakimidirler. Çünkü Allah birini (savaş ve imamlık ve miras vb. işlerde) diğerine üstün yaratmıştır. Çünkü erkekler kadınları, malları beslerler" (Nisan Suresi 34. ayet).

Din yolundaki yaklaşımlarda kadınlar erkeklerin egemenliği altında, onlara tabii bir şekilde yaşamak, onlara itaat etmek zorunda. Çünkü bu ilahi bir yasa olarak Allah'ın hükmüdür.

Çünkü Allah erkekleri savaş, imamlık ve miras gibi işlerde kadınlardan üstün yaratmıştır. Peki neden bu konularda erkekleri kadınlardan üstün yaratmıştır? Allah'a işte bu soru sorulamaz. Çünkü Allah'ın işine sual olmaz. Görüyoruz ki, Kur'an'a göre erkekler kadınlardan üstün, onların hakimi ve koruyucularıdır. Onları mülkiyetlerine geçirebilir, kişiliklerine hükmedebilir, mehirlerini ödeyerek satın alabilir, erkeklerine itaat etmezlerse dövülebilirler vs. vs. Burada sözü edilen kadınların Kur'an'da "hür" olarak nitelenen Müslüman kadınlar olduğunun da gözden kaçırılmaması gerekir. Zira genel olarak kadına yaklaşım ve bakış açısının ıllıklığının boyutları anlaşılmadan, sınıfsal farklılıklarından dolayı köle durumunda bulunan kadınların durumunun ne derecede insanlık dışı olduğu, ilkel bakış açısı ve davranış biçiminin kadınları ne hale getirdiğinin anlaşılması

olanaksızdır.

Bu, Kur-an'ın iki kadının tanıklığının bir erkeğin tanıklığına eşit olduğu yolundaki ayetle de bağıntılı. Ki, kadınların akıl bakımından erkeklerden geri olduğu ve gerici bir geleneğin ifadesi olarak beyinlere yerleştirilen "saçı uzun akli kısa" deyiminin anlatımıdır.

Bundan hareketle, kadınların başarısının bile erkeklerin onları ileri itmesiyle olanaklı olduğunu söylemesi bu yöndeki gerici yaklaşımın kendini aklama, haklı çabasıyla bağıntılıdır.

Hele soruna cinsel etkinlik ve rol bakımından yaklaşımla hem iki yüzlü bir demagojik hem de gerici yaklaşımlarına "bilimsel" ve teorik dayanak arama çabası kendisini burada tam anlamıyla sırtıyor.

Erkeklerin ya da kadınların cinsel farklılıklarının olması bir şey, insan olarak toplumda eşit hak ve sorumluluklara sahip olmak başka şeydir.

Eğer böyle olmasaydı erkek cinsinde kadınların gerisinde kaldıkları çocuk doğurma gibi yeteneksizliklerden bahsedebilirdik. Kadınların ya da erkeklerin cinsel üretkenlikleri ya da aktivitelerini kıyaslamak, birinin diğerinden üstün olduğunu söylemek, sorunun özünden kaçmak, sorunu insan olarak tüm bireylerin eşit haklara sahip oldukları, daha doğrusu olmaları gerektiği gerçeğinin yerine, biyolojik farklılıkları toplumsal eşitsizliklerin nedeni ve temeli sayarak bu eşitsizlikleri ebedi kılmanın teorisini yapmaktır.

Kadını ikinci sınıf insan gibi görerek, erkek egemen toplumun kölesi konumunda tutarak, kadını erkeğin boyunduruğu altında tutarak, toplumsal gelişmeyi engellemeyi, evin kölesi haline gelmiş, hep birilerinin himayesine muhtaç durumda olan, bağımsız kişiliği gelişmemiş, kendi ayakları üzerinde duramayan, kısacası özgürleşmeyen kadınların eliyle büyütülmüş, yetiştirilmiş nesillerle sömürü ve zulüm düzenini ebedi kılmayı hedefliyorlar.

İslam dininin kadına bakışı üzerine herkes bir şeyler söylü-

Kürt Solu

yor. Ama bu konuda en açık konuşan ve İslam dininin kadına bakışını eğip bükmeden ortaya koyan, devlet din ilişkisinde şeriate göre, yani Kuran-ı Kerim'e göre toplum yaşamının düzenleneceğini söyleyen şeriatçılardır.

Bu konuda Türkiye'de faaliyet içerisinde olan Saadet Partisi biraz daha ihtiyatlı konuşsa da gerçekten şeriat yasalarına göre toplumun yönetilip yönlendirileceğini düşünüyor (AK- Parti de) ve tıpkı İran'da uygulanmaya sokulduğu gibi iplerin sıkıca ele alınmasına kadar yığınların ürkütülmemesi taktiğini izliyorlar.

Diğer şeylerde olduğu gibi, dinci, şeriatçı parti ve örgütler yazılı basın yerine daha çok sözün uçaacağı gerçekliğinden hareketle, gerçek düşüncelerini toplantılarda sözlü olarak dile getiriyorlar.

Seçim çalışmaları vesilesiyle kadınlara yönelik bir konuşmasında, "Erkeklerde üç-dört kadın alacak hal mi kaldı. Zaten şimdiki erkekler normalde eşlerini bile geçindiremiyorlar" görüşünü onaylayan nitelikte AK Parti'nin Genel Başkanı ve Türkiye'nin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan da Islama göre bir erkeğin dört kadınla evlenebileceğini ve bunun serbest olduğunu zevkle söyleyebiliyor.

Önceki dönem Urfa Milletvekili, şimdi ise Saadet Partisi'nin bir üyesi olan H. İbrahim Çelik, çok eşlilik durumunu İslamın bir gerekliliği olarak savunuyor.

Demek ki bunlar Atatürk'ün laik cumhuriyetinde yani din-devlet ilişkilerinin ayrıştırıldığı iddia edilen ülkede gerçekleşiyor.

M.Kemal 1923'te TC'yi ilan ettiğinde hiçbir zaman din-devlet ilişkilerini ayrıştırmadı ve Dinayet İşleri'ni oluşturan ve devletle bütünleştiren yine bu gericî zihniyetin kendisiydi. Demek ki İslam dini, kadını aşağılamakta, erkeğin kölesi yapmaktadır.

Kuran-ı Kerim'de kocaya "bal" deniliyor. (Bakara suresine bakabilirsiniz.) Bal, efendi anlamında kullanıldığına göre, neden kocaya Kuran-ı Kerim'de bal denmiştir.

Bu yaklaşımla kocaya ve kadına nasıl bakıldığını daha başta ele vermektedir. Bakara suresine göre yani Kuran-ı Kerim'e göre

koca, kadının efendisidir. Aynı zamanda da bir tür tanrı durumundadır karısı için. Demek ki bunun için kocaya "bal" deniliyor.

Koca "efendi", "Tanrı" olunca kadın da ne kadar özgür olursa olsun "dişi köle (cariye)" sayılmaktadır. Bundan böyle kadının köle misali alınıp satılması yoktur. Ama kocaya verilen yetki, kadın için uygun görülen konum, kadının "alınıp satılmasına" yakın bir durum sergiliyor ve kadını bir tür mal sayıyor.

Yine hadislerdeki açıklamalara göre Muhammed Peygamber koca, "rai" yani çoban, kadın ise "raiyye" yani sürüdür.

Kocanın çoban kadının ise sürüden biri olarak nitelenmesi İslamın başından bu yana kadının konumunu ortaya koymuş ve müslümanlarca kabul görmüştür. Sürüdekiler mallardan oluşur. O halde İslam düşüncesi kadını sürüden saymakla da ona erkeğin "malı" "mal" gözüyle baktığını gösterir.

Kadına İslamın mal olarak baktığını gösteren pek çok hüküm yanında boşanma da erkeğin hakkıdır.

Kadın erkeği sevmese bile erkekten ayrılamaz. Erkek ise kadını mülkü olarak gördüğü için, mülkünü satacağı gibi terk edebilir de. Kadını boşaması da bir tür kendi malından vazgeçmesidir.

Mal, mülkle gidip başkasını bulmasa kadın da koca bulamaz. İslam, mal gördüğü kadına böyle bir irade tanımaz. İslam dininde kadını aşağılayan, insan yerine koymayan o kadar hadis, sure ve hüküm var ki, bunları burada ele almak oldukça güç.

Fakat kadın-erkek evliliği konusunda İslamın kadınları cinsel ihtiyaçların giderildiği, erkeğinin her türlü ihtiyaçlarını karşılayan ve kocasına çocuk doğuran bir makine olarak gördüğünü N. Erbakan ve Tayyip Erdoğan'ın açıklamalarında bulmak olasıdır.

Kadın evin reisi erkeğe boyun eğer, sürü bilinciyle yetiştirildiğinden kadınların söz hakkı da yoktur. Erkek isterse dört kadınla yaşayabilir. Ama kadın kaşının ucuyla önüne baktığı zaman yoldan çıkmıştır gözüyle bakılır ona.

İslamiyet'te kadınların duyguları - özlemleri, istekleri

Kürt Solu

olmadığından her yönüyle erkeğine bağlıdır. Çünkü çoban sürüden istediği kurbanını seçme hakkına sahiptir. Çoban ne derse o doğrudur.

İslam dini kadınları bütünüyle köleleştiriyor ve toplumsal yaşamdan bütünüyle koparıyor.

Kadınların üretime katılmalarını bile yasaklayan şeriatçı zihniyet, hem de kendisi bir kadın olan Nermin Erbakan'ın ağzından " kocalarınızın ekonomik durumları iyi olmadığı için 3-4 kadın alamadıklarınızı ve bunun suçlusunun da Çiller, Baykal koalisyonunda olduğunu" söyleyebiliyor.

Yani bayan Erbakan burada demek istiyor ki, SP iş başına gelirse kocalarınızın ekonomik durumu iyileşecek ve o zaman her biri üç-dört kadınla evlenebilecek.

Burjuva gazetelerinin promosyon çılgınlığı gibi bayan Erbakan ağzıyla, şeriatçılar iktidara geldiklerinde erkeklere 3-4 kadın sözü vererek sempati yaratmaya ve erkek egemen zihniyete güç katıyor.

Elbette bu suç Nermin Erbakan'da değil, üzerinde yükseldiği Kuran-ı Kerim ve şeriat yasalarındadır. İnsanlığı olduğu gibi kadınları da aşağılayan İslam dini şeriat hükümlerine karşı aydınlanmacı savaşı yürütmeden ve dinin afyon rolü oynadığı gerçekliğini kitleler nezdinde uygun araçlarla açığa sermeden, kadınları köle yapan dinci gericiliğe karşı mücadelede fazla bir ilerleme sağlanamaz.

İslama göre, insanın yaşamı boyunca başına gelecekler, daha ana rahmindeyken alınının orta yerine bir yazılır. Bunun adı da "kader"dir.

İnsanoğlu daha ana rahmindeyken alınına yazılan bu yazı ne yazık ki erkeğe ayrı kadına ayrı yazılır. İslama göre insanın insana üstünlüğü daha ana rahmindeyken başlar. Kadın erkeğin kölesi olduğu gibi her an bir durum karşısında kendisini ifade etme hakkına sahip olamaz. Örneğin 15 yaşında yeni yetişen bir kızın altmış yaşındaki bir yaşlıya kadın olarak gitmesi, bu feci durum karşısında kendisini ifade etme hakkına sahip olmaması,

"benim alın yazım-kaderim böyle yazılmış" deyip buna boyun bükmesi gibi.

Her şeyden önce toplumsal olarak kadının geri konumunu kabul etmeliyiz.

Kadının bu geriliği ekonomik, siyasal, sosyal, kültürelidir.

İşte tüm bu geriliğiyle kadın, içerisinde saklandığı bu kabusu nasıl kırmalı?

Toplumun yarısını oluşturan bu kadınlara hangi mücadele biçimleri ile yaklaşmalı? Örgütlü komünist kadınların buna müdahalesi nasıl olmalıdır? Bu sorunlar üzerinde yoğunlaşarak, yığınlar bulmaya çalışmalıyız. Başta şunu hemen belirmeliyiz ki, toplumların gelişmelerine paralel olarak kadınlar da gelişmekte, ancak bu oldukça yavaş ve yetersiz kalmaktadır.

Bu gerilik özellikle İslam ülkelerinde, İslam dininin kadınlara biçtiği rol ve dinin kadınlar üzerinde daha fazla etkide bulunması nedeniyle daha yoğun yaşanmaktadır. Ne var ki durum ne olursa olsun, bu, kadınların üretime katılmasını engelleyemiyor.

Bu kapitalizmin gelişme yasasıyla doğrudan ilgili bir durumdur. Ülkemizde yoksulluğun ve işsizliğin derinleşmesi kaçınılmaz olarak kadınları üretime katmaya zorlamaktadır. Böylece üretim kadınları toplumsal sürece katmaya zorlamaktadır. Bugün üretime katılma oranı oldukça düşük düzeyde seyretmesine karşın, yarın bu sayının kaçınılmaz olarak daha da artarak ilerleyeceği bilinir.

Elbette bu tesadüf olmayacaktır. Kadının dünyasını daraltan tekdüze yaşam yerini ortakdaşlığa, paylaşımcılığa ve sorunların ortak çözümüne bırakmaktadır. Başlangıçta bilinçsiz olarak gelişse de giderek gelişen ve yoğunlaşan mücadele içinde kazanılan deney ve bilgi birikimi ışığında grev, direniş, gösteri vb. eylemlerde aktif olarak yer almaları, mücadelenin gücünü, değiştiriciliğini, dönüştürücülüğünü görmeleri, kurtuluşlarına giden yolda daha kararlı ve daha mücadeleciler olmaları değişimi hızlandırmaktadır.

Dar ve gelişmeye kapalı olan dünyasından sıyrılan kadın,

Kürt Solu

girdiği üretim içerisinde sermayeye karşı olan mücadelesinin kazanımları doğrultusunda birlikteliği yakalayacak, dışındaki dünyaları tanıyacaktır.

Bununla birlikte eski özlem ve düşüncelerinin yerini yenileri alacak, kolektif üretim içerisinde artık emeğin karşılığını alma mücadelesine de girecektir.

Sonuçta soruların asıl kaynağını görecek, bu sömürü düzeni devam ettiği sürece hiçbir zaman bu sorunlara çözüm bulamayacağını, tek ve gerçek çözümün sermayenin sömürü düzeninin yıkılışında olduğunu görecektir.

Kadının gelişmesinin önündeki engellerden biri de onun cinselliğidir. Hemen her olayda kadın olması nedeniyle daha ölçülü hareket etmesi gerektiği gerçeğidir.

Bu ölçüleri belirleyen temel etmen, erkeğe karşı ikinci sınıf insan olarak görülmesidir.

Bebel'in vurgu yaptığı gibi "Kadının emekçi olarak sömürüldüğünü iddia ederken bu kişisel mülkiyet dünyasında kadının, cinsel bir yaratık olarak da baskı altında tutulduğunu kabul etmek gerekir."

Kadınların bağlı olduğu bir çok baskıdan erkekler uzaktırlar. Bir çok şeyi erkekler yapabilir, ama kadınlar yapamaz. Bir çok toplumsal hak ve fırsatlar erkeklere verilmiştir. Eğer bunları kadın yaparsa günah sayılır. Kadın hem toplumsal hem de cinsel bir yaratık olarak acı çeker.

Demek ki kadının mücadele etmesi gereken sorunlardan birisi de budur. Hem toplumsal konumuna karşı, hem de erkek cinsinin süregelen cins üstünlüğü karşısında kadın üzerinde yaratılan, hatta çoğu zaman kendisinin de onayladığı tahribatlara karşı mücadele etmesi gerekir. Ama nasıl? Kadın bir çok bakımdan haksızlıklara uğramaktadır. Karşısında duran önyargılı düşüncelere karşı mücadele etmek zorundadır. Bunun için de öncelikle teorik- siyasal olarak bilinçlenmesi ve direngen olması gerekiyor. Bu, kadının her şeyden önce kendisini toplumun dışında değil içerisinde onun bir parçası olarak

görmesiyle olanaklıdır.

Başlangıçta yadırgansa da, küçümsemeyle karşılanırsa da geri adım atmamalıdır. Mücadelelerini kararlı bir şekilde sürdürmelidir.

Bir yandan toplumsal yaşamın her alanına girmeye çalışan kadın, diğer yandan da kendisini siyasal olarak eğitmeyi, geliştirmeyi bilmelidir. Şu tür sorunlarla sık sık karşılaşırız: "Biz bir şey bilmiyoruz ki!" Böyle olunca elbette kadınlar her gün biraz daha geriye gidecekler.

Eğitim sadece çok okumak ya da yüksek öğrenim yapmak değildir. Bir şeyleri bilmemek, okumak ve öğrenmenin önünde engel değildir. En azından günlük gelişmelere ilgi göstermek, yayın organlarını düzenli takip etmek bile yeterli olmasa da bir eğitim biçimidir.

Aynı şekilde çevremizdeki gelişmelerle ilgilenmek, bu gelişmeler hakkında düşünceler oluşturmak ve bunları tartışmak da bunun bir yoludur. Genel bilgiler olmakla birlikte ilk atılımı yapmada ve çıkış yolu bulmada önemlidir.

Bir çok emekçi kadın çocuklarını öne sürüyor. Bu kadınların ileri atılmasının önüne gerekçe olarak dikilmemeli. Kadın olarak kendisini topluma kabul ettirmesinin yolu da tüm zorluklara rağmen ileriye atılmayı başarabilmektedir.

Kadın sorununun toplumsal bir sorun olduğunu söylüyorsak, çözümünü de toplumsal olarak düşünmek zorundayız. Bu belki de çok yuvarlak bir söz olarak kulağa hoş gelebilir. Ancak bu sözle, hele de kadınlar lehine sunduğumuzda hiç de kolay olmadığını görürüz.

Bu nedenle kadınlar arasında özel çalışma önümüzde duran en önemli görevlerden birisi olmaya devam etmektedir.

Buradan kadının gerçek anlamda değişiminden söz etmek gerekirse, bu ancak ve ancak sınıf kardeşleriyle birlikte sermaye tarafından ezilen ve sömürülen bir sınıf olarak, ezen sınıfa karşı yaşamın her alanında mücadele etmekle mümkündür.

Eğer kadınlarımız yarını mutlu kılmak, geleceklerini nakış

Kürt Solu

nakış örmek istiyorlarsa, erkeklerle omuz omuza devrim cephesinde savaşmak zorunda.

Sömürü ve zulüm sistemini, "kaderleri"ni değiştirmek için kadınlar toplumsal kurtuluş cephesinde aktif olarak yer almalıdır.

Kadınlarımız yıllardır edindikleri alışkanlıkları ve değerleri kolaylıkla terk edemiyorlar. Böyle olunca da sınıf mücadelesi arenasında pasif, bağımlı ve edilgen rolleriyle yer alıyorlar. İşte tam da burada kadın bu kabuğu kırmak zorundadır. Kadınların bir kısmı mücadele içerisinde kendilerini yenileme başarısını gösterirken, önemli bir kesimi de kendisini şekillendiren egemen değerleri bir biçimde üzerlerinden atamıyor ya da atmıyor.

Kendilerine biçilen geleneksel kadınlık rolünü bir parça değiştirmiş (sokağa çıkan, eyleme katılan, devrimci ve sosyalist basını ve yayınları izleyen, mücadeleye kazandıranlar) olarak yaşamlarını sürdürüyorlar

Kendi eksikliklerini, hatalarını ve devrimci olmayan yanlarını, bağımlı zihniyetlerini görmeden, bilince çıkartmadan, bunları sorgulayıp bir kenara atmadan devrimcilik yapıyorlar. Bu durumlarını, çelişkiler içinde, farklı kimlikler içinde yaşamak olarak değerlendirebiliriz. Bir zaman bir yanı, bir başka zaman diğer yanı ağır basar.

Erkek devrimcileri çoğu kez "dışarıda komünist, evde ağa" diye eleştiririz. Ama sıra kadına gelince dışarıda veya bazen de sözlerimizle devrimci kadın, evde ise geleneksel kadın olduğu gerçeğliğini ne kadar dile getiriyor? Ya da başka bir ifadeyle, zamanının kaçta kaçını geleneksel yapıyı değiştirmeye götürecekle olan işlere harcıyor?

Bu ve benzeri soruları, kendimizi değiştirmek ve dönüştürmek için yanıtlamalıyız. Bin bir zincirle bağımlılaştırılıp, köleleştirilmiş kadının zihniyetini değiştirmek elbette zor, ama başarılı olduğunda da o ölçüde büyük bir kazanımdır sınıflar kavgasında.

Komünist hareketin bu anlamda yerine getirmesi gereken çok önemli görevler vardır. Değişik nedenlerle kavgaya

kazandığı kadınları örgütlemekle onları komünistleştirdiğini düşünmelidir. Bunun için özel bir çalışmayı önüne görev olarak koymalıdır.

Elbette bu çalışma, yalnızca teorik bir eğitim değildir. Pratikte gerçekleşmesini teşvik, denetleme ve sonuçları üzerine yeniden eğitimi gerekli kılan, kapsamlı bir çalışma olmalıdır. Böylesine derin ve anlamlı bir konuşma için öncelikle bu işi yapacakların beyninin her türlü bağımlılık zincirlerinden arındırılması, arınması zorunludur. Yani, beynini gerçekten özgürleştirmesi, zincirlerden kurtarması gerekir.

Yukarıdan da anlaşılacağı gibi, kendilerine devrimci-komünist diyen kadınların komünist biçimlenmesindeki zaafların temeli budur, bu gerçeklik erkekler için de geçerlidir.

İşte bu, bağımlı zihniyete ve dolayısıyla beyninin zincirlerden kurtulup kurtulmamasında yatıyor.

Eğer devrimci faaliyet içerisinde olan bir kadın, günlük siyasi gelişmelere gereken duyarlılığı göstermiyorsa, teorik-politik olarak gelişmek için uğraşmıyorsa, sorunlar üzerinde kafa yorup fikirler oluşturmuyorsa, tüm bunların hepsinin kendisine birileri tarafından verilmesini bekliyorsa, bu durum adı üzerinde, bağımlı kişiliği, geleneksel değerleri yaratmaktır.

Çok yaman bir pratikçi, örgütçü olabilir ama önünü devrimci teoriyle aydınlatmıyorsa, yarın tökezleyeceği, mücadelenin pasif bir unsuru, edilgen bir elemanı olacağı aşağı yukarı bellidir.

Durum neden böyle gelişti diye kendisine sorulduğunda, pratikte pek çok örneğini gördük, pek çok dış neden sıralayacaktır.

Cevaplarımız, kendimize karşı dürüst davranarak verildiğinde, komünist olarak düşünme ve kendimizi biçimlendirmede önemli eksikliklerimiz ve yetmezliklerimizin olduğunu göreceğiz. Ve halen kadın beyninin kölelik zincirinden kurtulmadığını göreceğiz.

Özgürlüklerin olmadığı bir ortamda, bütünüyle özgürleşmek elbette olanaklı değil. Ama bizler dünyayı değiştirmek için yola

Kürt Solu

çıkanlar olduğumuzu iddia ediyoruz. Öyleyse gerek erkek gerekse de kadın olsun, ilk önce işe kendimizi değiştirmekle başlamalıyız.

Halkımızın dediği gibi "iğneyi kendimize, çuvaldızı başkasına batırmalı"yız. Devrimciyim, komünistim demekle, bir yerlerde örgütlenmekle ya da lafla komünist, devrimci olunmaz.

Kendimizi belki devrimci ya da komünist adayları olarak adlandırabiliriz. Komünist olmak, bilinçli irade koymayı ve öncelikle beynimizdeki zincirleri parçalamaktan başlayarak gerici olan mevcut egemen değerlerin etkilerini yok etme mücadelesini gerekli kılıyor.

Kadını eskiye bağımlı kılan değerlere muhalefet etmeyi ve onları yenmeyi gerekli kılıyor.

Bu öylesine basit bir iş değil, çok güçlü bir irade ve kararlılık ister. Gereken irade ve kararlılığı göstermek, kölelikten kurtuluşu doğru yürümek demektir.

Henüz kölelik uykusunda uyuyan, köleliği gönüllü kabul eden binlerce kadını uyandırmak ve bu büyük gücü kadınların özgürleşmesi mücadelesine katmak için, yani onları geliştirmek için hep ilerli!..

Kadının Köleleştirilmesinin Tarihsel Kökleri

Her gün yeni gelişmeler kaydeden büyük bir sosyal alt üst oluş çağında yaşıyoruz.

Durmadan güçlenen bir hareketlilik ve zihin huzursuzluğu toplumun tüm kesimlerinde kendisini gösteriyor ve köklü değişimi zorluyor. Artık herkes üzerinde durduğu toprağın sallandığını hissediyor. Çözümleri üzerine lehte ve aleyhte tartışılan, gittikçe daha fazla çevreyi uğraştıran bir sürü sorun ortaya çıktı. Bu sorunların en önemlilerinden biri de gittikçe daha ön plana çıkan kadın sorunudur.

Burada söz konusu olan, kadının insan toplumunun tam eşit

haklara sahip ve olabildiğince yararlı etkinliği bulunan bir organı olabilmesi için, sosyal organizmamızda hangi konumda olması gerektiği, güçlerini ve becerilerini hangi yönde ve nasıl geliştirebileceğidir.

Bizim bakış açımıza göre bu sorun baskı, sömürü ve sefaletin yerine, bireyler yerine toplumun sağlığının geçmesi için, insan toplumunun hangi biçimi ve örgütlemeyi alması gerektiği sorunuyla düşündürmektedir.

Demek ki kadın sorunu komünistler için şu anda tüm düşünen kafaları uğraştıran ve tüm düşünenleri harekete geçiren genel sosyal sorunun yalnızca bir yanıdır.

Bu nedenle nihai çözümünü ancak toplumsal çelişkilerin ortadan kaldırılmasıyla ve bunun yol açtığı kötülüklerin yok edilmesiyle bulabilir.

Kadın ve işçinin ortak yanı "ezilen" olmalarıdır. Kadın ve işçinin konumunda ne kadar çok benzerlikler bulunsa da kadın, işçiden bir nokta ilerdedir. Çünkü kadın, köleleşen ilk insani yaratıktır. Kadın, kölelik var olmadan önce köle olmuştur.

Her türlü sosyal bağımlılık ve baskı, ezilenin ezene ekonomik bağımlılığından kaynaklanır. Kadın ilk çağlardan beri böyledir, bunu bize insan toplumunun gelişimi gösteriyor. Bilgisizler ya da hilekarlar tarafından her gün kulağımızın içine sokulan, gerek kadın ile erkek, gerekse de yoksul ile zengin arasındaki ilişki için "Bu ezelden beridir böyledir ve ebediyen böyle kalacaktır" cümlesi her açıdan yüzeysel ve halen yakası açılmamış bir yalandır.

Konunun daha derinden kavranması bakımından, konuyla bağlantı içinde inisiyatif konusunda özellikle kadının özel psikolojisini irdelemek gerekiyor.

Bilindiği üzere analık hukukunun yıkılmasıyla birlikte yüzyıllardır kadın ikinci sınıf statü altında olmuş, sistemli olarak rolü, ahlaki baskı altında tutulan, köleleştirilen ve tek yönlü gelişen bir varlık olagelmıştır.

Clara Zetkin'in de belirttiği gibi "Erkeğin koruması ve sorumluluğu altında aile içinde ve aile için faaliyet" kadında özel

Kürt Solu

psikolojisinin oluşmasına neden olmuştur.

Toplumsal yaşamda, ailede kadınlara biçilen değer, yargılarda hiçbir hakka sahip olmayan kadın, edilgen, uysal, bağımlı, özgüvenden yoksun, inisiyatifsiz vb. bir kimlik edinmiştir.

Kadın, kendisini toplumun değer yargılarına hapsedmiş, siyasal, sosyal yaşamdan uzak tutarak ufkunu ev işleriyle alıklaştırmıştır.

Inisiyatif koyma ve özgücüne güvenmekten sürekli uzak tutulmuş ve erkeğin inisiyatifine boyun eğmiştir.

Kadın psikolojik olarak bu olguları kabulünde zorunlu kılınmıştır. Tarihsel evrimde kadınların toplumsal güç olarak inisiyatifini ele aldıkları belirli dönem olmuştur. Örneğin; anaerik dönemde inisiyatif kadınların elindeydi. Lenin, bu dönemi şöyle ifadelendirir: "Devletin var olmadığı genel birliğin toplumun kendisinin disiplininin, çalışma düzeninin, alışkanlığının, geleneklerin gücüyle kan bağları üzerinde kurulu toplulukların, yaşlıların veya bu sıralar erkeklere eşit haklara sahip hatta sık sık onlardan daha yüksek bir konuma sahip olan kadınların, gördüğü otorite ya da saygınlık sayesinde ayakta tutunduğu bir dönem olmuştur".

Yine Engels aynı konuya ilişkin olarak, Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni adlı eserinden kadınların toplumsal konumlarını şöyle açıklıyordu: "Komünist ev ekonomisi tıpkı gerçek babanın kesinlikle bilinmesinin olanaksızlığının yanında, sadece gerçek ananın tanınmış olmasının kadınlara yani analara yüksek saygınlık kazandırması demek olduğu gibi, evde kadınların egemenliği demektir."

Elbette bu inisiyatif kadının değerli bir varlık olduğunu ortaya koyuyor, erkekle arasındaki temel farklılığı kaldırıyordu. Inisiyatif, herhangi bir olayda, durumda ve gelişmede herhangi bir yardımcı kişiye muhtaç olmadan bağımsız tavır takınmaktır.

Anaerik dönem dışında, bir toplumsal varlık olarak kadınlar/ tek tek kadınları dışta tutarsak inisiyatifini ele geçirme, bağımsız hareket etme konumuna sahip olmamışlardır.

Her şeyden önce kadın, kendisini bu konuma getiren özel mülkiyet sisteminin ve onun bir aracı olan köleliğin ilk mülkiyettir. Ataerkil toplumda ailede kadın özel mülkiyet olarak görülür.

Engels, şöyle devam eder: "Erkek, evde yönetimi ele alıyor, kadın aşağılanıyor, uzaklaştırılıyor, erkeğin arzularının kölesi ve yalnızca çocuk yetiştirme aracı oluyordu." (age)

Kadının ezilmişliğinin, zincire vurulmuşluğunun tüm görüngülerinin kaynağı olan kadın-erkek arası ilişkilerde erkeğe egemenlik verilmesi, aile bağlarıyla kadının köleleştirilmesi, çocuğunun anne ve babaca ezilmesi, kadının ezilen, horlanan, şiddete uğrayan ve aşağı cins yapılması vb. gibi görüngülere karşı kadınların yapması gereken, özel mülkiyet dünyasının yıkılması mücadelesine kendilerini adanmak olmalıdır.

Bilinir ki, üretim araçları mülk sahiplerinin elinde olduğu sürece yasama, yargı ve yürütmeye üretim araçlarını elinde bulunduranlar elinde sopa rolünü oynar.

Özel mülkiyet birey mülkiyeti olmaktan çıkıp, sınıf farklılıklarının artarak billurlaştığı dönemlerde sınıf mülkiyeti haline gelmiş demektir. Bu koşullarda artık yöneten ve yönetilen sınıflara ayrılmıştır. Mülkiyete birey değil, egemen olan sınıf sorumludur. Dolayısıyla kadın yalnızca erkeğin değil, özel olarak hakim yönetim biçimlerinin doğrudan buyrukları altında yoğrulan bir hamurdur.

Erkek, kilise-cami, bilinen ve bilinmeyen tanrı ve tanrıçalar, ruhlar, örf ve adetler, örgütlenmiş zor, devlet... toplamı kadının tepesinde bütünleşmiş, Demokles'in kılıcı gibidir.

Masallar anlatılır, rivayet buyrulur, yeminler edilir, mecazi istemlere tabi kılınır atasözleri, küfürler, terbiye hamurları kadının başında bir bir pişirilir ve kadının önüne sürülür.

Yine burada görülüyor ki artık salt erkek bakışı olarak ifade yeterli değildir. Kadının kaderi artık egemen sınıfların eline, bir üst sınıfı temsil eden "devlet babanın" egemenliği altına girmeye terfi etmiştir.

Birinci kesitte bu özel mülkiyetin ilk rüşeym halidir, ayrımsız

Kürt Solu

olarak sorun geneli kapsayan kadının köleleştirilmesidir. O koşullarda bir cins olarak baskı altında tutulan tüm kadınların ortak tepki gösterme koşulları vardı. Yani kadınların içerisinde de ezilen ve ezen kadın yoktu. Dolayısıyla o gün için bütün kadın hakları için ortak dövüş yapma koşulları vardı. Bu dönem ortak üretilip ortak tüketilen, kolektif bir yaşamın egemen olduğu, yerleşik düzenden çok göçebe yaşamın söz konusu olduğu bir dönemdi. Göçebelikten yerleşik barınma koşullarına geçiş, kolektif üretim ve tüketimin yerini özel mülkiyetin ve sınıfların ortaya çıktığı toplumsal düzene bırakması vb. gelişmeler içinde kadınlar mevcut rollerini yavaş yavaş yitirmeye başladı. Cinsler arası biyolojik farklılıklar, ayrımcı yaklaşımların temeli olarak ele alındı.

Kadının cinsel, biyolojik farklılığı onun edilgenliğinin, zayıflığının, düşünsel ve fiziksel yetmezliğinin nedeni olarak ele alındı.

Güç, otorite düşünsel ve düşünsel üstünlükler erkeğin biyolojik yapısının doğal sonucu olarak, kadınların aşağılanmasının, erkekler karşısında ikincil ve tali konuma itilmesinin erkeğe tabi ve bağımlı kılınmasının nedeni oldu.

Kadınların "eksik" yaratıldıklarına dair yaklaşımlara bir de erkekleri baştan çıkaran "şeytani" yaratıklar oldukları yolundaki dini safsatalar da eklenince, toplumsal yapıda akı, tanrısal iradeyi ve düzeni egemen kılmak amacıyla ve bu gerekçeyle kadının toplumdan iyice tecrit edilmeleri gündemleşiyor.

Kadınların tüm yaşamları ve cinsellikleri erkeklerin kontrolleri altına alınıyordu. Bu toplumsal yapıdaki kadının ikinci sınıf konumunun, onun şeytani bir yaratık olduğu yolundaki dini gelenek ve önyargıların egemenliğinin ve aynı zamanda erkek egemen toplum yapısının da göstergesi olmuştur.

Bu gelişmelerin doğal ve kaçınılmaz sonucu erkek egemen soy görüngüsünü, yani soyun devamının erkek egemen yönde ve konumda ilerlemesini beraberinde getirmiş, erkek egemen soy devamının güvenceye alınabilmesinin toplumsal koşulları

yaratılmıştır.

Erkeğin biyolojik, fiziksel yapısının çok eşliliğe yatkın olduğu yolundaki gerici sahte saptamalar erkek egemen toplum yapısının güvenceye alınması amacıyla uydurulmuş bir yalandan başka bir şey olmadığı halde, erkeğin çok eşliliğine gösterilen hoşgörü toplumsal yapının iliklerine işlemiş, dahası bu durumun kabul edilebilir ve meşru bir durum olarak kadınlar tarafından da tescil edilmesi sağlanmıştır.

Ataerkil dönemin önemli toplumsal kurumlarından biri olan "cariyelik" kurumu ve çok karlılık, savaş ve salgın hastalıkların, kıtlıkların yol açtığı yüksek ölümlerin bu yolla telafi edilmesi yaklaşımı aynı zamanda erkeğin cinsel ihtiyaçlarının sınırsız ve güvenli bir şekilde ve "meşru" yoldan doyurulması amacına hizmet etmiş, böylece erkeğin kadın üzerindeki cinsel egemenliği de "meşru" yoldan güvenceye alınmıştır.

Bugünkü toplumsal koşullarda kadının ikinci sınıf, erkeğin egemenliği altında ve ona tabi bir konumda olmasının, bir mal, bir meta olarak alınıp satılmasının toplumsal temelleri, biçimsel olarak farklılıklar gösterse de geçmişten günümüze süregelen süreçte sınıfların ortaya çıkmasından sonra gündemleşti. Dinsel tabu ve önyargıların egemen olduğu ataerkil dönemin başlangıcında doğan cariyeliğin, kadının kimliğini, kişiliğini, geçmişini ve insanlığını yok eden, onu alınıp satılabilir, başkalarına devredilebilir ya da yenileriyle değiştirilebilir bir mal durumuna indirgeyen, erkeğin cinsel istem ve arzularının giderilmesi aracı konumuna getiren toplumsal bir kurum olması da tesadüf değildir.

"Cariyelik" kurumunun tarihsel süreçler boyunca biçim değiştirerek de olsa sürüp gitmesinde, beyintere işlenmiş dinsel ve tabusal korkuların, geri gelenek ve önyargıların aşılammış olmasında "yaratıcı güç" tanrı tarafından bu kurumun kutsanmasının temel rolü olmuş, toplumun her ileri adımı tanrısal güç ve tabuların barikatlarıyla karşılaşmıştır.

Kadının köleleştirilmesinde büyük rol oynayan Kur-an ayet-

Kürt Solu

leri arasında yer alan "İçinizde hür ve mümin bir kadını nikahlamaya gücü yetmeyenler, mümin erkeklerin sahip oldukları cariye efendilerinin izniyle alsınlar!" (Nisa suresi 25. ayet)

Bu mantığa göre erkekler eğer "hür" kadınlar pahalı olur da bedenlerini satınalmaya, nikahlamaya güçleri yetmezse o durumda efendilerinden izin alarak cariye nikahlayabilirler.

Çünkü onlar daha ucuzdur. Hatta bazı hayırsever mümin efendileri tarafından bir lütuf olarak bedava verilebilir.

Kadınların her şeyden önce bir insan olduğu, bir insan olarak diğer insanlarla eşit hak ve özgürlüklere sahip olduğu, olması gerektiği mantığının izi bile bulunmayan Kur-an'da, erkekleri evli oldukları kadınlar arasında sözüm ona adaletli davranma zorunluluğundan kurtaran bir kurum olarak görülmesi de yine bu kurumun, "cariyelik" kurumunun ne kadar ilkel, akıldışı ve mantık dışı niteliğe sahip olduğunu ve buna rağmen ilahi yasalarla kut-sandığını gösteriyor.

"Eğer kızların haklarını (kendileriyle evlendiğinizde) gözete-meyeceğinizden korkarsanız, hoşunuza giden kadınlardan iki, üç ya da dört tanesiyle nikahlanın. Ama bunlar arasında eşit muamele yapmamaktan korkarsanız bir tanesini seçin veya cariyelerinizle yetinin. Bir zevce ya da cariyelerle yetinmeniz adaletten ayrılmamanız için daha uygundur". (Nisa suresi 3. ayet)

Görüldüğü gibi müminlere evli oldukları kadınlara karşı adaletli davranmalarının öğütlediği bir ayette erkeklerin iki, üç ya da dört kadınla nikahlanabilecekleri, ancak bu kadınlar arasında eşit, adaletli davranmama endişesi taşıdıklarında bir kadınla yetinmeleri, ya da cariyeyle yetinmeleri salık verilmektedir.

Yani üç-dört kadın arasında adaletli davranma konusunda kendisine güvenemeyen mümin ya bir kadınla nikahlanmalı ya da elindeki cariyeyle yetinmelidir emri vardır.

İslamın ya da Kur-an'ın kadınları nasıl aşağıladığının, bir köle gözüyle baktığının Kur-an'ı az da olsa inceleyenler tarafından

bilinmemesi akıl işi değildir.

Kadının köleleştirilmesinin, ezilmişliğinin dışı vurduğu alanlardan biri de şüphesiz kadının kendi bedenine hükmetme olanağının elinden alınmasında, istenmeyen gebeliklerin yarattığı sorunlar ve bunların "çözüm" yöntemlerine ilişkin ortaya çıkan tablodur.

Ezilenin en ezileni, kölelerin en kölesi kadının istenmeyen gebeliklerin önlenmemesi durumunda başvurduğu hamileliğe son verme yöntem ve araçları kadınların bu konuda da içinde buldukları insanlık dışı konumlarını ortaya koymaktadır.

Kadınlar ikinci sınıf insan muamelesi gördükleri hemen her yerde toplumsal ve siyasal koşulların dayattığı kölelik nedeniyle bedenleri hakkında da söz sahibi olmamakta, kadın bedeni üzerinde egemen sınıfların egemenliklerinin yarattığı tahribat kendini tüm vahametiyle ortaya koymaktadır.

Aile içinden başlayarak toplumun her katmanına kadar her zaman en son planda bırakılan kadınlar, bununla kalmayıp bey sınıfının keyif çatmasında bir araç olarak kullanılmaktadır. Karına kar katan hakim sınıf kadını kişiliksizleştirerek, uysal, tepkisiz toplum yetiştirmenin baş sorumluları haline getirmek istemektedir.

Kadının ucuz emekle çalıştırıldığı yetmiyormuş gibi, sırf kendi üretmiş olduğu her türden mamüllerin tanıtımında reklam aracı olarak televizyon ekranlarında, podyumlarda öne sürülmektedir.

Töre ve Kadın

Bilinir ki, kadının köleleşmesinde töre olgusunun etkisi küçümsenip gözardı edilemez. Çünkü İslam ve töre iç içe yaşar.

Bunun içindir ki, kadını köleleştiren ya da köleleşmesinde dayanak vazifesi üstlenen töreyi de burada işlemekte yarar görüyorum.

Töre uğruna öldürülen, çocuk yaşta babaları ya da dedeleri

Kürt Solu

yaşında erkeklere başlık ya da bedel uğruna satılan, kocası ölünce kayınbiraderiyle evlendirilen kadınların hazin hikayeleriyle dolup taşan bir coğrafyada yaşıyoruz.

Doğumu ile birlikte eşitsizliğe, cinsel ayrımcılığa, ezilen, horlanan, hatta köle olmuş bir cins olmaya adını atan kadın, tüm yaşamı boyunca erkek egemen toplum değerlerinin altında ezilip, köleleştiriliyor.

Bin bir türlü zincirle bu değerlere (töre) bağlanıyor ve bu değerlerin kendi çocuklarına taşıyıcıları oluyorlar.

Hepimiz küçük yaşlarda çocuk beyinlerimize yerleştirilen büyük babalarımızın, büyükannelerimizin töreleriyle büyüdük.

Bir yandan töre, namus, din ve kan davası uğruna 12-13 yaşındaki genç kadınlar diri diri toprağa gömülürken, öte yandan genellikle çocuk yaştaki erkekler "onurluca" zindanlara gönderiliyor.

Namus, töre, din (İslam) adına beyinlerimiz örümcekleştiriliyor, ondan sonra da "cahillikten bu işler oluyor" denip emekçiler aşağılanıyor.

Kuşkusuz, kadının bugünkü sosyal ve siyasal konumunun altında kadın cinsinin yenilgisine denk düşen toplumların sınıflara bölünmesi yatmaktadır.

Özel mülkiyetin başlangıcı olan bu durum dinler tarafından da kutsanarak töreler gelenek, görenek diye insanlığın karşısına çıkarılmış ve "kader" olarak geniş yığınlara kabul ettirilmiştir.

Bu töreler uğruna kadın erkeğe, yoksul zengine bağımlı hale getirilmiştir.

Erkek sosyal yaşamın, kadın ve çocuğun patronu olurken, kadın dört duvarın patronu olmuştur.

Erkeğin karısından başka kadınlarla gönül eğlendirmesi "erkeğin elinin kiri" olarak itibar görürken, aynı işi yapmaya kalkan kadın diri diri taşlanarak öldürülmeyi hak ediyor töreler gereği.

Her alanda erkeğin lehine işleyen bu erkek egemen düzen, töreleri de erkeğin lehine işletiyor.

Urfa'da 12 yaşındaki bir genç kadın sinemaya gittiği için namusundan şüphelenilmeyi hakkedip(!) töre gereği boğazı kesilerek namusu temizlenmiş olurken, adına radyoda şarkı istediği için namusu kirlenen(!) Hacer de kurşunlanmayı hakkediyor(!)..

Gene Urfalı Rabia da Sünni bir ailenin kızı olarak Alevi Mahmut'a gönül veremezdi töreye göre. Keza Alevi kızlar da Sünni erkeklere gönül veremezdi.

Eğer böylesi durumlar vuku bulursa cezaları ya ölüm ya da en iyisinden ailesi ve çevresinden tecrit edilmektir.

Töre uğruna Urfa'da Rabia katledilirken, ya da Sultan, kocası öldü diye çocuk yaştaki kayınbiraderine eş olarak verilirken, İstanbul'da Fadime, dinin emrettiğine göre babası yaşındaki Müslüm Gündüz'le imam nikahı kıydırmak zorunda kalıyordu.

Bunlar gördüklerimizin, yaşadıklarımızın ya da duyduklarımızın yalnızca birkaçı.

Kısacası kadın yaşamı töre-günah-ayıp üçgeni içerisinde, yasaklar kısıkcısında kendisinin hiçbir şekilde etkide bulunmadığı bir ortamda ömür tüketmeyle geçiyor.

İslam dininin, feodal töre ve tabuların bugünlere taşınmasında önemli etkisi, rolü olmuştur.

Üstyapı kurumunun bir parçası olan gelenek, görenek ve tabuların egemen sınıflar tarafından geniş yığınları karanlık ortamda tutmak için ayakta tutulmaya çalışıldığı bir gerçekken, bazı devlet yetkililerinin "eğitimle ortadan kalkabilecektir" söylemleri, ikiyüzlülüğün başka bir şey değildir.

Hem ikiyüzlülüğe hem de bu gerici törelere karşı mücadele, geniş emekçi kadın yığınlarının mücadeleye çekilmesinde önemli bir adım olacaktır.

Gericici gelenek ve törelere karşı bugünkü koşullarda mücadelelenin iki boyutu olduğunu bilerek hareket etmeliyiz. Geleneklere karşı uzlaşmacı bir yaklaşım sergilemek, daha bugünden değiştirilmesi ve kaldırılması gereken törelerin ayakta kalmasına bir biçimde destek sunmaktan öte bir anlam ifade etmeyecektir.

Kürt Solu

Kadınları aşağılayan ve köleleştiren tüm törelere karşı sürekli bir aydınlanma savaşımı yürütülmelidir.

Böyle bir savaşın başarıya ulaşabilmesinde öncelikle bu savaşın yürütücülerinin beyinleri çok açık olmalı ve sistemin kendi beyinlerinde bırakmış olabileceği gerici törelere kırıntılarını kendi üzerlerinden atmak için çok özel bir savaşıma girmelidirler.

Hepimiz biliyoruz ki, pek çok devrimci ve komünistin üzerinde hala feodal diyebileceğimiz değer yargılarının etkileri değişiklik gösterse de önemli ölçüde kendini hissettirmektedir.

Bu yargılardan kendimizi kurtarmadan başkalarının böylesi yargılardan kurtulmasında aktif ve kararlı olunamayacağı yeterince açıktır. Bu gerçeği bilincimize kazıyarak hareket etmeliyiz.

Öte yandan mevcut törelere karşı çıkışı hızlandırmaya hizmet edecek olan kurum ve kuruluşların oluşturulmasını talep etmeli ve bunu da mücadelenin bir parçası olarak ele almalıyız.

Böyle kurumların olmaması kadınları töre cenderesine sıkışmaya daha başından itibaren itmektedir.

Bu öyle dudak bükülecek bir talep olmadığı gibi, bugünkü toplumda kadının durumunun iyileştirilmesi için uğraşmak diye bir görev devrimcileri beklemektedir.

Özgür Kadın Özgür Toplumda Olur Kadınların Özgürlüğü de Kavgadan Geçiyor

Devrim ve sosyalizm savaşımımızın zafere taşınmasında toplumun yarısını oluşturan kadınların örgütlenmesi sorunu komünistlerin önünde her dönem bir görev olma özelliğini sürdürmüştür.

Oldukça hassas ve kendine özgün yanlar taşıyan kadınları örgütleme ve mücadeleye çekme sorunu doğru devrimci bakış ve yöntemle yürütülmediğinde istenilen başarıyı yakalamak olanaksızdır.

Bu durumda kadın çalışması adeta ustura üzerinde yürümek

gibi bir çalışmadır. Bu alanda açık Leninist bir kafa (yapı) ve pratiğe sahip olunmadığında kadın çalışmasında istenilen başarı kendiliğinden gelmez.

İşte bu gerçeklikten hareket eden komünistler olarak kadın çalışmasını hangi bakış açısı ve yöntemle nasıl ele alıp yürütmeliyiz?

Soruna yanıt bulmak ve olası yanlış eğilimlere karşı üzerinde yürüyeceğimiz zemini daha iyi tanımak için kadın hareketinin amaçları ve örgütlenmesi ilkelerine ilişkin görüşlerimizi aktarmayı uygun buldum.

Peki nedir kadın hareketinin temel amacı ve örgütlenme ilkeleri:

1. İnsan toplumunun yarısını oluşturan kadın cinsinin ezilmişliğinin temelinde özel mülkiyetin doğuşu yattığı için, kadının kurtuluşu ilk ve temel koşul olarak özel mülkiyet dünyasının yıkılmışlığıyla sağlanacaktır.

Toplum özel mülkiyet dünyasının yanı sıra ücretli kölelik sistemini yıkacak, toplumsal devrim ve sosyalizm kadın cinsinin kurtuluşu için gerekli koşulları yaratacak ve kurtuluş sürecini başlatacaktır.

Tarihten gelen tüm eğitim, siyasi hayat ve üretimde kadın aleyhine eşitsizliklerin giderilmesi, ev ekonomisinin yok olup ev işi ve çocuk bakımının tümüyle toplumsallaşarak kadın kurtuluşunun önündeki tüm engellerin temizlenmesi, sosyalizmin inşası bütün bir tarihsel süreç boyunca proletarya diktatörlüğü altında gerçekleşecektir.

Kafa ile kol emeği, kent ile kır arasındaki farklılıkların kalktığı, toplum yaşamında iş bölümünün (aynı zamanda kadın ve erkek arasındaki iş bölümünün) ortadan silindiği, burjuva hukukunun dar çerçevesinin aşığıladığı kadının sosyalizm (komünizm) ile tam kurtuluşu da gerçekleşecektir.

2. Kürdistan kadının kurtuluşunun yolu demokratik devrimden kesintisiz sosyalizme geçiş ile açılacaktır.

Kapitalizmin hakim olduğu, feodal kalıntıların varlığını henüz sürdürdüğü ülkemizde devrim en önemli devrimci dönüşümleri

Kürt Solu

gerçekleştirecektir.

Devrimimizin sosyalist aşamaya yükselişi, bu adımları geliştirirken, sınıf karakterini de değiştirecektir.

İşçi ve emekçi kadının kurtuluşu için kavgaya çekilmesi, komünist hareketin tüm faaliyetinin yarısı, emekçi kadın kitlelerini de devrim ordusunun yarısı olarak temel hedef almak zorundadır. İşçi ve emekçi kadınları saflarına çekmemiş bir devrim, karşı devrimi yenilgiye uğratamaz.

Kadının kurtuluş kavgası, yalnızca özel mülkiyet dünyasının yıkılması uğruna yürütülen bir kavga olamaz.

Kadını "evin patronu" olan erkeğin, çocuk bakımının kölesi kılan özel mülkiyet dünyasının bu özel yanına, kadının köleliğini kutsayan burjuva ve feodal toplum yargılarına, yazılı yazısız kurallarına, yasalarına karşı savaşım sorunudur.

Bu durumun kendisi kadınların içinde özel bir çalışmayı, özel bir eğitimi ve özel bir örgütlenmeyi gerektirir.

Komünistler, kadının kurtuluş mücadelesinin bu iki yönünü bir arada ele alıp programatik ve örgütsel düzeyde önünü aydınlatmalı, her iki yönüyle kadın hareketini örgütleyip geliştirmelidir. Bunun bir gereği olarak çeşitli türlerde bağımsız kadın örgütlenmelerinin yaratılmasına önderlik etmelidir.

İşçi ve emekçi kadınların komünizm davasına kazanılması, devrim ve sosyalizm kavgasına seferber edilmesi ve ikinci sınıf konumuna karşı başkaldırıya çekilmesi bakımından demokratik hareketin, kadın hareketinin yaratılması başlıca iki kapsamdadır.

Devrimimiz bir çok şeyi değiştireceği gibi, toplumsal bir sorun olarak kadın sorununda da köklü değişimlerin önünü aralayacak ve kadınların özgürleşmelerinin nesnel zeminini sağlayarak güçlendirecektir.

Ne ki, devrimin zafere taşınması sürecinde emekçi kadınların devrimci mücadeleye çekilmeleri ve erkek egemen değerlerin yıkılmasına etkisinin sınırlandırılmamasına yönelik güçlü devrimci başkaldırının örgütlenmesi bugünün devrimci görevleri arasında durmaktadır. Toplumun acil çözüm bekleyen sorun-

larından biri de, toplumun yarısını oluşturan kadınların özgürleşmesinin önünü açacak cins ayrımcılığına karşı mücadeledir.

Bilindiği gibi kadınları toplum içerisinde ikinci sınıf konumuna getiren temel neden, toplumun ezen-ezilen, sömüren-sömürülen olarak uzlaşmaz sınıf karşıtlığına ayrılmış olması ve üretim araçlarının bir avuç mutlu azınlığın elinde toplanmış olmasıdır.

Demek oluyor ki, kadınları toplum içerisinde ikinci sınıf insan olarak gören ve ona böyle bir rol biçen sınıflı toplumun kendisidir. Yani kadını köleleştiren, alıklaştıran ve erkeğe bağımlı kılan kapitalist toplumdur.

Bu bakımdan erkek egemen değerleri koruyan, kollayan ve bunun devrimci saflarda bile şöyle ya da böyle sürüp gitmesini sağlayan temel neden kapitalist sistemin kendisidir. Dolayısıyla toplumsal dönüşüm sağlanmadan kadın sorununda köklü çözümün önünün açılması bir yerde olanaksızdır.

Nasıl ki sivri sineklerin üremesini sağlayan bataklık kurutulmadan sivri sineklere karşı savaşımда başarı yakalanamıyorsa, aynı şekilde kadınların üzerindeki ikili baskıyı, sınıfsal ve cinsiyetçi baskıyı ortadan kaldırmanın yolu da kapitalist toplumun yerle bir edilmesi, kadınların her alanda özgürleşmesinin yolunun aralanmasıyla olanaktır.

Demek ki kadınların özgürleşmesi sorunu, kapitalist düzenin yerle bir edilerek devrimin zafere taşınması sorunudur.

Bilincimiz, davranışlarımız ve hatta hareket tarzımız üzerinde bile karşısında savaşım verdiğimiz burjuva-kapitalist toplumun güçlü baskısı olduğu bir gerçek. Bu baskı, bazı durumlarda açık, bazı durumlarda da gizlice kendisini dışa vurmaktadır. Çünkü içerisinde hareket ettiğimiz kapitalist toplumun yüz yılların değer yargılarını, geleneklerini bir çırpıda aşmak oldukça zor ve güçtür. Bu gerici değerlere ve geleneklere karşı bilinçli bir savaşım açmak, ideolojik-politik değişim-dönüşüm yolunu aralamak bir şey, bunları bütünüyle aşarak yeni kadını (insanı) yaratmak ve buna birden ulaşmak başka bir şeydir.

Bilincimizi, yargılarımızı ve davranışlarımızı, içerisinde

Kürt Solu

hareket ettiğimiz nesnel zeminden kopuk ele alırsak sonuçta kadının özgürleşmesi sorununu kapitalist toplumun yıkılması sorunundan kopuk, kendi başına düzen içerisinde çözülecek bir sorun olarak ele almaya götürür ki, bu durumun kişi ve akımları yanlış bir hedefe yönelteceği açıktır.

Bilindiği üzere yanlış bir hedef yanlış bir mücadele yöntemini koşullandırır. Bugün bu yönüyle devrimci hareket ve saflarımızda hem kadın hem de erkek yoldaşlarda yanlış eğilimler ve hatalı yaklaşımlar ve tutumlar olduğu açıktır.

Sorunun sağlıklı bir temelde kavranmaması hatalı eğilimlerin gelişmesinin zeminini yaratıyor.

Bu koşullarda yapılması gereken şeylerin başında ilk olarak kadın sorununu ve çözümünü doğru kavramaktan, ikinci olarak da içerisinde hareket ettiğimiz toplumsal koşullarda bu soruna karşı mücadeleyi nereye kadar yükseltebileceğimiz sorusuna doğru yanıt bulmaktan geçiyor.

Devrimci saflardaki kadın yoldaşlarımız, bu alanda önemli ölçüde dar ve sığ yaklaşımlara sahipler. Eşitlik bir yerde evde işlere ortak olmak olarak algılanınca, bu durum asıl hedefinden saptırıcı oluyor.

Elbette ezilen emekçi kadını sınıf savaşımına çekmenin yolu, kadını evin alıklaştırmasından kurtarmaktan geçiyor, ki politik aktivitesini ileri taşıyabilsin. Gerici değer yargıları ve erkek ege-men değerlerin içerisinde hareket ettiğimiz toplumun her şeyi ile dışa çıkacağını düşünmek, olanla olması gerekeni birbirine karıştırmak olur ki bunun da sağlıksızlığı ortadadır.

Değiştirmeye çalıştığımız toplumun bizi koşullandırdığı sınırları aşmak, bunu zorlamak devrimcilerin, komünistlerin görevidir.

Kadın yoldaşların ev işlerinden yüzlerini devrimci mücadeleye çevirmeleri kendilerini değiştirip ileri götürmeleri bakımından önemli bir adım oluşturmaktadır.

Kurtuluşun İlk Ayağı ve Bir Gereklilik Arzeden Özel Kadın Örgütlenmesi

Ezilen cinsin somut sorunlarını tespit ederek somut güncel talepleri yönünde eylemliliğe çekmek, kadının kurtuluş kavgasının yalnızca bir bölümüdür.

Hareketin öncüleri, bu özel mücadelenin genel mücadeleyle bütünleşmesi, kadının özgürlüğünün koşullarının kalıcı olarak oluşması için mülkiyet dünyasının yıkılması gerektiğinin bilincinde olarak, işçi ve emekçi kadınları bu özel savaşı genel devrim ve sosyalizm kavgasına bağlayacak bir perspektifle bakmalı ve çalışmalı. İşçi ve emekçi kadınları özel mücadeleleri içinde bu bilinçle eğitmeli, örgütlemeli. Demokratik kadın hareketini örgütlenme merkezleri, genel devrim ve sosyalizm kavgasının birer kişisel dayanağı, kayışları yapma perspektifiyle çalışmalıdırlar. Demokratik kadın demekleri, bütün ezilenler ile birlikte kadınların da köklü kurtuluş yolu olarak devrim ve sosyalizm kavgasının yandaşı olmalı, olduğunu açıklamalı.

Konuyu şöyle açabiliriz:

Ülkemizde bugünkü sınıf ilişkileri değişmeden; ekonomik, toplumsal ve siyasal yapı, bu yapının sahipleri işbirlikçi egemen sınıflar tasfiye edilmeden; işçi ve emekçi (kadınların) sınıfların konsey tipteki devrimci diktatörlüğü kurulmadan, kadının köle konumunu ortadan kaldıracak köklü reformların önü açılmaz.

Bugünkü sınıflar arası temel çelişkileri tasfiye edecek olan devrimin birinci adımı, özel mülkiyet ilişkilerini tümden tasfiye edecek olan sosyalist devrim için ortamı hazırlayacak...

Mülkiyetin bütün biçimleriyle tasfiyesi işi, kadın sorununun temellerine vurulması demek olacaktır.

Buradan temel bir çıkarsamaya varmak gerekiyor. Kadın hareketinin genel hedefi devrim olmalıdır. Öyleyse demokratik kadın hareketinin temel programı proletaryanın devrim programıyla çakışmalıdır. Daha doğru bir ifadeyle demokratik kadın hareketi kendini proletaryanın devrim mücadelesine ve devrim programına bağlamalıdır. Devrimci çizgideki demokratik kadın hareketi, kadının kurtuluş yolunu açacak olan AEDHD (Anti emperyalist demokratik halk devrimi) için savaşıma kendi konu-

Kürt Solu

mundan katılmayı, destek olmayı görev edinmelidir.

Lenin'in Asya kadınları için "ezilenlerin en ezilene, kölelerin en kölesi" nitelemesi kadınlarımızın büyük çoğunluğu için geçerli olmasına karşın, ülkemizde gelişkin ve yaygın demokratik kadın örgütlenmesi hala yoktur. Daha çok İstanbul'a sıkışıp kalmış kadın derneklerinden ibaret bir örgütlenme var. Bu derneklerin örgütlemeyi başarabildiği toplam kadın sayısı 1000'i zor aşar.

Mevcut düzen partilerinin paralelinde vakıflar, komisyonlar, "Türk" vasıflı kadın ve anne dernekleri burjuva egemen sınıfların kadın örgütleri olarak demokratik kadın örgütlenmesinin dışında görülüp, dışında değerlendirilmelidir.

Sözünü ettiğimiz demokratik kadın dernekleri em geniş emekçi kadın kitlelerini çekebilecek etkinlikler içinde değiller. Son dönemlerde etkinliklerinde belirgin bir gelişme olsa da bu henüz işin gereklerinin oldukça uzağında. Varolan kadın dernekleri ise dar grupçu, klikçi yaklaşımlarıyla kiteselleşmenin önünde zaten kendi anlayışlarıyla engel. Diğerleri de henüz daha ilk kuruluş dönemlerinin sorunlarını aşabilmiş değiller. Öğrenci, aydınlanmış kadınlardan ibaret yapılarını henüz koruyorlar. Yani kitle örgütleri gibi geniş kitleleri kucaklayan, harekete geçiren ve örgütleyen merkez değiller.

Bu durumun genel ve özel bir çok nedeni var. Üzerinde durulması gereken sorun, kadın derneklerinin, demokratik kadın hareketlerinin yaratılmasında nasıl bir kaldıraç olabilecekleridir. Bu açıdan bakıldığında bu derneklerin her birinin programatik ve tüzüksel sorunları var. Kadın çalışmasının kapsamını doğru belirleyememe, diğer örgütlenmelerle ilişkili sorunları var. Kadın mücadelesinin perspektiflerinin neler olacağına dair önemli sorunlar, kitlesele yapıya ulaşabilmek bakımından temel zaafılar var.

Demokratik kadın hareketinin yaratılması bakımından hiç kuşkusuz kadın derneklerinin kurulması pratik bir ilerleme, önemli bir adımdır. Türkiye ve Kürt coğrafyasında dipten gelen demokratik kadın mücadelesi geleneğinin olmadığı gerçeğini

hesaba katarsak, kadın sorununu en ağır biçimiyle yaşayan ve köleliği içselleştirmiş sıradan kadının değil de aydınlanmış kadınların ilk anda harekete geçmesi elbette diyalektik gelişmeye uygun olanıdır. Yaptığı iş gereği ekonomik, toplumsal, siyasal gerçekliği ilk kavrayan ve kadınlık durumunun bilincine varıp buna karşı harekete geçenler aydın kadınlar olmuştur. Ancak bu ilk çıkış uzun süre aşılamazsa bir aydın hareketi olarak yozlaşmaya mahkumdur.

1980 önceki sürecin bazılarını dışta tutarsak, dar grup örgütlenmelerinin egemen olduğu kadın derneklerinin olumsuzluğu bu açıdan önemli bir örnektir. Leninist partinin kitle çalışmasının yarısı kadın çalışması olmalıdır. Çalışma özel yöntemlerle, özel bir programla yürütülmelidir. Bu haliyle kadınları partinin eşit üyeleri yapmak için işin gereklerine uyan özel örgütlenmeler yaratmak zorundayız. Böylesi özel çalışma partinin kitle çalışmasının yarısı ve emekçi kadın kitlelerini savaşma çekme mücadelesinin önemli bir parçası olarak kavranmalıdır.

Sosyalizm ve Kadın

Kadınları gerçek özgürlüğe kavuşturacak biricik yol, nice güçlüklerle ve engellerle dolu olan proletaryanın sosyalist devrim yoludur.

Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti kaldırıp bunu toplumun ortak mülkiyeti yapacak sosyalist devrim, sömürü ve baskı altında yaşayan proleter ve emekçi yığınların yarısını oluşturan kadın kitlesini sosyalist devrime katarak kadını toplumun eşit haklı ve özgür bir üyesi konumuna yükseltir. Sosyalist devrim insanlar ve uluslar arası düşmanlığı ortadan kaldıracığı gibi, insanların birbirlerine yakın olmalarının somut koşullarını da yaratır. Hedeflediğimiz sosyalist devrim, kadını, insanın insanı sömürüp esaret altında tuttuğu koşullar içinde değil, eşit haklı üyesi olduğu yeni toplumun aktif bir yaratıcısı ve

yetenekli işçisi durumuna getirir.

Aynı zamanda kadının daha önce gizli kalan tüm yetenek ve özelliklerinin gelişmesini sağlayacak olan sosyalist devrim, kadını ülkenin ekonomik yaşamına sokarken erkeklerle rekabet ettirmez. Ücretini azaltmak gibi bir amaç gütmaz. Aynı derecede eşit bir nitelikte sosyal yaşamın her alanında işçi ve memur kadın, aynı emeğe karşı erkeğin aldığı ücret kadar ücret alır ve erkeğin sahip olduğu tüm haklara eşit bir şekilde sahip olur. Çocuk bakım merkezlerinin kurulması ve çocuk bakımı parasız yapılır. Bu durum sosyalizmde kadının yaşamında ilk ve en önemli köklü değişimin bir adımı olacaktır. Ülkemizde yüz binlerce emekçi kadının gebelik hakkında varolan bilgisizliğini ve çaresizliğini ortadan kaldırma ve kadının sağlık ve bilinçle yaşayabilmesi için tıbbi muayenehane ve danışma merkezleri kurularak, hamile kadının nikahlı olsun ya da olmasın doğum öncesi ve sonrası sağlığı ve bakımı sosyalist devletin himayesi altında olacaktır. Yani çocuğun bakımı ve geliştirilmesi annenin omuzlarından alınacak, toplumsal bir görev haline getirilecektir. Çocukların eğitimi kreş çağından başlayarak ve parasız olarak sosyalist devletin görevleri arasındadır. Annenin hamilelik ve doğum yüzünden işini kaybetmemesinin gözeticisi işçi ve emekçilerin sosyalist devleti olacaktır.

Kadınların vasıfsız işçi konumundan çıkarılması için, memur kadınlar da dahil olmak üzere parasız meslek eğitimleri, fabrika okullarından üniversiteye kadar tüm olanak yolları yaratılarak, devlet öğrencilere burs verecek, çeşitli okul ve yüksek öğrenim kurumlarında kadınlar için özel olarak belirli bir oranda yer ayrılacaktır.

Sosyalist devrim, emekçi köy kadınlarının omuzunda duran ağır yükü, kooperatif esaslı üzerine kreşler, çocuk bahçeleri, genel yemekhaneler ve çamaşırhaneler gibi kolektif kurumlar inşa ederek ortadan kaldıracaktır. Sosyalist devrimde kadının tam özgürlüğe ve eşitliğe kavuşması esasını yalnız ekonomik temeller üzerinde değil, sosyal düzen içerisinde de kurular.

Kolektif mutfaklar, çamaşırhaneler, çalışan kadının ev işlerine harcaması gereken zamanını en aza indirir. Bundan amaç, kadının toplumsal faaliyetin bütün alanlarına ve en önemlisi de aktif olarak siyasete katılan özgür ve eşit bir birey haline gelebilmesinin yollarını yaratmaktır; bunun yolu da sosyalist devrimle açılacaktır.

Yine anneliğin büyük bir önem taşıması ve çocuğun devlet tarafından bakıma hakkına sahip olması, sosyalizmin kadına eşitlik ve özgürlüğü sağlamak için varolacaktır.

Sosyalist devrim çıkarttığı yasalarla kadının doğrudan politik yönetime katılmasını sağlayarak, erkeğe de kadına da aynı hakları vererek, kadınların kendi hak ve hukuklarından sınırsız olarak faydalanmalarını kolaylaştırarak ve bunu sağlayarak, kadınların partide eşit üyeler olarak çalışmasını mümkün kılacaktır. Kadınlar sosyal yaşama etkide bulunma, erkekler gibi politik ve genel öğrenim için tüm araçları kullanma hakkına sahip olacaktır.

Kadınlar devlet yönetiminde etkin bir role sahip olmalarıyla birlikte bir çok kadın yüksek sorumlu yerlerde olacaklardır.

Emperyalist propaganda merkezlerinin ve liberal dönem takımının "sosyalizm kadın sorununa çözüm bulamadı" yönlü palavraları eşliğinde Sovyetler Birliği'nde yaratılan bütün değerler ortadan kaldırılınca, Sovyet kadınının geçmişte çetin savaşlarla kanıyla-canıyla kazandığı bütün haklar bir çırpıda alınarak, açlığa, baskıya, fuhuşa itilerek yeniden ücretli kölelik sisteminde köle haline getirildiler.

1917 Ekim sosyalist devrimi mücadelesinde şehit düşen Ekim'in kahraman kadınlarının anıları önünde saygıyla eğildiğimi belirtmeden geçemeyeceğim.

Bugünkü koşullarda kadınların kamu çalışması ve sosyal yaşamda önemli başarıların ve maddi verimliliğin artmasının bir sonucu olarak her kadın için mutlak anneliğin sağlanması işi sosyalist devlette en önemli sosyal problemlerden biridir. Anne ve çocuk bakımı için varolan kurumların çok geniş ağının detay-

Kürt Solu

ları sosyalistlerce çok önceden bilinir. Her yıl bu kurumların sayısı arttırılacak, kadının geleceğiyle için hızlı bir şekilde geliştirilecektir. Şehir ve kırsal farkı olmadan, şehirde ve kırsal kreş sayıları bir önceki döneme kıyasla iki katına çıkacaktır.

Annelerin çocuklarıyla ilgili endişelenmesine hiç gerek yok. Sosyalist devlet onun büyütülmesi ve eğitimi için her türlü yardımdan çekinmez. Kadınlara zararlı olan ve güçlü, sağlıklı ailelerin yaratılmasına engel olan kürtajın serbest bırakılması için hiçbir neden olamaz sosyalizmde. Bu yasaklamanın ana amacı doğum oranını ve nüfusun yıllık büyümesini arttırmaktır diye düşünmek doğru değildir. Sosyalistlerin korkacak hiçbir şeyi yoktur. Hiç kimse, sosyalist devletin büyüyen işçiler ordusunu besleme ve onlara düzenli iş sağlamaya muktedir olduğundan şüphe duyamaz.

Ulusal ekonominin tüm dallarının hızlı, planlı gelişmesi ulusal refahın daha bir büyümesini garantiler ve buradan işsizlik olasılığını dışlar, buna rağmen işçi (çalışan) sayısında yıllık artış büyütülür. Kürtajın yasaklanması her şeyin ötesinde kadınların sağlığını emniyete alma çabasıdır. Ve onları bu operasyonun sıkça tedavi edilemez sonuçlarından korumak içindir.

Sosyalizmde annelik, kadınlığın tümüyle tamamlanması için özdür. Bu yüzden kadının bakımı sosyalist devletin genel sosyal politikasında böylesine istisnai önemli yer tutar.

Kadına karşı ezeli önyargıları ortadan kaldırma gücünü gösteren yalnızca canlı devrimci rüzgarlardır ve ancak yeni insanlık, üretken-emekçi halkla yeni bir toplum kurarak kadının tümüyle eşit haklara ve özgürlüğüne kavuşmasını sağlamayı başarabileceklerdir.

"Hangi görevi yürütürsem yürüteyim, emekçi kadını tümüyle özgürlüğüne kavuşturma ve yeni bir cinsel ahlak için temel oluşturma amacının her zaman etkinliğimin, yaşamımın en yüce amacı olacağına kesinlikle bilincindeyim" diyen Aleksandra Kolantay'ı 9 Mart 1952'de yitirdik. Onun anısını emeğin ve kadının kurtuluşu kavgamızda yaşatmalıyız.

Ekim sosyalist devrimi ile Çarlığın iktidarına son veren Rusya proletaryası ve emekçileri bütün sömürücü mülk sahibi sınıfları iktidardan uzaklaştırdı. Ve bütün Rusya'da çalışan sınıfın, proletaryanın iktidarını kurdu. Ekim devrimi gerçekleştiği andan itibaren Sovyetler Birliği'nde kadın hakları sosyalist devlet garantisi altına alınarak, yöneticilik alanında da terfi edilmiştir.

Kadının tarihinde açılan yeni bir sayfa idi Ekim devrimi. Sovyetlerde kadını yönetici konumuna yükselten Ekim devrimiyle birlikte, sömürücü sınıfların iktidarının yenilmez-yıkılmaz olduğu anlayışı tarihe karışmış oldu. Sömürülen-üreten sınıfın iktidarı gerçek-somut bir olgu oldu. Ve kadın nezdinde Ekim devrimi yeni kadına duyulan özlemi gerçekleştirebilir bir program olarak ortaya koydu. Ekim devriminin gerçekleşmesinde kadının dönüştürücü gücü açığa çıktı. Sovyetler Birliği'nde gerçekleşmiş olmasına rağmen hiçbir tarihsel olayın ulaşamadığı ölçüde uluslararası değerler taşıyan Ekim devrimi, yeryüzünde başta ezilen kadının ve bütün emekçilerin, ezilen halkların umudu ve ilham kaynağı oldu.

Kadınlar dünya ölçeğinde Ekim devriminin şahsında kendilerinin zaferini gördü. Ekim devrimi Sovyetler'e getirdiği sosyalist yönetim biçimiyle kadının yaşamda yöneten ve yönetilen şeklindeki bölünmesinin yok oluş sürecinin yolunu açtı. Çünkü Ekim devrimi giderek yok olmaya yönelen bir devlet biçimi getirmişti. Ve çünkü Ekim devrimi iktidarı, yani kendi kendini yönetmeyi emekçi sınıfın eline verdi.

Bunun bilincinde olmayan, "aman bana ne bundan" diyen kadın, erkeğin egemen olduğu köhne bir dünyanın kölesi olmayı kabulleniyor demektir.

Tamam, ülkemiz için kurtuluş mücadelesi veren komünist hareket hala dar kabuktan kurtulamadı, bu anlamda misyonunu oynayamadı, yapılması gerekeni yaparak halkıyla bütünleşemedi, bu konuda halen sağlam bir önderliğe sahip değil. Çünkü bunu yaratamamıştır. Bu acı gerçek karşısında, komünist hareket bu acıyı iliklerinde hissediyor. Bunun verdiği ezikliği

Kürt Solu

yaşıyor. Yani komünist hareket misyonunu oynayamadı. Ülkemizde yaygın olan din, töre ve feodal değer yargılarının cenderesinde inleyen kadına ulaşamadı, ulaşamadığı gibi onunla bütünleşemedi, bütünleşemediği gibi de ona kurtuluş yolunun bu kavgadan geçtiğini kavratamadı bir türlü. Bu sağlam bir önderlikle ilintili olan bir sorundur kuşkusuz. Bu herkesçe bilindir. Hiç kimsenin bu konuda söyleyeceği fazla bir şey de yok.

Oturduğumuz yerden hep eleştiririz; peki sen-ben-bir diğeri, işin gereklerine uygun davranarak şanımıza yakışan özveriyi, desteği komünist harekete sunduk mu acaba? Bizler bu noktada işin neresindeyiz diye kendi kendimize sorduk mu? Karşısındakine çuvaldızı batırmadan önce iğneyi kendimize batırmak gerekir diye düşünüyorum.

Asıl üzerinde durmak istediğim konu şudur: Çeşitli dönemlerde çeşitli örgütlerin şurasında burasında yer alanlar bir çok yoldaşımız her şeyden elini çekerek, suya sabuna dokunmadan (kadın ve erkek için geçerli) deyim yerindeyse otururken, kendilerini mutlu hissediyorlar mı? Bu durumlarıyla erkeğin egemen olduğu bir dünyada kadının ezilmesine, köleleşmesine ve aşağılanmasına çanak tutmuyorlar mı? Mücadele verilmeden yarınlardan umutlu ve özgür kadının yaratılacağına inanıyorlar mı?

Onların asıl yerinin, yeniliklerin ve özgürlüklerin filizlenerek hayat bulacağı kavga alanı olduğunu inanıyoruz. Kimse kimsese zorla iş yaptıramayacağı gibi, bu tamamen gönüllülük arz eden bir iştir. Bilinir ki bu zor, zor olduğu kadar da şerefli olan bir görev ve tarih tarafından omuzlarımıza konulmuştur.

Sosyalist devrim, Marksizm-Leninizmi ete kemiğe büründürerek bu manada kadına da kan-can verir. Sosyalizm, çürüten, eskiyen geçmişin karşısında güzel olan her şeyin; sevginin, hürriyetin, kardeşliğin, insani olan her şeyin zaferi, burjuvaziye karşı kazanılan bir zaferdir. Bunun içindir ki sosyalizm kadın ve insanlık için daima canlı ve yaşayan olacaktır.

Aysel Bahtiyar Özbay

EKİM DEVRİMİ VE KADINLAR

İnsanlığın ilk çağlarından bu yana, birkaç anaerkil kabile dışında kadınlara 2. sınıf insan konumu uygun görüldü. Bunun nedeni (!) kaba kuvvet, fiziksel hayatta kalışın birincil koşulu olmasıydı. Mülkiyetin kişisel bir kudret sembolü haline gelişiyle birlikte kadınlar da elde edilmek için savaşılan, biriktirilen kadınlarda , elde tutulan ve değiş tokuş edilen zenginlik nesnelere durumuna dönüştüler. Şu kadar boğa ve inek, şu kadar koyun, deve vs. Daha bağlayıcı dinsel geleneklerin çok tanrılı puta tapıcılığın yerini almasıyla birlikte kadının insandan-aşağı doğası kutsal yasalar tarafından da onandı. Üç büyük din bu konuda aşağı yukarı aynı görüşü paylaşıyorlar. Çünkü bu sözleşmeleri tairı yapmıştır.

Sovyet kadının gerçek öyküsü Sovyetler Birliği dışında çok az biliniyor. Ekim Devrimi'nde ve sonrasında kadının konumuna geçmeden önce Çarlık Rusyası'ndaki kadının konumuna da kısaca değinmek gerekir. Çarlık Rusyası farklı tarihsel ve

Kürt Solu

kültürel kökenlerden gelmiş yüzden fazla değişik milliyet ve etnik gruptan oluşmaktaydı. Rus ögesi çoğunlukta idi. (Zira Çarlık yasalarına göre Ukraynalılar ve Belaroslular Rus sayılmaktaydı). Aynı zamanda devlet dini Grek-Ortodoks kilisesi üzerine temellenen teokratik bir toplumdur. Bu karmaşık toplumda kadınların durumu neydi? Doğal olarak toplumsal ve iktisadi statüsüne göre büyük ölçüde değişiklikler göstermekteydi

Aristokrat ve zengin sınıfın kadınları diğer Avrupa toplumlarındaki gibi, yani cinsel nesne muamelesi görüyorlardı. Şımartılıyorlar, hayranlık duyuluyor, korunuyor, evlilikle trampa ediliyorlardı. Halka herhangi bir bağlantıları yoktu. Orta sınıf tacirleri, sanatçıları ve küçük memurları kadınları ataerkil yasaya uygun yaşamaktaydılar. Tüm kişisel örgütlerden mahrum bırakılmış, özellikle de evlilikteki seçme özgürlüklerinden yoksunlardı.

İntelligensiya'nın, serbest meslekler, sanatçılar, yazarlar, müzisyenler, eğitimciler ve iyi eğitilmiş memurlar-kadınları en özgür olanlarıdır. Bunlar da genellikle toprağından uzun zaman önce koparak yoksul düşmüş toprak sahibi sınıftan gelirlerdi. İlk devrimcileri üreten küçük ve aydınlanmış bir gruptu. Kadınlara eğitim olanakları sınırlı olmakla birlikte, bu sınıf iyi eğitilmiş ve hayatta etkin bir rol üstlenen pek çok parlak kadın üretmiştir. Örneğin 1913 yılında Rusya'da 2800 kadın doktor bulunmaktaydı. Ki bu, ülkede görev yapan doktorların % 10'u demektir. Yine şaşırtıcı bir oranla tüm öğretmenlerin % 8'i kadındı. Ayrıca çok sayıda kadın yazar, ozan, sanatçı vardı. Çarlık yönetimi, İntelligensia'ya her zaman taktir ve kuşkuyla bakıyordu. Çünkü bu sınıf devrim öncesi Rusya'da ortaya çıkan ilerici düşüncelerin sorumlusuydu. Başarısızlığa uğrayan 1904-1905 devrimi, büyük ölçüde üniversite öğrencileri ve genç liberal kadınların yönetimindeydi. Bu arada nüfusun büyük bir çoğunluğunu köylüler oluşturuyordu. Bu dönem dilenci ölçüsünde yoksul olmakla birlikte toprağına verimsiz parsellerine fanatik ölçüde bağlıydılar. Genel olarak mülkiyet duygusu güçlüydü. Rusya ta-

rihi köylü ayaklanmalarıyla doludur. Fakat bunlar devrimci ayaklanmalar değil yoksulluktan kaynaklanmaktadır.

Köylü kadınların özel bir konumu vardır. Hiçbir zaman cinsellik nesnesi olarak değerlendirilmedikleri gibi herşeyden önce, her köy evinin vazgeçilmez unsuru olan iş gücünü sunuyorlardı. Güçlü omuzları, yorulmak bilmeyen bacaklar güzel yüzlerden çok daha değerliydi. Bu kadınlar erkekler tarafından sık sık ihmal edilmekle birlikte, saygı da görürlerdi. Erkekleriyle paylaştıkları sefalet eşitliği de buydu. Genellikle kötü yönetimlerine ve ellerindeki silahların yetersizliğine karşın, Çarlar için gözü kara bir cesaretle savaşan askerler, ve hemen her felaketi neredeyse kadercı bir yiğitlikle karşılayan kadınlar bu soydan çıkıyordu. Cumhuriyet'in kısa tarihi boyunca başına gelen bir dizi felaketin yükünü, bu nedenlerle kadınlar devrim sırası ve sonrasında da sabırla omuzlayabildiler. 1913 yılında kadınların % 83'ü okur-yazar değildi. Köylü kadınların anasında okuma-yazma bilen hemen hemen yoktu.

17 Ekim Devrimi'nin başlatılmasında ve sürecinde kadınların etkinliğini görebiliyoruz. 8 Kasım sabahı 2.30 sularında Neva ırmağında demirlemiş bulunan hafif Avrora zırhlısının on topundan tek bir el ateşleniyordu: "Tüm dünyada duyulan bir atış". Bu binlerce silahlı asker ve fabrika işçisini dalgalar halinde yalnızca birkaç askeri öğrenci ve kadın özgürlüğünün erken bir işareti olarak kurulan Kadınlar Taburu askerinin koruduğu Alexander Kerensky'nin geçici hükümetinin merkez olarak kullandığı Kışlık Saray'a doğru gönderen, önceden belirlenmiş parolaydı. On dakikada herşey bitmişti. Rusya'da ve dünyada yeni bir çağ açılıyordu. Aynı gece tarihin ilk sosyalist devleti ilan edildi.

Lenin yönetimindeki yeni sovyet hükümeti yani işçi-köylü, asker ve milletvekillerinin Sovyetlerinin (şuralar) hükümeti-bilimsel sosyalizm temelinde bir devlet yaratma ve tüm insan ilişkilerini yeniden biçimlendirme hedefi yolunda işe koyuldu.

Lenin'in ilk hedeflerinden biri kadınların tam ve mutlak kurtuluşuydu. Tüm siyasal yaşamında ısrarlı olduğu alanlardan

Kürt Solu

birisirdir. Kadınların durumunu aşağılayıcı ve barbarca buluyordu. Kadın diyordu her yerde çifte kölelik altındadır. İkin kapitalist sömürünün, ardından da cinsler arasındaki geleneksel ev ilişkisi yani erkek egemenliğinin baskısı altındadır. Kadın mayası olmaksızın hiç bir büyük toplumsal ayaklanmanın mümkün olmayacağını savunan Karl Marx'ın izinde, Lenin daha da ileri gitmiş, tüm geleneksel kadın-erkek ilişkilerinin alt-üst edilmesinde tek bir taşı bile yerinde bırakmayacağına ant içmiştir. Kadın cinsel eşitsizliğin tüm kalıntılarından kurtarılmakla kalmayacak, zorla da olsa kitlesel olarak siyasal yaşama, kalıcı ve evrensel toplumsal hizmete çekilecekti. Onu erkeğin hizmetine sokan her yasa ve adet iz bırakmayacak şekilde toplumdan ve ilişkilerden silinecekti.

Tüm sınıf ayrımları, ünvanlar, rütbeler bir gecede kaldırıldı. Tüm sermaye mülkiyeti ve üretim araçları eski sahiplerine hiçbir tazminat ödenmeden millileştirildi. "Hemen barış", "Bütün topraklar halka" şiarları, milyonlarca bezgin köylü-asker ve kentli işçi için son derece çekici idi. İşçiler, köylüler, askerler, "barış-toprak" sözcükleriyle devrime kazandırıldı.

Bütün bunlar karamameyle somutlandı. Kadın eğitimi, iktisatı kültür ve siyaset alanlarında tam bir hak ve fırsat eşitliğine sahip oluyordu. Bu kararname, kadının evlilik içindeki eşitsiz konumuna ağır bir darbe indirerek geleneksel Rus ailesinin çağlar boyu süregelen temellerini yıktı. Kilise evlilikleri bundan böyle tanınmayacaktı, tüm evliliklerin özel hükümet bürolarına kaydedilmesi gerekiyordu. Evlilikte kadın yasal kimliğini yitirmeyecek, dilerse kendi soyadını kullanabilecek, hatta eşitliğini vurgulayabilmek için erkeğin dilediği taktirde kadının soyadını alabilmesi esasını da getirdi. Evlilik hakları ortadan kaldırıldı, çocukların bakımından her iki eş de eşit ölçüde sorumluydu; bunu istememeleri ya da muktedir olmamaları durumunda bu görevi Devlet üstlenecekti. Her ikisi de fiziksel olarak çalışabilir durumda oldukları sürece, hiçbir eş öbürüne bakmak zorunda değildi. Eşlerden birinin tek tarafı müracaatı halinde boşanma otomatik

olarak sağlanıyordu. Öbür tarafa haber dahi verilmediği oluyordu. Evlilik ve boşanma sayısı sınırlandırılmıştı. Kürtaj yasal ve ücretsizdi. Gayrimeşruluk ilkesi ortadan kaldırılmıştı. Bekar kadınların çocuğu da evli ebeveynlerden doğan çocuklarla aynı haklara sahipti. Bu, bu alanda yapılmış en radikal yasal düzenlemeydi. Doğal olarak her sınıftan gelenekçilerden sert direnişiyile karşılaştı. Özellikle de dinsel geleneklere bağlı kadınları. Yeni hükümetin tüm kararnameleleri yoğun tepkilerle karşılanıyordu. Tek bir kararnameyle tüm yurttaşlık haklarından olan mülk sahibi sınıflar ilk tepki gösterenler oluyordu. Ancak parti içinde de hoşnutsuzluklara yol açsa, tümüyle işlemez gözükse de bu korkunç yıllarda dahi Lenin, Devrim'e temel teşkil eden ideolojik ilkelerinden geri adım atmadı. Bu sarsılmaz ilkeler arasında kadınların kurtuluşu da vardı. Ancak, herşeyden önce pratik zekalı bir devrimciydi; eski toplumun, kadının geleneksel konumu yıkılmadan yıkılmayacağını biliyordu. Kadın hayatın içine çekilmediği sürece, geleneksel evciliği yeni bir düzen kurma yolundaki bütün girişimleri alt edecekti. Oysa ki kadınların kurtuluşunun iliklerini ilan etmek ayrı, bunları hayata geçirmek ayrı şeylerdi. Büyük bir karışıklık hüküm sürüyordu. Aile bir kurum olarak ilga mı edilmekteydi? Evlilik? Geleneksel erkek-kadın ilişkisi? Özgür aşk her türlü düzenleyici yasadan yoksun aşk anlamına mı geliyordu? (Kitaptan alıntı)

Lenin Clara Zetkin'le bir söyleşisinde görüşlerini şöyle ifade ediyor. "Evlilik ve cinsel ilişkiler alanında proleter devrime uygun bir devrim gerçekleşmelidir. Bu cinsel ilişkileri, evliliği, aileyi içerecektir. Boşanmanın güçlüğüyle, erkeğe özgürlük, kadına ise kölelik anlamına gelen iki yüzlü cinsel ahlakıyla, burjuva evliliğinin pislikleri tüm kaliteli insanlarda derin bir tiksinti uyandırıyor.

Ne var ki bu, soruna pratik bir çözüm bulmak zorunluluğuyla karşı karşıya bulunan Sovyet hükümeti için yeterli değildi. Lenin'in bu konudaki görüşünü ilk çalışma arkadaşlarından akıllı bir kadın olan Inessa Arınand'a bir mektubunda şöyle diyor;

Proleterya için aşkın yedi bakımdan özgün olması gerekliliğini savunuyordu. Mali hesaplardan özgürlük, genel olarak maddi kaygılardan özgürlük, dinsel önyargılardan özgürlük, ebeveynlerin baskısından özgürlük, toplumsal değer yargılardan özgürlük, orta sınıf dar kafalılığından özgürlük, ve polisiye önlemlerden özgürlük." Bu ilk yıllardan itibaren Lenin "Sovyet devletinin tartışmasız sözcüsü ve mimarı oldu" sözleri ülkenin kaydettiği ilerlemeyi değerlendirmede önemli ipuçlarıdır. Kadınları tekrar tekrar bebek odalarını ve mutfakları terkederek yeni toplumun kurulmasında ve o sıralar hüküm süren kaosa yeni bir düzen getirilmesinde etkin bir rol üstlenmeye çağırıyordu.

21 Şubat 1920'de Moskova Sovyeti'ne mümkün olduğu kadar çok kadın seçilmesi çağrısında bulundu. "Hedefimiz giderek artan sayıda kadını ülkenin yönetilmesi görevine katmaktır. Kadın işçileri seçin, komünist olsun, partisiz olsun. Daha çok daha çok kadın."

Cahil ev kadınlarını namı diğer ev aşçıları politikaya soktuğu için çok eleştirildi, ancak gerilemedi: "Ütopyacı değiliz. Aşçıların bir anda ülkeyi yönetmeye başlamayacağını biliyoruz. Ancak ülkeyi yönetme görevini bütün aşçılara derhal öğretilmeye başlanmasını talep ediyoruz." (Lenin, Bolşevikler İktidarı Ellerinde Tutabilecek mi?) Ve yine "Kadınlar ülkeyi yönetirken hızla öğrenecek ve erkeklere yetişecekler. İşçi ve köylü kadınların yapıcı yetenekleri sandığımızdan çok daha fazla." Yine Bolşevik kadın örgütçüler Lenin'in çağrısına uyarak çalışmaya koyuldular. Devrimin ilk zorlu yıllarında bu kadınların oynadığı rol çok önemli ve uzundu. Devrimi benimseyen entelligentsia mensubu genç kadınlar ülkeyi ve devrimi savunmak için canla başla çalışmaya koyuldular. Binlercesi Kızılordu saflarında çarpıştı, ardından da kurtarılan bölgelerdeki köylere gitmek kadınlara yeni sorumluluklarını ve yeni Sovyet yasalarını anlatmaya koyuldular. Cehaletin tasfiyesi en yakıcı görev haline geldi. Köyleri ve kentleri bir anda kadın eylemcilerin yürüttüğü çalışma grupları ve geçici okullar sardı. Sonradan milyonlarca

kadın kendini eğiterek siyasal hayata katılmaya başladı. Giderek artan sayıda kadın, köy ve kentlerin idari organları olan yerel sovyetlere seçiliyordu. Ne yazık ki, iktidarı devralanlar, temeldeki ilkelere saygı göstermekle birlikte bu konudaki aşırı coşkusunu paylaşmıyorlardı. Bütün bunların yanısıra, hükümet gece okulları ve rabtak denilen (proleter köken ve okur yazarlığın, kabulün tek koşulunu teşkil ettiği işçi üniversiteleri) iddialı bir eğitim programı başlatmıştı. Öğrencilerin çoğunluğu gündüz çalışıp gece okuyarak o güne dek erkeklerin alanı sayılmış beceri ve meslekleri öğrenen kadınlardan oluşmaktaydı. Lenin'in kadınları iktisadi yaşama katma siyasetinin ilk meyveleri burada alınacaktı. Çalışmasını engelleyici fiziksel bir kusuru bulunmayan kadın-erkek bütün yurttaş genel çalışma seferberliğine tabii olduğuna göre tüm kadınlar çalışmak zorundaydı. Çukur kazıyor, ağır makineleri kullanıyor, fabrikaları onarıyor ve en önemlisi, demokratik faciayı önlemek amacıyla çocuk da doğuruyorlardı. 1933'de Stalin döneminde yürürlüğe konan 2. beş yıllık planın uygulanışında da kadın emeğinin vazgeçilmez bir yeri olmuştur. Kadınlar yetkinleşmiş, ebeveynlerin düşlerinde bile yeri olmayan beceri ve meslekler edinmişlerdir. İdeal Sovyet kadını edebiyat, filmler, propaganda araçlarında kanal kazan ya da traktör kullanan, sosyalist coşkuyla dolu adaleli bir genç kız olarak betimleniyordu. Gecelerini ise bir yığın kitabın üzerinde "niteliklerini geliştirerek geçirmekteydi."

1935'lere doğru ahlaki gevşekliklerin üstüne gidiliyor, cinsellik, evlilik ve aile konularındaki özgür ve özgürleştirici yasalar hemen hissettirilmez bir şekilde sıkılaştırılıyordu. Boşanmalar zorlaştırıldı ve daha pahalı hale getirildi. Bir zamanlar son derece yaygın olan kayıtsız evlilikler aşığılanmaya ve Mayokovsky'nin değişiyile "spor niyetine aşk yapanlar" basında afişe edilmeye başlandı. Evlilik dışı çocukların babalarının da çocukların bakımına katılmaları zorunlu kılındı. Sosyalist ahlak yüce bir deha, erdem sayıldı. Sonuçlar gecikmeyecekti. Destek

Kürt Solu

Yasasının ilanını izleyen yıl içinde 180.000 kayıtsız evlilik kaydedildi, boşanmalar sayısında apansız bir düşüş görüldü. Aile yerine sosyalist toplum temel olmuştu.

Alman orduları 22 Haziran 1941'de vurdu. 2. Dünya Savaşı'na ilişkin uzun bir bekleme ve strateji oluşturdu Stalin. Sovyetlerin olaylarından birisi de cephe gerisi duruşudur. Çağdaş, sanayi, mal üretimi sürecinde kalite emeğe gereksinir. Rusya'da bu emeği büyük ölçüde kadınlar -çoğu durumda da derhal- fabrikada erkeklerin yerini alıp, tüyler ürpertici koşullar altında günde on dört-on sekiz saat çalışan genç kızlar sağlaktaydı. Sibiryaya taşınan fabrikaların çoğunda işçiler alelacele satılmış damların altında kendilerini dondurucu Sibiryaya soğuşuna karşı koruyacak duvarlar olmadan çalışıyorlardı. İçlerinde en az 500.000'ini kadın ve çocuk 800.000 kişinin yaşamını yitirdiği Stalingrad kuşatmasını hatırlamak yetecektir. Sovyet kadınlarının savaşa gösterdikleri kahramanlık hala yazılmamış bir destandır. Kadınlar Kızılordu safalarında, özellikle de Nazi hatları gerisinde faaliyet gösteren gerilla birimleri içinde çalıştılar. Hava tugaylarının bir kısmı kadın pilotlardan oluşuyordu. Binlerce kadın ağır makineli tüfekleri kullanıyorlardı. Tıp ve işaretleme hizmetlerinin yanısıra erkek yoldaşlarıyla omuz omuza cephede savaştıklarını görüyoruz. Ünlü gerilla birliği Kavpak'ın notlarında; "Bugün makineli Nina'yı terhis ettik. Zavallı kız savaşın başından beri 8 kez yaralanmış. Herhangi bir toplumu ayakta tutmada kadının rolü araştırılacak olursa, savaş yılları Rusya'sı buna en güzel örnektir. Lenin'in 1918'de Clara Zetkin'e "Proleter Petrograd'da, Moskova'da, hatta en uzak sanayi merkezlerinde kadınlarımız yiğitçe davranmasını bildiler. Onların katkısı olmasaydı kazanamazdık."

2. Dünya Savaşı'nda kadınların direnişi karşısında Stalin şöyle demektedir; "Ya kadınlarımızın zafer için cephe gerisinde yaptıkları? Kendileri ve cephedekiler için az mı uğraştılar? Terazinin bir kefesine askerlerimizin kahramanlığı, öbürüne kadınlarımızın konacak olsa, terazi dengede duracaktır."

Kadınlarımız kocaları ve oğullarının yanibaşında, yiğitçe savaşmışlardır."

Savaş sonrası onarımlarda kadınlar işlerin % 70'den fazlasını üstlendiler. Savaş kuşağı çocukları büyüdükçe ve savaş sırasında genç olan kadınlar yaşlandıkça, genç yaş gruplarında cinsiyetler arası oransızlık düzelmeye başladı. Ağır işleri üstlenecek erkeklerin sayısının çoğalmasıyla kadınlar Sovyet toplumundaki normal konumlarına dönmeye başladılar. 1970'de demokratik durum tümüyle normale döndü. 1970 sayısını tüm meslek ve işlerde kadının iş gücünün % 50.5'ini oluşturduğunu gösteriyordu. Bunun sektörlere göre dağılımı:

Sanayi % 48 / İnşaat % 27 / Tarım % 42 / Ticaret, besin sanayii, dağıtım % 75 / Ulaşım % 24 / Kamu Hizmetleri % 51 / İletişim % 67 / Kamu sağlığı hizmetleri % 85 / Güzel Sanatlar % 42 / Eğitim % 72 / Bilim ve bilimsel araştırmalar % 47 / Bankacılık ve sigorta hizmetleri % 77 / Bütün idari düzeyler % 60

Sendika üyelerinin yarıdan fazlası kadındır. ABD bu oran 1/5'tir. Ülkedeki doktorların (dişçiler hariç % 72'si, Öğretmenlerin % 70'den fazlası, yüksek mühendislerin % 30'dan fazlası (ABD binde 5), yargıç ve yardımcı yargıçların % 46'sı Avukatların % 35,4'ü (ABD % 3,5), Noterlerin % 75'i akademik ünvanlı tarım uzmanlarının % 58'i kadındır. Bilimsel ünvanların % 38'ini kadınlar taşımaktadır.

Yine de ülke büyük ölçüde erkekler tarafından yönetilmektedir. Sovyet kadını, siyaset alanında geriden gelmektedir. Birlik'in Bakanlar Konseyinde bir tek kadın bakan yoktur. Cumhuriyetlerin konseylerinde 27 kadın bakan vardır.

Kaynakça : George St. George, Sovyetler Birliğinde Kadın,
Çev: Sibel Özbudun-O. Yener

Sibel Özbudun

BİR EGEMENLİK ALANI OLARAK KADIN BEDENİ

"Deniz Baykal, 'sosyal demokrasi feminendir' dedi ya, MHP'li yazar Ergun Kaftancı fırsatı kaçırmadı ve büyük bir zekâ eseri olduğunu sandığı nüktesini patlattı: 'CHP'nin bu özelliği, sürekli ırzına geçilmesinden anlaşılıyor mu?'..."¹

Nüktenin kalitesi, hatta patlatanın kimliği, burada konumuz değil. Ama Türker Alkan'ın sorusunu tekrarlamakta yarar var: "Deniz Baykal 'Sosyal demokrasi feminendir' (yani 'kadınsıdır') açıklamasını yapınca, MHP'li yazarın aklına ilk gelen neden 'tecavüz' oluyor da, bir kadında bulunabilecek başka özellikler olmuyor? 'Sosyal demokrasi feminendir, çünkü yaratıcıdır, doğurgandır, müşfik, insancıldır...' diye düşünmek de kabildi. Ama MHP'li yazarın aklına gelen ilk şey 'Tecavüz' oluyor. Normal bir cinsel ilişki de değil, 'tecavüz'."

Sosyal demokrasinin ne ölçüde 'kadınsı' olduğu, ya da yukarıda sayılan özelliklerin neden salt, ya da ağırlıklı olarak kadınlara özgü sayıldığı tartışması bir yana; gerçekten de

Bir Egemenlik Alanı Olarak Kadın Bedeni

"kadın(sı)" sözcüğü, erkeklerin en azından hatırı sayılır bir bölümünün bilinçaltında "tecavüz"ü çağırıştırır? Sahi, kadın bedeni neden (simgesel ya da gerçek) bir egemenlik ve/veya çatışma alanı olarak kurgulanagelmiştir, eril zihniyette?

HIRPALANAN BEDENLER

Yine (rasgele) okuyalım: "Kadın Dayanışma Vakfı'nın araştırmasına göre Türkiye'de her 100 kadından 97'si, en az bir kere eşinden, babasından ya da yakınlarından şiddet görüyor. Kadınlara yönelik araştırmanın diğer sonuçları şöyle:

- Kadınların yüzde 20'si tehlikeli aletlerle tehdit altında.
- Eğitim ve gelir seviyesi düşük ailelerde şiddet yoğun yaşanırken, üniversite mezunu kadınlarda da durum aynı.
- Üniversite mezunu kadınların yüzde 23'ü fiziksel ve sözel şiddete, yüzde 71'i ekonomik ve cinsel şiddete maruz kalıyor. Ancak onur ve kariyer nedeniyle şiddeti saklıyor.
- Yüzde 20-22'si eşler arası cinsel tacize uğrarken, yüzde 18'i istekleri dışında, eşleri tarafından cinsel ilişkiye zorlanıyor. Her beş kadından birine, kocası tecavüz ediyor.
- Erkeklerin yüzde 35'i, eşlerine şiddet uyguladığını kabul ediyor.
- Kadınlar, sürekli şiddet tehdidi altında davranış bozukluğu gösteriyor, gördükleri şiddeti çocuklarına uyguluyor.
- Şiddet gören çocuklar da ileride, evlerinde şiddet uygulamaktan geri kalmıyor. Bunların oranı ise yüzde 70.²

Kadına yönelik fiziksel/cinsel şiddetin Türkiye'ye özgü olmadığı biliniyor; 8 Mart'ın yaklaştığı şu günlerde dünyanın çeşitli ülkelerinden insanın kanını donduran örnekler, istatistikler bir kez daha dolduracak yazılı-görsel medyayı. Ama ben yine de birkaç örnek sıralayayım. Örneğin işte Fransa:

"Fransa Ulusal Sağlık Akademisi'nin aile içi şiddete maruz kalan kadınlarla ilgili olarak hazırlayıp Sağlık Bakanı Bernard Kuchner'e sunduğu rapor ülkede büyük şok yarattı. Rapora göre

Kürt Solu

Paris'te 10 yıldan beri cinayete kurban giden kadınların yarısı kocaları tarafından öldürüldü. 1990-1999 arasında Paris'te evlerinde öldürülen 652 kadından yarısının kocaları ya da birlikte yaşadıkları erkekler tarafından katledildiği tespit edildi. Ülke genelinde ise çiftler arasındaki tartışmalarda her beş günde bir kadın öldürülüyor. (...) Araştırmayı yürüten Prof. Roger Henrion cinayetleri işleyenlerin çoğunun üst düzey görevlerde çalıştığını belirterek şu görüşe yer veriyor:

'Eşlerini öldürenlerin yüzde 85-95'inin ortak yanı alkol ve uyuşturucu kullanmaları. Şiddete başvuranların yüzde 67'si üst düzey görev yapanlarla saygın mesleği olan kişilerden oluşuyor. Bunların yüzde 25'i silahı olan polis ya da askerler oluyor. Aile doktorlarının şahit olduğu şiddet olayları eşler arasında bir tabu olarak kaldığından aile duvarlarını aşamıyor ve bu acı sonuçlar ortaya çıkıyor.'

Paris ve çevresinde yaşayan 20-59 yaşları arasındaki 7000 kadın örnek alınarak yapılan aile içi şiddet araştırmasında, bu kadınların yüzde 10'undan fazlasının son 12 ayda evde fiziki şiddete, tacize ya da tecavüze uğradığı belirtildi."³

Ve ABD:

'ABD'de resmi rakamlara göre her 15 saniyede bir, bir kadın dövülüyor, yılda 700 bin kadına tecavüz ediliyor."⁴

Ya da İslam ülkeleri:

'Namus cinayetlerini resmi rakamlarla ifade etmek zor. Çünkü ailelerin bir çoğu, namuslarını kurtarmak için bu cinayetleri bir kaza olarak gösteriyor. Pakistan'da insan hakları gruplarının raporlarına göre sadece geçen yıl 1000 namus cinayeti işlendi. UNICEF'in 1997'de yaptığı bir araştırmaya göre Yemen'de o yıl 400, Mısır'da 52, Ürdün'de en az 25 ve Pakistan'ın sadece bir eyaletinde 300 kadın namus cinayetine kurban gitti."⁵

'Hindistan'ın Cammu Keşmir eyaletinde, iki genç kadın kafaları kesilerek, üçüncü bir kadın da vurularak öldürüldü. Kadınların, İslamcıların kıyafet konusundaki talimatlarına

uymadıkları için öldürdükleri sanılıyor. (...) Olayın Cammu Keşmir'de, kadınları peçe takmaları, burka giymeleri konusunda uyarın afişlerin asılmasından iki gün sonra meydana gelmesi dikkat çekti "6

Ve BM Nüfus Forumu'nun (UNFPA) raporu:

- "BM'nin araştırmasına katkıda bulunan Dünya Bankası verilerine göre, gelişmiş ülkelerde cinsel şiddet 15-44 yaş arasındaki kadınların ömrünü beşte bir oranında azaltıyor.
- Asya'nın başını çektiği gelişmekte olan ülkelerdeyse, yılda 5 bin kadın ve kız çocuğu kendi aileleri tarafından 'namusun temizlenmesi' için öldürülüyor.
- Ancak raporun şiddetle ilgili en ürkütücü saptaması, dünyadaki tüm kadınların en az üçte birinin dövüldüğü, cinsel ilişkiye zorlandığı ya da bir şekilde taciz edildiği.
- Dahası bu olaylar, çoğu zaman kadınların yakın çevresinden bir erkek tarafından gerçekleştiriliyor.
- Her yıl 2 milyon genç kız ise, cinsel organlarının sakatlanmasına neden olan bir şiddet olayına maruz kalıyor.
- İşkence amacıyla gerçekleştirilen sakatlama olaylarıysa, yılda tam 100 milyon kadını etkiliyor."7

Örnekleri uzatmaya ne hacet, çeşitli "gün"ler (Dünya Nüfus Günü, Uluslararası Kadınlar Günü, Çocuk Günü, İşkenceyle Mücadele Günü vb. vb.) vesilesiyle zaten bol bol yayınlanıyorlar. Kadınların gündelik fiziksel/cinsel şiddetin, tacizin, işkencenin, savaşların birincil -ve çoğunlukla suskun- mağdurları/kurbanları olduğunu duymayan kaldı mı?

Pekala, nedir bu herkesin bildiği "sır"rın hikmeti? Dünya nüfusunun yarısını tehdit eden bu vahşet, nasıl olur da gündelik olarak dünyanın (ve otoritelerin gözleri önünde) sürer gider?

Sanırım, bu sorunun yanıtına ilişkin ipuçlarını, Adli Tıp Enstitüsü'nden Doç. Dr. Fatih Yavuz'un adli personel (yargıç, savcı ve polisler) arasında yaptığı araştırmaya verilen yanıtlarda bulmak mümkün. Doç. Dr. Yavuz'un araştırmasına katılan polislerin yüzde 66'sı, stajyer hakim ve savcılarında yüzde 52'si,

"kadınların dış görünüş ve davranışlarının tecavüzü kışkırttığını" savunmuş. Polislerin yüzde 16'sı "kadınların çoğunun tecavüze uğramayı gizli şekilde arzuladığını" belirtirken, yüzde 27'si (ve stajyer hakim ve savcıların yüzde 24'ü), mağdurda fiziksel şiddet yoksa tecavüz iddialarının asılsız olacağını söylemiş.⁸

Bu yanıtlara şöyle dikkatle bakıldığında, kadınlık kavramının hakimlerin, savcılarının, polislerin ve genelde erkeklerin zihinlerinde titizce birbirinden ayrılmış, birbirini dışlayan iki kategoriden oluştuğu görülür: "Mahrem/bana (bize) ait olan" ve/ile "namahrem/umuma ait olan." Mahrem olan, ya da "aile" kadınları, ait oldukları alanın sınırlarını ihlal etmezler, yanlarında kocaları, babaları, ağabeyleri vb. olmadan sokağa çıkmazlar, geceleri ortalarda dolaşmazlar, kışkırtıcı giysiler giymezler, uslu, edepli, hicaba uygun davranırlar, erkeklerinin arzularına teslim olur, onun bir dediğini iki etmezler.⁹ Daha da iyisi, teskin edici, huzur verici, anaç ve anlayışlı olmaları, gereğinde, çalışıp çabalayıp, evin ekmeğini getirirler de, ev hizmetinde kusur etmemeleridir. Bu görünmez sınırları ihlal edenler ise, başlarına gelecekleri hak etmişlerdir. Onlar, mahrem/özel alanın dışına çıkmışlar, "umuma ait" hale gelmişlerdir. Kadın bir erkeğin temellük alanından çıktığında, yani mahrem sınırlarını ihlal ettiğinde, tüm erkeklerin erişebilirlik alanına dahil olur. Bu durumda cezası bu sınır ihlalinin nefsinin kabarttığı, "tahrik olan", ya da mahremi ihlal edilen erkeğin insafına ve yetkilerine kalmıştır: gözle, sözle, elle taciz, dayak, tecavüz, işkence, sakatlama, öldürme...

"Görünmez sınırlar"dan söz ettik; gerçekte bu "sınırlar"ın sekülerleşmeyle birlikte "görünmezleştiğini" vurgulamak gerek. Dinler, daha doğrusu tek-tanrılı dinler açısından bu "sınırlar" gerçekte son derece belirgindir; Kutsal Kitaplarda, kanonlarda, hadis derlemelerinde yer alır. Kadınların giyim-kuşamları, yaşam ve davranış tarzları, Erkek/Efendi'ye karşı yükümlülükleri, Yahudi ve İslam şeriatında açık bir dille, Hıristiyanlık'ta ise örfi olarak belirlenmiş, kendileri için (erkekler tarafından) çizilen

sınırları ihlal eden kadınlara yönelik müeyyideler (boşanma, dışlanma, taşlanma/recm, yakılma vb.) belirgin bir biçimde ifade edilmiş ve uygulanagelmıştır. Günümüzde, örneğin İslam Şeriat'ının egemen olduğu ülkelerde, diyelim ki İran ya da Suudî Arabistan'da, saçını, boynunu ya da bacaklarını gösteren giysilerle sokağa çıkan, ya da yakın zaman öncesine dek Afganistan'da yalnızca yalnız başına sokağa çıkan kadınlar, dayak, gözaltı, sokaklarda sürüklenme vb. yaptırımlarla karşılaşacaklarını bilirler(di). Tartışmaya gerek yok, bu baskıdır; tek-tanrılı dinler (ve diğer dinlerin bir bölümü de) erkeklerin temellük ve tasarruf edeceği coğrafyalar olarak tasarlanmış kadın bedenlerini, yalnız ve yalnızca temellük ve tasarruf eden erkeğe ait kılacak bir dizi yasa ve uygulamayı sürdürmüş, her türlü ihlali (kamusal olarak) cezalandırmıştır.

Ne ki, yaşamımızı seküler yasa ve anlayışların düzenlediğini varsaydığımız bir çağda ve coğrafyalarda, aynı eril temellükçü ve tasarrufçu zihniyetin süregitmesinde bir gariplik yok mu? Dahası, giyim kuşamlarında ve bedenlerinin/yaşamlarının tasarrufunda hiçbir yasal kısıtlamanın muhatabı olmayan, kuramsal olarak "özgür" olan (ve medya, moda sektörü, reklamlar vb. tarafından sürekli daha da "özgür" olmaya çağırılan, daha doğru bir deyişle "kışkırtılan") kadınların bu özgürlüklerini kullanırken daimi bir kuşku, tedirginlik ve korku altında yaşamak zorunda olmaları, ve çoğunlukla bundan kaçınmaları¹⁰, bizi "çağdaş ve seküler" toplumlarımızın ikiye bölünmüşlüğü konusunda düşünmeye çağırıyor mu? Şaşaayla kadınların hak ve özgürlüğünü ilan eden "modern/laik" yasaların koyucu ve uygulayıcılarının, evde, sokakta, işyerinde, poliste, cezaevlerinde sürekli bir şiddet tehdidiyle burun buruna yaşayan kadınlar üzerindeki dayak-tecavüz-taciz vb. gölgesini kaldırma konusundaki belirgin kayıtsızlıklarına ne demeli?

Bu kayıtsızlığın bir tek açıklaması olabilir: sekülerleşme/modernleşme, kadın kişilik ve bedenine ilişkin, onu temellük/tasarruf edilecek bir coğrafya, bir egemenlik alanı, bir "domain" olarak

Kürt Solu

tasarlayan eril yargıyla bir hesaplaşmayı gündeme getirmemiştir. Bir kapitalizm projesi olarak Batı modernitesi açısından, kadın özgürlüğünün onun kamusal alana erişimini güvence altına almakla sınırlı olduğu, ancak kadın varlığına ilişkin eril tahayyülün dönüştürülmesi yolundaki çaba ve girişimleri içermediği feminist yazın tarafından çokça dile getirildi. Bu eleştiriler öylesine haklıdır ki, kadınların kendi özgürlükleri için mücadelesini içeren toplumsal muhalefet bağlamları gerilediğinde, bir yandan kadının ikincilliğine ilişkin söylemler yükseltilirken, bir yandan da kadına yönelik şiddet olgularında doğrudan bir artışın gündeme geldiği gözlemlenmektedir; Batı'da da.¹¹

SÜSLENEN BEDENLER

Öte yandan, kadın kimlik ve bedeninin sömürgeleştirilmesinin tek tarzının şiddet olduğunu düşünmek de yanıltıcıdır. Seküler, modernist ideolojilerin "özgürleşmeye" çağırdığı kadın bedenlerinin devasa bir moda ve kozmetik sektörünün tasallutu altında olmadığını kim iddia edebilir? Tenlerinin her bir santimetre karesi için en az üç-dört çeşit kozmetik ürünün bulunması, moda ilahları tarafından her yıl yenisi ilan edilen "güzellik standartlarına" uymaya zorlanmaları, "bakımlılık-bakımsızlık", "çirkinlik-güzellik", "zayıflık-şişmanlık" skalalarında sürekli sınanmaları, ne menem bir "özgürleşme"dir ki? Örneğin:

"Kadınlar 'mükemmel vücut' takıntısı nedeniyle hayatı kendilerine zehir ediyor. Britanya'da 5 bin kadın üzerinde yapılan ve 'Top Sante'adlı sağlık dergisinde yayımlanan araştırmaya göre, kadınların yüzde 98'i vücutlarıyla barışık olmadıklarını söylüyor. Hatta kiloları 'normal' olan kadınların bile yüzde 78'i daha zayıf olmak istiyor. Zayıf olanların yüzde 73'ü ise, vücutlarının biçimsizliğine takmış durumdalar. Araştırmaya göre, kadınların yalnızca yüzde 1 gibi çok küçük bir kesimi bütünüyle bedenlerinden memnun!

Bir Egemenlik Alanı Olarak Kadın Bedeni

Kadınların yüzde 86'sının diyet yapmayı denediğini gösteren araştırma, kadınların yüzde 10'unun sürekli diyet yaparak yaşadığını ortaya koyuyor. (...) Yüzde 29'u kesin, yüzde 33'ü de 'büyük ihtimalle' estetik ameliyatı geçireceğini açıklayan kadınlar, toplumun vücuda göre ayrımcılık yapmasından şikayetçi. Öyle ki, yüzde 81'i zayıf kadınların iyi bir iş bulmalarının kolay olduğunu düşünüyor. Yüzde 62'si 'şişmanların pek zeki olmadığını düşünüldüğü' inancında. Fazla kilolu kadınların yüzde 71'i aşagılıyıcı sözlere maruz kalmış, yüzde 48'ine de kilosuyla bağlantılı ad takılmış. Bir diğer sonuç ise, yüzde 40'ı 'anoreksia'ya varan yeme bozuklukları yaşayan kadınların çoğunun bunun için doktora da gitmemesi."¹²

Eril şiddet ve moda/kozmetik ilahlarının "güzellik standartları"... her ikisi de kadının benlik ve bedenini deforme eden, belli kalıplara sokmaya çalışan, ama her durumda onları "üzerlerinde serbest dolaşım ve tasarruf hakkına sahip oldukları" bir "domain" olarak kurgulayan bir "egemenlik iddiası"nın sonuçları değil mi? Eril beden ve kimliğin -cinselliği nedeniyle- böyleli tarihsel ve sistemli bir saldırganlığın nesnesi olmaması, bir rastlantı mı?

ÖRTÜNEN BEDENLER

Kadının hak sahibi bir "özne" olarak değil de, bedeni üzerinde savaşılabacak simgesel bir coğrafya olarak algılanışının son örneğini, AKP iktidarıyla birlikte alevlenen "türban tartışması"ndan izlemek mümkündür. Hatırlardadır; Cumhurbaşkanı'nı uğurlama törenine katılan TBMM başkanı Bülent Arınç'ın eşinin türbanlı oluşu, devlet protokolünde, Cumhurbaşkanı'na bundan sonraki gezilerine eşini götürmeme kararı alıracak kertede "ciddi" bir sıkıntı yaratmış, medyada bu konudaki tartışma yeniden alevlenmişti. "Türban" sorunu, gerek AKP hükümeti, gerekse bu hükümetle ilişkileri zorunlu ve sorunlu/kırılgan bir tahammül ile şekillenen iktidar güçlerinin (TSK,

bürokrasi, yargı organları, üniversiteler, "Marmara baronları", medyanın büyük bölümü) elinde, karşılıklı güç gösterilerinde başvurulacak bir "koz" olarak bekletilmektedir.¹³ AKP'nin sözcülüğünü üstlendiği muhafazakâr Anadolu burjuvazisi için türban, kitlesel desteği seferber edebilecekleri bir "karımızın-kızımızın namusu" motifi, ama daha çok da, İstanbul burjuvazisi ve Devlet ricali ile giriştikleri "görünürlük ve pay mücadelesinde" duruma göre açacakları bir savaş ya da barış bayrağıdır. "Laik" güçlere göreyse türban, yine bir "simge", bu kez, "laikliğe karşı başkaldırının simgesi"dir¹⁴, bu nedenle de "kamusal alanda" kullanılması yasaklanmıştır, yasak olarak da kalmalıdır. Bu konuda verilecek en ufak taviz, Cumhuriyet'in temel ilkelerinden feragat etmek anlamına gelecektir.

"Bülent Arınç'ın türbanlı eşi" vakası, bilindiği üzere, "şeriat tehlikesi", "takıyyecilik", "neyin kamusal alana dahil olup neyin olmadığı", "kadının insan hakları" vb. konularda bir dizi tartışmayı tetiklerken, laiklik savunucularının, "kravatlı Bülent Arınç'ı neden ve hangi gerekçelerle türbanlı eşinden daha az 'şeriatçı/tehlikeli' saydığı" sorusu bir-iki yazar dışında kimse dile getirmedi.¹⁵ Öyle ya, evlendikten sonra eşinin başını örttüren Bülent Arınç'ın TBMM başkanı olması sorun değil, ama eşinin türbanıyla devlet protokolünde boy göstermesi, bir "şeriat tehdidi"ydil Ya da Bülent Arınç, "türbanlı daha doğrusu türban takırdığı eşi nedeniyle sakıncalı"ydil

Bu "fars" nevrotik bir obsesyonun tezahürü değilse eğer, bir simgesel coğrafya olarak tasarlanmış kadın bedeni üzerinde yürütülen bir "meydan savaşı"dır söz konusu olan. Atıfta bulunulan yazısında Serpil Sançar'ın haklı olarak sorduğu üzere, " 'Kadın hakları' adına Türkiye'de tartışılması gereken başka sorun bulamıyorlar mı? (...) Elbette biliyoruz ki, kadınların çoğu sadece baskıdan ve erkek denetiminden kurtulmak ve kendilerine yaşanabilir, dokunulmaz bir alan açmak için örtünüyorlar. Elbette biliyoruz ki başı açık kadınlar sadece başları açık olduğu için namus adına eve kapatılmaktan, kıskançlık adına

insanlık dışı şiddet görmekten, siyasetten dışlanmaktan, seks ticaretinden, karınlarını doyurabilmek için boyun eğmek zorunda kaldıkları erkek kaprislerinden kurtulamıyorlar. Ne dindarlık, ne de laiklik kadınları yaşadıkları cendereye karşı mücadele edecek güçte kılmıyor."¹⁶

Evet, kadın bedeni, hâlâ bir "habeas corpus" konusu olarak değil, eril tahakkümün simgeleriyle yüklü bir alan olarak algılanmaktadır. Her simgesel alan gibi, alıcılarınca kolay algılanıp kabul edilebilmesi için standartlaşmış olması beklenir ondan: örtünmüş ya da açık, tombul ya da zayıf, boyalı ya da boyasız. Ve tüm simgelerde olduğu gibi, çatışan tarafların savaş alanı olmaya açıktır: özel-kamusal, laik-dindar, geleneksel-modern, kırsal-kentsel.

Öyle görünüyor ki, salt kadınları muhatap sayan ve onları devinime çağıran bir hareket, kadın bedeni ve cinsiyetine yapılmış bu tarihsel atıfı ortadan kaldırmaya, dolayısıyla kadınların dünyanın her yerinde kurbanı oldukları vahşeti durdurmaya yeterli olamayacaktır. Kadın hareketi, "köleleştiren, özgür olamaz," anlayışı doğrultusunda, toplumda yürürlükteki "erillik" kavramını ve onun tarihsel yükünü de dönüştürmek gibi zorlu bir görevi üstlenmek durumundadır. Bir başka deyişle, "toplumsal erkeklik" rolünün ağır yükü altında ezilen erkeklerin, deyim yerindeyse, "rehabilitasyonu" kadın hareketinin gündeminde olmalıdır. Tabii ki, "erkekliğin kışkırtılması"nda, küreselleşme koşullarının geniş toplumsal kesimlerin yoksullaştırılması ve kırılanlaş(tırıl)masındaki aslı payı asla göz ardı edilmeden.

DİPNOTLAR

¹Türker Alkan, "Tecavüz", Radikal, 24 Ocak 2001, s.4.

²"Kadınlara yönelik şiddet yüzde 97", Radikal, 21 Ocak 2002, s.3.

³"Fransa'yı şok eden rapor", Hürriyet, 1 Mart 2001, s.23.

⁴"Uluslararası Af Örgütü Raporu, "Broken Bodies,

Kürt Solu

Shattered Minds", Mart 2001. (Akt.: "Şiddet kaskacında kadın", Cumhuriyet, 7 Mart 2001, s.10.)

⁵"Kaza süsü veriliyor", Radikal, 4 Temmuz 2000, s.11.

⁶"Keşmir'de şiddet: Burkasız çıktılar diye başları kesildi", Cumhuriyet, 21 Aralık 2002, s.10.

⁷"Saçı uzun, hakkı kısa", Yeni Binyıl, 21 Eylül 2000, s.17.

⁸"Polis tecavüzde kadını suçluyor", Cumhuriyet, 30 Eylül 2000, s.20.

⁹Aklıma Çorumlu şöför Mehmet'in, eşimin "Karını dövüyor musun, Mehmet?" sorusuna, "niye döveyim ki ağabey; eve geldiğimde çorbamı önüme koyar, çamaşırımı yıkar, çocuklara bakar, çiti da çıkmaz," yanıtını verişini geliyor.

¹⁰İşte İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı APK Daire Başkanlığı'nın 27 ilçede çeşitli meslek ve yaş gruplarından 3500 kadın üzerinde yaptırdığı araştırmanın bulgularından bazıları: Kadınların yalnızca yüzde 22'si canını ve malını güvenlikte hissediyor; kadınların tamamına yakını sokakta ve işte tacize uğradığını belirtiyor; dörtte üçü "asla vazgeçmeyeceğiniz en önemli şey nedir?" sorusuna "ailem" yanıtını verirken yalnızca yüzde 12'si "özgürlüğü"nden vazgeçemeyeceğini belirtiyor; yüzde 54'ü aile reisi izin vermeden alışverişe, yüzde 60'ı gezmeye çıkmıyor; yarısına yakını boş zamanlarında ev işleriyle uğraştığını söylüyor. ("Çalış, kazan, otur", Radikal, 16 Ekim 2002, s.2).

¹¹"Yeni Dünya Düzeni" başlığı altında sunulan ve toplumsal muhalefetin geriletilmesini öngören neo-liberal siyasaların bir "yeni-ataerki"ni gündeme getirdiğini başka yerlerde tartışmıştım. Bkz. S.Özbudun, T. Demirel, Y. Demirel, Kadın Yazıları, Ütopya Yayınları, 2000; S.Özbudun, "Neo-Liberalizmin Gönülsüz Müttefiki: Ev Kadınlığı", içinde: P. Latour, Kadın Sözleri, Ütopya Yayınları, 2001.

¹²"Mutsuz cinsiyet!" Radikal, 17 Ekim 2000, s.24.

¹³Örneğin Milliyet gazetesi, 25 üyeli kabinenin 15 üyesinin eşinin türbanlı, birinin ise çarşafı olduğuna ilişkin haberinde şu

Bir Egemenlik Alanı Olarak Kadın Bedeni

"müjdeyi" veriyor: "TBMM Başkanı Bülent Arınç'ın türbanlı eşinin protokole girmesiyle başlayan tartışma, 58. hükümetteki bakanların eşlerinin çoğunun türbanlı olmasıyla, Türkiye'nin yakın gelecekteki gündemini yakından etkileyecek." ("16 bakan eşi türbanlı", Milliyet, 22 Kasım 2002, s.14)

¹⁴Yargıtay 8. Ceza Dairesi'nin, İstanbul 2 No.lu DGM tarafından Akit gazetesi yazarı Asım Yenihaber için verilen beraat kararını bozan 25 Kasım 2002 tarihli kararı. Bkz. Adnan Keskin, "Yargıtay: Türban simge", Radikal, 30 Kasım 2002, s.6.

¹⁵Bu konuda görebildiğim kadarıyla iki istisnayı Serpil Sancar ("Sormak gerekir, ortada konuşan dindar ve laik erkekler parlamentoda, bürokraside, ihalelerde, ticarete, AB yollarında, iftar yemeklerinde iş bağlarken, kolkola, 'hoşgörüyeye dayalı demokrasi', 'ulusal çıkarlar için işbirliği' lafları ederken laiklik ve dindarlık zedelenmiyor mu?" Serpil Sancar, "Başörtüsü söylevcileri, susun da kadınların sesi duyulsun!", Radikal İki, 15 Aralık 2002, s.7) ve Aksu Bora ("Her şeyden önce, laikliğin şeriat tehdidine karşı topyekûn bir teyakkuz hali olarak anlaşılmasının laiklik ya da şeriatla değil, iktidar mücadelesi ile ilgili olduğunu düşünüyorum." Aksu Bora, "Kadın düşmanlığı", Radikal İki, 15 Aralık 2002, s.7) oluşturdu.

¹⁶Serpil Sancar, a.g.y.

25 Aralık 2002, Ankara.

KADIN-ÖZGÜRLÜK-YAŞAM

1. Kadın Özgürlüğünden Ne Anlaşılmalı?

" En temel sorunda, erkek ve kadın ilişkisi sorununda hata yapmak; aralarındaki uçurumu ve çatışmaların kaçınılmazlığını görmezden gelmek, eşit haklara, aynı eğitime, benzer iddialara, benzer sorumluklara sahip olunabileceği rüyasına kapılmak, düşünce yoksulluğunun en açık işaretidir." (lyilik ve Kötülüğün Ötesinde-Nietzsche)

Bu açıklama kadını erkekten ayırma amacıyla kullanılmış bir açıklama gibi görülse de durum hiç de böyle değildir. Düşünce yoksulluğu, toplumumuzda kadınından erkeğine, herkeste mevcut bulunan bir görünüm. Bu görünüm ki; günümüzde kadının özgürlüğünün sadece erkek elinde olduğu varsayılmış ve bunun için de verilen kadın mücadelelerin oklarının ucu hep erkeğe yönelmiştir.

Kadın, tarihte hep-ki günümüzde nitelik değiştirirse de- gizem-

li bir çekiciliğin konusu olmuştur. İlk sanat eserlerinin modellerinin kadın oluşu da hep bundandır. Elie Foure, "erkeğin sanatı icat ettiğini, kadının da alet; icat ettiğini" söyler. İlk sanat eserlerinin kadını konu alışlarının sebebi de böyle açıklanır.

Ve kadınla erkek arasında uçurumların, çatışmaların olamayacağı rüyasına kapılmanın düşünce yoksulluğu olduğunu Nietzsche bundan dolayı söylemiştir.

Kadının tüm çalışmalarının odağında erkeği görmesi kadını sınıf mücadelesinden koparacağı gibi, kadının kadın olmaktan kaynaklı doğal farklılıklarının da üstünü sıvar. Ve bunun sonucunda feminizm haklı-haksız kadın mücadelelerinin öncülüğünü yapar.

En "sol"dan yapı ve düşünceler incelendiğinde bile, feminizmden şöyle yada böyle etkilendikleri görülür.

"Aradığını bilmeyen, bulduğunu anlayamaz."(Lâ Edri) Kadın, mücadelesinde önce neyi aradığını bilmelidir. Aradığı şey gerçekten özgürlük mü? Erkek ile eşit haklar mı? Eğer böyle ise, ki böyle olduğu iddia ediliyor; o zaman aradığını da, bulduğunu da hem anlamalı, hem de bilmelidir. Özgürlük, eşitlik, adalet, baskının sona ermesi söylemlerini erkeklere karşı değil; kapitalist sisteme ve özel mülkiyete karşı aradığını bilmeli, elde etmek istediğini bu farkındalıkla ortaya koymalıdır.

Her sözün başında erkeklere sataşmak, kadınları ezen gücün sınıf farklılığından kaynaklandığını görmezden gelmek; aranan şeyin ne olduğunu bilmemektir. Bu, erkeklere karşı elde edilebilecek bir başarıda kadınların aradığı şeyin bulamamasına yol açar ve kadının kendisini sistemin ağına düşmekten kurtarmaz.

Kadın egemen mi olmak istiyor, yoksa eşit haklara sahip bir insan olarak mı yaşamak istiyor?

Birinci sorunun cevabı burjuva çizgisinde gelişim gösteren kadın hareketliliğini betimler. İkinci sorunun cevabı ise sosyalizmi ifade eden eşitlikçi/özgürlükçülüğün ifadelendirilmesidir.

Kadının ilkel toplumdaki aktifliği bir tesadüf müdür acaba?

Kürt Solu

Yoksa ilkel toplum erkeğinin kafası mı çalışmıyordu? Yoksa-ki doğrusu bu-kadın özel mülkiyetin ortayı çıkmasıyla birlikte mi ilkel toplumdaki aktif rolünü yitirdi? Tüm bu soruların yanıtı açıktır: Özel mülkiyetin ortaya çıkışı kadının ikinci sınıf olmasına neden oldu. Kadının ikinci sınıf olmaktan çıkışının tek ve doğru yolu da özel mülkiyetin ortadan kaldırılması, özel mülkiyet düzeninin sona erdirilmesidir.

Bunun ötesindeki adımlar/salt erkek eksenli mücadeleler, kadını modernlik, çağdaşlık kavramları adı altında modern ve çağdaş köleler haline getirir. Bu da burjuva sisteminin tam istediği şeydir.

Özgürlüğü kadının dudağındaki rujun değişikliğiyle, pahalılığıyla, renkliliğiyle yorumlayanlar, kadını sınıfsal perspektiften koparmaya çalışırlardır. Bu tür yapıların, anlamsız ve bazen kadına bile uymayan istemlerinin yanına haklı bir iki talep yerleştirmesi, sinsice kadını yanına çekmenin oyunlarıdır.

Özgürleşmeyi basit günü birlik ev işlerine yorumlayanlar; örneğin erkek mutfakta bizimle bulaşık yıkamalı (bunu eleştirmiyorum, basitliğine dikkat çekmek istiyorum), erkek kahveye gidiyorsa ben de gitmeliyim gibi istemlerle kadını özgür ve erkekle eşit kılacağını sananlar, kadının özel mülkiyetten kaynaklı zararlarını görmezden gelmek isteyenlerdir.

Zaten kadın haklarını bu tür sorunlara sığdıranlar ne ruhsuz, boyasızdır, ne de bakımsız kadınlardır. Bunların çoğu emekçi kadınları temsil etmeyen, içinde yer aldıkları kurumlar sistemce beslenen kadınlardır.

Şimdi buradan hareketle şunu soralım: Sabancıların, Koçların ve benzerlerinin kadınlarının, kızlarının erkeklerle eşit olmadıklarını, özgür olmadıklarını söyleyebilir miyiz? Bu kadınlar (sınıfsal olarak burjuva) değil erkeklerle eşitsizlik; erkeklerden daha ilerde, birinci sınıf cins değil midir? Bunlar/burjuva sınıflar kadın-erkek ayrımı yapmadan tüm emekçileri ezmiyorlar mı?

Zaferin büyüklüğü, mücadelelerin zorluğuna bağlıdır. Otel

lobilerinde büyük ve bir o kadar pahalı sofralarda, salonlarda iki laf etmekle kadın özgürleşmez. Yada 8 Mart'tan 8 Mart'a iki laf etmekle, Atatürk mozolelerine bir iki çelenk koymakla kadın özgürleşmez. Sistem günümüzde tüm kesimlerin, sınıf ve gurupların örgütlenmesinin önünü açıyor, ama evet kendi istediği ve söylediği tarzda, şekilde. Yani sistem diyor ki, işçi benim dediğim gibi işçi olacak, öğrenci benim dediğim gibi öğrenci olacak, Kürt benim dediğim gibi ve benim dediğim kadar Kürt olacak. Ve kadın da benim istediğim kadar insan ve benim istediğim gibi kadın olacak.

Burjuva sistem, işte buna göre kurumlar oluşturuyor -ki kadın örgütlenmelerinin çoğunda da öncülüğü kendisi yapıyor- buna göre bir eğitim yaratıyor, buna göre bir hukuk dizayn ediyor.

Burjuvaziye göre sorun kadının özgürlüğü sorunu değil, kendi sisteminin özgürlük sorunudur. Sistemine zarar vermedikçe kadın istediği kadar özgür olsun...

Bunun için emekçi kadın "aradığını bilmek", "bulduğunu anlamak" zorundadır. Kadının sorunu, özel mülkiyetin olmadığı bir toplumsal özgürlük hedefine yönelik olarak çözülmeye çalışılmalıdır.

Buraya kadarki açıklamalarımızdan, emekçi kadınla erkeğin eşit olduğu, kadın-erkek arasında uyum olduğu anlamı çıkmamalıdır. Özellikle aile içinde erkek-kadın eşitliği ya da kadının özgürlüğü karşılıklı bir süreçtir. Eşitlik ve özgürlük kadına lütfedilen bir armağan olarak görülmemelidir ki aile içinde kadın-erkek arasındaki sorunların büyük bir kısmı sistemin yansıması olan sorunlardır. Kadın olsun, erkek olsun her ezilme duygusu beraberinde bir üstünlük güdüsünü de barındırır bünyesinde. Kadın, kendisini ezenin erkek olduğu duygusuna kapılırsa, erkeğe karşı bir üstünlük kurma arzusunu taşır. Bu evliliğin temeli olan sevginin kapılarını tamamen kapatır. Ve ortaya konulan özgürlük mücadelesinin oklarını kadın erkeğe çevirir, erkek kadına çevirir. Mücadele de böylece Papatya Kadınları'nın istediği gibi olur...

"Fransız İhtilali döneminde, ilk önceleri 'örgü örenler' diye anılan kadınlar devrimin ilk günlerinde başlattıkları sosyal, ailevi ve iktisadi haklarını 'özgür bir halkın üyeleri' olarak 'özgür kadınlar' imgesi temeline oturtmuşlardı haklı olarak." (S.Tanilli, Fransız Devrimi'nde Portreler) Ve böylece insan soyunun özgürlüğünü fethettiler.

Bu temelden hareket ettikleri için olsa gerek; evlatlarının yarısını tanıyan Fransız Devrimi kadınlarının bu savaşı, yıllarca devrimden sonra da devam etti. Ve bu başarılı bakış açısının sonunda mücadeledeki zorluklar, zaferin büyüklüğüne bağlı olarak belirdi: Olympe'de Gouges ve arkadaşları ağır bedeller ödediler. Olympe'de Gouges 3 Kasım 1793'te "idam sehvasına çıkmak hakkı"nı kullandı ve idam edildiler.

Şimdi ise ciddi olarak soyunanlara ve soyunmak isteyenlere şunu hemen belirtelim: "Hiçbir zafere çiçekli yollardan gidilmez." (La Fontaine)

2. Ev Yaşamı ve Kadın Özgürlüğü

Kadın ve erkek arasında fizyolojik ve psikolojik birtakım farklılıklar vardır. Vücut yapısı; boy, ağırlık ve kas farklılıklarının yanında psikolojik farklılıkların da varlığı inkar edilemez. Kadın daha duygusal, genelde erkek daha az duygusaldır. Yine beyin yapılarında da farklılıklar vardır.[Kadında ortalama 1.250 gramken,(1.200-1.300 arasında), erkekte beyin ağırlığı 1.300-1.400(1.350) gramdır.] Erkekle kadın iki farklı cinstir, insanlık vazgeçilmez olarak bu iki cinsten meydana gelir.

Altını çizerek söylüyoruz: Bu özel farklılıklar, kadınla erkeğin sosyal ve siyasal haklarında da farklılığı beraberinde getirmez. Erkeğin siyasal ve sosyal alanlardaki çalışmalarını kadın da başarı ile yerine getirebilir. Yine tüm bu farklılıklar, kadının düşünsel alanlarda başarı gösteremeyeceği anlamına gelmez. Kadın da-hatta bazen erkekten de daha fazla-başarı gösterebilir/gösteriyor..

Tüm bunlar söz konusu iken, günümüzde iktisadi açıdan özerklik sorunu nedeniyle bir çok kadın evlilik sonrasında, elinde bulunan mesleğini, işini bırakma yoluna gider. Bu, kişilerdeki mülkiyet ve kıskançlık duygularıyla ilintilidir. Kadın, eşi tarafından iletilen bu talebi, yuvasının dinginliği için yerine getirir. Çünkü kadın, "aile" kurumunda da ikincildir, sözüm ona kendi kendisini yaratamamış, bir şey olamamıştır. Aslında bu durumda mağdur olan yalnızca kadın değildir, erkek de en az kadın kadar mağdurdur bu durumdan. Şöyleki; iki özgür varlığın oluşturduğu, yapılandığı ortak bir hayat gerek kadın gerekse erkek için bir zenginlik kaynağı oluşturur. Bu ortak yaşam içerisinde hem kadın hem de erkek kendi özgürlüğünün varlığını ve güvencesini eşinin bir işle meşgul olmasında, bir şeylerle meşgul olmasında bulmaktadır. Bununla birlikte iktisadi açıdan kendi kendine yeten kadın, kendi köleliğinin fidyesi olan evlilik boyunduruğundan kurtarır eşini. Ancak böyle bir hal üzerine oluşturulan ve iyi niyetle beslenen bir durumda tam bir eşitliğe kavuşmak mümkündür. Ancak, çoğu zaman yuvaya rahat ve huzur getirmesi gerekenin kadın olduğu genellemesi yapılır, nasıl bir durumda bulunulursa bulunulsun hep kadın fedakarlık yapmalıdır. Erkek, alışverişin kadın tarafından yapılmasını, evi kadının çekip çevirmesini, çocukların eğitimiyle yalnız onun ilgilenmesini istemektedir. Zaten gelenekler arasına hapsedilmiş kadın da evlendiği andan itibaren, kişisel yaşamının bile sırtından atamayacağı birtakım görevler üstlendiğine inanır ve bu inarışa göre birtakım edimlerde bulunur. Çünkü "iyi kadın", "iyi eş" olabilmek, tüm bu beklentileri karşılamaktan geçer. O da kendinden önceki kuşağın kadınları gibi "iyi bir eş" olmalıdır kocasına.

Bu durum ise kısa bir süre sonra, "tüketici bir durum" haline getirir. Ancak o, sistem ve onun insan ilişkilerindeki olgusal yapıyı yozlaştıran kurumlarının kendisine sunduğu "kadınlık yazgısı"nın dışına çıkmamaktadır. İçinde bulunduğu kurum içerisinde yani aile kurumu içinde hep kocasının gölgesi haline

Kürt Solu

gelecektir, bireysel bir başarı da onun için söz konusu değildir bu durumda; o hep kocasının başarılarına katılacaktır. Çünkü kadına erkek üstünlüğü karşısında saygılı olması öğretilmiştir, gelenek budur; ve o, geleneğe uymak zorundadır.

Tüm bu nedenlerden dolayı, kadın çoğu zaman aile kurumu içinde kendi yerine sahip çıkmaya çalışırken bile yuvasını bozmaktan korkar; kendi öz varlığını ortaya koymaya çalışır, ancak varlığını ortaya koyma, olumlama isteği ile hiçleşme eğilimi arasında gidip gelir, med-cezirler yaşar. Bu da kadın psikolojisinde bölünmeler, tahribatlar meydana getirir.

2.(a) Yetkinsizleştirilmiş Bir Varlık Olarak Kadın Psikolojisi

Genel erkek bakış açısı ile kadına atfedilen bir sürü sıfat ve kusur; mantıksızlık, değersizlik, boş işlerle uğraşma, köle ruhluluk gibi şeylerle birlikte yine duygularıyla hareket etme, azla yetinme, bütünlükçü olmama gibi söylemleri acaba kadın nasıl edinmiştir? Kadın bu nitelermeleri hakketmekte midir gerçekten? Bu "haremlilik" yapılan, başarı umudunu süslemesine, fiziksel görünümüne yükleyen varlık, gerçekten de "öz" itibarıyla böyle bir varlık mıdır? Tüm bu soruların cevaplandırılması, bizim kadını daha iyi anlamamızı sağlayacaktır belki de.

Kadına yüklenen bu maddilik, bu yetkinsizlik nitelermeleri, onu bütün ömrünü temizlik yapmak, bulaşık yıkamak, yemek yapmak gibi işlerle mahkum etme sürecidir biraz da. Çünkü o, yaşamın o tek düzeli devamlılığını; yine bu yaşamın bütün olumsuzluğuna ve suniliğine rağmen sağlamak mecburiyetinde görür kendini. Bu durum ise, onun hayatı yeni bir şey bulmadan sürdürmesini, hep aynı şeyleri tekrar etmesini, yani bir kısır döngüyü beraberinde getirir. O, bu şekilde yaşamını bir takım ereklerle yönelmez. Birer araçtan ibaret olan ev eşyaları, nesnelere, ev bakımı, giyim, süslenme gibi şeyler arasında yabancılaşıp gider kadın; öz kimliğini yitirir. Hayatı bu nesnelere

den ibaret olur; bir nesnelere dünyası oluşturur kendisine. Hatta kendisini de bir fiziki varlık, bir obje haline getirir bilerek. Etini kullanarak anlık başarılar elde ederken kendini kutsallaştırdığını zanneder; oysa bu geçici zaferlerin, kendisini aynı zamanda nesnelleştirdiğinin farkına varamaz.

Tüm bunlar kadının özgür varoluşuna uygun olmayan araçlar ve durumlardır.

Kadının, yaşam için "araç" halinde bulunan, "araç" konumunda bulunanı kendisi için erek haline getirmesi; "araç"a, "nesne"ye verilmesi gereken küçük ve basit değeri, büyük ve mutlak değer haline getirmesi ona verilen ve sunulanla ilintilidir. Bu durum kadının "yararlılık" ilkesini "özgürlük"ün üstüne çıkarmasına neden olur. O, verileni yaşar. Oysa özgürlük, verilerin ve verilenlerin üstüne çıkmaktır. Burada "veri" önemlidir. Kadına "veri" olarak mutfak ve yatak odası sunulmuştur. O da bu verilerin üzerine çıkamamaktadır, hep içinde bulunduğu durumdan şikayet etmektedir. Bu yüzden kadın, hep dert yanma, yakınma merciidir. Onları dinleyen insanlar, kadınların en büyük özelliğinin "sürekli yakınma", "şikayet etme" olduğunu söylerler. Peki bu neyin sonucudur? Meseleye "özgürlük" noktasından baktığımızda beklili de bu sorunun cevabını daha iyi verebiliriz: Ancak özgür olan bir birey, başarısızlıklarının sorumluluğunu yüklenir ve eleştiriyi de bu noktada kendisine yönlendirir. Oysa kadınlar, umumi tabirle "kadın kadınayken" her biri kendi özel sorunlarından, dertlerinden yola çıkarlar; sonra yazgı(!)larının haksızlığından, hayattan ve dünyadan yakınmaya kadar vardırırlar meseleyi. Ancak tüm bunları bir problem olarak ortaya koyup çözümü arama yoluna gitmezler. Tüm bunları öfkeli bir umutsuzlukla dilettirirler. Bu öfke, kadını sadece "çene"den ibaret bir varlık haline getiren, pasifleştirici bir öfkedir.

"Modern toplumsal yaşantı"nın bir çok alanında öğretmen, doktor, avukat, işçi... olarak gördüğümüz kadınlar esasen sosyal yaşantıları itibariyle ev kadınlarından farklı gibi görülseler de; aslında kişisel yaşantıları da dahil olmak üzere hayatın

Kürt Solu

bir çok alanında tipik, standartlaştırılmış bir yaşamın ifadesi olarak kullanabileceğimiz ev kadınlığının işaret ettiği Manesçi (mutlak iyilik ile mutlak kötülük ilkesine dayalı öğretisi) bir tutum içerisindeyler.

Sorgulayan, eleştiren ve bu eleştirileri doğrultusunda eyleme geçen birey; iyilikten de kötülükten de öbür bireyler kadar sorumlu olduğunu bilir. Her sorunsalı en az iki açıdan değerlendirir. Haklılıkla haksızlığın, iyilikle kötülüğün ayrılmamacasına iç içe olduklarını bilir. Oysa Manesçi bir mantıkla edilgenleşmiş bir insan, işine geldiği zaman yaşadığı ortamı yadsımayı, bu ortamın dışına çıkmayı yeğler. Böyle bir insan, düşünsel alanda dahi hiçbir çaba, emek sarf etmez; oyundan çekilmeyi yeğler. Çünkü bir Manesçi için, "iyi," kötü"den kesin olarak ayırdır. Öyleyse kötülüğü ayırıp atmaktan başka yapacak bir iş yoktur. İşte bu bakış açısı insandaki "seçme kaygısı"nı bertaraf eder, bu kaygıyı tamamen ortadan kaldırır. Oysa kendi özeleştiri dinamiklerine göre bir değerlendirmeyi ancak ve ancak böyle bir bakış açısını aşmış bir insan yapabilir.

Kadın, hayat içinde genellikle çocukların da zihinsel dünyasında görülen bir kutsallaştırma içine girer. Çünkü ona bu öğretilmiştir, "iyi"yi ve "kötü"yü kutsallaştırır. Çevresinde duyumsadığı, kendisini çepe çevre saran sosyal ve ekonomik sorunlar için bir suçlu arar ve sistem bu suçluyu kolay bir yoldan önüne koyar, varlığını idame ettirebilmek için. Tüm kurumlarıyla kadına bağırır; kızacağın, karışit olacağın suçlu erkektir diye. Ve artık kadın için, erkeğe karşı hınç dolu bir yaşam başlar.

Ancak kadın bu noktada da bir çelişki yaşar; kızgınlık ve hınç duyduğu şeyin kendisinden uzaklaşmak yerine, ona daha çok bağlanır. Bu gerçekten de ilginçtir; erkek sevmediği, nefret ettiği kadından kaçıp kurtulmaya çalışırken, kadın bunun tam tersini yapmayı yeğler. O, böylece sorunlarından, problemlerinden sıyrılmak istemez. Bunun yerine sözüm ona kurban, çilekeş rolüne bürünür ve yaşamı için sıkıntı haline gelen şeylerin içine gömülür. Ve bu şekilde yaşamını güçsüz bir başkaldırı haline

dönüştürür. Tüm pratikleri onun bu psikolojisinin yansımasıdır.

Esasen kadının çilekeş, kurban rolüne bürünmesinin nedeni; içinde bulunduğu yenilgiyi yengiye dönüştürme istemidir. Çünkü yaşamda ve kendisine egemen olarak gördüğü erkekler de onu yenmiştir, kendisi yenik durumdadır. Kadın, bu hedeflediği "yengi"ye varmak içinde ağlayıp sızlar, türlü oyunlara başvurur. Kadın için burada başkaldırma aracı ağlamadır. Çünkü öğretilmişlikler ona, sorunlar karşısında kendisini koyuvermeyi işaret eder. Ağlamak, onun için bir kaçış yoludur aynı zamanda. Zaten o, bu dünya üzerinde mücadele etmeyi baştan kural dışı sayar; o, hep "düş"le iç içe yaşamıştır. İçinde bulunduğu hayat, erkeklerin egemen olduğu bir hayattır; hiçbir değer verilmeyen kadın, düşüncesini varolan bu hayattla örtüştüremez; bu nedenle düşle yaşar hep. Kendisine veri olarak sunulan en çelişik düşünceleri bile kabul eder. Çünkü mantık denen şey, onun kullanma fırsatı bulamadığı bir şeydir. Zaten o, etkisi dışında kalan hayatı anlama çabası içine girmez. Dünyayla, toplumsal, siyasal meselelerle, yaşadığı topraklarla ilgili konularda kesin olmayan, netleşmemiş, belirsiz bilgilerle yetinmeyi yeğler.

Zaten bu konularla ilgili bilgi edinmek, tespitler, analizler yapmak, çözüm üretmeye çalışmak ve bu çözüm doğrultusunda mücadele etmek onun işi değildir. O, bu meselelerle ilgili olarak düşünmez, kendine veri olarak sunulanı kabul eder. Kendi hesabına problemleri ortaya koyma, eleştirme ve yargılama gücü zayıftır. Frazer, "Erkekler tanrıları yaratır, kadınlar bunlara tapar" der. İşte bu inanç ve tapınma, o kör gücünü bilgisizlikten ve etkisizlikten alır. Kör ve tutkuludur bu inanç.

Ağlamayı, hıçkırıklarını kendine hem sığınak hem de silah olarak kullanan kadın, elinde tuttuğu bu silahın işe yaramadığını görünce bağıırıp çağırmaya, bir takım tutarsız davranışlar sergilemeye başlar. Esasen kadın, tüm bu davranışlarıyla bir tür oyun içindedir. Somutlayamadığı direnişini, bu bunalımlarla ortaya koymaya çalışır. Kadının bu davranışlarının fiziksel bir takım nedenleriyle birlikte sosyo-psikolojik nedenleri de vardır.

Kürt Solu

Kadının geçirdiği sinirsel nöbetler, bunalımlar, kendi yaşamına yönelttiği, ancak yükleyebileceği somut bir nesne bulamayan enerjisinin içe çevrilmesidir. Hayatıyla ilgili olan yadsımanın sınırlarına gelmiş, bu sınırdaki duran kadın için tek yol kalmıştır artık; o da intihar. Ancak bu konuda rakamlar oldukça ilginçtir: İntihar girişimleri kadınlarda erkeklerden daha fazla olmasına rağmen, bu intihar vakalarında hayatına son veren erkek sayısı daha fazladır. (Holbwachs, İntiharın Nedenleri) O, genel olarak yaşama, kendisine sunulanlara karşı çıkar; ancak bunlardan kaçıp kurtulmayı da seçmez. Her nedense!

2.(b) Cinsellik ve Kadın

İnsan yaşamında, yasağın, baskının, sansürün ve geleneksel gericiliğin en fazla olduğu alanlardan biri cinselliktir, diyebiliriz. Cinsel özgürlük hem erkek açısından, hem de kadın açısından yoktur.

Bugün erkeğin, para karşılığı genelevlerde (devlet destekli modern fuhuş yerleri) yada yasalara bağlı olmayan yerlerde yaşadığı cinselliği burada kastetmiyoruz. Zaten tüm bunlar da erkeğin cinselliği özgür bir şekilde yaşadığı anlamına gelmez. Öyle olsaydı genelev kadınları için de cinsel özgürlüğün var olduğunu söylememiz gerekirdi.

Kadın da erkek de aslında burada cinsel bir objedir. Kadın sistem tarafından bu çirkinliğe kurban edilirken, erkek de (bilerek, bilmeyerek) sisteme burada bu anlamda yardımcı olur.

Sistem/burjuvazi, kadını tv'de, en sıradan reklamlarda, defilelerde, gazete kapaklarında... hemen her yerde bir araç olarak kullanıyor. Alakasız araba lastiği reklamlarından tutun da deterjan reklamlarına kadar hemen her yerde kadın gösterime sunuluyor. Kadın cinselliğine doğrudan saldıran sistem, bunun karşılığında zaman zaman kadından (sözde sinemacılarından vd) övgü bile alıyor.

Kadının bu alanda sisteme ciddi bir kafa tutuşu yoktur, diye-

biliriz.

Bugün fuhuş için elverişli olanlar, sistemce korunup kollanmaktadır; hatta kapılarında devletin resmi görevlileri de beklemektedirler. Burjuvazi için düzenli ordu, işverenlerin varlığı ne ise fuhuş alanları da odur; bu alanlar sistem tarafından birer sosyal kurum haline getirilmiştir.

Örneğin genelevlerin kapanmasına devlet karşı çıkar ve şöyle der: "Genelevlerin kapanması, sokak ve mahalle aralarında fuhuşu artırır."

Söylenenler belki doğrudur, ancak bu gerekçe ortaya konularak, asıl düşünülmesi, sorgulanması gereken meseleler görmezlikten gelinir, kadınları fuhuşa iten sebeplerin nedense açıklaması yapılmaz ve her nedense ahlaki değerlerdeki yozlaşmanın tespiti hep arka plana itilir, bu sebeplerin üzerinde durmak gereksizdir sistem için. Bundan dolayı para karşılığı kendini satanların vücutlarını niçin pazarladıklarının gerçek sebebini açıklamazlar. Hatta bu durumda kadınları suçlamaktan da geri kalmazlar.

Toplumsal ahlaksızlığın, yozlaşmanın bir göstergesi halinde bulunan fuhuş, sistem tarafından örgütlenen, kollanan bir ekonomik ve sosyal kurum haline getirilmiştir. İşte Manukyan'ın bir zamanlar vergi birincisi olması, buna karşılık da devletçe ödüllendirilmesi bu işin sistemce organize edildiğini gözler önüne serer. Kafası az buçuk çalışan herkes bunu kolayca tespit edebilir. Ve fuhuşun merkezine de kadın oturtulur. Ve kadın zevk giderici bir araç, bir obje haline getirilir.

Yaptığımız bu açıklamalar cinsellikten çok tecavüz tanımıdır esasen. Cinsellik, tüm bunlardan farklı bir mecradadır.

Sevgi ve aşkın sonucunda ortaya çıkan karşılıklı arzu diye tanımlayabileceğimiz cinsellik, kadının hemen zorlandığı bir alandır. Gerek geleneksel baskılar, gerek eğitimsizlik bu alandaki özgürlüğü kadının elinden almıştır.

Yapılan bir araştırmanın sonuçlarına bakarsak konunun önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Kürt Solu

Cinsel yaşamından memnun olmayan kadınların oranı %49 iken, memnun olanlar %35, çok memnun olanlar da ancak %8 kadardır. (Türkiye'de Cinsellik s.66 Yeni Yüzyıl Kitaplığı)

Aynı istatistikler üzerinden devam edecek olursak; yapılan bir başka istatistikte,

ilk cinsel ilişkisinde korkan kadınların oranı %47, suçluluk duyanlar %10 gibi büyük bir rakama tekabül etmektedir. (s.60)

Bekarete önem veren kadınlardan, bekarete çok önemli diyenler %40, sadece önemli diyenler %26. Erkekler için %51'i bekaret çok önemli derken, %23'ü önemli diyebiliyor. (s.37)

Cinsellikle ilgili konuların aile ve toplumda konuşulması ayıptır diyen kadınlar %19 iken, bu konunun konuşulması doğru değildir diyenler %21'lik bir orana sahiptir. (s.21)

Bu oranlar Türkiye'de, cinselliğin ne boyutlarda bakış açılarıyla değerlendirildiğinin göstergesidir. Türkiye'de doğal dürüst bir yapıda olmayan cinselliğe bir de toplumsal/geleneksel baskıları, eğitimsizliği eklersek bu yüzdeler kaçınılmaz oluyor.

Yukarıdaki oranlar cinsel doyumsuzluk ve mutsuzluğun açıklanmasından başka bir şey değildir. Burada olumsuzluklarda en büyük pay maalesef kadınlara düşmektedir. Hala okullarda cinselliğin konuşulması ayıplanmakta, bu konu bir eğitim silsilesi içinde işlenememektedir.

Kadın mücadele eksenine burada cinselliği de bir sorun olarak almalıdır.

3. Modernizm/Post Modernizm ve Kadın Özgürlüğü

Kadın, problemlerinin çözümü için günümüz modern/post modern toplumunda güvenli bir ortam bulamamaktadır, bu da yetersiz kişiliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sistemden ayrı düşünemeyeceğimiz bu sorun, sistemli ve bilinçli işlenen/yaratılan bir sorundur. Günümüz koşullarında özellikle Avrupa'da başlayan ve bizi de dalga dalga içine alan "sözde cinsel devrim" iflas etmiştir. Cinsellik adına yapılmaya çalışılan

devrim, "kimin eli kimin cebinde" şeklinde bir ilişki ağı yaratmıştır. Modernizmle aralanan bu kapı, post modernizmle birlikte iyice ardına kadar açılmıştır.

Rönesansla birlikte ortaya çıkan modernizm köken olarak "modernus" sözcüğünden gelmektedir. Bilimsel bir takım değişmelerle ortaya çıkan modernizm, zamanla kültür ve sanat alanında da kök salmaya başlamış ve buradan da aileyi, eğitimi, sanatı, sevgiyi... sarmaya başlamıştır. Eskiye karşı çıkmış; ancak yeni adına da bir şey yaratılamamış, tüm insani değerler çiğnenir olmuştur. Modernleşme/yenileşme adına yaratılan ahlak tanımının ahlaksızlık olduğu çok geçmeden görülmüştür. Modernleşme, bilgi ve üretimi burjuva sistemlerin çıkarlarına göre standardize (planlama) ederken, insanın manevi duygularını da bilgi ve üretime göre planlamıştır.

Çok geçmeden 1960'lı yıllarda tartışılmaya başlanan bu akım, New York'ta önce sanat çevrelerince irdelenmeye başlandı. Ve modernizme karşı post modernizm yeni bir akım, yeni bir yeni gibi ortaya çıkarılmıştır.

Oysa post modernizm/post kapitalizm/ post endüstriyel dönem, modernizmin ne karşıtıdır, ne de modernizmin sonudur. Sadece modernizme bazı konularda itiraz eden bir akımdır. Yeni bir dönem, yeni bir akım, yeni bir çağ değildir.

Post modernizm, Daniel Bell'in sanayi sonrası toplumu, yüksek sanayi=hiper sanayi toplumu, yani yüksek modernliktir.

Bundandır ki post modernizmle bir yandan egemen kültür anlayışına karşı çıkılırken, bu karşı çıkış ulus devletin çözülmesine yol açmış (burası olumlu olsa da), ulus egemen kültür yerine kendi egemen tüketici/savurgan kültür anlayışını koymuştur.

Yine ulusçuluk ortadan kaldırılmaya çalışılırken, otantik kültür dediğimiz yerel insani kültürlerin yerine kendi bencil kültür öğelerini yerleştirmeye başlamıştır.

-Post modernizm bir yandan parçalanma/yerelleşme/özgürleşme diye ifade edilirken, diğer yandan da kendine has bir eklemlenmeyi beraberinde getirmiştir. Modernizme karşı çıktığı

noktaları post modernizm kendine has bir dillendirme ile yeniden kendisi ortaya koymuştur; post modernizm, karşı çıktığı modernizme dönüşmekte çok da geç kalmamıştır.

Post modernizm sadece bireyi değil, hayatlarımızı da küçük küçük disklere yerleştirip yönlendirmeye başlamıştır. "Elit insan"/ "mükemmel insan" tipi yaratayım mantığı ile toplumun sayısal bir çoğunluğu kalbur altına elenmiştir. Bunlar nicel, işe yaramaz çoğunluk gibi adeta yok sayılmışlardır. Buradan demokrasi-çoğunluk ilişkisi alt üst edilmiştir. Tüm bunlar aile/iş/ev/kadın bağıntılarını koparmış, insanlar günün büyük bir kısmını birbirlerinin yüzünü görmeden geçirmeye başlar hale gelmişlerdir. Aile ailesizleşmeye, boşanmalara, meşhur aldatmalara; sevgi ise kavgalara, paylaşmazlıklara dönüştürülmüştür. İş, emek kutsallığından koparılıp, kapitalizmin çıkarlarına, üretimine dönüşmüştür, ev yaşamı otelleşmelere doğru yol almaya başlamıştır. Kadın ya tamamen evde, kocanın sorunlarını gidermek için uğraşan bir ev çalışanı, ya pembe diziler ve reklam etkisinden kurtulamayan savurgan bir tüketici haline getirilmiştir.

Aile kavramı, modernizm/post modernizm adına iyice yerlerde sürüklenen eğri bir doğruya dönüşmüştür. Ailesizlik/ailesizleşme, günümüzün modası haline gelmiştir. Türkiye gibi "öykünen" toplumlarda bu, diz boyu rezilliklere gömmüştür insanları. Ahlak adına ahlaksızlık, özgürlük adına ailesizleşme; beraberinde kimliksizliği getirmiştir. Aşk, günlük bir ilişki haline gelmiştir; sevgi ise ideal temelinde yükselme yerine, parasal bir ilişkiye/metaya dönüşmüştür.

Bugün maaşlı bir bay ya da bayanın genellikle maaşı olan karşı cinsle evlenmesi tesadüf müdür? Günümüzde artık maaşlı olan birinin boşa gezen, işsiz biri ile evliliği alay konusudur. Evliliğin temelindeki sevgi, paylaşım, üretim, hatta aşk dinamiklenmiş durumdadır.

Peki "modern toplum"un "modern kadın"ı kendisi için verdiği mücadelede nasıl bir özgürleşme çabası içerisine girmiştir? Kadın bu mücadelesinde önüne erek olarak neyi koymuştur?

Tüm bu noktalarda, kadın hareketlerine biraz eleştirel bir gözle bakmak gerekir. Çünkü bu hareketlerin hem sarf ettikleri söylemler, hem de mevcut pratikleri bizi şu noktaya götürür: Ezilen kesim içinde yer alan kadın, mücadelesinde özgürleşme çabası içine girmek yerine, kendisini ezilen kesimden çıkarıp ezen konumuna oturtmak istemektedir. Burada kadın için söz konusu olan artık özgürleşme değil; karşısındaki ile yani ezen olarak gördüğü erkek ile özdeşleşmektir. İşte bu, modernizmin oluşturduğu "yeni insan" modeli zihniyetidir. Bu zihniyet "insan"ın varoluşsal konumuyla tamamen çelişiktir. Modernizmin kitle iletişim araçlarıyla, reklamlarıyla yaşamlarımıza bire bir nüfuz ettirmeye çalıştığı bu "yeni insan"ın zihniyetinde "insan olmak", "ezen olmak" demektir. Bu insan için özgürlük zaten "mit" haline getirilmiştir; uzak, ulaşılamayacak bir idedir onun için özgürlük. Oysa özgürlük insanın kendi kendisini oluşturma/meydana getirme sürecinin doğal bir ögesidir, olmaz ise olmaz koşuludur.

Buna göre bir özgürlük mücadelesi olacaksa bu, ezen kutupla özdeşleşme şeklinde değil, ezen kutbu da dönüştürme şeklinde olmalıdır. Bu açıdan kadınlar ortaya koydukları mücadelelerinde kendilerini ezen konumuna oturtmaya çalışmak yerine, ezme eylemi ile insandışılmış, varoluşsal tözlerini topyekün yitirmiş ezen kesimi de kendisiyle birlikte dönüştürmeye çalışmalıdır. Mücadele, bu şekilde tek boyutlu olmaktan çıkıp, çok sesli ve çok anlamlı boyutlara açılım yapar.

Kadının sosyal gerçeklik boyutuna ulaşan sorununu üreten "insan"sa, sorunu çözüme ulaştıracak ve bu sosyal gerçekliği dönüştürecek olan da yine "insan"dır.

"İnsan ile insan arasındaki en dolaysız, en doğal, en gerçekçi ilinti, kadın ile erkek arasında ki ilintidir" der Marx. "İnsanoğlunun kendini türsel bir varlık, yani insan olarak anlama derecesi işte bu ilintiye bakılarak ölçülür; kadınla erkek arasındaki ilinti, insanoğulları arasındaki ilintilerin en doğalıdır. Bu yüzdende insanoğlunun davranışlarının ne denli insanileştiği, ya da insani

varlığın ne denli doğallaştığı, insani yaratılışının ne ölçüde kendi yapısı haline geldiği en iyi işte bu ilintide görülür." (K.Marx)

İnsanın yaşamlar sürecinden günümüze doğru geldikçe "insan olma eğilimi", erkeklik yazgısı ile paralel gitmiştir ve halen bu şekilde devam etmektedir. En azından bu yazgıyla çatışmamaktadır. Bu yüzden onun varlığı bölünmelere, deformasyona uğramamıştır. Oysa kadın şu süreçte bir "nesne" konumuna düşürülmüştür, ve bu rolü benimsemiştir. Ancak kadının bu "değerden düşürülüşü", "değerlerinden düşürülüşü", insani evrenin kaçınılmaz bir aşaması olarak görülmemelidir. Kadının bu süreci "doğuştan gelen eğilimleri" sonucu yaşadığını söylemek düpe düz kandırmacıdır.

Bu şekilde onun, kendi varoluşsal sorumlulukları ortadan kaldırılmaktadır. Bunun sonucu ise ortadadır; merak etmeyen, eleştirmeyen, öğrenme çabası içine girmeyen, başkasının koruyuculuğuna ihtiyaç duyan, başkasının yönetimine yaslanan, kısacası "birey" olmayan kadın.

4. Batılılaşma ile Birlikte Kadın Özgürlüğü

Osmanlı'da kadın mülkiyet ve miras hakkına erkeklerin yarısı kadar sahipti. Bu durum kaynağını "Şeriat Hukuku" sisteminden alıyordu. Erkeğin çok eşliliği serbestti ve dört kadın ile evli kalabiliyordu. Bunun, çoğu İslami çevreler "dört kadına eşit davranması" koşuluyla gerçekleşebilecek bir durum olduğunu iddia etse de bu eşitliğin herhangi bir hukuki kuralı mevcut değildi. Dahası söz konusu eşitliğin denetlenebilir yanı ve imkanı yoktur.

20.yy'nın başlarında Osmanlı'da başlayan batıya "özenme ve öykünme" ile birlikte "kadın" yaşamında da bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişimleri, belki de en güzel devir içinde meydana getirilen romanlardaki kadın tiplerinde görebiliriz. Örneğin batıya "özenme ve öykünme"nin yoğun bir şekilde hissedildiği Tanzimat Devri romancısı, romanlarıyla toplumu eğitmeyi ve değiştirmeyi kendisine erek olarak ortaya

koymuştur. Bu doğrultuda toplumsal kurumlarda gördüğü aksaklıkları da dile getirmiştir. İşte devir romancılarının romanlarına konu ettikleri bu kurumların başında "aile" kurumu gelmektedir. Bu kurum ve kuruma dair değişiklikler, bu romanlarda genellikle "kadın" olgusu düzleminde işlenmiştir. Görücü usulüyle evlenme, aile büyüklerinin bakışıyla istemediği birisiyle evlenme, dayak gibi nesnelere tenkidi ile; kadının eğitimi, sosyal hayata daha çok katılmanın sağlanması, kız çocuklarının da okutulması... gibi konular romanlara konu edilmiştir. 1870'li yıllarda Şemseddin Sami'nin kaleme aldığı Taaşuk-ı Talat ve Fitnat isimli romanda Fitnat isimli kahraman, üvey babası tarafından yaşlı bir adamla evlendirilir ve Fitnat bu yüzden intihar eder ve dönem içerisinde bir kadın trajedisi ortaya koyulur.

Yine Tanzimat Dönemi içerisinde bilhassa Ahmet Mithat Efendi feminizmi, içerisinde bir çok "ifrat ve batıl"ları ihtiva eden bir akım olarak görür. Ona göre, bunların başında kadın ile erkek arasındaki "mutlak eşitlik" ilkesi gelir. Bu bakış açısında dikkate değer bazı taraflar vardır. Türk toplumu bu yıllardan itibaren bir çok meselede olduğu gibi "kadın" meselesinde de "gelenek" ile "batılı olan" arasında sıkışıp kalmıştır. Ortaya çıkan uyumsuzluklar, paradokslar, düşünce karmaşıklıkları biraz da bu "arada kalma" psikolojisinin etkisiyledir. Yine biz bu "arada kalma"nın romana yansımalarını Reşat Nuri'nin Yaprak Dökümü isimli romanında görüyoruz: Yazar, roman kahramanlarından Ali Rıza Bey'in ailede olan biten olumsuzluklara, "yaprak dökümü"ne seyirci kalan, öğrenen, bu yüzden kendisinden oldukça yaşlı ve çocuklu bir adamla evlenerek aileyi terk eden çirkin ve marazi bir hassasiyet sahibi kızı Fikret'i anlatırken şöyle der: "Ali Rıza Bey, Fikret'i de hem oğlu kadar ihtimamla yetiştirmeye çalışmıştır. Yalnız o kızdı; kardeşi gibi hayata atılacak değildi. Pratik bilgilere ihtiyacı olmayacaktı. Bunun için Ali Rıza Bey ona daha ziyade süs ve fantezi mahiyetinde şeyler öğretmiştir."

İşte yazar, bu bakış açısıyla içinde bulunduğu toplumun

Kürt Solu

"kadın"a bakış açısını bize sunmuştur. Ancak "kadın", kendisine yöneltilen tüm bu dikkatlerle yaşama alanını az da olsa genişletmeye muvaffak olmuştur, çok azda olsa kısmi bir iyileşme sağlanmıştır. Bu iyileşmenin sonucu olarak kadınlar, evin yanı sıra endüstri ve sanayi alanlarında da boy göstermeye başlamışlardır. "Örneğin; 20.yy başlarında tekstil endüstrisinde çalışanların %50'sini kadınlar oluşturmaktaydı. 1897'de İstanbul kibrit fabrikasında çalışanların yarısı kadındı. I.Dünya Savaşı sırasında orta sınıf kadınları, postanelerde ve çeşitli memuriyet alanlarında -hemşirelik, öğretmenlik- çalışmaya başladılar." (Kadın Hareketinin Kurumsallaşması, Fırsatlar ve Rizikolar-Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları)

Kadınlarla erkekler arasındaki katı sınırların aşılmaya başlanması, Türkiye'de bu dönemlere tekabül eder. Tüm bunlar kadınları kısmen sosyal hayatın içine/iş hayatına çekmiştir ama bunlar köklü değişimler ve reformlar değildir. Ancak bunlar, bazı şeylerin tartışılmasına öncü olmuştur ve ilk kadın örgütüllükleri I.Meşrutiyet Dönemi ile başlamıştır:

Bunlardan bazıları şunlardır:

- Osmanlı-Türk Hanımları Esirgeme Derneği
- Teali-i Nisvan Cemiyeti (Halide Edip tarafından kurulmuştur)
- İttihat ve Terakki Partisi'nin Kadın Kolu
- Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti

Bu kurulan kadın cemiyet ve kurumları Osmanlı'nın son yıllarına, Türkiye'nin ise kuruluş yıllarının başına denk gelir. Bu, dikkat edilmesi gereken bir zaman dilimidir. Bir çoğu İstanbul menşeli olan bu kuruluşlar Türk milliyetçiliğinin yaygınlaştırılması çabalarıyla paralel oluşmuş örgütüllüklerdir. Yine tüm bunların, dönemin erkek reformcularının batıya/batıda gelişmeye başlayan burjuva demokrasisi rüzgarından etkilendikleri bir döneme denk geldiğini görürüz.

5. Kemalizm ve Kadın Özgürlüğü

Bu durum, cumhuriyet döneminde de hemen hemen aynı şekilde devam etmiştir. Tek değişen şey, Osmanlı'daki İslami/şariat yansımalarının cumhuriyetle birlikte yerini ulusal milliyetçi bir yansımaya bırakmasıdır. Gerek Osmanlı'da, gerekse cumhuriyet döneminde kadın hep bir "simge" olarak görülmüştür. Bu dönemle ilgili farklı ve doğru bir görüş belirleyen Şirin Tekeli, "Kemalist reformların amacının kadınları aktif olarak politikaya katılmalarını sağlamak değil, kadınların parlamentoya girişini bir 'simge' olarak kullandıklarını" ifade eder. (Türkiye'de Kadın Hareketi)

Kadınların söz konusu durumu, eski düzeni yıkmak için bir anahtar rolü oynamıştır. Bu açıdan kadınlara verilen haklar iktidarın sağlanması için verilen haklardır.

Bir kullanıma söz konusu olduğundandır ki 1923'te kurulmak istenen Kadınlar Halk Fırkası'na Kemalizm tarafından izin verilmemiştir. Bu durum, cumhuriyet döneminde özerk kadın hareketinin oluşmasının önündeki ilk engellemedir.

Cumhuriyet döneminde kadınlara "verilen haklar" Kemalizm'in "erkek feminizmi"nin sonucudur. Kadın çıkarları bu dönemde yeni iktidarın ve genç burjuvazinin çıkar ve özemleriyle paralellik gösterdiği içindir ki bu haklar/tartışılabilir haklar, Kemalist iktidarca kadına sunulmuştur. Bu hakların cumhuriyetin ilk yıllarıyla birlikte verilmesi, kadınları "Kemalist ulusçu ideoloji ile içselleştirmiş ve onların bağımsız bir biçimde gelişmelerini güçleştirmiştir." (Kadın Hareketinin Kurumsallaşması, Fırsatlar ve Rizikolar-Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı. 1-4 Kasım 1991'de Frauen Anstiftung tarafından düzenlenen uluslararası toplantı tutanakları, Metis Yayınları)

Açıkça görüldüğü gibi erkeklerin kadınlara verdiği/vereceği haklar kadının kurtuluşunu sağlamaz, sadece kadına yardımcı olur.

Türkiye'de kadın hareketi daha çok ya sistem eksenli şekillenmiş ya da feminizm eksenli bir yapılanma içinde yer almıştır.

Kürt Solu

Bu durum bugün hala sürüp gitmektedir.

Partiler, kadın kollarını siyasal rant ve çıkarları için kurarlar, bunu bütün burjuva partilerde ve sosyal demokrat parti ve guruplarda görebiliriz. Vakıf ve derneklerin (adı bağımsız olsa da) çoğu, sistemden hem parasal, hem de siyasal destek alarak ayakta durmaktadırlar. Devrimci demokrat yapı ve kuruluşlar da genelde feminizmden etkilenmiş; uç savunularla hareket eden, sorunun merkezine sistem yerine erkeği koyan bir anlayışa sahiptirler. Bu durum, Emekçi Kadınlar Birliği'nden tutun da yurt-sever yapının bir kolu olmaktan öteye gitmeyen Partiye Jinê Kurdistan'a kadar böyledir. Bunlar ya bünyesinde yer aldıkları yapıyı güçlendirme görevi yürütürler ya da kadının özgürlüğü adına feminist söylemler savunur dururlar. Tüm bunlarda okların uçları sistem yerine, en yakınlarında gördükleri "erkek"e yönelmiş durumdadır. Kadın bu şekilde toplumsal özgürlükten koparılmaya, burjuva demokratik bir çizgiye çekilmeye çalışılmaktadır.

Kürt Kadını ve Özgürlükler

Hiçbir özgürlük kazanımı durup dururken elde edilmemiştir. Özgürlükler birilerinin canının yanmasıyla ancak gerçekleşebilir. Bu bütün özgürlükler için geçerli bir doğrudur. Eğitim özgürlüğünden tutun da kadın özgürlüğüne, anadilde eğitim özgürlüğüne hemen her alandaki özgürlüğe kadar bütün özgürlüklerin kazanımı kolay olmamıştır.

Kürt kadını da bu açıdan çokça bedeller ödemiştir. Kürt kadını, kendi özgürlük mücadelesini toplumsal mücadeleyle birleştirerek vermeye çalışmıştır. Ya ulusal mücadele içinde bulunarak/yerel olarak mücadele etmiş ya da sınıfsal/demokratik mücadele içinde yer alma şeklinde mücadele etmiştir.

Kürt kadınının feminizmden etkilenecek salt bir kadın mücadelesi vermesi ya çok azdır ya da yok denecek kadardır. Bunun sebebi, Kürt kadının kendi kimlik mücadelesini

bilmemesinden değildir. Kürt kadının kendi kimlik (ayrı cins olma) mücadelesinden önce ulusal bir sorununun oluşu ile ilgilidir. Ulusal sorun zaman zaman nasıl sınıf mücadelesinin üzerini gölgelemişse, kadının kendi özgürlük mücadelesini de gölgede bırakmıştır. Ancak Kürt kadını, ulusal özgürlükle ilgili verilen tüm mücadelelerde, özellikle kuzeyde gelişen yurtsever harekette hemen yer almış ve bedelini de ağır bir biçimde ödemiştir.

Bugün Kürt kadınının cezaevlerinde tutsak oluşu, binlerce Kürt kadın gerillanın canını vermesi, yakılan ve boşaltılan köylerde Kürt kadınlarının çektikleri, yaşanan yüzlerce/binlerce tecavüz olayı (en son Mardin'deki korucu rezaleti) Kürt kadınının ne durumda olduğunun somut göstergesidir. Bütün bu yapılar, Kürt kadınının kendi sorunlarından önce ulusal sorunla bütünleşip burada yer almasına yol açmıştır.

Kürt kadınının tarihi dendiğinde aklımıza hemen Zekiye Alkan'lar, Leyla Qasım'lar, Leyla Zana'lar gelir. Leyla Zana'nın demokratik mücadelesi, Zekiye Alkan'ın Diyarbakir surlarına işledikleri hiç de küçümsenmeyecek bir tarihtir. Ve yüzlerce/binlerce Kürt kadın gerillanın son yıllarda verdikleri bedel Kürt kadın tarihi için son derece önemlidir.

Bütün bunlar Kürt kadınının önünü açan/açmaya yardımcı olan zengin deneyimler ve yaşanmış gerçeklerdir. Kürt kadınının mücadelesini zenginleştiren bu yaşanmışlıklara rağmen madayonun bir de diğer yüzü var, Kürt kadını açısından.

Kürt kadını bir yanını toplumsal/ulusal mücadele sürecine katarken, ulusal baskıya/sisteme karşı (siyasal örgütlerden etkilenerek) karşı duruşlar sergilemiştir. İşte Zekiye Alkan, bir kadın örgütlülüğü içerisinde aldığı bilinçle "kendisini meşale" yapmamıştır. Kürt kadını "kadın-özgürlük" ilişkisini özgün kadın örgütlerinden almamıştır. Kürt kadını daha çok, dönemin gelişen siyasal yapılarından etkilenmiş, bu yapılar içinde şekillenmiştir.

İşte Leyla Zana, siyasal mücadelenin etkisinden kaynaklanarak Kürt kadınının bir dönem sembolü olmuştur. Yoksa özgün

Kürt Solu

Kürt kadın hareketinin içerisinde gelmiş değıllerdir. Zaten Kürt kadınının bu açıdan çok da özgün bir özgürlük deneyimi yoktur. Bu Kürt kadınının şanssızlığıdır.

Son dönemlerde oluşturulan yurtsever kimlik ağırlıklı Kürt kadın partisi geleneğı de hem yenidir hem de Kürt kadınına has özgünlükleri yok denecek azdır. Sadece cinsel kimlik ağırlıklı, yurtsever politikalara göre şekillenmiş bir yapıdır. Kadın hareketini belirleme noktasından çok, bir siyasal yapıya hizmeti görev edinmiştir-ettirilmiştir.

Zaten siyasal oluşumların cinsel kimlik üzerinde şekillenmesi "feminizm" rüzgarını solumaktan başka bir şey değildir. Bu yapı bir yanıla feminizm rüzgarını solurken, diğer yanıla da ulusal politikaları soluyan bir yapıdır. Kendi rüzgarını kendisi yaratmıyor, varolan rüzgarlara göre yönünü belirlediğı için özgür bir kadın yapılanması değildir.

Kısacası olumlu ya da olumsuz son birkaç yılı saymazsak eğer, Kürt kadınının kimliğini özgürleştiren özgün ve özgür örgütlülükler yok denecek kadardır. Bu durum Kürt kadınının gelişen toplumsal mücadelelere kendi özgürlüğüyle girmesi/katılması açısından da bir olumsuzluk oluşturmuştur. Kürt kadını tamamen varolan siyasal/ulusal yapı ve örgütlerden etkilenererek ancak kendisini tanımlayabilmiştir.

Ulusal özgürlükten yoksun Kürt kadını bu açıdan da bir şanssızlığa sahiptir. Bu sorun direkt Kürt kadınından kaynaklı bir sorun da değildir.

Ulusal ve Geleneksel Baskılar

Ulusal baskılar her alanda olduğu gibi, Kürt kadını üzerinde de bir bölünmüşlük yaratmıştır. Belki de ulusal baskı en çok da Kürt kadınının payına düştü dersek tam da yeridir. Yıllarca yaşanan baskı sürecinde, Kürt kadını "tecavüzler" dahil her türlü katmerli baskıyı görmüştür ve yaşamıştır. Öldürülen binlerce Kürt gencinin acısını yüreğine işleyenler Kürt kadınları, en çok

da analar olmuştur. Bu baskıların bir sonucu olsa gerek, Kürt kadını erkeğinden farklı bir alanda duruş sergilememiştir.

Ulusal baskılar Kürt kadınının geleneksel kıyafetinden tutun da konuştuğu dile kadar çok boyutlu yapılmıştır.

Kürt anaları yıllarca cezaevlerinin kapılarında çocukları ile buluşmanın heyecanı ile yanıp tutuşmuşlardır. Hemen her hapishanede Kürt kadınının bir parçası yatıyor/yakmakta. Bu duygusal ve trajik boyutu Kürt kadını erkekten daha çok yaşamıştır. Bu durum/olumsuzluk Kürt kadınına "ağıt" yakma/yapma zenginliğinden başka bir şey sağlamamıştır. Ağıt yakmanın Kürt kadınlarında fazla oluşunun sebebi, Kürt kadınının duygusallığından çok yıllardır yaşanan/çekilen ulusal ve toplumsal baskılardır.

Bir yandan devletin uyguladığı ulusal baskı, diğer yandan Kürt toplumundan kaynaklı uygulanan geleneksel baskı. Bu geleneksel baskıların sonucudur ki, yıllardır kan davaları kadın üzerinde şekillenmiştir.

Batman ve yöresinde yaşanan yüzlerce intiharın en önemli sebeplerinden biri de geleneksel baskılardır.

Kürt toplumundaki aşiretsel yapının kadın üzerinde yarattığı aşağılayıcı duygu da ayrıca incelenmesi gereken başlı başına bir konudur.

Din olgusunun (özellikle İslamiyet'in) Kürt kadınına yaptıkları da geleneksel yapıdan ayrı düşünülemez. Bölgeyi anlatan meşhur Kemal Sunal filmlerinde bazen bu konu, farkında olunarak ya da olunmadan vurgulanır. Bir köyde, "imam-muhtar-ağa" aynı cephede yer alırken, diğer köy ahalişi ayrı bir cephede yer alır. İmam, dini/devletin dinini, muhtar devleti, ağa yerli işbirlikçi burjuvaziyi temsil eder/etmiştir. Ve bunların kadınları da -özellikle ağa ve aşiret reislerinin kadınları- diğer köy kadınlarından daha farklı ve ileri bir boyuttadırlar. Bunlar kısmen özgür ve aşiret reisliğine gelebilecek kadar bazı imtiyazlara da sahiptirler. Bu ayrıcalıklar bu kadınların içinde yer aldığı grup-sınıf-sosyal yapı ile direkt ilgilidir. Bu kadınların ayrıcalıkları,

Kürt Solu

içinde yer aldıkları yapının iktidar gücünden kaynaklıdır.

Kürt kadını dinin kural ve yasaklarını en koyu (özellikle Şafi mezhebinde) şekilde yaşıyor. Din erkeğin uyması gereken bazı kuralları görmezden gelirken ve erkeğe affedici olmasına rağmen, kadının uymadığı kuralları kesinlikle affetmemiştir. Bu durum geleneksel ahlak kuralları içinde üç aşağı beş yukarı hemen hemen böyledir. Örneğin; yıllarca "namus" kavramına sığınılarak yüzlerce Kürt kadını bazı "töre" kuralları gereği öldürülmüştür.

Aşiret reis ve ağalarının kadınları bu sonucu ya yaşamamıştır ya da yok denecek kadar az yaşamıştır. Yani töre, namus, geleneksel ahlak kuralları, din kuralları Kürt aşiret ağalarına ve önde gelenlerine ya hiç uygulanmamış ya da çok az uygulanmıştır. Fakat en alttakileri oynayan Kürt yoksul kadınlarına bu kurallar harfiyen uygulanmıştır.

Konumuzla ilgili olarak birkaç atasözüne bakacak olursak konu daha iyi anlaşılır:

Jin serê mêr radike, serê mêr ditewîne jî.

(Kadın erkeğin başını hem kaldırır, hem de büktürür.)

Jina berdayî wek kerê bindorê ye.

(Boşanmış kadın sıraya konulan angarya eşeği gibidir.)

Jina bê heyâ, wek girara bê xwê ye.

(Terbiyesiz kadın tuzsuz pilava benzer.)

Jina bê kes har dibe, mêrê bê kes jar dibe.

(Sahipsiz kadın kudurur, sahipsiz erkek zayıf olur.)

Jina rind (spehî), belayê serê gund.

(Güzel kadın köyün başına beladır.)

(A.Balı-Gotînên Pêşîyan -sayfa:222, Pelê Sor Yayınları)

Yukarıdaki atasözlerinden de anlaşılacağı gibi Kürt kadını geleneksel baskılara en çok maruz kalandır. Bu durum atasözleri ile de formüleleştirilmiştir. Bu konuyla ilgili yüzlerce atasözünü bulmak mümkün.

Bütün bu baskıların yanında Kürt kadınının bir handikapı da eğitim sorunudur.

Kürt Kadını ve Eğitim

Eğitim, her dönemde her toplum için önemli bir sorun olmuştur. Kürt kadını için de çok önemli olan bu sorun çözülememiştir. Ulusal özgürlük ve anadilde eğitim hakkından yoksunluk, din ve geleneksel baskılar Kürt kadınına eğitim hakkından yoksun bırakmıştır. Bütün bunlara bir de devletin kasıtlı politikalarını eklersek durum daha da belirgin olarak açığa çıkar.

Kürt kadını Türkçe eğitimden de istediği gibi faydalanamamıştır. Devlet her konuda olduğu gibi bu sorunda da hep kötü niyetli yaklaşım göstermiştir. Kürt kadınının eğitimini kendi çıkarlarına uygun düşünmüş ve asimilasyon mantığıyla olaya yaklaşmıştır. Sistem, Kürt kadını için eğitimi asimilasyon, kimliksizlik, kişiliksizleştirme olarak uygulamak istemiştir. Bunda da pek başarılı olduğu söylenemez.

Dönem dönem devletin eğitime bakış açısıyla geleneksel kurallar çatışmışlardır. Kürt toplumunun geleneksel bakışı ve din olgusu kız çocuklarının okula gitmesi önünde engeller oluşturmuş. Devletin de dönem dönem bu geleneksel yapıyla çeliştiği de olmuştur.

Yıllarca kız çocuklarının -din ve geleneksel anlayışlar gereği- eğitim hakları olmamıştır. Bölgede kız çocuklarının okula gönderilmemesinin asimilasyona karşı olmak ya da Türk eğitim sistemine olan bir tepki değildir. Bu tamamen Kürt toplumunun kadına bakış açısıyla ilgili bir durumdur.

Bu durum Kürt kadınının bir çok şeyden yoksun kalmasına, çocuklarını iyi yetiştirememesine, gelişen toplumsal/siyasal mücadelelere karşı duyarsız oluşuna yol açmıştır. En önemlisi de kendi kendisini tanıma, ifadelendirme fırsatını elinden almıştır.

Coğrafyamızda siyasal ve toplumsal mücadelelerde yer alan kadınların büyük kısmının üniversiteli oluşu tesadüf değildir.

Bu konuda Filistin çok zengin bir deneye sahiptir. Yıllarca Filistin dışında okuyan/okumak zorunda kalan Filistinli gençler

Kürt Solu

ve kadınlar eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkelerine tekrardan dönüp, ulusal davaları için savaşmışlardır.

Bu durum Kürt kadınında son yıllarda az da olsa görülmeye başlamıştır. Kürt kadını, son yıllarda (özellikle üniversitelerde) yurtsever harekette yoğunluklu olarak belirmeye başlamıştır. Bu durum Kürt kadını için bir adımdır ama istenene ulaşılmış değildir. Çünkü Kürt kadını salt siyasal ulusal mücadelede (istenen düzeyde olmasa da) yer almıştır. Diğer alanlara gelince, örneğin sanat, ekonomi, edebiyat alanlarında istenen performansı sergileyememiştir. Bunun en önemli nedeni kuşkusuz eğitimidir. Kürt kadınlarından edebiyatçı, şair, gazeteci vb. alanlarda boy gösteren çok azdır. Bu doğrudan kadın-eğitim ilişkisine bağlıdır.

Eğitim önündeki en büyük engel olan devlet ve geleneksel engeller aşılmadıkça, kadın bu alanlarda istenen başarı ve düzeye ulaşamayacaktır. Eğitim sorununun çok ciddi ve toplumsal bir sorun olduğunu unutmadan olaya bakarsak, Kürt kadınının bu anlamda tek suçlu olmadığını görürüz. Sorun sistemle ve yarattığı yapı ve kurumlarıyla, devlet anlayışıyla direkt ilgilidir.

Anadilde eğitimin bu sorunu hafifleteceği sanılsa da kadınının eğitimi açısından sorunu pek çözecek gibi görünmüyor. Sorun anadilde eğitimin kadının gerçek özgürlüğüne ne kadar hizmet edeceği sorunudur. Eğer anadilde eğitim, Türk eğitim sistemi gibi varolan gelenekleri tartışmasız işlemekse, böyle bir eğitim mantığı Kürt kadını çok fazla ileriye taşımaz. Olsa olsa Kürt kadını, böyle bir eğitimle (anadilde olsa da) "eğitilmiş köle kadın" olur.

Buradaki sorun eğitimin en önemli yanı olan "nitelik" sorunudur. Kürt kadınının özgürlüğüne yardımcı olacak eğitimin niteliği çok çok önemlidir.

Sosyalizm/Mülkiyetsizlik ve Kadın Özgürlüğü

Sosyalizmin (sosyalistlerin) kadına, aileye, ev yaşamına,

dolayısıyla evliliğe yeniden ve günümüze denk en iyi tanımlama ve açıklamaları yeniden yapması ve üretmesi gerekiyor.

Kadın kişiliğinin özgür gelişiminin "evden sokağa taşınınca" gerçekleşebileceğini ya da özgürlüğü evden işe taşınma olarak açıklayanlar kadın özgürlüğünü erkeğin bugünkü özgürlüğü durumuna indirgemektedir. Kadın bu durumda erkek ile eşitlendiğini sanacak ama erkeğin bu yaşamı erkeğin özgür olduğu anlamına gelmiyor ki.

Sosyalistlerin zaman zaman özgürlük adına ortaya koydukları "komünist mutfak" formülü kadını sadece üretim yapan bir nesne konumuna yükseltmekten başka bir şey değildir.

Bir yandan özgürlük demek, diğer yandan özel mutfaklar yerine ortak yemekhaneleri andıran "komünist mutfak" anlayışı bir-biri ile çelişir. "Komünist mutfak"ı kadının yorulmasına, zamanının müsrifliğine yorumlamak pek özgürlükçü bir bakış açısı değildir.

Komünist mutfaklar (ortak yemekhaneler) beslenme değerini artırır, evde hazırlanan yiyeceklerden (ev mutfakları) insan sağlığına isteneni vermez mantığı/bakış açısı kişi özgürlüğünü kısıtlayan, özel yaşama müdahale eden bir bakış açısıdır. Sosyalizmin bireysel özgürlüklere bakışı ile çelişen bir bakış açısıdır.

"Özel mutfak milyonlarca kadın için en yorucu, en zaman alıcı ve müsrif kurumdur, burada sağlıkları ve neşeleri ellerinden gider ve özellikle çoğu ailelerde olduğu gibi, olanaklar son derece kısıtlı olduğundan mutfak günlük kaygı konusudur. Özel mutfağın ortadan kaldırılması sayısız kadın için bir kurtuluş olacaktır. Özel mutfak aynen küçük ustaların atölyeleri gibi geri ve aşılımış bir kurumdur, ikisi de hiç ekonomik değildir, zaman, güç, ısıtma ve aydınlatma malzemesi, gıda maddeleri vs. açısından en büyük israf anlamına gelir." (August Bebel-Kadın ve Sosyalizm s.467)

Bir kere komünistler özel mutfakları ve mutfak işlerini kadının doğal mesleği olarak görmüyorlar/göremezler. Mutfak işlerinde

Kürt Solu

gerek kadınların gerekse erkeklerin "Sağlıkları ve neşeleri neden ellerinden gitsin. Özel mutfak yerine komünist mutfak özgürlüğe, özel yaşama ve aile birlikteliğine, sevgi için ayrılan zamana dinamit konulmuş olmaz mı? Olanaklar son derece kısıtlı olduğundan mutfak günlük kaygı konusu olmaktan çıkacaktır" denilerek sosyalist sistemde olanakların kısıtlı olacağı gibi bir açıklama yapılıyor. Sosyalizm ailelerin kısıtlı yaşam ve kısıtlı beslenmesini ortadan kaldırmak için vardır. İnsanlara daha rahat, kaygısız bir yaşam sunan toplumsal bir sistemdir. Özel mutfak aşılmış gibi gözükse de, insanın özel mutfaktan aldığı haz ve mutluluk aşılmış mıdır acaba? Ya da komünist mutfaklar bu hazı ve mutluluğu nasıl verecek? Herkesin damak tadı ve zevkini "kışla mutfakları" tarzı komünist mutfaklar verebilecek mi? Elbette cevap "hayır"dır.

Mutfağı kadının görev alanı olarak görmek hiç doğru bir yaklaşım değildir. Bu ev içi işi erkek de rahatlıkla yapabilir. Ve mutfak zevk verici bir rahatlama alanıdır. Aynı zamanda yemek yapmak üretici bir yanımızı işletmektir.

Hazır yapılan ortak/komün mutfaklar toplumsal kaynaşmayı sağlarken, diğer yandan aile içi birlikteliğe ve kaynaşmaya dinamit koymaz mı? Böyle bir yaklaşım tarzı ailede anne, baba, çocuk iletişimini sağlayan bağı koparmak olur. Sosyalistlerin bu bakış tarzı aşılması gereken bir tarzdır.

Sosyalizm insanlara sonsuz bireysel özgürlüğü vermenin çabasında olmalıdır. Yoksa

sosyalizm kışla tarzı bir yaşamı insanlara sunamaz. Sosyalizm özgürlüklerin doruğa çıkabildiği sömürsüz bir toplum modelidir. Bu model insanlara militarize bir yaşam tarzı veremez/vermemelidir. Kadın özgürleşecek ama mutfaktan, evden, aile içi ilişkiden koparılacak değil; kadın üzerinde özel mülkiyetin yarattığı sömürü sistemine son verilerek kadın ancak özgürleşir. Aile içi üretimden koparılacak değil. İnsanın mutfakta ne pişirip yiyeceği o mutfak sahiplerine aittir. Tıpkı yatak odasındaki özel yaşam gibi. Kadına komünist mutfaklar sunmak yerine ev işleri-

ni erkeğin de paylaşması, kısacası ev işlerine ortaklaştırılması en doğrusu ve demokratik olanıdır. Elbette kadınla erkek ev içi (mutfak da dahil) işlerde gönüllü olarak bir paylaşım yaratmalı. Bu da birilerinin baskısı ve zoruyla olmaz. Bu tamamen aile içi eğitim ve bilince, bir de karşılıklı sevgi ve gönüllülüğe dayalıdır. Sevgi yoksa ailede mutfak kadın için savaş alanıdır, nefret alanıdır. Karşılıklı sevgi varsa da ev, dolayısıyla da mutfak bir barış ortamı ve sevgi odasıdır.

Kadının en önemlisi de ailenin temelindeki harç sevgidir. Sevgi yoksa barış yoktur. Barış yoksa da ne aile ne ev ne de mutfak olur. Vitamin değeri en yüksek yiyecekler bile kadını mutlu ve özgür yapmaz. Kadının özgürlüğü en başta toplumsal sistemde ve bu sistemde mutlu oluşuna bağlıdır.

Toplumsal sistem sömürüye dayanıyorsa, özel mülkiyet anlayışı erkeği de kadını da özgürlüğünden koparmış ve kadın o zaman günlük ev işi telaşına ve nasıl karnımızı doyururuz sorusuna cevap bulmaya çalışır. Özel mülkiyet ve toplumsal sömürü kalkmışsa (her türden sömürü) eğer, kadın da erkek de, dahası toplumun ezilen tüm kesimleri gerçek özgürlüğe ulaşacaklardır. Bu durumda insanların açlık diye bir sorunu kalmayacağı için kadın da mutfağında beslenme değeri yüksek yiyecekler bulacak, insanlar daha mutlu olacaklardır. Kadının da erkeğin de eşitlik çabası diye bir çabası olmayacaktır. Yani kadının özgürlüğünü elinden alan sistemdir, özel mülkiyettir. Bu da ortadan kaldırılınca kadınlar neden özgür olmasın.

Sonuç ve Birkaç Öneri

Bugün dünyada herhangi bir iş sahibi olan kadının özgürlüğüne kavuştuğu zannedilir. Oysa yine aynı dünyada emekçilerin büyük bir kısmı sömürülen insanlardır. Bunun yanında toplumsal yapı, kadının sosyal bir sorun haline gelen durumunun evrimi ile pek fazla bir değişikliğe uğramamıştır. Bu yüzden kadının çalışması meselesini özgürlük kavramıyla ilin-

Kürt Solu

tilendirirken tüm bu noktaları gözden irak tutmamak gerekir. Emekçilerin sömürüldüğü, sermayenin hükümran olduğu bir dünyada kadın için özgürlük neyi ifade eder/etmelidir. Bu sorunun cevabını kadın için işçiler verir. Kadın işçiler arasında yapılan bir araştırmada, kadınların fabrikada çalışmaktansa evde oturmayı tercih ettikleri görülmüştür. Kadınların bu cevabı vermeleri pek şaşırtıcı değildir. Çünkü kadınların bir iş sahibi olmaları, onları evdeki işlerden kurtarmamaktadır. Kadın, çalışma özgürlüğüne sahip olsa bile kadın dünyasının dışına çıkamamaktadır. Geleneksel dünyası içinde oradan oraya savrulmaktadır.

Hem kadın haklarından yana olanlar hem de bu haklara karşı olanlar tartışmayı salt kadının ekonomik özgürlüğü üzerine yürütmektedirler. Karşı olanlar kadının hiçbir konuda başarılı olamadığı iddiasını yürütürler. Taraf olanlar ise kadının bazı başarılarını abartmakta, bu nedenle kadının içinde boğuşup durduğu düzeni/düzensizliği görmezden gelmektedirler. Kadının iktisadi açıdan erkeğin boyunduruğundan kurtulması güzel, ama kadının toplumsal, ulusal, ahlaki, geleneksel bazı boyunduruklardan da kurtulması gerekir.

Erkeğin boyunduruğundan kurtulan kadın, kadınlık rolünü/doğal gerekliliklerini üzerinden atmamalıdır. Oysa kadın, bunu yaparak (erkeksileşerek) yani kadınlığını reddederek varlığını sakatlar.

Kadın cinsel kimliğini kabul etmiş, bunun anlamını kavramış bir varlık olarak tam bir bütündür. Ancak böylece eksiksiz bir birey olabilir. Kadının hak elde etme mücadelesinde kendi öz niteliklerini yadsıması, yani kadınsal niteliklerini yaşamından atmaya çalışması bir "varlık" olarak hayatiyetini silikleştirmeye çalışması demektir.

Kadının erkekle cebelleşmesi yerine sistemle hesaplaşması gerekir. Erkeğin özgürlüğü gibi gösterilen, zaman zaman söylenen gece sokağa çıkmak, kahveye gitmek, serbest içki içebilmek vb. hakların erkeğin özgürlüğü ile uzaktan yakından ilgisi

yoktur. Yani erkek bunları yaşayınca özgür olamıyor. Feminist bir mantıkla kadın da bunları yaşamalı ya da bu haklara sahip denmesi kadını gerçek özgürlüğünden alıkoymak için kurnazca bir oyundur.

Kadının sorunu erkek değildir/olmamalıdır. Kadın oklarının ucunu sisteme ve onun yaşam biçimine yönlendirmelidir. Erkeklerle eşit haklara (bu haklar, kahveye takılma, barlarda oturma, sokakta boş gezme gibi haklar olarak algılanmamalı, çünkü erkek de aslında böyle bir hakka sahip değildir) sahip olma çabasında olmalı, ama erkeğe egemen olma mantığını taşımamalı.

Bu sömürü sisteminin başında erkeğin ya da kadının olması çok önemli değildir. Önemli olan bu sömürü sisteminin olmasıdır.

Özel mülkiyet yoksa kadın özgürdür. Özel mülkiyetin olmaması/onun sisteminde olmaması, miras hukukunun da olmayacağı anlamına gelir. Bu da sosyalist bir toplumla mümkün olacaktır.

Böyle bir toplumda kadın yaşama kaygıyla bakmaz. Kadın böylece ilkel toplumda sahip olduğu aktif rolünü yeniden elde edecek. Ama erkekler üzerinde egemenlik kurarak değil, onlarla eşit haklara sahip olarak. Erkeğin kadın üzerindeki sözü edilen baskıları, sınıf egemenliğinin kalkmasına paralel olarak sona erecektir.

KÜRT AŞİRET LİDERİ KARA FATMA HANIM İSTANBUL'DA OSMANLI SULTANI İLE GÖRÜŞÜYOR (1854)

The Illustrated London News'in 22 Nisan 1854 tarihli sayısında bir gravürün eşliğinde yayımlanmış olup, *Behrem* dergisinin Haziran 1989 tarihli 5.sayısı ile 2000'e doğru dergisinin 18 Haziran 1989 tarihli 5.sayısında N.Medyalı'nın çevirisi ile yayımlanan Kürt aşiret lideri Kara Fatma Hanıma ilişkin ilginç yazıya yer vermeyi uygun bulduk. Çünkü bu yazı, bugüne kadar bilinen konuya ilişkin en eski kaynak olma özelliği taşıyor.

Aynı gazetenin 24 Haziran 1854 tarihli 689. sayısında yine bir gravürle birlikte verilen konuya ilişkin bir habere de, yazının sonunda yer verilmiştir.

Yazının dipnotları, çevirmen tarafından eklenmiştir.
(M.Bayrak)

Kürt Aşiret Lideri Kara Fatma Hanım İstanbul'da Osmanlı Sultanı İle Görüşüyor

"Geçen ay içinde sultanın kuvvetleri, hareket ve heyecan merkezi İstanbul'da büyük ilgi uyandıran yeni bir destek aldı. Yeni müttefik sanatçımızın 300 Kürt atlısı eşliğinde İstanbul sokaklarındaki geçidine tanık olup resimlediği Kara Fatma Hanım'dı. Orduya katılan bu yeni müttefiklerin önemini daha iyi anlamak için onların geldikleri ülkeye bir göz atmak uygun olur. Küçük Asya'nın Doğu ve Güney kesimleri ateşli bir Müslümanlık ruhunu güçlü bir bağımsızlık duygusu ile birleştiren ve gerçekten tehlikede olduğu zamanlar dışında Sultan'ın otoritesine karşı koymaya her zaman hazır olan gezginci kabilelere, atalarından kalan bir mirastır. Sinop'tan İzmir'e çekilecek bir çizgi, çok eskiden düzenlenmiş bir milis kanununa göre kendilerine bağlı başıbozukların donanımını sağlayan paşaların otoritesine tamamen bağlı olan bölgelerin sınırını belirtecektir. Bu çizginin güneydoğusuna düşen yarımada belirli bir asker sağlama katkısında bulunmazken, ancak şu anki durumda olduğu gibi peygamber adı veya talan heyecanı onları ova ve dağlarını terk ederek şehir insanı ile temas kurma riskine iter. 4 bin atlıyı teçhiz edebilecek yeterlilikteki bu aşiretlerden biri, adı veya unvanı "Fatma" olarak bilinen ve yukarda sözü edilen kadının önderliği altındadır. Yurtları Kilikya(*) dağlarındadır ve çok eski korsanlarla akrabalıkları var yada yok, aralarında kesinlikle moral bir benzerlik var. Sağlam mevkilerden ayrılan bu Kürt aşiretinin üç yüz adamının Üsküdar'da görünmeleri, sanatçımızın görüntülediği gibi İstanbul'da heyecanı arttırdı. Kraliçe veya Nebiye(2) olağanüstü niteliklere sahip olduğu için mahiyetindeki savaşçılar gibi atına bacaklarını ayırarak binen, üzerine giydiği elbiseler erkekler için düzenlenmiş olmasına karşın Amazonlarla(3) bir benzerliği olmayan, yaklaşık 60 yaşlarında esmer ve kısa boylu bir kadındır. Kendisi gibi erkek kıyafetleri giyen iki cariye tarafından eşlik edilen Fatma Hanım, seçkin adamlarıyla birlikte boğazın karşı yakasındaki İstanbul kışlıklarına getirildi.

Durum ve sayıları eyalet paşalarınca bile bilinmeyen bu yabancı Karaman bölgesi göçebelerine kıyasla Başıbozuklar

Kürt Solu

daha uygar yaratılıŖta insanlardır. Silahların çeŖitlilięi, her savaŖçının kazandığı ganimetleri elinde tuttuğu bir savaŖ biçiminin göstergesi gibiydi. Bazıları Arnavut tabanca ve yatağanları taŖıyor, bazıları Ŗuradan buradan ve belki Birmingham'dan gelme bir tüfeğe veya oymalarla iŖlenmiŖ Suriye demirhanelerinden bir palaya rastlanıyordu. İçlerinden biri, diŖlerini gıcırdatarak ve yanında taŖıdıęı bir baston yada tören esasını baŖının etrafında çevirerek sanki donatımının yetersizliğini Ŗiddet gösterisi etrafında odaklanan cesurlukla telafi ediyor gibiydi. Atalarından kalma ok ve yay taŖıdıkları söylenen aŖiret üyelerinde uzun namlulu Afgan tüfeği de eksik değildi. Bir söylentiye göre, kadın kahramanı bu tehlikeli iŖe yönelten etken eŖ sevgisidir. Kocasını kötü davranıŖlarının cezasını bir Kandıye(4) zindanında çekiyor ve bağlılığının bazı kanıtları olmadan isteklerini Sultan üzerinde az etkisi olacağından çekinen Fatma Hanım, geçtikleri her köydeki diŖ ve üzenęi parasıyla birlikte ayda 80 kuruŖ gibi mütevazı bir ücretle en iyi üç yüz savaŖçısını Ruslara karŖı savaŖmak için getirdi.

Fatma İstanbul'a vardığında Sultan'ın huzuruna çıkarıldı. Arkasındaki Kürt süvarileri ve üzerindeki çuvallarla savaŖçılarının maaŖlarını taŖıdıkları söylenen çok sayıdaki katır ve develerle İstanbul sokaklarında görülen Kara Fatma, görüldüğü her köŖede baŖta kadınlar olmak üzere önemli sayıda kalabalığın dikkatini üzerine çekti. Ressamımız onun konvoyuna, süvari birliklerinin Harbiye Nazırı(5) tarafından gözden geçirildiği Seraskerlik(6)'te rastladı. Resimde pagoda kapısı ile birlikte Seraskerlik binasının diŖ cephesi görünmektedir. İstanbul'un en geniş caddesine açılan, kaldırımları kaplı ve dükkanları canlı renklerle boyalı bu geniş meydan, Türk kadınları için bir tür Regent Caddesidir.(7)

FATMA'NIN TAKILARI: TABANCA, YATAĞAN, MIZRAK

Ressamımız Fatma'yı ve konvoyunu Seraskerlik kapısından

Kürt Aşiret Lideri Kara Fatma Hanım İstanbul'da Osmanlı Sultanı İle Görüşüyor

çıkarken göstermektedir. Duvarının yukarısında büyük bir kulenin bir bölümü görünmektedir ve maviye boyanmış duvarlar Türk kadınlarının göz zevkini okşamaktadır. Fatma'nın kıyafeti; geniş kollu çok kirli bir palto, kirli beyaz pantolon ve sarı çizmeler, belinde uzun namlulu tabancalar ve yatağan, elinde ise ucundaki koyu renkli bez parçası ile bir flama havası veren mızrak olarak belirtmektedir. Baş örtüsü; kafasına sarılı ve boynu etrafında dolandırılmış fakat yüzünü tamamen açıkta bırakan uzun bir tül parçasıdır. Üstünde hiçbir takı yoktur. Yanıbaşında at süren kardeşi, türbanının üzerine kocaman bir fes giymiş ve üzerine öbürleri gibi eski bir cübbe örtünmüştü. Konvoyun hemen önünde, biraz solda ve yürüyüşü başlatan iki jandarmanın arkasında, genizden çıkan sesler ve yüz buruşturmaları eşliğinde eğerin ön tarafına tutuşturulmuş küçük bir davulu çalan çok gülünç görünüşlü biri sürüyordu. Başında kürkten yapılmış ve ucunda tepeden aşağıya sarkan küçük bir tilki kuyruğu gibi bir şey iliştirilmiş koni şapkası ile bizim sahnelerde gördüğümüz kralın soytarılarına benziyordu. Ressamımızın sonradan öğrendiğine göre bu şahıs, Fatma'nın soytarı ve aynı zamanda birinci çalgıcısıdır. Kortejin ön, arka ve etrafında yolu açmakla görevli kişiler vardır. Etrafta yüzlerce Türk kadını ayaktaydı. Geçenlerde Sultan'a hizmet ve bağlılığını sunan Fatma ve adamlarının hikayesi işte böyleydi."

MARAŞ'LI KARA FATMA VE KÜRT SÜVARİLERİ (1854)

Kürt süvarilerine eşlik eden kortej, Sultan'ın yeni müttefiki kraliçe yada Nedime Kara Fatma'nın muhafız alayının bir bölümünü oluşturduğu Üsküdar'da sanatçımız tarafından resmedilmişti. Bölüğü (Fatma'nın), giysileri ve genel görünüşleri çok canlı 300 atlıdan oluşuyor. Kara'nın kendisi, bir Kürdistan şehri olan Maraş'dan gezgin bir İrani kavim olan Kürtlerin yiğitlikleri, Asya'daki genel bir savaş durumunda onları korkulu bir müttefik haline getirir. Bunlar, sınır bölgelerini etkili bir biçimde

Kürt Solu

korurlar. Ama kendileri de yağmacı olmuşlar; komşusu ova ve vadileri sık sık yakıp yıkarlar.(The Illusterated London News, 24 Haziran 1854 Cumartesi, no: 689, vol. xxiv)

DİPNOTLAR:

1- Kilikya: Adana ve yöresinin Romalılar dönemindeki adı.(Ç.N.)

2- Nebiye: Kadın peygamber(Ç.N.)

3- Amazon: Mitolojide kaslı ve güçlü kadın ve bunlardan oluşan topluluk(Ç.N.)

4- Kandiye(candia): Bir Girit şehrinin adı(Ç.N.)

5- Harbiye Nazırı: Osmanlıların son dönemlerinde savaş yada savunma bakanı karşılığı olarak kullanılan bürokratik bir terim. Yazıdaki haberin geçtiği tarihlerde, daha önce Başvezir iken 1853 yılı eylül ayında Harbiye Nazırlığına getirilen Mehmet Ali Paşa bu görevde bulunuyordu.

6- Seraskerlik: Genelkurmay, Başkumandanlık

7- Regent Caddesi: Londra'da bulunan dükkanlarıyla ünlü bir cadde (Ç.N.)

Not: Bu yazı Özge Yayınlarınca çıkarılan, Mehmet Bayrak tarafından derlenmiş "Geçmişten Günümüze Kürt Kadını" isimli kitaptan alınmıştır.

KÜRTLERDE KADIN MESELESİ (1913)

Bu sırada bütün Batıyı birazda Doğuyu, basını, sosyologları kısacası herkesi bütün anlamıyla meşgul eden önemli bir sorun var: Kadın sorunu; Hatta zamanımıza, yüzyılımıza "Kadın Yüzyılı" diyen düşünürlerde var. Kuzey Avrupa ve Amerika'da kadınlık dünyası ilerleme sahnesinde pek büyük ve sevindirici adımlar atıyor, bütün üniversite ve okulların yarısını tutuyor, dış yaşamda erkeklerle yarışıyor ve daha yükselmek için de çekişmeye(savaşmaya) devam ediyor. Batı, Orta Avrupa ve Amerika'nın kadınları da Kuzeyle kız kardeşleri(ni) taklit ve takip ediyor. Yaşam ve kadın haklarını, siyasal ve toplumsal haklarını elde etmek için uğraşıyorlar, didişiyorlar. Batının, Kuzeyin bu başarılı ve parlak kadın hareketi nihayet Doğuya da, Asya'ya da etki etmekten geri kalmamış, Japonya kadınlığı, meşru haklarını kazanmak için çalışıyor ve başarılı da oluyor. Son zamanlarda Osmanlılık dünyasında da bu hususta zayıf olmakla beraber bir hareket gözleniyor. Bu hareketler, bu uğraşmalar başarıyla devam etsin, biz konumuza

Kürt Solu

gelelim: Konumuz Kürtlerde kadın sorunudur. Konu hem önemli hem de güçtür. Ciddi incele[ñ]meye, tartış[ıl]maya muhtaçtır. Zaten biz de sorunu kesin kurallarla(formüllerle) çözmeye kalkışmak cüretinde değiliz. Maksadımız herkes gibi Kürtler için de bir yaşamsal sorun demek olan kadın, dolayısıyla aile sorununa değinerek gençlerin sağgörölü bakışına sunmaktır.

Hemen [hemen] bütün Osmanlı dünyasında kadının maddi ve manevi konumunun acınacak bir durumda bulunduğunu söylemek gereksizdir sanırım. Erkeklerimiz baştan başa koyu bir cehalet içinde mahsurdurlar. Kadınlarımız ise erkeklerimizin bu cahilane gururuna kurban olmuş, hem cahil ve hem de zavalıdırlar. Kadının konumu, önemi idrak edilmedi. Böylece aileler saf birer sağlam direk(rükn) olacak yerde bütün bireysel ve toplumsal ahlaksızlıkların kaynağı oldu. Kürt ailesi de doğal olarak bu hastalıktan etkilenmiş ve zarar görmüştür. Herkes gibi o da bu hastalığın tedavisine şiddetle muhtaçtır.

Şimdiki durumda Kürtler[de] kadının gerek ailede gerekse dış yaşamdaki konumu ile kadın hakkındaki bazı anlayışlar vardır ki Kürtlerde kadın ve aile hastalığını daha çabuk ve daha kolay bir surette çözmeye yardım edecektir. Harf sorununda olduğu gibi, kadın sorununu düzeltilmesinde de Kürtler özel bir kolaylığa rastlayacaklar. Şimdi açıklayalım: Kürdistan'da asıl karakterini kaybetmiş şehir merkezlerini saymazsak çoğunlukta, köylü yaşamında kadının konumu bütün ilkelliğiyle beraber sevinmeye değer [özelliğindedir]. Kürtler arasında kadın pek saygın kabul edilir. Kadın adeta tarafsız [ve] masum sayılır. Herkes kadına saygı göstermeyi bir görev sayar. Taraf taraf olar köyler, aşiretler birbiriyle günlerce düşmanlık ederken, vuruşurken(birbirini öldürürken), birbirine vızır vızır kurşun yağdırırken kadınlar düşmanlığın [olduğu] yerde serbestçe gezerler, iki tarafın zorunlu ilişkisini sağlarlar. Karşı tarafın kadınına saldırmayı kimse hatırına getirmez. Bir aşiretin diğer aşiretten zorla kız kaçırması pek fena bir kin ve düşmanlığı doğurur, intikam yıllarca devam eder. Denebilir ki köyler, aşiretler arasındaki düşmanlık ve anlaş-

mazlıkların çoğuna neden olan kız kaçırma sorunudur.

Köyün herhangi bir kadınına ufak bir saldırı da olsa, bütün o köy halkı harekete gelir, tek bir kadın dokunulmazlık hakkı için mücadele eder. Erkeklerin geçmekten korktukları ıssız yerlerden, hırsızların gizli bulunduğu yörelerden kadınlar yapayalnız korkusuzca geçerler. Bunlar gösteriyor ki Kürt toplumunda hüküm süren bütün cehalete rağmen kadın hatırı sayılır bir saygıyla karşılaşıyor. Kürt köylerinde, kasabalarında örtünme de nispeten makul bir durumdadır. Dinin, mantığın emrettiği örtünmeden fazla bir şey yoktur. Kürt kadınları hiçbir zaman kalın ve yorucu çuvallar içerisinde mahpus değiller. Son derece serbestçe gezerler, dolaşırlar, hiçbir saldırıdan korkmazlar. Zaten saldırı(sataşma) olasılığı da yoktur. Dış yaşamda da Kürt kadınının konumu değişir. Kürdistan'da çalışmanın yarısını kadınlar üzerine alırlar. Kadın evdeki aile göreviyle beraber tarlada, bahçede eşiyle beraber durmaksızın çalışır. En zahmetli ve güç işleri görür. Kürt kadını buğdayını, odununu satmak için saatlerce mesafeyi yalnız ve yaya olarak kateder, şehre gelir serbestçe pazarlık eder, malını satar, işlerini sonuca bağlar ev yine son derece temizlik ve özgünlükle köyüne döner. Demek [ki] Kürt ailesinde kadın dış yaşamda erkeğe yakın bir derecede çalışıyor. Ruhları cin ve peri efsaneleri, akla sığmaz hurafelerin etkisi altında bulunan kadınların durumuyla Kürt köylü kadınının durumu hiçte karşılaştırma kabul etmez. Kadınlarımızın adeta ayırt edici bir duygusu olan korkaklık ve gereğinden fazla telaş, Kürt kadınında nispeten pek azdır. Kürt kadını gerçekten cahildir, kültürsüzdür fakat sağlam bir karaktere sahiptir.

İşte bu açıkladığımız esaslar, anlayışlar pek değerlidir; bu adetler, bu anlayışlar pek kolaylıkla çağdaşlaştırılabilir. Bir kısım esaslar hazırlanmış demektir; eksik olan yüzyıla, zamana uygun eğitim ve bilimdir. Kürt kadınına bunlarda verilirse yani sağlam karakteri akla uygun bir eğitim ve fenle(sanatla, bilimle) süslenirse Kürt toplumunda kadın sorununun çözümü hayli kolaylaşır. Kürtlerde aile kurumunun, evlilik biçiminin, kadının

Kürt Solu

erkeğe göre durumunun bir çok yönleri fena ve müzmindir, düzeltilmeye şiddetle muhtaçtır. Yukarıda gösterdiğimiz esaslar hastalığın tedavisini kolaylaştıracak ve hızlandıracaktır. Kürtlerin anlayışlarını ve asıl karakterlerini kaybetmiş şehir kadınlarının ıslahı daha çok daha zahmet ve kuvvet harcamakla mümkün olabilecektir.

Kürt gençleri kadın ve aile sorununun bir yaşam ve yaşamak sorunu olduğunu anlamalıdır. Her şeyden önce Kürtlüğün kadınlığını yükseltmek çarelerine bakmalıdır. Toplumlara gıda kadar akıllı ve anlayan(müdrük) annelerin gerekli olduğunu bilmelidir. 'Bir milletin kadınları, ilerleme derecesinin terazisidir.'

Milletlerin, insanların ilerleme dereceleri daima kadınların düzeyiyle orantılıdır kuralını her zaman, her dakika göz önünde bulundurmalıdır.

(*) Roji Kurd dergisinin dördüncü sayısında (30 Ağustos 1329/1913) tarihinde yayımlanan yazı, Malmisanij tarafından sadeleştirilmiştir. Bkz. Malmisanij: Kürt Talebe-Cemiyeti/İlk Legal Kürt Öğrenci Derneği; Avesta yay. İst.2002. s:117-121.

Not: Bu yazı Özge Yayınlarınca çıkarılan, Mehmet Bayrak tarafından derlenmiş "Geçmişten Günümüze Kürt Kadını" isimli kitaptan alınmıştır.

N.A. Smirnov

KÜRT KADINI (1927)

VKP(b) Merkez komitesi kadın işçi ve kadın köylüler bölümünün görevi gereği Trujenitsa Vostoka [Doğunun Emekçi Kadını] serisini yayınlarken amacımız Sovyet okuyucularının Sovyetler Birliği ve yurt dışındaki Doğu kadınlarının hayatıyla, hukuki ve ekonomik durumuyla tanışma imkanı yaratmaktır.

SOVYET ÖNCESİ BATI KAFKASYA KÜRT KADINI

Batı Kafkasya Kürt kadını evini ve ailesini geçindirmek için ağır sorumluluklar yüklenmiştir.

Genellikle kadınlar ve çocuklar ağır ev işlerini yaparlar; yük taşımak, su getirmek, havyan sağlamak, yakacak toplamak ve bu sırada sırtlarına sardıkları kalın bağlarla süt çocuklarını beraberinde taşımak. Kadınlar yüzlerini kapamazlar, onlar erkeklerle birlikte toplumda yer alır ve kendi toplum hayatlarına erkeklerle eşit olarak katılırlar. Erkeğin olmadığı köyde kadın misafirleri kabul eder. Komşu Türklerde olduğu gibi Kürtlerde

Kürt Solu

inziva yoktur. Eğer bir Kürt kadını akli ve güzelliğiyle göze çarpıyorsa onun adı oğlunun adına eklenir, mesela Bepit-Şaşan, annesinin adı Şaşan'ı kendi adına eklemiştir. Kürt kadınının daha özgür konumu, yabancıların gözlerinden saklanan Türk kadınlarından onu ayrı kılmaktadır. Bu durum kadın, kadınların yerel meclislere ve Sovyetlerin inşasına çekilmesi yönündeki çalışmayı oldukça kolaylaştırmaktadır. Kadınlar basma veya kırmızı kumaştan elbise giyerler. Kadın kaftanı erkek kaftanından ayrılmaktadır; kadın kaftanın beline şal veya diğer bir kumaş bağlamaktadır. Bayram günleri veya düğün zamanında Kürt kadını kaftanın üstüne geniş, önden açık, kırmızı çuhadan ve ipek iplik ve bağlarla işlenmiş talma giyer. Bundan başka o geniş, uzun bir önlük takar. Genç kızlar başlık örtüsünün üst bölümüne fes diker ve sağlam olsun diye ona ağaç bir kasnak geçirirler ve bu fesin üzerinde dairesel bir alan bulunur, bu alana önden kırmızı boncuklar takılı iğneler iliştilir.

Başlıktan başka kadınlar şu süslere takar: boncuk kolye, küpe, bilezik, bazen de mehik; bu küçük, yuvarlak bir gümüş takıdır. Burna dışardan sağ tarafa takılır. Türkiyeli Kürt kadınlarında bu, gümüş bir halka ve ondan ya kulağın arkasına ya da omuza uzanan zinciriyle yer değiştirir. Bu zincire küçük paralar asarlar.

Ailenin bütün üyeleri aile reisi olan babaya bağılırlar. Karısıyla ilişkide baba onun efendisidir. Kadın onun izni olmadan bir şey yapma hakkına sahip değildir, erkek onu dövme hakkına da sahiptir. İhanet durumunda erkeğe, kadını daha ağır cezalandırma hakkını veren halk geleneği de vardır. Batı Kafkasya Kürdistanında böyle bir barbarlıkla karşılaşılmamıştır, ancak "dilde burnunu ve kulaklarını keserler" ifadesi korunmuştur. Bu, bu tür cezanın bir zamanlar olduğunu çağrıştırmaktadır. Fakat çocuk öldürülmesi herkes tarafından nefretle karşılanır. Baba kızının kalbi üzerine karar verme hakkına da sahiptir, o değerli bir çeyiz karşılığında kızını sevmediği bir adamla evlendirebilir. Baba kızın nikahını kabul etmeme hakkına sahip-

tır, fakat ancak kocanın veya kadının bir akrabasını öldüren akrabalarından birinin nikahına girmesi halinde bu söz konusudur, çünkü düşmanlar arasındaki akrabalık gelenekle yasaklanmıştır (eğer akrabalar uzlaşırsa nikah da bozulmaz); ikinci olarak damat nedensiz olarak kadını üzüyorsa nikahı geçersiz sayılabilir. Bu durum baba için kârlıdır, çünkü baba kızı karşılığında aldığı çeyizin sadece bir kısmını kocaya geri verecek ve ikinci kez kızını evlendirmek ve yeni çeyiz almak imkânına sahip olacaktır. Genel olarak kız evlenince babaya doğrudan bağımlılıktan kurtulur.

Halk geleneği anneye önemli bir aile otoritesi vermemektedir; bunun aksine kadın kocası öldükten sonra bile oğula bağımlı duruma gelmektedir; genelde anne çocuklarına sadece ahlaki etkide bulunabilir. Annenin yönetimi altındaki kızlar ve gelinler yün eğirirler ve bütün ev işlerini yaparlar. Bütün mal kocaya aittir, fakat kadın kendisine akrabaları tarafından verilmiş inek ve atların döllerinden oluşan mal varlığına sahiptir; elbette koca da bu mülkiyetten yararlanır.

Kürtler'de çocuğun doğumuna, majik törenler ve batıl inançlar eşlik eder. Doğumlar evde toprak yere serilmiş ot şilte de yapılır. Koca doğum sırasında evden uzaklaşır ve iki gün sonra döner. Doğum öncesinde mıllaya müracaat edilir ve o, doğumun sağlıklı olması için dua muskası yazar. Doğumdan sonra mılla çocuğun ve loğusanın mutluluğu ve sağlığı için başka bir dua yazar. Bu iş için mılla inek, boğa veya başka bir hayvan alır.

Zor durumlarda loğusanın kulağını çeker ve kardeşi, misafiri geldiğini söyleyerek onu uyandırmak için kulağına bağırır. Eğer kadın bayılırsa onu kendine getirmek için silah atarlar; bazen de dereye giderler ve suyu hançerle keserler (loğusayı bağlayan şeyi "majik" kesme). Halk inancına göre loğusaya Halanası adlı varlık saldırmıştır. Bu varlık korkunç bir kadın görünümüne sahipmiş, Halanası loğusanın kalbini ve ciğerlerini keser, dereye götürür ve suda yıkarmış. Eğer o bu işi yaparsa kadın ölür.

Kürt Solu

Halanası'nı kovmak için loğusanın yakınında silah atarlar.

Eğer evde çocuklar ölürse millaya müracaat ederler. Bunu eve zararlı dua'sı olan bir kadının gelmesiyle açıklarlar, fakat millaya inek veya koyun verilerse o zararlıların ölüm gücünün yok edilmesi ve çocukların ölmemesi için ayrı bir dua yazar. Çocuğa adı kadınlar verir. Burada geçmiş anaerkil yapının yansıması görülmektedir. Fayda sağlayabilecek her şeyi ellerine geçirmiş olan millalar çocuğun adını seçme hakkını da kendilerine ait görmekteyler. Milla kendi büyü kitabına (Dua-Kitab-ı veya Cameydavad) başvurur ve eğer çocuk bu adlandırılırsa öleceğini bildirir. Korkan ana baba da nasihatinden dolayı ödül alan millanın isteğini yerine getirmek için acele eder. Çocukları iki-üç yaşına kadar memeyle beslerler. Erkek çocukların yaklaşım özenli, hatta naziktir. Kız çocuklarına yaklaşım daha kötüdür. Eğer kadın kız çocukları doğurursa ona acıyarak bakarlar, ev halkı da ona kızar. Kötü gözden, kötü ruhlardan ve onların saldırılarından çocukları korumak için en iyi muskalarıdır. Çocuğun beşiği altına bir tür muska olarak şeytanları korkutan ekmek koyarlar. Çocukların boynuna asılmış muskalarla da karşılaşmaktadır. Etnograf G-Çürsin 1924 yılında Molla Ahmedlu köyünde omzuna muskalar asılmış bir yaşındaki bir oğlan çocuğu görmüştür: siyah kumaş parçasına dua, deniz kabuğu, boncuk, metal plaka, sırtında ise üçgen bir dua ve renkli yün ipliklere dizilmiş birkaç boncuk vardır.

Doğduğu günden itibaren çocuğun doyurulması ve eğitimi annenin sorumluluğundadır. Gerek erkek gerekse kız çocukları kadın ve erkeklerin toplantılarına katılır, orada yetişkinlerin konuşmalarını dinlerler. Yedi yaşından itibaren çocuklar da ekonomiye katılırlar, hayvan güderler. Gençlik yaşından itibaren oğlan kendi sürüsünü güder veya çoğunlukla başka bir kabileyeye çobanlığa gider. Birkaç yıl sonra kendi kazandığı küçük sürüsüyle geri döner.

Kızlar yedi yaşından itibaren yün eğirmek ve dokumakla uğraşırlar. Yaylalarda öğle yemeğinden sonra suyun kıyısına

toplanır ve gölgede şarkılar söyleyerek yün eğirir ve çorap örerler. Onlara sıklıkla genç delikanlılarda katılır. Kadın ahlaki yönden erkekten daha üstündür. Kürt kadınları sadakat ve namuslarıyla göze çarparlar. Aşk evliliği yapmamış kadınlarda bile sadakat görülür. Kürt kadınları arasında hayat kadını hemen hemen hiç yoktur.

Din(İslamiyet) Kürt erkeğinin çok eşliliğine izin vermektedir, fakat Kürtler çoğunlukla bunu kabul etmezler, Yezidiler'de her zaman tek eş bulunmaktadır. Sadece Kürt kabile başkanlarının, ayrıca zenginlerin iki karıları vardır. Kürtler ve özellikle Yezidiler her zaman kendi boylarından eş alırlar. Kürtler'de evlenmek için belirli bir yaş yoktur, genellikle erkekler 15, kızlar 10 yaşında evlenir.

Kürtlerde iki nikah türü bilinmektedir: a) Kaçarak, yani iradesi ve onayına karşın onun ailesi rıza göstermiyorsa kızı kaçırlar; b) Hem gençlerin hem de ana babanın karşılıklı onayıyla başlık(kalın) ödeyerek evlenme. Yezidiler'de nikahın bu son türü sadece pratiktedir. Kaçırma öldürme takibine uğrar. Akrabalar kaçıranı takip eder ve yakaladıkları yerde öldürürler, eğer kız kendi isteği ile kaçmışsa oda aynı cezaya çarptırılır. Eğer kaçıranı saklanırsa o zaman onun anne ve babasının evini yakıp yıkarlar. İntikamdan kaçınmanın tek imkanı kaçırılanın ailesiyle uzlaşma görüşmelerini yürütecek soylu bir kişinin himayesine bu işi vermektir. Böyle durumlarda bir ödeme karşılığında onlar kaçıranı affederler.

Başlık karşılığında nikah barışçıl şekilde olurdu, şimdi de böyle olmaktadır: Gelinin olduğu eve dünürcü gönderilir ve o da bütün ön görüşmeleri yapar. Ancak bu görüşmeler yapıldıktan sonra damadın babası gelinin evine ekmek ve tuzla gelir ve gelinin babasına akrabalar, şahitler önünde kızının oğluyla evliliğini onaylayıp onaylamadığını sorar. Kızın babası hazır bulunan şahitler yanında olumlu cevap verir. Daha sonra ana babalar tuz ve ekmeği dağıtırlar, misafirlerden biri gelin için anneye gümüş bir bilezik verir ve her misafir kendi maddi durumu-

Kürt Solu

na göre geline hediye verir. Bir süre sonra gelinin evinde ziyafet düzenlenir, üstelik fakir ailelerde genellikle ziyafete gelin katılmaz. Bu nişan törenine daznigari adı verilmektedir. Bu zamandan itibaren genç çift gizli gece buluşmaları yapar, bunlara Kürtçede dizi e-buke(gelin kaçamağı) adı verilir. Birkaç ay sonra damadın babası yeniden görüşmek için gelinin evine yollar. O gelinin ana babasına para, koç, boğa maddi durumuna bağlı olarak eğerli at götürür. Kesin onay atekirin'in bildirdiği gün damadın babası gelinin ağabeyine veya babasına silah veya tabanca ve para hediye eder. Gelin halı, yatak, yün işlerinden ayrıca paradan oluşan çeyizini getirir. Eğer fakir evleniyorsa bütün topluluk onun için başlık toplar. Görüşmelerin bitiminde düğün yapılır. Kararlaştırılmış günde damadın bütün davetli misafirleri toplanır; öğle yemeğine kadar kadınlar ve erkekler birlikte dans ederler. Danstan sonra misafirler geline giderler; eğer gelin diğer bir köydense sadece yakın akrabalar gider ve gelini kız arkadaşlarıyla birlikte damada getirirler; gelinin yüzü genellikle kırmızı tülbentle örtülüdür. Bu sırada dereye ve kaynağa yıkanmaya giden damat gençlerin rakago oynuna katılır. Yenenlerin grubuyla damat, kızların şarkılarla onu karşıladıkları evine gelir. Bütün gün misafirler damadın evinde eğlenir. Akşamleyin kebin-nikah töreni yapar ve hediyesini alıp gider. Gelini 1-3 kez ocağın çevresinde gezdirirler ve şöyle derler: "Biz seni buraya aldık ve sen son ana kadar bu eve hizmet etmelisin". Birkaç hafta sonra gelin yeniden ana-babasına döner ve buradan tekrar kendi evine döner.

Genç gelinin koca evindeki durumunu ağır, zor saymamak gerekir ilk doğumuna kadar genç kadın hürmet ve dikkat görür, bütün bu sürede o misafir olarak kabul edilir; ilk doğumundan sonra o kesin olarak aile kadrosuna girer ve durumu gelinlerle aynı olur. Küçük gelinin sorumluluğuna evdeki bütün yaşlıların ve misafirlerin hizmetlerini görmek de girer. Diğer pek çok doğu halkında olduğu gibi kadın ve erkek birbirlerine adıyla seslenmezler.

Sovyet Kürt Kadını

Toplum ve ailedeki yarı haksız konum, daha düşük bir varlık gibi görülen kadınla ilgili görüşlerde dini kuralların uygulanması, kanun ve koca karşısında korku, cehalet ve korkunç derecedeki eğitimsizlik(sadece 4000 kadından biri okur yazardır), bütün bunlar Kürt kadınının konumunun karakteristik işaretidir. Burada dinin afyonlu gücü, batıl inançlar, sosyal hastalıklar ve büyük bir çocuk ölümü hüküm sürmektedir. Bunlar kültürel yönden geri kalmış halkların hayat koşullarının kaçınılmaz sonuçlarıdır. Henüz Kürdistan'ın pek çok uzak bölgesinde halkın daha cahil ve tutucu olduğu yerlerde yüzyıllardır süregelen geleneklere karşı olarak aile ilişkileri alanında ki Sovyet kanunları, varolan suç ve batıl inançlarla savaş günah sayılmaktadır.

Bu bölgelerde çalışmak oldukça zordur. Burada herhangi bir işi yapmak için her şeyden önce işçiye el verirler, elide giysinin eteğine saklarlar.

Kadının yaşam koşulları Kürdistan'ın ekonomik koşullarınca belirlenmektedir.

Buradaki Sovyetleşme, yerel beylerin iktidarını kökünden koparmıştır. Yok olmaya başlayan bütün çıkarlar değişerek zenginlere-kulaklara geçmiştir. Bu ailelerde ki kadının konumu Kürt köylü kadınlarının geri kalan kitlesinden hemen hemen hiç ayrılmamaktadır, bu kadınlar omuzlarında büyük bir iş yükü taşımaktadırlar. Şafaktan güneş batana kadar çalışan Kürt kadını hemen hemen hiçbir zaman kendi toprak damından ve yaylada ki çadırından ayrılmamaktadır. Eğer buna kadının aile yaşamının ataerkil-kabile yapısının kalıntıları ve dini-hayati batıl inançlarıyla düzenlediği değerler eklenirse o zaman Kürt kadınının ekonomik, hukuki ve hayati konumunun tablosu ortaya çıkacaktır.

Birliğimizin bütün köşelerinde olduğu gibi burada da kadınlar erkeklerle eşit hakka sahip olmasına, aile-nikah hukuku, tarım, iş hukuku ve eğitimle ilgili Sovyet kanunları uygulanmasına

Kürt Solu

karşın, gerek ekonomik gerekse hayati karakterli büyük zorluklarla karşılaşmaktadır.

Daha önceki nikahlar, qalın(başlık) sıkı sıkı uygulanan toprak-sulama reformu, bütün bunlar burada bugüne kadar yaşanan İslamiyet'le kutsanmış ve kültürel geri kalmışlıkla güçlendirilmiş feodal-ataerki ekonomik formda derin köklere sahiptir. Bütün bunlar hayatın tutucu formlarının yaşamasına yardımcı olmaktadır.

Çok eşlilik , eski nikahlar temelde varlıklı katmanlarca desteklenmektedir. Bu varlıklı katmanlarda ismi zikredilen yapılar mülkiyet kurumu için destek görmektedir; halkın fakir kesimi ruhani sınıf ve toprak ağalarına ekonomik ve manevi bakımdan bağlı olduğu ölçüde bu gelenekleri desteklemektedir.

Kürtlerde kadına verilen başlık; Türklerden daha çok ucuz değildir; ortalama 20-50 koç.

Ermenistan'da ki Yezidi kongresinde kadının hukuki sorunu su ve toprak sorunuyla aynı sıraya konulmuştur. Fakirler de qalını kaldırma talebiyle dilekçe vermişlerdir. Fakat burada başlıca rolün, kadının kişiliği endişesi ve onun kaderini iyileştirme isteminin değil de, erkeğin maddi çıkarları olduğunu belirtmek gerekir.

Fakirler "kadına konulan vergilerin", kadınların satışının kaldırılmasını istemektedirler, çünkü onlar bunu hiçbir şekilde ödeyemezler. Onlar ancak gelinin babasına ırgatlığa, çobanlığa giderek zorlukla mülkiyet hörgücünü ödeyebilmektedirler. Fakir kişi istenilen parayı kazanmak için yedi yıl çalışır. Yedi yıl dolduğunda ise bir rakip çıkar. Daha fazla verir. Baba da "arturman gerek" der. Fakir de yeniden güzel gelin için ırgat olarak çalışmaya devam eder.

Gelinin bu satış durumuyla şimdi gerek Azerbaycan Cumhuriyeti merkez iktidarı gerekse kadınlar arasında çalışan uzman organizasyonlar tarafından yürütülen inatçı mücadele hala devam etmektedir. Fakat bu çalışmanın metotları ve yolları diğer bölgelerden oldukça farklıdır.

Burada ilk sırada Kürtlerin aşırı cehaleti ve yerleşim noktalarının dağınıklığı sonucu yarı yerleşik hayat tarzının koşulları daha güçlü bir araç olan basın aracılığıyla ajitasyonun kullanılmasını ortadan kaldırmaktadır. Sadece gazeteler değil, aynı zamanda davetler ve beyannameler de çok az kişiye ulaşmaktadır. Basın materyalinden daha çok anlaşılır ve renkli bir levha kullanılabilirdi.

Kürt kadınının hayat ve çalışma sorunlarına, kadınların toplumsal yaşama katılımı sorunlarına dikkatin yoğunlaştırılması da burada kadın aktivitesinin köylerde organizasyonu ve delegasyon toplantılarının sürdürülmesi yoluyla yapılmaktadır.

Kadınlar arasındaki başlangıçtaki ajitasyon ve organizasyon çalışma formunu delegasyon toplantıları oluşturmuştur.

Daha önceki büyük çalışmanın sonuçları 1927'de açıklanmıştır, Kürdistan'da 39 delege vardır.

Toplantılarda kadınlar hayati sorunlara aşırı derecede ilgi göstermektedirler. Çoğunlukla Kürt kadını toplantıya çocuklarıyla gelmekte ve boşanmayla ilgili konunun kendisine açıklanmasını istemektedir. Evlilikle ilgili yeni kanun özel bir ilgi görmektedir. Daha mart 1923'te Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi aile-nikah hukukuyla ilgili kararname yayınlamıştı. Bu kararnameye göre çok eşlilik kaldırılmakta, evlilik yaşı erkekler için 18 ve kadınlar için 16 olarak tespit edilmektedir. Bu kararnamede kadın erkekle eşit haklara sahiptir.

Azerbaycan'da ki kadınların hayatını iyileştirme ve inceleme çalışmasının yürütülmesi görevi Azerbaycan Merkez Komitesi bünyesinde bulunan Kadın Emekçilerin Hayatını İyileştirme Komitesine verilmiştir. Bu tür komitelerin kaza icra birimleri de bulunmaktadır. Komitelerin amacı ve görevi uygun Sovyet organları aracılığıyla kadınların haklarının korunmasında onlara destek olmaktır. Günlük pratik çalışmada komiteler kadınların hayatını incelemekte bu inceleme birikiminin temelinde kadınların haklarıyla ilgili kanunların değiştirilmesi ve ek maddeler yapılmasıyla ilgili öneriler getirilmektedir, yasama organlarına bu

Kürt Solu

incelemelerin sonuçları da katılmaktadır. Atölye organizasyonları sayesinde komiteler kadının ekonomik durumunu iyileştireceklerdir. Kürdistan komitesinin çalışması oldukça önemlidir, komite ayrıca kadınların eğitilmesi için de ajitasyon çalışması sürdürmektedir. Komite kadınlar arasında okuma yazma bilmeme durumunun ortadan kaldırılması çalışmasını da yapmak zorundadır. Komiteler erkeklere neden kadının aktif olması gerektiğini, kadının kurul seçimlerine çağırılması gerektiğini, neden okur yazar olması ve büyücüye değil de hastaneye gitmesi gerektiğini açıklayarak erkekler arasında da propaganda çalışması yürütmektedir.

Bugüne kadar Kürt kadınları arasındaki çalışma genel olarak zayıftır. Bunun pek çok nedeni vardır: deneyimli organizatörlerin olmaması, araç yetersizliği, son olarakta Kürt kadınının kendi durumunu iyileştirme çalışmalarına gösterdiği aşırı bir tutuculuk. Burada durum, anneyi ve çocuğu koruma alanındaki çalışmalarda da zorluklar göstermektedir. Sadece kısa bir süre önce bir kazada ilk çocuk evi açılmıştır. Kreş ve çocuk danışma merkezleri bu zamana kadar hiç olmamıştır. Kürt kadınının yeni hayata ve yeni bağımsız duruma geçişini zorlaştıran cahillik ve geri kalmışlığa rağmen Kürt kadınının kurul seçimlerine katılım yönünde Azerbaycan'daki Türk kadınından daha ileride olduğunu belirtmek gerekir. Bunun ilk bakıştaki nedeni, münzevi bir hayat süren Türk kadınıyla karşılaştırmada Kürt kadınının daha özgür bir konuma sahip olmasıdır. Daha öncede belirtildiği gibi Kürt kadını yüzünü kapamamakta, tanımadığı bir erkekten saklanmamakta, eskiden beri erkeklerin toplantılarında bulunmakta ve çeşitli sorunların tartışılmasına katılmaktadır.

Kürt kadınının kurul çalışmasına katılımının hala yetersiz olmasına karşın bu katılım her yıl artmaktadır. Kurul seçimlerine kadınların katılımına karşı ruhani sınıf ve zengin toprak ağaları tarafından bir propagandanın sürdürülmesine karşın, son seçimlere Kürt kadınlarının %70'e yakın bir bölümü katılmıştır. Bu başarı Kürt kadınının yönetim sorunlarında ki aktivitesi, ayrıca

erkeklerle eşdeğerde bütün ciddi işleri çözme alışkanlığına sahip olmasıyla açıklanmaktadır. Bu, seçimlerin daha kurallı yapıldığı anlamına da gelmektedir. Bu yıl seçimlere katılma hakkı olan herkese çağrılar gönderilmiş; bu çağrı belgesinin alınması da kadını seçimlere katılmaya daha fazla teşvik etmiştir.

Kürdistan'ın en büyük yerleşim noktalarından biri olan Minkend köyünün yöneticisi Şurkan seçimleri şöyle tasvir etmektedir:

"Koridorlar oluşturan kıvrım kıvrım dar sokaklar, taş evler, tezek istifleri, köpek havlaması, karda yalın ayak su için sırtlarına büyük güğümler bağlanmış aceleyle koşturan yetişkin erkek ve kadınlar işte böyledir Minkend sabahı.

Hararetle bir şeyleri yorumlayan Kürt erkekleri, köyün kıyısına kadar uzanan canlı elbiseleriyle kadın grupları, taşınan çocuklar, herkes köy hayatına yeni, alışılmamış bir şeyin geldiğini söylüyor.

5-6 odalı bir bina olan okulun dar koridorlarında toplanıyorlar, dana önce burada zengin Ermeni Minkendlilerin içtiği çayları duvara işaretleyerek kömür ve bakliyat ticareti yapıyordu.

Balkonda kağıt dolu küçük masalar, balkondaki kutular üstüne erkekler oturmuş; orada yanlarında çocukları olan ayrı bir kadın grubu. Başlangıçta korkak, daha sonra yüksek sesle, daha canlı bir şekilde kendi ev işlerinden bahsediyor, seçim celplerini koyunlarından çıkarıp balkona yaklaşan kadınlarla sinsi sinsi alay ediyorlar.

Onların sayısı 140'a ulaşmış, durmadan yenileri geliyor. Celp kağıdını veren geniş etekleri ve yarı kapalı, kömür karası siyah gözleriyle denizde yüzüyor.

Bu tören zaman zaman Asad-Ami'nin sözlerini örten dostça bir gülümsemeyle bozuluyor, yeniden celpler sayılıyor, celp alan 230 kadından 225'i hazır, bu iki yüz kadın yeni, alışılmadık bir şeyin sevinciyle yanıyor. Onların kendinden emin gülümsemesi Asad-Ami'nin yüzünde kayboluyor.

Kürt Solu

Kurul başkanı seçimine sıra geldiğinde heyecanlar artıyor sesler birbirini boğuyor, bir aday diğeriyle yer değiştiriyor.

Çekişme iki aday çevresinde alevleniyor. İkinci toplantı daha gürültülü oluyor. Her grup kendi adayının daha iyi olduğunu ispata çalışıyor. İki hatip beklemedik bir şekilde kendi yandaşlarını çağırarak çeşitli taraflara koşturuyor. Bir anda sakince oturan gruplar yerinden kalkıyor ve bir anda anlaşılmaz bir izdi-hamda herşey, hem erkekler hem kadınlar, birbirine karışmış durumdur.

Sakinleşiyorlar...Ve her grubun gücü gözlerden anlaşılmaya başlanıyor. Demirci grubu açıkça üstün durumda, heyecanlı alkışlar, oda bir bir ayağına bir diğer ayağına ağırlığını vererek utangaç bir şekilde gülümsüyor.

Seçimler bitmiş, bazıları zaferlerine gülerek, bazıları da yenilgilerine inanamayarak dağılıyorlar."

Kürdistan'da kadınların kurul çalışmasına katılımının yüzlerle değil, onlarla ifade edildiğini belirtmek gerekmektedir. Sovyetlerin inşası için aktif bir şekilde çalışan her kadın burada büyük bir politik öneme sahiptir. Kürdistan'da, Mirin köyünde artık köy kurulunun bir kadın temsilcisi bulunmaktadır. Mirin köyü yarı göçebe Kürtlerin kışlık yerleşimidir. Burası kayaların arasındaki bir dağ boğazında yer alır ve yakından bile gözükmez, çünkü hemen hemen ev yoktur, hayvanlar ve insanlar için olan bütün yerler kayalara oyulmuştur.

İlkbaharda sıcak ve isli mağaralarından insanlar yukarılara, güneşe ve serin rüzgarlara açık dağ yamaçlarına çıkarlar, burada koyunları, inekleri, atları ve köpekleriyle kar yağınca kadar yaklaşık 6-7 ay kalırlar.

Her yerde olduğu gibi köyde de köy kurulu ve bu kurulun temsilcisi vardır. Fakat mirin köy kurulunun temsilcisi hemen hemen bütün Kürdistan için tek alan ve Kürtlerin Yoldaş-Hanım dedikleri bir kadındır.

Yaşlı, fakat dinç, ifadeli yüzlü ve enerjik hareketli bu Yoldaş-Hanım kendi küçük evrenini sakin ve huzurlu bir şekilde yönet-

mektedir, hiçbir yerde, hiçbir köyde bu temsilci böylesine geniş ve kesin bir otoriteye sahip olamaz. Ve hemen hemen aşırı bir inançla temsilci Hanım'a hiçbir şey söylenmemektedir.

Başlangıçta yerel koşullarda iktidarın zor görevlerini, başında eşarbiyla kolayca ve becerikli bir şekilde yapan bir temsilci görmek, Kürtler için alışagelmiş bir şey değildi. Ancak şimdi kendi temsilcilerine büyük bir saygı göstermektedirler.

Kürt köyü için en büyük sorun sağlık sorunudur. Köyde çeşitli hastalıklar ve salgınlar kudurmuş vaziyettedir, çocuk ölümleri sürekli artmakta, gerekli tıbbi personelin yokluğu sonucunda kadınlar, otçular ve çobanların hizmetlerinden yararlanmaktadır.

Mesela bir görgü şahidi Saltankend adlı Kürt köyündeki doğumları tasvir etmektedir. Bu çok önce kurulmuş 8-10 hane- den oluşan sıradan bir Kürt köyüdür. Çok az kız, akraba olmayan bir adamla evlenir; genellikle kız amca oğullarından birine kalır.

"Biz buraya iyi bir zamanda gelmişiz: bizim ev sahibimiz olan köy kurulu temsilcisinin 17 yaşında ki kız kardeşi 3 gündür doğum sancıları çekiyordu ve bölge ebesi olan Gekçay'ın hiçbir duası yardımcı olmamıştı. Köyün kıyısındaki toprak zeminli bir barakadan hamile kadının inleme sesleri geliyordu; kadınlar onun yakınına oturmuş, erkekler ise kapının dışında yer almıştı. Ebesiz, yardımsız, kirli paçavralar içinde üç gün!

Ebenin olduğu Laçin ile sağlık memurunun olduğu Minkend oldukça uzaktaydı. Daha sonra bir Kürt(Bizim analarımız ve ninelerimiz onlar olmadan doğum yapmışlar, eğer Allah izin verirse o da yapar) diyor.

Asad-Ami ebe için Laçin'e bir atlı gönderiyor ve bizde küçük paslanmış semaverin ardında uzun bir sohbeta başlıyoruz.

Gece yarısı yaklaştı, biz Kürtler, onların yaşayışından bahsederken bizim olduğumuz taş eve loğusanın annesi bir erkek çocuk doğduğu haberiyle geliyor. Loğusanın sevinç içindeki ağabeyi semiz bir koyun seçiyor ve duasını yapıp keskin

Kürt Solu

bıçakla koyununun boğazını kesiyor.

Et, kan koktu, hayvanın gövdesinden buhar çıktı."

Kürt köyüne bir ebe, ayrıca bir de öğretmen gerekmektedir. Halk eğitiminin gelişmesi ve cehaletin kaldırılması ve hayatın değiştirilecek yönleri, gerekli sayıda öğretmenin olmamasından dolayı geri kalmaktadır. Fakat buradaki bu ağır koşullar arasında eski yaşamdan kopmuş ve kendinin Komünist Parti'nin müfrezelerine vermiş ve bütün gücünü Kürt kadınları arasındaki çalışmaya adanmış kadın kadroları oluşmaktadır.

Özellikle son yıllarda kadınların partiye ilgisi belirgin ölçüdedir. Gerçekte partili Kürt kadınların sayısı onlarla ölçülmektedir. Onlar çalışma için henüz yeterli bilgi ve deneyimle donanmamışlardır, fakat onlar Kürdistan'ın inşası için gönüllü çalışan ilerici bir müfrezeyi oluşturmaktadırlar. Bu yıllarda parti aktivitesinin artışıyla birlikte komsomal da organize olmakta ve gelişmektedir. Türk kızlarıyla karşılaştırınca daha özgür konumları sayesinde Kürt kızları çok istekle komsomal kulüplerine, okullara gitmekte ve komsomal çalışmasını kabul etmektedirler. Kürt gençliğinin büyük bir bölümü komsomal organizasyonlarına katılmakta ve Kürt köyünde ve bütün köylerde kendi komsomal gruplarını oluşturmuşlardır.

Kürt kadını arasında kitle çalışmasının hangi organizasyon metodları vardır? Burada kadının konumunun bazı özelliklerini göz önüne alarak köylerde daha bilinçli köylü kadın delegelerin aktivitesini sağlamaya yönelik çalışmaya başlamak gerekmektedir. Yerel koşullarda bu tür kadın aktivitesi olmaksızın herhangi bir çalışmayı yürütmek mümkün değildir. Daha sonra delegelerin köylerde kadınların aktivitesi ile ilgili genel toplantılar yaptığı, daha sonra ise bütün kadınların katıldığı toplantılarda kurulun çalışması incelenmektedir. Genel köy kadınları kongreleri ve ilerici kadınlar için kurslar düzenlemesi söz konusudur. Son olarak köy kurullarının kadın üyelerini bu kurulların günlük çalışmasını, halk mahkemesi ve okul, tedavi merkezlerinin çalışmasını kontrole çekmek elbet yararlı ve gerekli olacaktır.

Buradaki temel ve vurucu çalışma Kürt kadınının ekonomik bağımsızlığı, ruhani sınıfın yoğun etkisi ve onun sonucu olan cehalet ve hileyle mücadeledir. Bundan başka hayati ve hukuki sorunların çözümünü ve nikah ve aile ilişkileri zemininde gözlemlenen kadınların öldürülmesiyle mücadeleyi belirli bir yere koymak gerekir.

Sovyet iktidarı döneminde yapılan çalışmanın ve Kürt kadınının bugünkü konumunun sonuçlarını verirken şunlar tespit edilebilir: Kürt kadınının özgürlüğüyle ilgili yaşamın bütün alanlarındaki önlemler, bir şekilde qalının(başlık) ortadan kaldırılması, çok eşliliğin iptali, önceki nikahlara izin verilmesi, eğitim ve son olarak yeni ekonomik koşullar için mücadele bilinen sonuçlar vermektedir. Kürt kadınları arasında çalışmanın güçlenmesi ve derinleşmesiyle ilgili parti faaliyeti belli kazanımlara sahiptir, ilk olarak Kürt kadınlarının partide, KSM'de(Komünist Gençlik Birliği), kurullarda, ayrıca toplum inşasının diğer alanlarında sayısının artması başta olmak üzere.

Kürdistan işçi kadınının ekonomik özgürlüğü gibi bir amaç çokta önemli değildir. Kürt kadınının zanaat üretimine çekilmesi, zanaat atölyelerinde çalışma için üretim alışkanlığına sahip serbest kadın elinin başarılı bir şekilde kullanılmasıyla buna ulaşılabilir. Bunun için savaşa kadar başarılı bir şekilde gelişen halı üretimini ve ipekçiliği yeniden kurmak ve zanaat atölyelerinin organizasyonuna girişmek gerekmektedir.

Kürdistan'ın ekonomik gelişmesi kaçınılmaz olarak Kürtlerin kültürel ve politik gelişmesiyle bağlantılıdır ve bu, Batı Kafkasya sınırlarını aşan devasa bir anlama sahiptir.

Burada eski hayat tarzı, eski aile yapıları ve kadının konumundaki büyük değişiklik ve toplumsal ekonomi ile hayatta kadının yeni rolü için verilen şiddetli mücadele Kürtlerin ve Kürt kadınının hayatının yeni formlar kazandığını göstermektedir. Kürt kadınının omuzlarına bütün ağırlığını veren, böylesi ağır bir dönemi yaşayan Kürt ailesini henüz hayatın yeni formları da etkilememiştir. İşte bu nedenle şimdiki çalışma koşullarında Kürt

Kürt Solu

kadınına önemli görevler düşmektedir.

[Rusça'dan çeviren Mehmet Demir]

Kaynaklar:

Bu çalışmanın oluşturulmasında yararlanılan temel kaynaklar şunlardır:

1-) S-A. Egiazarow: "Kratkiy etnogr. Ocerk kur dov", Tırudı Kavkazskofo Otdela RGO, kitap XIII

2-) G.Çursih, "Azerbaydjanskire Kurdı", İzv. Kavkazskogo İstarıke-Arheologi Çeskiego İn-ta, c. III; 3

3-) A-Kartscv, "Kurdı", Stati i zametki v zakavkazskoy peri-odiçeskoj presse("Bakiniskiy raboçiy" vb);

4-) Nablyudeniya ocavidtsev-Bülleteni T.SU Zakavkazskih respublik za 1921-27 g.

Not: Bu yazı Özge Yayınlarınca çıkarılan, Mehmet Bayrak tarafından derlenmiş "Geçmişten Günümüze Kürt Kadını" isimli kitaptan alınmıştır.

Mehrdad R. Izady

KÜRDİSTAN'DA KADININ ROLÜ VE AİLE HAYATI

a-Giriş

İngiliz Kürdoloğu G.R.Driver 1923 yılında Kürtlerin sosyal karakterleri hakkında bilgi verirken; Silezya bölgesindeki kadınların peçe takmadıklarını, çok özgür olduklarını söyler, ancak bütün zor işlerin kadınlarca yapılmasını eleştirir.

Kürt kadınlarının göreceli olarak özgür olduklarını, kadınların evden dışarı çıkmakta da serbest olduklarını söyler. Hemen hemen bütün aşiretlerde kadınlar peçe takmazlar. Korkak, çekingen değillerdir ve de evlerine erkek hizmetçilerin dahi girmesine izin verirler.

Evlilik hayatında kadın ikincil planda değildir, tam tersine evin "orta direği" sayılır. Eşleriyle eşit sayılırlar ve geleneksel Türk kadınlarının kölesel yaşamını aşağılarlar.

Kürt toplumunda Kürt kadınının geleneksel statülerini anlaya-

Kürt Solu

bilmek için erkeklerin egemen olduğu alanlarda kadına bakmak yerinde olur; Askerlik, ekonomi, politika ve din gibi.

b-Askerlik

Qutile aşiret-ki bunlar Kürtlerin atalarından sayılırlar- kadınlar sık sık orduyu yönetiyorlardı.(R.Ghırshman, 1954, s:44). Outiler'den 2000 bin yıl sonra Grek-Romen tarihçisi Plutarch, Kürdistan'ın batı ve kuzeyinde oturan, ülkelerini Romen ordusuna karşı cesurca koruyan ve savaşıyan bir halktan söz eder. Bu halk, İ.Ö. birinci yüzyılda yaşamış. Bu savaşta yer alan kadınları Plutarch "Amazonlar" diye adlandırıyordu.

Grekler ve Romalılar için silahlı kadınlar, her zaman Amazonları çağırırdı. Bütün mitolojik kaynaklara ve tarihi kişilere göre, Amazonların bu bölgede yaşadıkları kabul edilir. (Plutarch: Roma Cumhuriyeti'nin Çöküşü).

Plutarich, Roma ordusuna eşlik eden bir tarihçiydi. Plutarich, bu savaşlardan birinde Kürt Pont Kralı Mitridates'e eşlik eden bir kadından söz eder. Bu kadın, renkli ve geleneksel Kürt elbisesi giyerdi ve büyük bir cesaretle bu Pont Krallığını Roma Kralı Pompey'e karşı korumuştur. Savaş sonunda kaçan Mitridates'in yanında bulunan üç kişiden biri, erkek gibi korkusuz olan sevgilisi Hypsicrateia idi. Ancak, kral onu bu isim yerine (Hypsicrates) diye çağırıyordu. (Hypsicrates, erkeklere verilen bir isimdi). Kürt kadınlarının bu niteliği ile ilgili olarak verilen deliller, yazılı kaynaklardan daha eskidir. Örneğin, merkezi Kürdistan'da Şanidar'daki 12,000 yıllık mezarlıkta bulunan bir kadın mezarında süslü silahlar ve bıçaklar ortaya çıkmıştır.

Ortadoğu'daki son Kürt hanedanlığı olan Zend Hanedanlığı(1750-1794) döneminde, kadınlar, Pers Krallığına karşı yapılan savaşlarda asker olarak kullanıldılar. Bu hanedanlığın kurucusu Muhammed Kerim Han dahi bu eski Kürt geleneğini devam ettiriyordu. O ve askerleri kadınların askeri becerisinden yararlanıyorlardı. Bu kadınlar eşleriyle birlikte

Kürdistan'da Kadının Rolü ve Aile Hayatı

Afganlara karşı mücadele ediyorlardı. Afgan askerlerin, Zendler'in "kadın eteği arkasına saklandıklarını" söyleyerek dalga geçiyorlardı.

Bugün de Kürdistan'da kadınların, aşırı İslam kökenli partiler dışında bütün partilerde ve gerilla mücadelesinde yer aldıkları görülür. Kadın gerillalar, en çok sayıda PKK güçleri arasında görülür. Bu kadınların mücadelesi, Plutarch'ın 2000 yıl önce verdiği örneğe çok benzer. Yine bu kadın gerillalar da Kürdistan'ın batısında ve kuzeyinde mücadele ediyorlar.

c- Politika

Politikada da eski çağlarda Kürt kadınları, son derece aktif idiler. Son Ortaçağ Daylamid Hanedanlığı'nın Buwayhives Ray (Tahran) şehrini yönetiyorlardı ve yönetici de Sayyida "Mama" Hatun idi. Yaklaşık 30 yıl boyunca Türk ataklarına karşı kendi hanedanlığını savundu.

Modern çağlarda da Kürt kadını politikada liderdi. Bunların tamamının listesini burada veremeyiz. En çok bilinenlerden bir tanesi Maraşlı aşiret reisi Kara Fatma idi. Bu kadın, 19.yüzyıl ortalarında Konstantinople'de (İstanbul) Osmanlı Sarayında Kürtleri temsil ediyordu. 1856'da Illustrated London News adlı gazetede ilk sayfada Lady Kara Fatma'nın 300 atlı askeriyle birlikte Konstantinople'ye gelişi resmedilmişti. Aynı dönemde Osmanlı Devleti, son otonom Hakkari bölgesi Beyi olan bir kadınla müzakerelere katıldı.

Osmanlı ordusu Fizhdar'lı Mama Pura Halima, Şivan aşireti lideri Mama Kara Nergiz ve Milan aşireti lideri Mama Perşeng ile savaşmak zorunda kaldı. Harki aşireti lideri bir kadındı. Adile Hanım, sayıca en kalabalık olan merkezi Kürdistan aşireti Caf'ın lideriydi, ölüm tarihi olan 1924'e kadar, Adile Hanım'ın Halepçe'deki sarayı, Kürt prensliği mimarisinin en belirgin örneğiydi.

Kürt Solu

ç- Din

Dini konularda da, özellikle Melek kültü'ne bağlı Kürt kökenli topluluklarda Kürt kadınının önemli bir rolü vardı. 20.Yüzyılın başında faaliyet gösteren dini lider Nimetullah Ceyhunbadi'nin beraberindeki 1145 Sufinin aşağı yukarı 500'ü kadındı. Yarsanizm tarikatının dini metinlerden bazıları Mama Nergiz Şahrazuri (doğum tarihi 1313) gibi kadınlar tarafından yazılmıştı. Bu tarikatın dini töre ve törenlerinin kadınlarla birlikte yapılması, Kürt olmayanlar tarafından hoş görülüyordu. O çağlarda da dini ve politik konularda bugün olduğu gibi erkekler söz sahibi oldukları için bu durum son derece ilginçti.

Yüzyıllar boyunca bu yüzden bu tarikat üyelerine çirkin iftiralarında, suçlamalarda bulunulmasına rağmen bugün dahi Alevi ve Yezidiler'in dini törenleri kadın ve erkeklerle birlikte yapılır.

Özellikle İslam Şilliğine yaklaşan Yarsani (Ahle Haq) gruplar, yapılan baskılardan etkilenerek dini törenleri kadınlarla birlikte yapmaktan vazgeçmişlerdir. Yezidilikten çok etkilenen Babi hareketi'nde de (Babizm, Bahaizm) kadın liberal bir pozisyondadır. 1849'da Tahire Qurratu'l Ayn, herkesin içinde eşarını indirerek "kadın ve erkeklerin" eşit olduklarını ve bunun da yeni Babi öğretisinin en önemli ögesi olduğunu göstermek istemiştir. (Fischer, 1978)

Yahudi kadınlarının sosyal statülerinin yüksek olması ve göreceli olarak özgür olmaları nedeniyle bu dinin ilk kadın hahamı 17.yüzyılda Aserath Barzani oldu.

Adiabene Kürt Hanedanlığı Kraliçesi Helena'nın Yahudiliğe geçişiyle, eşi ve daha sonra da tüm halkı onu izlediler.

Ticari işlerde de Kürt kadınları, çevrelerindeki diğer etnik grupların kadınlarına oranla daha güçlü ve daha özgürdürler. Kürt ailelerin genellikle ataerkil yapıda olmasına rağmen, ailenin başı olan erkek öldüğünde, geride erkek çocuk olmasına rağmen ticari işlerle anne ilgilenir.

Gençlerin sevdiklerini özgürce seçebilmelerine rağmen

Kürdistan'da Kadının Rolü ve Aile Hayatı

bazen ekonomik ya da politik kaygılardan dolayı arabulucularla gerçekleştirilen evlilikler de olur.

Son 10-20 yılda Kürt erkeklerinin pek çoğunun, birlikte yaşadıkları etnik grupların etkisinde kalarak toplumda ve evde kadın özgürlüğünü kısıtlamaya çalıştığı görülür. Büyük şehirlerin pek çoğunda Kürt kadınının eşarp takmaya zorlandığı görülüyor. Bunlar, içinde yaşadıkları baskın kültürün en fazla asimilasyonuna uğramış olan Kürtlerdir. Bugün hala Kürdistan'ın merkezi yönetiminden uzak olan köylerinde ve yörelerinde özgürlükçü gelenek devam eder.

Bugün varolan Kurasonni (Hoy ve Van şehirleri arasında İran ve Türkiye sınırları boyunca yeralan) aşiretinde bir kız çocuğunun doğumu, erkek çocuğunkinden daha önemlidir ve mutluluk kaynağıdır.

(*) Mehrdad R. Izady: A Concise Handbook: The Kurds (Kısa Bir Kılavuz Kitap; Kürtler), Harvard Ün. Wasington-1992

[İngilizceden Çeviren: Devrim Bayrak]

Not: Bu yazı Özge Yayınlarınca çıkarılan, Mehmet Bayrak tarafından derlenmiş "Geçmişten Günümüze Kürt Kadını" isimli kitaptan alınmıştır.

DOSYA DIŞI

Doğan BULGAN

21. YÜZYILDA KAPİTALİST-EMPERYALİST SİSTEM VE KARŞIT ÖRGÜTLENME

"21.Yüzyıldaki karşıt örgütlenmenin nasıl olmaması gerektiğini biliyorum. Eskisi gibi olmayacak. Nasıl olması gerektiğini henüz bilmiyorum. Hep birlikte bulacağız"

Teslim TÖRE

Bu konuda bir görüş alış-verişi gerekliliği üzerinde durduğumuzda ve bir seminer dizisi vermek istediğimizde, eski siyasi öğretmenlerimizden biri, "gel bu işe girmeyelim. Bu çok boyutlu ve çok karmaşık bir konu, bunun içinden çıkamayız", demişti. Böylesi bir konuyu gerek seminer verme gerek görüş alış-verişi biçiminde olsun ele almanın oldukça zor olduğu konusunda hemfikiriz. Fakat artık zora el atma cesaretini göstermenin zamanı geldi, geçiyor bile.

Kürt Solu

Sorunun etrafında dolanıp durmak çözümsüzlükle birlikte yaşamayı kabul etmek anlamına gelir. Bizim asıl sorunumuz 21.yüzyılda kapitalist-emperyalist sistemin ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel (merkezileşme ve yoğunlaşma) durumunun analizi ve buna denk düşen günümüz karşıt/komünist örgütlenmesinin yaratılmasıdır. Başka sorunlara kilitlenmek, başka yerlerde dolanmak, fakat temel sorun konuşuluyormuş gibi yapının etrafında dolaşıp dönmek, ancak bilerek veya bilmeyerek hiç bir zaman bu sorunu cesaretli ve samimi olarak dile getirmemek/getirememek. Bu tutum ya aşılacak, ya da bu tutumu aşamayanlar herhangi bir şekilde aşılacaktır.

İnsanlık Öncesi Sistemlerin Son Halkası: Kapitalizm

"İnsanlık öldü" veya "İnsanlık öldü mü?" diye dert yanar insanlar sık sık. Oysa insanlık henüz doğmadı, doğmadı ki ölsün. İnsanlığa uygun insan tipine de henüz kavuşulmadı. İnsanlık öncesi tarihi yaşıyoruz. İnsanlık tarihine ise, sınıfsız, sömürsüz toplum ile kavuşulacaktır. İnsanlığa susayanların, insanlık mücadelesine sarılmaları gerekiyor. Ana karnında gününü tamamlamış bebek misali, insanlık doğmak istiyor. Engelleniyor, boğdurulmak isteniyor, mevcut sistem egemenleri bu doğuma izin vermiyor. Tüm engellerin üstesinden gelecek ve bu doğumu gerçekleştirecek bir ebeye ihtiyaç var. Bu ebe kuşkusuz Marx-Engels felsefesini temel alarak yaratılmak istenen 21.yüzyılın kapitalist-emperyalist sistem karşıtı örgütlenme olacaktır.

İnsanlık öncesi tarihsel gelişimlerin yani insanlık öncesi tarihin son sistemi, bugün yaşadığımız kapitalizmdir. Kapitalizm sistem olarak doğduğundan beri değişik ekonomik aşamalardan geçti. Bu aşamalara uygun olarak değişik siyasi, askeri ve kültürel gelişmeler gösterdi. Kapitalizm nasıl ki bir sömürü sistemidir ve sömürsüz yaşayamazsa, tıpkı bunun gibi kapitalizm savaş sistemidir ve savaşız yaşayamaz. Çünkü sömürü ve

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşıt Örgütlenme

savaş, ezme ve ezilme olgularından olduğu gibi birbirinden kopmaz bir bütündür. Kapitalizmin doğuşundan başlayarak gelişimine ve özellikle savaşlarla olan yaşamsal bağlantısına kısaca değinmek ve arkasından günümüz kapitalizminin ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel durumuna bakmak ve buradan da günümüzün alternatif sistem karşıtı örgütlenmesi hakkında bazı düşüncelerimi dile getirmek istiyorum.

I. Serbest Rekabetçi Kapitalizm (1789 - 1871)

Burjuva demokratik devrimlerinin gerçekleşmesi Batı Avrupa'da aşağı yukarı 1789-1871 yılları arasına rastlar. 1789 Fransız Burjuva devrimi ve 1871 Avusturya'nın burjuva ulusal devlet olarak kurulması arasındaki gelişmeler, Batı Avrupa'da burjuva devrimler sürecidir. Bu yıllar Batı Avrupa'da burjuva ulusal hareketlerin oluşumu ve ulusal devletlerin kuruluşunu içerir. Batı Avrupa'da kapitalizm bu yılların sonunda bir sistem haline gelir. Doğu Avrupa ve Asya'da burjuva demokratik devrimleri süreci ilk kez 1905 yılında başlar. Söz konusu olan Rusya, İran, Türkiye, Çin ve Balkan ülkelerindeki devrimlerdir. Bu ikinciler devrimlerini gecikmeli olarak gerçekleştirmiş olduklarından kendi ulusal dinamikleri üzerinde bir gelişim yerine, dışa bağımlı çarpık ve sorunlu bir gelişime tabi tutulmuşlardır. Başka bir ifadeyle, bu ikincilerde burjuva devrimleri kapitalizmin serbest rekabetçi dönemi kapanıp emperyalist aşama başladıktan sonra gündeme gelmişlerdir ve baştan itibaren emperyalist ülkelerin belirleyici müdahalesi ve egemenliğine bağlı kalmışlardır. Bu noktaya daha fazla girmeden tekrar serbest rekabetçi kapitalizme dönmek istiyorum.

Sermayenin açılıp saçılması serbestlik gerektiriyordu. Kapitalist üretim biçiminin gelişimi serbest rekabeti zorunlu kılıyordu. Bu demektir ki, sermayenin gelişimi önünde hiç bir engel kalmamalıydı. Serbest rekabet, sermayenin serbestliği idi, fakat

Kürt Solu

insanların serbestliğiyle alakası yoktu. Tam tersine tüm kişisel özgürlüklerin kaldırılması ve insanların sermayenin kurum ve kuruluşlarına bağımlı hale getirilmesi, sömürünün katmerleştirilerek devam ettirilmesi serbest ekonomik gelişim için vazgeçilmez bir koşuldu.

Kapitalist üretim, toplumsal üretim güçlerinin gelişiminin zorunlu bir biçimi olduğu müddetçe serbest rekabetçi dönemi yaşadı. Sermayenin kendisi gelişimin önünde engel olmaya başlayınca, yani üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin uyumu bozulunca ve bu bozulmaya bağlı olarak gelişen üretim güçleri kendilerine uygun yeni üretim ilişkinlerine davetiye çıkarınca durum değiştı. Rekabet devam etti, fakat biçimi değiştı. Serbest rekabetçi kapitalizm yerini tekelci kapitalizme bıraktı.

Serbest rekabet, esas olarak bir tarafta aynı üretim dalındaki sermaye sahiplerinin o daldaki pazar kavgası diğer tarafta değişik üretim dallarındaki kapitalistlerin sermaye yatırımları arasında geçti. Bu sonucusu kapitalizmin gelişiminde önemli bir yere sahipti. Çünkü üretimin hangi dalda olmasından ziyade bunun ne oranda sermayeye ve bu sermayenin ne oranda verimli bir biçimde yatırımlara dönüştüğü sonuç itibarıyla belirleyici oluyordu.

II. Serbest Rekabetçi Kapitalizmden Büyük Sosyalist Ekim Devriminin Zaferine Kadarki Dönem: Tekelci Kapitalizmin İlk Dönemi

19.yüzyılın 60'lı ve 70'li yılları, Lenin tarafından serbest rekabetçi kapitalizmin en üst gelişimine vardığı yıllar olarak belirtilir. En üst aşamaya varan serbest rekabetçi kapitalizm yerini tekelci kapitalizme bıraktı.

19.yüzyılın son 30-35 yılında emperyalist devletler 60'tan daha fazla küçük, yani yerel/bölgesel savaşıla tüm dünyanın paylaşımını bitirmiş oldular. Bu yüzyılın 80'li yıllarındaki savaşlardan çıkardığı sonuçlardan hareketle Friedrich Engels,

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşıt Örgütlenme

Avrupa'da iki emperyalist kampın oluşmakta olduğunu tespit etti. Hedef, paylaşılmış toprakların ele geçirilmesi, yani yeniden paylaşılmasıydı. Serbest rekabetçi kapitalizm dönemindeki yerel savaşların yerine bir dünya savaşının yaklaşmakta olduğunu Engels şöyle belirtti: "Her iki kamp kesin sonuç savaşı için, dünyanın daha öylesini görmediği bir savaş için silahlanıyor..." (Marx-Engels, Eserler, Bd. 22, Berlin 1972, s.45 ten aktaran: I.J.Schawrov, Lokal Savaşlar Tarih ve Bugün, s.46). Başka bir yazısında Engels, bunun "bugüne kadar düşünülmemiş genişlik ve sertlikte olacak bir dünya savaşı" olacağını belirtir (age. s.46).

Paylaşım güce dayanıyordu. Burjuva mantığına göre, kim daha fazla ekonomik ve askeri güce sahipse, dünyadan daha fazla paya sahip olmayı hak kazanıyordu. Büyük emperyalist devletlerin gücü süreç içerisinde değişiyor, daha zayıf olan daha güçlü bir hale gelebiliyordu. Böylece büyük emperyalist merkezler arası eşitsiz gelişim, 20.yüzyıl başında kapitalist dünya sisteminin dengelerinin çatırdamasına yol açıyordu. Bu dengelerin sağlanmasının tek yolu olarak yine savaş kendisini dayatıyordu.

Araştırmalara göre 1898-1917 yılları arasında, yani 19 yılda, küçükü büyüklü 52 savaş meydana gelmiş olup, bütün bunların I.Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile ilgileri ve bağlantıları vardı. Bu demektir ki, değişik ülkelerin burjuvaları bu savaşların halledemediğini bir Dünya Savaşı ile becermek istediler. Paylaşılmış topraklar yeniden paylaşılacaktı, birbirlerinden zorla almak istiyorlardı.

I. Dünya Savaşı ve Büyük Sosyalist Ekim Devrimi bir bütün olarak kapitalist sistemin ilk genel buhranının başlangıcına işaret etti. Ekim Devrimi kapitalist sistemin dünyasallığını bozdu. Dünyada ikinci bir sistem doğdu: Sosyalizm.

III. Büyük Sosyalist Ekim Devriminden II. Dünya Savaşı Sonuna Kadar Kapitalist Sistem (Kasım 1917 - Eylül 1945)

Kürt Solu

Bu dönemin en önemli özelliklerinden birincisi, paylaşılmış topraklar uğruna emperyalistler arası savaşımın devam etmesi ise, ikinci özelliği dünyanın iki sisteme bölünmesiydi.

I. Dünya Savaşı'nda yenilenler arasında olan Almanya ile yenenlerden sayılan İtalya ve Japonya, sonuçlardan memnun değildi, dünyadan daha büyük pay istiyorlar, hatta Almanya tüm dünyayı istiyordu, dünya egemenliği peşindeydi.

Kendi aralarında hegemonya savaşı veren emperyalist güçler, genç Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni yıkmaya konusunda hemfikirdiler. 1918 - 1920 arası SSCB'nde doğrudan askeri yardım ile karşı devrimcileri desteklediler, sosyalist iktidara karşı savaştırdılar.

Almanya, Japonya, İtalya bir tarafta, İngiltere, Fransa ve daha sonra bunların yanında duran Amerika Birleşik Devletleri diğer tarafta yer aldı. 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırısıyla başladığı kabul edilen II. Dünya Savaşı'nın sonucu: Almanya, Japonya ve İtalya blokunun yenilgisi oldu.

1917 ile 1945 yılları arasında dünyada irili ufaklı 64 savaş yaşandı. II. Dünya Savaşı ise, bu savaşların vardığı son durak oldu.

II. Dünya Savaşı bittiğinde başka önemli bir sonuç, SSCB'nden sonra bir dizi başka ülkenin de kapitalist sistemden kopması oldu. Sosyalizmin hakim olduğu topraklar II. Dünya Savaşı öncesi tüm dünya topraklarının yüzde 17'sini oluşturuyor ve bu topraklarda dünya nüfusunun yüzde 8'i yaşıyordu.

IV. II. Dünya Savaşı'ndan 1990'lı Yıllara Kadarki Dönem

Bu dönemde sosyalizmin hüküm sürdüğü topraklar yeryüzünün yüzde 26,2sine, sosyalist ülkelerin nüfusu ise dünya nüfusunun yüzde 32,2sine kadar büyüdü. Fakat bunun yanında, savaştan başarıyla çıkan ABD, rakiplerini dize getirdi ve kapitalist dünya üzerindeki ekonomik, askeri ve kültürel egemenliğin pekiştirdi. Bir bakıma İkinci Dünya Savaşı ile Almanya'nın yap-

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşıt Örgütlenme

mak istediği, fakat yapamadığını ABD yaptı.

Ancak savaşlar yine de durmadı. Kapitalist sistemin savaş olmadan yaşayamayacağı pratikte bir kez daha ispatlanıyordu. 1945-1975 yılları arasında tam 141 savaş oldu. Bunların 22 tanesi 1940'lı yılların ikinci yarısında, 48 tanesi 50'li yıllarda, 52 tanesi 60'lı yıllarda ve 19 tanesi de 70'li yılların ilk yarısında meydana geldi. Bu dönemdeki savaşlar, daha önceki iki dönemden farklı olarak emperyalistler arası dünyayı paylaşma savaşları değildi. Bu savaşların öncelikli özelliği eski sömürgecilik ilişkilerinden kurtulmak veya sosyalizme yönelme eğilimlerine karşı olmalarıydı. Vietnam (1946-1954), Burma (1945-1947), Laos (1946-1954), Kamboçya (1945-1953), Endenozya (1947-1948), Kore (1950-1953), vs. Eski sömürgecilik ilişkilerinden kopuş büyük hız kazandı. Sadece 1960 yılında ve sadece Afrika'da dünya haritasına 17 yeni ülke eklendi. II. Dünya Savaşı'ndan 1975 yılına kadar Afrika kıtasının tamamı değilse de, tamamına yakını savaşlar yaşadı, bu toprakların yüzde 70-80'i toplam 44 savaşa sahne oldu.

IV. Sosyalist Sistemin Yıkılmasıyla Başlayan ve Devam Eden Dönem

Sosyalist sistemin yıkılması, yeniden kapitalist sistemin dünya sistemine dönüşmesine yol açtı. İki sistemli dünya sona erdi. Belli bir süre devam eden sistemler arası mücadeleyi geçici olarak kapitalizm kazandı. Bu geçici zaferle birlikte kapitalizm, dünyanın belli bir bölümünde (örneğin Batı Avrupa'da) belli bir dönem izin verdiği sosyal haklar ve refaha son vermeye başladı. Barbarlığını globalleştirdi. İnsanlık ve doğa bu barbarlığı artık taşıyamıyor. Dünya rezervlerinin yüzde 80'ini dünya nüfusunun yüzde 20'si tüketiyor. Açlık, yoksulluk, savaş günlük yaşamın bir parçası haline geldi. Açlık, yoksulluk ve savaşlar neticesinde yılda 11 milyon çocuk yaşamını yitiriyor, bu her gün 30 000 çocuğun ölümü demektir. Üretim güçleri ve üretim ilişkileri

Kürt Solu

evrensel bir boyut kazandı. İnsanlık mücadelesinden başka bir şey olmayan sınıf mücadelesi halen evrenselleşmedi/evrenselleştirilemedi. Üretim araçlarının ve üretim ilişkilerinin evrenselleşmesi sistemin yeni bir sürecini başlattı. Bu sürecin analizi ve bu analizden hareketle, yaşamın her alanında 21. Yüzyıla uygun belirlemelerden hareketle 21. Yüzyıl pratiğine ışık tutulması komünist teorisyenlerin günümüzdeki en önemli görevidir.

a) Globalizm terimi üzerine

Alman Komünist Partisi'nden Leo Mayer'in bu konuda dediklerini buraya aktarmak istiyorum: "Bu terim hakkında Seattle tecrübelerinden hareketle Komünistlerin Görevleri Hakkında Analiz yazan ABD KP başkan yardımcısı Scott Marshall'in görüşüne katılıyorum: "Komünistler 'emperyalizm' terimini keşfetmediler. Fakat Lenin'in yaptığı, kendi zamanında kullanılan bir terimi almak ve bilimsel ve marksistçe onun üzerinde çalışmak oldu. (...) Bugün 'globalizm' dünyanın çok uluslu şirketler/multiler tarafından hükmedilmesine karşı mücadele ve direnişle bağlantılı olarak kullanılan bir terimdir. Umarım, komünistler ve solcular bu kullanılan terimi alır ve yığınlar arasında bilimsel ve marksist bir anlayışla, dünya çapında sömürü sistemi olarak kapitalizmin gelişiminde yeni olanın ne olduğunu ve buna karşı en iyi biçimde nasıl mücadele edileceğini ortaya çıkarırlar".

İşsizliği, yoksulluğu, marjinalleşmeyi, dışlanmayı ve toplumsal kutuplaşmayı yeryüzüne yayan, dünya düzeyinde gerçekleştiren globalizm, insanlık kültürünü ve tüm insanların gereksinimlerinin yerine getirilmesini globalleştiremeyecektir. Bu, sadece ve sadece insanlık tarihinin başlangıcı olacak olan sosyalizmle mümkündür.

b) Tekeller egemenliğinde iki aşama: Ulusal ve Uluslarüstü

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşıt Örgütlenme

1898 - 1902 arası yıllarda ulusal düzeyde sermayenin ekonomik, askeri ve kültürel yoğunlaşması ile merkezileşmesi ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ise dünya çapında sermayenin her türlü egemenliğinin uluslarüstü yoğunlaşması ve merkezileşmesi yaşandı. Sermayenin uluslarüstü birliği ve dünya çapındaki egemenliği süreci derinleşerek devam ediyor.

1898-1902 yılları arasındaki gelişmeler/birleşmeler ulusal boyutta tekelci kapitalizmi (tekelleri) doğurmuştu. İkinci Dünya Savaşı sonrası ise, ulusal egemenlikler uluslarüstü egemenlik altına girdi. Kapalı pazar ekonomisi arasındaki engeller kalktığına ulusal pazar doğmuştu; ulusal pazarlar arasındaki engeller kalkınca dünya pazarı doğdu.

Lenin'in yaşadığı dönemde sermaye ihracı, özellikle yer altı kaynaklarının ele geçirilmesi, işletilmesi veya geri bıraktırılmış ülkelerin kapitalistleştirilmesini hedefliyordu. Lenin kapitalist sistemi tahlil edip Emperyalizm eserini yazarken durum buydu. Günümüzde ise sermaye ihracı, ağırlıklı olarak geri bıraktırılmış ülkelere yönelmeyip tam tersine gelişmiş kapitalist ülkelerin sınırları içerisinde oluyor. Leo Mayer'in verdiği bilgilere göre, doğrudan sermaye ihracının yüzde 73'5 i OECD ülkelerine oluyor ve bu ülkeler dünya gayri safi hasılasının (Dünya-BİP) yüzde 90 ını gerçekleştiriyor. Dünyaki dış yatırımların yüzde 68 i G7 devletleri tarafından kontrol ediliyor ve G7 devletleri dış yatırımların (sermaye ihracının) yüzde 46 sını bizzat kendileri yapıyor. Geri bıraktırılmış ülkelere sermaye ihracı ikinci planda kalıyor ve bu yatırımların asıl amacı, ucuz işgücü imkânlarından yararlanarak uluslararası iş bölümü biçiminde gelişmiş kapitalist ülkelerdeki rekabet mücadelesine destek sağlamaktır. Fakat sermaye dolaşımı asil olarak yüksek boyutta sanayileşmiş ülkelere sınırlı kalıyor.

c) Anlaşılması zorunlu olan bir olgu: Uluslarüstülük

Günümüz kapitalizmini anlamak için anahtar terim "uluslarüstülük" terimidir. Bu terim anlaşılmadan ve doğru anlamı ve-

Kürt Solu

rilmeden neoliberalizm tarafından yönlendirilen globalizmi anlamak mümkün değildir. Çünkü günümüz kapitalizminde yeni ve belirleyici olan en önemli olgu, artı-değer üretiminin uluslarüstüleşmesidir/evrenselleşmesidir. Bunun temel dayanağı ise, uluslarüstüleşmiş, yani evrenselleşmiş, üretim araçları ve evrenselleşmiş üretim ilişkileridir. Bu konuya iki örnek vermek istiyorum:

Birinci örnek: Almanya emperyalizminin en tepesinde yer alan Alman Bankası (Deutsche Bank) sermayesinin yüzde 49 u yabancılara aittir. Bunun yüzde 30 u (Almanya dışında) AB ülkelerine, yüzde 9 u ise ABD'ye aittir. Alman Bankası'nda en fazla paya sahip Almanya kurumu, die Allianz-Versicherung, sadece yüzde 5 paya sahiptir. Alman Bankası'nın sadece sermayesi değil, yönetim ve denetimi de uluslarüstüdür. Böyle olunca Deutsche Bank öz itibarıyla ulusal bir banka değildir, tam tersine değişik dünya firmalarının ve devletlerinin kaynaştığı uluslarüstü bir kurumdur.

İkinci örnek: Siemens. Bu kurum yine Almanya'ya ait olarak bilinir. Oysa Siemens uluslarüstü şirketlere yerinde bir örnektir. 190 ülkede mevcuttur. Üretim birimlerinin 300'den fazlası Almanya dışında. Toplam 447 bin çalışanın 180 bini Almanya'da ve 267 bini dünyanın diğer ülkelerindedir. ABD'deki Siemens çalışanları 75 bin olup çok yakında 90 bini bulacak. İkinci sırada ise Çin yer alıyor. Yapılan işlerin yüzde 78'i Almanya dışında yapılıyor. Yapılan işlerde en büyük pay ABD'nin: yüzde 25. ABD'yi Almanya ve Çin takip ediyor.

Uluslarüstü sermaye, ulusal ve bölgesel pazarları ya tahrip ediyor ya da bu pazarlar uluslarüstü sermaye birlikleri (TNK), (örneğin Coca Cola, Big Mc, Sony, vb.) tarafından fethediliyor: Söz konusu olan uluslarüstü sermayenin uluslarüstü egemenliğidir. Uluslarüstü egemenlik ise, ekonomik, politik, askeri ve kültürel alanda uluslarüstü kurumlar yaratmıştır. Dünya ekonomi üretimi artık uluslarüstü organize ediliyor ve yönetiliyor. Dünya Gayri Safi Hasılası (Dünya-BİP) nın dörtte biri doğrudan ulus-

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşıt Örgütlenme

larüstü sermaye birlikleri (TNK) tarafından üretiliyor. Geriye kalan üretim ise, bunlara bağılı üretim ağı ile gerçekleşiyor. Bankaların ve uluslarüstü şirketlerin önünde hiç bir ulusal engel kalmamıştır, uluslarüstü sermaye dolaşımı ve egemenliği için tüm engeller ortadan kaldırılmıştır. Uluslarüstü üretim için uluslarüstü tüm düzenlemeler yapılmıştır. ABD doları dünya parası olarak, dünyanın her yerinde geçerli kılınmış olup dünyanın 34 ülkesinde 'ulusal' para olarak kullanılmaktadır.

Emperyalist devlet ile kaynaşan ulusal tekellerin egemen olduğu ulusal tekelci devlet kapitalizmi yerini, uluslarüstü tekelci kapitalizme bıraktı/bırakıyor. İkincisinde uluslarüstü tekellerin kaynaşması ve sadece şu veya bu ulusal pazarı değil, dünya pazarı ve egemenliği söz konusudur. Yüksek teknolojiye dayalı sanayileşmiş devletlerde, bir taraftan sosyal devletten otoriter "güvenlik devleti"ne gidilirken, diğer taraftan tüm devletler uluslarüstü sermaye tarafından uluslarüstü/dünya devletine bağlanıyor. Devlet ortadan kalkmıyor; yeni bir biçim, yeni bir işlev üstleniyor. Uluslarüstü sermayenin merkezi temsilcisi ABD ve onlara bağılı, onun kolları durumundaki diğer devletler.

d) Neoliberalizm ve "Yeni Dünya Düzeni"

Neoliberalizm, globalizme yön veren uluslarüstü sermayenin sınıfsal projesidir. Şu veya bu hükümetin veya koalisyonun dışındadır, bunların üstünde bir yere sahiptir. Ulusal devlet düzenlemeleri yerine uluslarüstü düzeyde, evrensel boyutta bir düzenlemenin yeni ve bir üst biçiminin yaratılmasıdır.

"Yeni Dünya Düzeni"ne yani dünya pazarının uluslarüstü sermayeye göre yeniden düzenlenmesine politik damgasını vuran ABD'dir. Diğer devletlerin çıkarlarını ne kadar gözetip gözetmediği veya diğer devletlerle ilişki düzeyi günümüzde tartışma konusudur; farklı düşünceler mevcuttur.

ABD'nin dünyayı yeniden düzenlemeye damgasını vurması Vietnam ile yaptığı savaştan bu yana çok açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. ABD, Vietnam'a karşı savaşını diğer devletlerin

Kürt Solu

parasıyla finanse etti. Bu paraları/dollarları Bretton-Wood-Anlaşması gereği altın ile ödeyeceğini kabul etti. Fakat bu dolarları daha ödemedi anlaşılmadan çekildi. Altınla ödemeyi reddetti. Diğer devletler değerden düşmüş doları kabul etmek zorunda bırakıldılar ve büyük bir kayba uğradılar. Bu olaydan sonra ABD'nin uluslararası sermayenin devletine dönüşme sürecinde olduğu açıkça görüldü. Sadece ABD sermayesinin değil, diğer devletlerin büyük sermayelerinin çıkarlarını da ABD belirliyor. Almanya büyük sermayesinin çıkarları artık birincil olarak Berlin'den değil Washington'dan belirlendiği için, Alman büyük sermayesi Amerika'daki başkanlık seçimlerinde G. W. Bush'un seçilmesi için büyük finansman destek sunmuştur. Leo Mayer, temsil görevinin ABD'ye diğer müttefiklerin çıkarlarını göz önünde bulundurmamak şartıyla verildiğini yazar. Bana göre söz konusu olan müttefikler değil, ABD'ye bağlı devletlerdir. Güvenlik alanında da bu böyledir: Prag, Moskova ve dünyanın diğer bir çok yerindeki FBI bürolarını görmek gerekiyor. Yeni Dünya Düzeni, uluslararası sermayenin uluslararası devleti ABD'nin egemenliğinde dünyanın yeniden düzenlenmesinden başka bir şey değildir. ABD dünya pazarına egemen olan uluslararası sermayenin devletidir, diğer devletler onu kendi coğrafyasında temsil eden acentaları durumundadır.

e) Özetleyelim

Bazı önemli kısa belirlemeler:

1) Sermayenin rekabet gücü ve yeteneği artık şu veya bu ülkedeki üretim koşullarına bağlı değil, diğer dünya sermayeleri içerisindeki veya üzerindeki yeri ile ilişkilerine/bağlantılarına bağlıdır.

2) Ulusal devletler, uluslararası sermayenin kararları ve düzenlemeleri altında, onlara bağlı/uyumlu halde yeni bir işleve kavuşmuştur/kavuşturuluyor.

3) Üretim araçları ve üretim ilişkileri evrenselleşmiştir.

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşı Örgütlenme

Sadece sömürü değil, mülkiyet hakkı da uluslarüstüleşmiştir.

4) Günümüzde temel üretim gücü kitleler değil, bilimdir. Bilimin ve tekniğin geldiği düzey itibariyle bir avuç insana iş yaptırılırken, insanların çoğunluğu üretim dışında bırakılma sürecine girmiştir. Yığınlar bilimle tanıştırılıyor.

5) Tüm insanları eğitilmiş ve kaliteli iş yapabilen insanlar durumuna getirmek, işleri tüm insanlar arasında dağıtmak yerine, küçük bir azınlık seçilip eğitiliyor. Çoğunluk üretimden dışlanıyor veya suni işlerde meşgul ediliyor.

6) 'Ulusal' işbirlikçi oligarşileri egemenliğine almış uluslarüstü oligarşi oluşmuştur. Ulusal sermayeler arası çelişki, yerini uluslarüstü sermaye arası çelişkilere bırakmıştır ki, bu emperyalizmin yeni bir aşamasının yeni bir özelliğidir, ancak emperyalizmin niteliği değişmemiştir.

7) Uluslarüstü finans burjuvazisi, uluslarüstü bir devlet şekillendirmiştir/şekillendiriyor. Herşeyi tekleştirmek istiyor: Tek hükümet (ABD: Almanya/Japonya/Fransa/İngiltere onun önemli bölgesel koltuk değnekleri), tek kanun, tek ekonomik (Dünya Ticaret Örgütü/Dünya Bankası/Dünya Para Fonu), tek politik (G-7/BM Güvenlik Konseyi/AB), tek askeri (NATO: ve ABD tarafından yönlendirilen diğer askeri paktlar) ve kültürel egemenlik, tek sınıf çıkarı.

8) Bugün her türlü reçetenin ABD'den çıktığı ve dünya çapında dağıtıldığı bilinen bir gerçektir.

9) Emperyalist ülkelerdeki gelişim artık birinci derecede gerçek üretime dayanmıyor. Spükülatif kazanç birinci derecede yer tutuyor. Real üretimi devredışı bırakmamak için durmadan savaşlar tertipleniyor, gerçekleştirilen maddi değerler yeniden üretim için tahrir ediliyor.

10) Savaş yoluyla tahribat hem her alanda insanlarda hem de teknik/maddi birikimin yok edilmesinde yoğun bir şekilde kullanılıyor. Yapılan tahribat kapitalist sisteme geçici bir canlılık ve rahatlama getiriyor. Bu şekilde, tarihsel ve fiziksel ömrünün sınırlarına dayanmış kapitalizm yaşatılmaya çalışılıyor.

Kürt Solu

Burjuvazinin en büyük sorunu, sistemin canının çıkmasını engelleme, canlandırma ve yaşatma sorunudur.

11) Emek ve sermaye arasındaki çelişki temel olmaya devam ediyor ve kapitalizm yıkılma kadar öyle kalacak. İster pazarlayabilsin ister pazarlayamasın, emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan, efendisinden kopan yani bir beyin/feodalın malı olmaktan kurtulan ve özel mülkiyetten kopan "özgürleşmiş" yığınlar, günümüzde tarihsel ilerlemenin kolektif öznesidir.

Uluslarüstü ve katı biçimde kaynaşmış sermayenin amacı dünya egemenliğidir. Bu sermayenin durumunu/niteliğini kavramak ve amacına ne oranda kavuştuğunu analiz etmek günümüzdeki tespitlerin anası olacaktır.

En Büyük 10 Dünya İrketinin Devletlere Göre Dağılımı ve Payları

Sirket Sirasi ve Adı	Ait Oldugu Devlet	Pazardaki Sermayesi/
Milyar ABD Doları		
01. General Electric	ABD	372,1
02. Microsoft	ABD	326,6
03. Exxon Mobil	ABD	299,8
04. Wal-Mart	ABD	273,2
05. Citigroup	ABD	255,3
06. Pfizer	ABD	249,0
07. Intel	ABD	203,8
08. BP	İngiltere	200,8
09. Johnson & Johnson	ABD	197,9
10. Royal Dutch/Shell	Hollanda/İngiltere	189,9

Kaynak: unsere Zeit, Alman Komünist Partisi Gazetesi, 28 Haziran 2002

En Büyük 100 Dünya Sirketi ve Sermaye Miktarlarının Devletlere Göre Dağılımı

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşı Örgütlenme

Devletin Adi Sirket Sayisi ve Pazardaki Sermayesi
Toplamdaki %

ABD55 sirket	5'948 Milyar ABD Dollari	65,6
ABD15 sirket,	1'279,6 Milyar ABD Dollari	14,2
Japonya	05 sirket, 396 Milyar ABD Dollari	04,4
Isviçre	5 sirket, 382 Milyar ABD Dollari	4,2
Almanya	7 sirket, 364,5 Milyar ABD Dollari	4,0
Fransa	6 sirket, 349,6 Milyar ABD Dollari	3,8
İtalya	3 sirket, 156,0 Milyar ABD Dollari	1,7
Finlandiya	1 sirket	
Hong Kong	1 sirket	
İspanya	1 sirket	
Tayvan ve Güney Kore	1 sirket	

*Kaynak: unsere Zeit, Alman Komünist Partisi DKP gazetesi,
28 haziran 2002*

Toplam Dünya Verileri İçerisinde ABD Yeri %

Nüfusu 6 milyar

Üretim 31,4 Billion

Askeri harcamalar 811,5 Milyar

Arastirma harcamalari 652,7 Milyar

Sinema filmlerine verilen para 18,2 Milyar

Tabela 1 - ABD'nin Dünya Ekonomik, Kültürel Gelirleri ile
Askeri ve Arastirma

Harcamalari İçerisindeki Yeri

Kaynak: Manfred Sohn, junge Welt, 8 Agustos 2002

Bu belirlemelerden hareketle, sistem karşıtı herkes 21. Yüzyıl Örgütü/Örgütlenmesi konusunda kafa yormakla yüzyüzedir.

21. Yüzyılda Karşı Örgütlenme

Kürt Solu

Burada söz konusu olan herhangi bir örgütlenme değil, kapitalizmin mezar kazıcıları elindeki bir araçtır. Yani kapitalizmi yıkacak ve sosyalizmi örgütleyecek bir örgütlenmeden söz ediyoruz. Ulusal devletlerin oluşumundan sonra, ulusal devlete karşı etkili bir mücadele ancak ulusal bir örgütlenme yaratmakla mümkün olabildiğini tarihsel deneylerden görmek mümkündür. Ulusal pazarların kaynaşması/kaynaştırılması yoluyla oluşan, uluslarüstü pazar koşullarında bu pazarı felce uğratabilecek, yıkacak bir mücadele uluslarüstü bir boyut kazanmak zorundadır. Sadece teorik olarak, biz uluslararası veya uluslarüstü bir örgütlenmeyiz demek yetmez. Örgütlenme coğrafik olarak da uluslarüstü bir nitelikte oluşmalıdır. Komünistlerin 80 yıllık hantallığı bir boşluk yarattı. Bu boşluk bugün küreselleşme karşıtı hareket tarafından doldurulmaya çalışılıyor. Globalizm karşıtı hareket, örgütlenmesini şu veya bu ulusal devlet sınırlarıyla sınırlamadığından dolayı büyük bir ilgi görüyor. Geç kalan komünistler, bu gelişimi değerlendirmek ve gereken sonucu çıkarmak zorunda. Komünistler bunu becerdiklerinde ve uluslarüstü bir örgütlenmeye yöneldiklerinde, küreselleşme karşıtı hareketin 100 katı, 1000 katı daha fazla ilgi göreceklidir. Çünkü böylesi bir harekete ışık tutacak, ona yaşam ve başarı verecek olan herhangi bir girişim değil, Marx-Engels düşüncelerini temel alan bilimsel bir müdahale olacaktır.

Nasıl ki ulusal pazarlar sürecini doldurmuş ve yerini uluslarüstü pazara bırakmışlar ise, ulusal örgütlenme de yerini uluslarüstü bir örgütlenmeye bırakmak zorundadır. Bunu göremeyenler, komünistlik adına da olsa, eski yapıların tamiriyle uğraşmaya devam edecekler, fakat gerçek anlamda hiç bir biçimde sistem alternatifi olamayacaklardır.

21. Yüzyılda Kapitalizm Karşıtı Örgütlenmede Vazgeçilmez Bir Özellik: ULUSLARÜSTÜLÜK VE ONA UYGUN ÖRGÜTLENME

Dört yıl önce kim ATTAC adını bilirdi. Fakat bu gün bu örgütlenme, düşüncelerini ve diğer niteliklerini bir tarafa

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşıt Örgütlenme

birakalım, ULUSLARÜSTÜ özelliği sayesinde dünyanın en ücra köşelerinde bile tanınıyor. Aslında uluslarüstü örgütlenmede komünistlerin baş çekiciliği olmalıydı. Çünkü ezilenler için ideolojik ve pratik üretim onların görevidir; onlardan başka gerçek kurtuluş için ezilenlere öncülük edecek başka bir güç yoktur. Fakat komünistlerin 80 yıllık doğmatizme saplanmaları ve üretimsizlikleri bu görevlerinin üstesinden gelmelerine önemli bir engel teşkil etti.

Bir daha belirtmek gerekir ki, "21.Yüzyıldaki karşıt örgütlenmenin nasıl olmaması gerektiğini biliyorum. Eskisi gibi olmayacak. Nasıl olması gerektiğini henüz bilmiyorum. Hep birlikte bulacağız" diyen Töre yoldaşın yönelimini derinleştirmek lazım. Kim kapitalizme karşıt örgütlenmenin böyle, başta coğrafik boyutu olmak üzere günümüzde üretim ilişkileri ve üretim güçlerinin evrenselliğine dar gelen ve uygun düşmeyen bugüne kadarki haliyle kalmasını istiyorsa, veya "olsa olsa eski yapının dökülmüş olan sıvasını yenilemeye çalışan sıvacılar" (Teslim Töre) olarak kalıyorlarsa bilerek veya bilmeyerek, karşıt örgütlenme istemiyor demektir. Tek ülkede devrim anlayışının öne çıktığı, özellikle Lenin'in Avrupa Devrimi beklentilerine karşıt olarak Lenin'in tek ülkede devrime zorunlu kaldığı, 20.yüzyıl devrimci örgütlenmesinin, 20.yüzyılın son çeyreğinde globalleşmenin yeni ve üst bir aşaması olan evrenselleşen üretim ilişkileri ve güçlerine denk düşmeyeceği artık açıktır. Lenin, tek ülkede devrimi gerçekleştirirken, en azında bir Avrupa Devrimi olmadığında yaptığı devrimin bilinciyle hareket ediyordu. Ancak Lenin sonrası gelişmeler artık bölgesel bir devrimin de yetersizliğini ortaya koydu. SSCB ve Doğu Avrupa ülkelerinde sosyalizmin kaybetmesi bunun en güzel delilidir. Marx'ın belirttiği gibi, komünizm bir dünya sistemidir, ancak dünya sistemi olarak gerçekleşebilecektir.

Heinz Stehr, Leo Mayer, Fausto Bertinotti, Teslim Töre, S. Çiftyürek, Fikret Başkaya...

Kürt Solu

Yoldaşlardaki Olumlu Yönelimler ve Zorlanmalar

21. yüzyıl örgütlenmesi konusunda Alman Komünist Partisi başkanı Heinz Stehr ve aynı partiden bir işçi temsilcisi olan Leo Mayer, İtalya Yeniden Komünist Yapılanma başkanı Fausto Bertinotti ile bizim coğrafyadan Teslim Töre, S. Çiftyürek ve Fikrat Başkaya gibi isimlerin sadece ciddi girişimleri ve çabaları değil, aynı zamanda önemli teorik üretimleri vardır. Ancak bunlar ve benzerlerinin kendileri bile henüz "aha budur" diyemiyorlar, tam tersine kaygan bir zeminde yol almak misali bazen emin bazen titrek adımlarla yol alabiliyorlar. Kimin/kimlerin emin veya kimin/kimlerin titrek adımları gelecekte temel alacağı henüz belli değildir. Yoldaşların hoşgörülerine inanarak onların düşüncelerini, bazen karşılaştırarak bazen birbirinden ayrı, kısaca değerlendirmek istiyorum.

Teslim Töre yoldaş, kendi son kitabı için "Birey, Toplum, Sistem ve Globalizm" kitabında: 20.yüzyılda tekil ülkelerde kendi iç dinamikleri ile oluşmuş olan devrimler sürecinin kapandığı, gelişen nesnel ortamın 20.yüzyıl devrimlerinin karakterini değişime uğrattığı yerine ardışık devrim niteliğini getirmekte olduğu vurgulanmaya çalışıldı" sözlerine kitabının daha ilk sayfasında yer veriyor ve "Artık ne tek ülkede devrim ne de tek ülkede sosyalizm mümkün değildir" (s.44) diyor. Bir taraftan "...bugünün konjonktörü enternasyonal parti olmanın yolunun bölge partisi olmaktan geçtiğine işaret ediyor" ya da "ulus partisi kurmanın milliyetçi ve sosyal şoven bir tutum olacağına kuşku yoktur" veya "dünya devrim dinamizmi ve dünya devrim sürecini tekleştirdi" gibi bir çok olumlu belirlemeyi içeren düşünceler, diğer taraftan coğrafik olarak ülke örgütlenmesini aşamayan partilerde dolaşıp durma ikileminde kalıyor. Az veya çok hepimizin yaşadığı bu çelişkili ikilemden çıkmamız gerekiyor. "Önemli olan yöntemi doğru belirlemektir, yani önce, geleceğin geçmişin araç, gereç ve yöntemleriyle örülemeyeceğine karar vermek, daha sonra yeni araç-gereç ve mücadele yöntemlerinin neler ve nasıl olması gerektiği üzerine düşünmeye başlamak,

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşıt Örgütlenme

sonra da geçmişı, tümüyle reddetmek ya da tümüyle benimsemek için değil, yanlış olanla doğru olanları birbirinden ayırmak, yanlış geride bırakıp doğruları geleceğe taşımak amacıyla detaylı bir incelemeye tabi tutmak gerekiyor" (s.157) diyen ve bu veya benzeri biçimlerde önemli olumlu/emin açılımlara değinen Töre yoldaşın söz konusu kitabında olumsuz/titrek yönleride mevcut. "Eğer burjuvazinin bir kısmı; paraya doymuş, para kazanmaktan zevk almaz konuma gelmiş, dünyamız ve insanlığın uçuruma sürüklenmesine neden olan olgulara karşı insanlık için ve insanlığın yararına olan politikalar izler ve insanlığın benimseyeceği bir boyuta getirirse insanla bu burjuva kesimi arasında ortak bir mücadele momentinin doğması mümkün olabilir" (s.73). Yoldaşın kendisi bunları "bunlar şimdilik birer varsayım" dese de olumsuzluktan varılan bir varsayımdır. Bunun olumsuzluktan kaynaklandığı kitabın son sayfasındaki şu satırlar okunduğunda daha bir açıklık kazanıyor: "Enternasyonalizm bugüne kadar tarihin her döneminde milliyetçilik, şovenizm, faşizm, ırkçılık bunlara rağmen ve bunlara karşı mücadele sonucu var olabildi. Bundan sonra da bunlara rağmen varolmaya devam edecektir. Ama kapitalist emperyalizmin artık bu türden parazitlere gereksinme duymaması onları imhaya yönelmesi enternasyonalizmin önündeki birçok engelin kalkmasına da yaramıştır. Bu fırsat mutlaka değerlendirilmelidir". Gözlerime ve kulaklarıma, okuduklarıma inanamıyorum. Kapitalist emperyalizm milliyetçilik, şovenizm, faşizm ve ırkçılık gibi parazitleri imhaya yönelmiş!!! Oysa bu gibi gerici akımların ve olguların kapitalist emperyalizm yaşadıkça onun için temel dayanaklar olarak kalacaklarını anlamak için Töre yoldaşın düzeyine kavuşmuş olmayı bile gerektirmez. Ancak bu gibi düşünceleriyle Töre yoldaş yalnız değildir. Kısır ortama rağmen başkalarının ürettiği düşüncelerde seçici olmayı elde bırakmak lazım, diyorum. Tüm emin veya titrek, olumlu yönelim veya yetmezliklerine rağmen Teslim Töre yoldaşın kitabına burun kıvrıranlara yoldaşın daha önceden verdiği yanıt niteliğindeki

Kürt Solu

satırlarına belli oranda katılıyorum: "Kuşkusuz bu ideolojik değişikliğin formülasyonu nasıl olacaktır sorusu detaylıca yanıtlanmış değil. Ancak kitabın bütünü sağlıklı bir şekilde irdelenince yeni ideolojik zemini oluşturduğu görülecektir. Ama benzetmek uygunsa yeni bir ideolojik üretim yapmak için bir hammede durumundadır" (s.68).

S. Çiftürek yoldaşın Kürt Solu 7'deki "Marxizm ve Örgütlenme" başlıklı yazısında günümüz kapitalizmi ile ilgili olarak "Kapitalizmin en yüksek aşaması olan emperyalizmin belirgin karakteri olarak tekelleşme (merkezileşme) dünya ölçeğinde devam ediyor. 20yy'ın son çeyreğine kadar belirleyici olarak ulusal/ülkesel merkezli gelişen tekelleşme yerini uluslar/ülkeler üstü tekelleşmeye bıraktı. Kapitalist üretim ve merkezileşme artık belirleyici yönüyle ulusal/ülkesel üstü olarak küresel düzeyde geliyor" (s.38) veya aynı yazının Kürt Solu 8'deki devamında "Dahası var; yerelden dünyasal olan, dünyadan yerel olan her şey görülür, gözlemlenebilir hale geldi. Bu süreç olarak derinleşiyor. En küçük yerel etkinliğin evrenselleşmesi, tersinden de evrensel düzlemde gelişen her etkinliğin de yerel alanda yankı bulması söz konusu. Dünya gerçekten de küresel köye dönüşme yönünde ilerliyor. (...) Hangi cepheden bakarsak bakalım, ülkesel (yerel) zemindeki komünist örgütlenmenin yanı sıra geçmişe oranla daha organik birlik içerisinde olması gereken enternasyonal örgütlenme için herkesin arayışını sürdürmesi gerekiyor" (s.62). Yoldaşın "gereken enternasyonal örgütlenme için herkesin arayışını sürdürmesi gerekiyor" sözleri sorunun yarım kalan yanını tamamlamayı hedefliyor. Aslında Çiftürek, Töre yoldaşın "ardışık karakterli devrim" veya "dünya devrim süreci" gibi terimlerinden pek de uzak durmuyor: "Sorun şudur; hangi zayıf halkadan koparsa kopsun, hangi merkezde ilk patlak verirse versin, ilk devrim (özellikle salt bir ülke ile sınırlı ilk devrim) ardışık devrimlerle derinleşmezse, SSCB'ye oranla yaşaması çok daha zordur. Avrupa kıtasında ülkesel devrim ve iktidarın nesnel zemini, derinleşen AB süreci ile zaten ortadan

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşıt Örgütlenme

kalkıyor. Avrupa'da devrim ve iktidar, var olma ve yok olma artık ülkesel değil, kıtasaldır" (s.63). Yakın duruşlarına rağmen Töre yoldaşın yüzünü Dünya Devrimi'ne dönmesi ile Çiftyürek yoldaşın Avrupa'da kıtasal devrim, diğer yerlerde ülkesel devrim anlayışı arasında büyük bir açıklık var. Bu açıklığın büyüyeceği veya küçüleceği konusunda daha şimdiden bir şey söylemek doğru değil. Ancak coğrafyamızdaki bu iki "dev" in gelecekte birbirlerine yaklaşmaları veya uzaklaşmaları olumlu veya olumsuz etkileri, kazanç veya kayıpları da beraberinde getirecektir. Yukarıdaki sözlerinden bir kaç satır sonrası Çiftyürek yoldaşın "Dünya komünist partisinin zemini 20.yy'a oranla daha güçlüdür. Bundan üretilecek sonuç, ülkesel ya da bölgesel komünist örgütlenmenin reddi değil, ülkesel ile enternasyonal olanın bir-biriyle daha organik hale getirilmesidir" demesi ile yine Töre yoldaşın "ülke ya da ulus sınırları arasına gömülen, dünya konjonktüründe uluslararası ilişkilerdeki yeni gelişmelerden uzak ve ilgisiz konumda kalan siyasi yapılar günümüz dünyasında kendilerine herhangi bir siyasi yer ya da coğrafya edinemezler. Devrim süreciyle enternasyonalizm iki bileşen gibidir. Çünkü ikisi de dünya devrim sürecinde çakışmışlardır. Ülkesel ya da ulusal devrimler dünya devrim sürecinin birleşen dinamizmine dönüşmüşlerdir ve ifadelerini enternasyonalde buluyorlar" (s.168) seslenişi aynı şeyler değildir. Buradaki teorik söylemlerde Töre ve Çiftyürek yoldaşlar arasında bir farklılık görülürken, pratikteki konumları pek farklı değildir, ikisi de ülke sınırlarını temel alan yani ülkesel, yani uluslarüstü olmayan projelerde, çalışıyorlar. Dikenli ama zorunlu yere daha kimse yanaşmıyor, uluslarüstü örgütlenmenin nüvesi veya kendisi nasıl olmalı, nasıl oluşturulmalı konusuna ne yazık ki ciddi pratik bir müdahaleleri yok. Sırası gelmişken belirtelim: Önce ülke örgütlenmesini güçlendirelim ve onunla oradan uluslararası örgütlenmeye açılalım deniyorsa, bu yöntem umulan sonucu vermeyecektir. Ülkesel örgütlenmeye artık yeterli güven yok, böylesi örgütlenmeler çekiciliğini kaybettiler, bundan dolayı da

Kürt Solu

bu yöntemle güçlendirilemez/güçlenemez.

Her iki yoldaşın daha bundan 30 yıl önce Kürt ve Türk halklarının birleşik örgütlenmesini ve ortak devrim dinamiklerinden hareketle ortak devrimi savunmalarına günümüzde gölge düşürdüklerine inanıyorum. Dün Kürdistan devrimi başını Türkiye devriminden alıp gidemez diyorduk. Eğer sözünü ettiğimiz devrim, sosyalizme götürecek bir devrimse, ki bu savunuluyordu, bu söylenen doğrudur. Bugün söylenmesi gereken ise Kürdistan-Türkiye devrimi başını dünya devriminden (veya en azından etkili bir mücadele için de olsa bölgeden) alıp gidemez olmalı ve buna yanıt olacak ortak bir örgütlenmeye/özneye kafa yorulmalıydı. Bunun yerine her ikisinin de kendi ülkesinde, ülkesel sınırları aşmayan projelerde oyalanıp durmaları kesinlikle giderilmesi gereken bir olumsuzluktur. Böylesi bir öznenin ne zaman oluşacağı ayrı bir sorun, fakat daha bugünden buna yönelmek gerekiyor.

Heinz Stehr ile Leo Mayer, Alman Komünist Partisi (DKP)'nin iki üretken insanıdır; fakat bu partinin başka "devleri" de var. Ve Alman Komünist Partisi, Avrupa'da 21.yy. devrimci örgütlenmesine ciddi bir şekilde eğilen ve önemli teorik katkılar yapan bir üye ve çevre potansiyeline sahiptir. "Globalizm, sermaye yoğunlaşması ve merkezileşmesi yoluyla bugün ekonomik ve politik sürecin, eskide olduğu gibi, yeni nitelikli emperyalizmdir". (Marxistische Blätter, Barbarlığın Globalleşmesi, Kasım-Aralık 2001, Heinz Stehr yazısı: Kollektif Emperyalizm - Sonuçlar ve Yanıtlar, s.104). Globalizmi yeni nitelikteki emperyalizm olarak nitelendiren Stehr yoldaş aynı yazısında karşıt örgütlenme ile ilgili olarak şu düşüncelere yer veriyor: "... Attac, Avrupa Yürüyüşü Hareketi, Beyaz İş Tulumları ve diğerleri. Uluslarüstü biçimlenen bu hareket büyük bir şanstır. Emperyalizmin gelişimine uygun bir yanıttır. Hareket'in ne kadar etkin olacağı, bu Hareket'in devrimci toplumsal değişim parçasının politik içerikli katkılar ve toplumsal perspektifler ve alternatifleri tartışan uluslarüstü parlamento dışı muhalefetin ne kadar güçlendirilme-

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşıt Örgütlenme

sine bağılıdır". Burada önemli olan uluslarüstü biçimlenen Hareket'in küçümsenmemesi, tam tersine öneminin vurgulanmasıdır. Stehr yoldaşın düşüncelerinden hareketle daha önemlisi, bu Hareket içerisinde toplumsal değişim için parlamenter olmayan devrimci mücadelenin güçlenmesidir/güçlendirilmesidir. Bu nitelikteki parça, yani sadece sistemin sonuçlarıyla uğraşan değil sistemi aşmaya yönelen parça, güçlenmedikçe bu Hareket'in sistem karşısındaki etkisi de düşer. Yani sistem alternatifi olma özelliğine sahip olamaz. Heinz Stehr yoldaşın düşüncesini almak için biraz daha gerilere gidelim. "İnsanlığın perspektifi sosyalizmdir. Bugün bu, yalnızca, her şeyden önce gelişmiş kapitalist ülkelerin ilerici bir rol oynamak zorunda oldukları uluslararası bir süreç olarak düşünülebilir". (Marxistische Blätter, Komünist Partiler: Sorunlar, Düşman, Hedefler, Eylül-Ekim 1996; Heinz Stehr yazısı:DKP, Enternasyonalizmin Partisi, s.69). Aynı yazısında Komünist Hareket'in günümüzdeki durumuyla ilgili olarak: "Eğer Komünist Hareket politik bir güç, bir çok ulusal partide örgütlenmiş ve Marx, Engels ve Lenin düşüncelerine dayanarak strateji ve taktiklerini geliştiren milyonlarca insanın politik etkinliği olarak anlaşılıyorsa, bu Hareket mevcuttur. Eğer, geçmişte olduğu gibi, sağlam örgütsel yapıya sahip ve düşünce alış-verişinin örgütlü biçimleri, öyle ya beraber kararlaştırma ve kararların bağlayıcılığının olduğu bir uluslararası birleşme olarak anlaşılıyorsa, bu Hareket halihazırda yoktur.

Açık söylemek gerek: Ben yeni, bugünkü taleplere uygun yeni bir Komünist Enternasyonal'den yanayım. Kuruluş sürecinin halâ devam edeceğine ve politik temellerin ve yapısalıkların geçmiştekinden farklı olacağına eminim. Örneğin, tüm partilerin tam hak eşitliği zorunludur. Yine birlikte çalışma kriterlerine yeterli gelecek zamandaş uzlaşmalarda farklı duruşların kabulü zorunludur (...).

Yeni uluslararası işbirliği için değişik projeler tartışıldı, maalesef şimdiye kadar gerçekleşmediler. Mesela uluslararası bir derginin çıkartılması gibi.

Kürt Solu

Bütün bunlar, güçlü uluslararası işbirliğine isteğin arttığını gösteriyor. Bunlara karşı Hareket içerisindeki politik sorunlar var. İşte bunlardan üç tanesi:

1. Marx, Engels ve Lenin'in teorik temellerine dayalı Komünist Partilerin Yenilenmesi Süreci henüz kapanmamıştır.
2. 1989/91 öncesi zamandan kalan somut olumsuz tecrübeler de dahil, ağır önkoşullar var.
3. Sık sık komünist ve devrimci partilerin işbirliği diğer sol güçlerle işbirliğine karşı kondu - bana göre bir hatadır" (s.65).

Heinz Stehr yoldaşın dile getirdiği bu üç sorun, bu düşüncelerin dile getirilmesinden 6 yıl sonra halen geçerlidir, ki 3.süne katılmıyorum. Komünistlerin kendi aralarındaki ilişkileri elbette bana göre daha farklı ve önde olmalıdır. Ondan sonra yani ikincil planda diğer "sol" güçlerle ilişkiler yer almalıdır. Fakat bugün Heinz yoldaşın bunları dile getirdiği dönemden farklı bir yerde bulunuyoruz. Komünist Hareket içerisindeki çabalar ve hareketlilik o döneme göre artmıştır. Yukarıdaki alıntıda görüleceği gibi Heinz yoldaş "tüm partilerin tam hak eşitliği zorunludur" diyerek ayrı partilerin hak eşitliğini dile getiriyor. Oysa günümüzdeki komünist örgütlenme gereği, ayrı ulusal/ülkesel örgütlenmelerin yanyana gelmesi değil, kaynaşmaları gerekiyor. Günümüzdeki kapitalizmi "kollektif emperyalizm" olarak nitelendiren Heinz yoldaşın kolektif/ortak/kaynaşmış komünist hareket fikrinin uzağında olmadığına inanıyorum. Harıl harıl işleyen bir sürece girilmiştir ve bu süreç nihayetinde gereken 21.yy kaynaşmış karşıt örgütlenmesini yaratacaktır.

20/21 Haziran 2001 günlerinde Cenova'da yapılan G8 Zirvesi esnasında Fransa Komünist Partisi gazetesi "Humanite" ile yaptığı ve daha sonra 10 Ağustos 2001 tarihli Alman Komünist Partisi DKP'nin haftalık gazetesi "junge Welt"te yayınlanan röportajda "Yeniden Komünist Yapılanma, Italya" genel sekreteri Fausto Bertinotti "Cenova'daki günlerin ardından ne kaldı?"

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşıt Örgütlenme

sorusuna Şu yanıtı veriyordu: "Cenova'da birbirine tamamen karşıt iki gerçeklik görülebildi. Bu Cenova günlerinde biri çok ümit verici, diğeri iğrenç iki çıkış görüyorum.

Her Şeyden önce bu muazzam Hareket var - Aslında bir Hareketler Hareketi'nden söz etmek lazım, çünkü yüzlerce değışik örgütlenmeyi birleştirdi. Bu oldukça uzun bir zamandan beri eşsiz bir olaydır. Bir yeni kültürel, politik ve toplumsal fenomen oluşturan nitelik bir sıçrama yapmakla yüzyüzeyiz. Aktif genç insanlar, yeni bir kuşak, kapitalist globalleşmeyi sorgulamak için toplumsal ve politik arenaya çıkıyor. Cenova'dan sonra bana göre İtalya'da, fakat sadece İtalya'da değıl, hiç bir Şey eskisi gibi olmayacak". Söyleşinin devamında oldukça ümit verici çıkışın, Hareket'in oldukça geniş çevreleri bir araya getirmesi, iğrenç çıkışın ise devlet güçlerinin kullandığı şiddet olduğu ve polis güçlerinin 24 yıldan beri ilk kez böylesi bir şiddeti kullandığı belirtiliyor. Söz konusu röportajını Bertinotti yoldaş Şu cümleyle bitiriyor: "Hedeflerimiz, mevcut politik çerçevede imkânların ölçümü değıl, tersine hareketle birlikte yeniden düzenlenme sürecini yaratmaktır".

Başka bir yerde, Fıratta Yaşam gazetesinin 10 Haziran 2002 tarihli 152. sayısında yer alan bir söyleşisinde ise, Bertinotti yoldaş küreselleşme karşıtı hareketle ilgili olarak Şu düşüncelere yer veriyor: "Antiglobal hareketin ne olduğu konusunda tüm komünist partilerde tartişılıyor, tartişılacak. Bazı oldukça eğitim görmüş, oldukça komünist yoldaşlar bu hareket geçici ara bir hareket, uzun menzilli olmayan bir hareket olarak görüyorlar; çünkü onlara göre sınıf mücadelesi hareketi değıldir, çünkü emekçilerden kaynaklanmıyor, çünkü komünist olmadıkları açık. Onlara göre bu bir geçici olaydır. Ben ise tamamen farklı görüyorum. Tarihsel bir olay önündeyiz. Bu hareket kapitalist globalleşmeye yanıtıdır. Başlangıç sürecinde, tüm karşıt hareketler gibi, teorik bir alternatifi yok. İlk endüstrileşme döneminin grevci işçileri de, hazırlanmış ve sahiplenmiş bir yanıtı sahip değıllerdi. İtalya deneyimi ışığında, bu hareket anti kapi-

Kürt Solu

talist potansiyele sahiptir ve yeni bir politik kuşak sahneye çıkıyor". Söyleşinin daha sonrasında Bertinotti yoldaş komünistlerin görevine yönelik olarak "Biz komünistlerin, geleneksel işçi sınıfı ile bu yeni hareketlerde ortaya çıkan yeni politik kuşak arasındaki birliği sağlama görevi olduğuna inanıyorum" sözlerine yer veriyor.

Dünya komünistleri, Küreselleşme Karşıtı Hareket'i tartışıyor ve bu hareketten hem öğrenerek hem de ona öğreterek yol almak, küreselleşen kapitalizme karşı mücadelenin öznesini kavramaya çalışıyorlar. Elbette, komünistler sadece bu hareketin incelenmesi ile veya ondan öğrendikleriyle yetinemezler, böylesi bir durumda gerekli teorik üretimi/aydınlanmayı sağlamaları mümkün değildir.

Sonuç

Son dönemde S. Çiftiyürek ile Sadık Kulusarı yoldaşlar arasında geçen tartışmalara bir açıklık getirmek gerekiyor. Tartışmanın özünü sanki yasal veya yasadışı örgütlenme oluşturuyor gibi bir görüntü doğdu. Bana göre hiç de öyle değil. Kulusarı yoldaş meşru yasal örgütlenmeye karşın, mutlaka yasadışı örgütlenme diye bir şey savunmuyor. Genel olarak yasal veya yasadışı tüm geleneksel örgütlenmelerin artık günümüzdeki küreselleşen kapitalizme yanıt olamayacaklarını, söz konusu yanıtın ulusal/ülkesel örgütlenmeler olamayacağını, yüzümüzü ve üretimimizi uluslarüstü örgütlenmeye çevirmemizin mutlaka gerekli olduğunu düşünüyor. Ve bu düşüncesinden hareketle ülkemizdeki genel yasal örgütlenme yönelişini, yüzümüzü ve enerjimizi ulusal/ülkesel çabalara hapsedeceğinden dolayı bir olumsuzluk olarak değerlendiriyor ve doğrudur. Çünkü her yasal parti kuran çevre, yapacağı işin odağına o partinin bürolarını kurma, yönetimlerini oluşturma, üye sayısını arttırma, seçimlerine hazırlanma ve katılma, vs. vs. gibi çalışmalara paçayı kaptıracaktır, kaptırmak zorundadır. Kabul edilir

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşıt Örgütlenme

veya edilmez düşünce nettir: Şu veya bu parti değil, yasal veya yasadışı olsun geleneksel partilerin/örgütlenmelerin hiç birisini artık geleceğin örgütlenmesi olarak görmüyor, savunmuyorum. Sorunumuz bunlara sarılmak değil, bunların geçmiş dönemin ürünleri olduğunu ve artık günümüz örgütlenmeleri olamayacağına bilerek YENİ'ye kafa yormaktır.

Söz konusu YENİ için yönelimde yararlı olur düşüncesiyle bazı noktalara değinmek istiyorum, ki bunların bir kısmına yönelik olarak Teslim Töre, S. Çiftyürek yoldaşlarda dahil olmak üzere başkaları da belli oranda düşüncelerini dile getirdiler.

Lenin'in tanımladığı kapitalizm/emperyalizm önemli oranda artık yok, eskide kaldı. Söz konusu ulusal pazarlara ve onların rekabetine dayanıyordu. Bugünkü sistem ise, evrensel/küresel bir pazardır, ulusal pazarlar artık yok ve dünya küresel olarak yönetiliyor. Ulusal kurumlar ve düzenlemeler yerini hızla evrensele bıraktı/bırakıyor; bu konudaki eksiklikler hızla ilerleyen ara dönemin sona ermesiyle tamamlanacaktır. Hatta artık çok açık bir biçimde evrensel olan hükmediyor. Dünkü emperyalizm/kapitalizm ulusal pazara uygun olarak ulusal devletlerin egemenliğine dayanıyordu. Bu gün ulusal devletler, büyük bir firmanın temsilcilikleri durumuna dönüştü/dönüştürüldü/ dönüştürülüyor. Sermaye için, gerek ekonomik gerek siyasi alanda olsun, dünyada sınırlar kaldırılıyor. Böylesi bir sistem değişikliğinden sonra, bu sisteme karşı mücadelede YENİ bir öznenin gerekliliği artık tartışılmayacak kadar açıktır. Eski araçlar paslanmış, kendi sahibi yani emekçiler için tehlikeli bir hal almıştır. Sistem tüm özellikleriyle yeni boyutlar, yeni nitelikler kazanmıştır; sistem karşıtı mücadelenin de coğrafik, ekonomik, siyasi, ahlaki, kültürel, vs. konularda yeni boyutlar ve nitelikler kazanacağı kesindir, kaçınılmazdır. Egemen olan artık ne ülkesel ne de bölgeseldir, tersine evrensel/dünyasal olandır. Sistem ne ülkesel ne de bölgesel gelişmeler veya mekanizmalarla yol alıyor. Evrenselleşen kapitalist üretim ilişkileri ve üretim güçleri eşitsiz gelişme yasasını geçersiz kılmıştır.

Kürt Solu

Sistemdeki merkezileşmenin boyutu birbirinden bağımsız ve rakip egemenlik gelişmelerini yok etmiştir. Dünya pazarı burjuva cephesinde dünya çapında egemenlik düzenlemelerine giderken, karşıtların halâ ulusal veya bölgesel projelerle oyalanmaları zaman ve enerji kaybından başka bir sonuç doğurmazdır. Burjuvazi, ulusal kurumlar bir tarafa BM, IWF, GATT, NATO gibi uluslararası kurumlarını bile sorguluyor ve bunların çözülmesi yolunda adımlar atıyor. Bu kurumlar burjuvazinin uluslararası örgütlenmeleri, yani değişik ulusal devletlerin bir araya gelmeleriyle oluşmuş kurumlardır. Dünya pazarına sahip uluslarüstü sermaye, yani dünya egemeni sermaye, bu kurumların yönetimi ve işleyişini belirleyici oranda ABD eline vermiştir. Bugün yapmak istediği bunu resmileştirmektir, uluslararası işleyiş yerine uluslarüstü/evrensel işleyiş ve egemenliği sağlamaktır. Bugün ABD ve AB çatlağı olayı bunun ifadesidir. Bu anlamda bazılarının dediği gibi, kapitalist sistemde yeni bir bloklaşma oluşmuyor veya imparator dağılmıyor, tam tersine imparatorun oluşumu süreci derinleştiriliyor, eksiklikleri yerine getiriliyor. Uluslararasılığın bir süreç olarak kapanması ve yerine tek bir gücün egemenliğine bırakılması başta Fransa olmak üzere bazı devletler tarafından tepkiyle karşılanırsa da bu süreç devam edecektir. Görüldüğü gibi burjuva ve sistem cephesindeki gelişmeler, uluslararasılıktan uluslarüstülüğe/evrensele/dünyasala geçiş aşamasını yaşarken, sistem karşıtlarının eski malzemelere takılıp kalması kabul edilemez. Fikret Başkaya'nın Fıratta Yaşam gazetesindeki şu sözleri, özellikle sivil toplum örgütleriyle ilgili söylenmiş olsa da mevcut/geçici dönemin siyasal örgütlenmelerine yönelik olarak da tam anlamıyla geçerlidir diye düşünüyorum: "Hemen hemen sivil toplum örgütü tanımına girecek örgütler ortaya çıkamıyor. Tüm örgütsel yapılar doğrudan veya dolaylı ama, mutlaka devlet tarafından manipüle edilen, güdülen örgütler. Yapılan eylemlerden hiçbir sonuç alınamaması doğrudan bu durumla ilgili. Eylemler birşeyler kazanmak için değil, rejime 'demokratik' görüntüsü vermek ve bir de örgüt

21. Yüzyılda Kapitalist-Emperyalist Sistem ve Karşıt Örgütlenme

bürokrasilerini meşrulaştırmak, iktidarlarını pekiştirmek için yapıyor. Aslında mevcut örgütsel yapıların bizzat kendileri demokratikleşmenin önünde engel durumundalar. Bütünüyle içi boş yapılar".

YENİ politik özne, 20.yüzyıldaki Komünist Enternasyonallerde olduğu gibi, ülkesel partilerin/örgütlenmelerin yanyana gelmeleri biçimde oluşmayacak, tersine Karl Marx'ın "Dünya Proleterleri Birleşiniz" dediği gibi her konuda dünya çapında tam bir birleşme olacaktır. Bu birleşmenin nasıl olacağını yani biçimini şu anda bilemiyoruz, fakat bu, YENİ'ye yönelmemizi engellememeli, tam tersine yüzümüzü hiç vakit kaybetmeden YENİ'ye dönmeliyiz. Bu anlamda olmak üzere, hem legal hem de illegal, 70'li veya 80'li yıllardaki eski yapılar eski dönemin araç-gereçleridir; uzun süre mevcut durumlarını korumaya çalıştıklarında, TKP, ÖDP ve KKP'de dahil olmak üzere, sınıfsal mücadelede sadece engel teşkil ederler. Bu engellerin şu veya bu şekilde ortadan kaldırılması ve evrensel olan YENİ'nin yaratılması dünyadaki tüm sistem karşıtlarının, fakat en başta dünya komünistlerinin görevidir.

Kadın Dosyası:

- Tarihte ve yaşamda kadının yerini,
- Ailenin, özel mülkiyetin, devletin oluşumu ve kadının köleleştirilmesi süreci ya da genel olarak sınıflı toplumlarda kadının konumunu,
- Geniş aileden çekirdek aileye ve oradan da ailesizleşmeye doğru evrilen süreçte kadının toplum yaşamındaki yeri ve geleceği;
- Hem genelde hem de özel olarak Kürt toplumunda 'kapitalizm ve kadın', 'İslam ve kadın', 'sosyalizm ve kadın' sorununu,
- Kürt toplumunda kadının toplumsal ve siyasal mücadeledeki konumu, Kürtlerde kadına iki karşıt bakışı ifade eden "Şêr şêre çî jîne çî mire" atasözü ile "Şara jîna min li serêminbe ku..." diye başlayan ant içmelerle kadını aşağılayan erkek egemen söylemin sorgulanmasını farklı açılardan ele alan yazıları içermektedir.

ISBN: 975-8581-15-5

